

GÜMRÜK & TİCARET DERGİSİ

GÜMRÜK VE TİCARET MÜFETTİŞLERİ DERNEĞİ SÜRELİ YAYINI



Gümrük&Ticaret Dergisi

Gümrük ve Ticaret Müfettişleri Derneği Adına
Dernek Başkanı Sami CEYHAN

Editör	Doç. Dr. Ersan ÖZ
Genel Sekreter	Hasan ÖZMEN
Yazı İşleri Müdürü	Selçuk ÖZDAMAR
Mali İşler Müdürü	Ali Said DOLU
Sosyal İşler Sorumlusu	Kubilay DEMİRCİOĞLU

Yayın Kurulu Üyeleri

Ersan ÖZ
Sami CEYHAN
Selçuk ÖZDAMAR
Serkan GÖKTAŞ
Kubilay DEMİRCİOĞLU

İletişim

Gümrük ve Ticaret Müfettişleri Derneği
Anafartalar Caddesi No:6 Kat:9 Ulus / ANKARA
Tel: 312 3068101- 02
Faks: 312 3068105
www.gtmd.org.tr
info@gtmd.org.tr

İstanbul Temsilcileri

Güven YILDIZ & Faruk ŞEN
Rıhtım Caddesi Çinili Rıhtım Han Kat:1 Karaköy / İSTANBUL
Tel: 212 377 31 00 Faks: 212 377 31 25

İzmir Temsilcileri

Evren KILIÇ & Eray DAĞNIK
Atatürk Caddesi No:107 Kat:6 Alsancak / İZMİR
Tel: 232 4648017-93 Faks: 232 4640149

Dergi Tasarımı

İmajans İletişim Reklam Ltd. Şti.
www.imajans.com.tr

3 Aylık Süreli Dergi

ISSN: 2147-9283

Baskı Tarihi

Ağustos 2013

Dergimiz üç ayda bir yayımlanan HAKEMLİ DERGİ olup, yayın kuruluna ulaşan makaleler değerlendirilmek üzere en az iki hakeme iletilmektedir.

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre tüm hakları Gümrük ve Ticaret Müfettişleri Derneğine aittir. Dergide yayımlanan yazıların herhangi bir yayın kuruluşunca yayımlanması yayın kurulunun izniyle ve kaynak gösterilmesi kaydıyla mümkündür.

Dergimizde yayımlanan yazılar yazarların kendi görüşleri olup, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Gümrük ve Ticaret Müfettişleri Derneğini bağlamaz.

HAKEM HEYETİ

Prof. Dr. Abuzer PINAR – Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Burçin YERELİ- Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet ULUSOY- Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Billur YALTI – Koç Üniversitesi
Prof. Dr. Elif SONSUZUĞLU – İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Ekrem KARAYILMAZLAR – Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Ertuğrul ACARTÜRK – Adnan Menderes Üniversitesi
Prof. Dr. Fatih SAVAŞAN – Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Gülsen GÜNEŞ – Bahçeşehir Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan SARITAŞ – Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan Hüseyin BAYRAKLI – Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ŞEN – Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim Attıla ACAR – Katip ÇELEBİ Üniversitesi
Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ- Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal ÇELEBİ – Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet TOSUNER - Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ARSLAN - Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet YÜCE – Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Metin TAŞ – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Ali SARILI – Adnan Menderes Üniversitesi
Prof. Dr. Necmiddin BAĞDADIOĞLU- Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Nevzat SAYGILIOĞLU- Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Nurettin BİLİCİ- Çankaya Üniversitesi
Prof. Dr. Osman PEHLİVAN- Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Recai DÖNMEZ- Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. S. Ateş OKTAR – İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. S. Binnur ÇELİK – Beykent Üniversitesi
Prof. Dr. Zeynep ARIKAN- Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Adnan GERÇEK – Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr. Ali ÇELİKAYA – Osmangazi Üniversitesi
Doç. Dr. Birol KARAKURT- Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Cemil RAKICI- Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Emine KOBAN-Beykoz Lojistik Meslek Yüksek Okulu
Doç. Dr. Erkan ÜYÜMEZ- Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Ersan ÖZ – Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Gökhan Kürşat YERLİKAYA – Yalova Üniversitesi
Doç. Dr. Hakkı ODABAŞ – Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim DURSUN- Polis Akademisi
Doç. Dr. İbrahim ORGAN – Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Keramet'in TEZCAN – Katip ÇELEBİ Üniversitesi
Doç. Dr. Mine YILMAZER- Celal Bayar Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa YILDIRAN – Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Murat DEMİR – Harran Üniversitesi
Doç. Dr. Nagihan OKTAYER- İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. N. Semih ÖZ – Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Semih BİLGE- Osmangazi Üniversitesi
Doç. Dr. Seyfi YILDIZ – Kırıkkale Üniversitesi
Doç. Dr. Şaban NAZLIOĞLU- Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Tamer BUDAK- İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. Tarık VURAL – Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Doç. Dr. Temel GÜRDAL – Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Tekin AKDEMİR- Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Yusuf KILDİŞ- Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Abdullah TEKBAŞ – Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Engin HEPKASAZ – Katip ÇELEBİ Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İlhan KÜÇÜKKAPLAN- Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ümit Süleyman ÜSTÜN – Selçuk Üniversitesi
Sezai UÇARMAK - Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı
Zafer YILDIRIMLI - Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Rehberlik ve Teftiş Başkanı
Zeki TÜYEN- Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
Dr. İrfan KALPALI- Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
İsmail Sabri SARI-Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
Hasan KÖSEOĞLU-AB ve Dış İlişkiler Genel Müdürü
Cemal DERELİ- Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
Mehmet ERYILMAZ- Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
Cenap AŞÇI-Gümrükler Genel Müdür Yardımcısı
Harun USLU- Risk Yönetimi ve Kontrol Genel Müdürü
Ümit KAYA- Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
Özkan ARSLAN- Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
Mehmet AYDIN- Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
Cahit GÖKÇELİK- Gümrükler Eski Genel Müdür Yardımcısı
Mustafa GÜMÜŞ- Daire Başkanı
Muhammet Ali Baylan- Daire Başkanı
Önder GÖÇMEN – Daire Başkanı
Murat KAHRAMAN-Mersin Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürü
Nihat ÖZAY- Daire Başkanı
Erkan ERTÜRK- Daire Başkanı
Mustafa ÖZER-Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
Nevzat BOZKURT-Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
Muammer TANRIVERMİŞ- Daire Başkanı
Mustafa YAVUZ- Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
Soner ALTAŞ- Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Başmüfettişi
Erdal NACAR- Gümrük ve Ticaret Müfettişi
Yakup AKKAYA-Gümrük ve Ticaret Müfettişi
Hasan TEPELİ- Gümrük ve Ticaret Müfettişi
Evren KILIÇ- Gümrük ve Ticaret Müfettişi
Yasin ÇAKIR- Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu Uzmanı
Mümin Türker- Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu Uzmanı

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Mehmet TOSUNER- Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Burçin YERELİ- Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ARSLAN- Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet YÜCE– Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Osman PEHLİVAN- Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet ULUSOY- Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Ersan ÖZ (Editör) – Pamukkale Üniversitesi
Zafer YILDIRIMLI - Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Rehberlik ve Teftiş Başkanı
Dr. İrfan KALPALI - Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
Sami CEYHAN- Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi

İÇİNDEKİLER

RÖPORTAJLAR	7
GÜMRÜK VE TİCARET BAKANLIĞI <i>İsmail YÜCEL, Cenap AŞÇI</i>	
ETİK YÖNETİM, 2023 HEDEFİ VE GÜMRÜKLERİMİZ.....	15
<i>Dr. İrfan KALPALI</i>	
MAKALELER	
TÜRKİYE’DE BAĞIMSIZ DENETİM VE YENİ TÜRK TİCARET KANUNU	17
<i>Suphi ASLANOĞLU, Erdem BULUT</i>	
ORTAK TRANSİT REJİMİ VE NCTS.....	28
<i>Güven YILDIZ</i>	
AVRUPA BİRLİĞİ’NE ALTERNATİF ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ VE TÜRKİYE İLİŞKİSİ	35
<i>Ersan Öz, İrem ERASA</i>	
DIŞ TİCARETTE YENİ BİR KAVRAM: HAYALİ İTHALAT	49
<i>Selçuk ÖZDAMAR</i>	
ANONİM ŞİRKETLERDE SERMAYE, SERMAYE ARTIRIMI SİSTEMLERİ İLE YÖNTEMLERİ HAKKINDA GENEL BİLGİ VE 6102 SAYILI TÜRK TİCARET KANUNUYLA KONUYA İLİŞKİN GETİRİLEN TEMEL YENİLİKLER	55
<i>Özlem ARABACI</i>	
SON DÜZENLEMELERLE “AKARYAKIT KAÇAKÇILIĞI”	65
<i>Sami CEYHAN, Kubilay DEMİRCİOĞLU</i>	
SERBEST DOLAŞIMA GİRMEMİŞ EŞYANIN HACZİ VE HACİZ SONRASI VERGİSEL SORUMLULUK	74
<i>Deniz Okan SAVAŞ</i>	
FİNANSAL KRİZLERİN ÖNLENMESİNDE TOBİN VERGİSİNİN BİR TÜREVİ OLARAK SPAHN VERGİSİ	84
<i>Arş. Gör. Doğan BOZDOĞAN, Arş. Gör. Selçuk BUYUKOĞLU, Arş. Gör. Kübra BOZDOĞAN</i>	
SAYIN RECAİ ERK ÜSTADIMIZLA SÖYLEŞİ	100
ŞİRKETLER HUKUKUNA İLİŞKİN DÜZENLEMELER.....	104
<i>Yakup AKKAYA, Salih USTA</i>	
SEKTÖREL BAKIŞ	106
<i>Cahit GÖKÇELİK</i>	
MESLEK TANITIM VE KRİTİĞİ.....	108
YETKİLENDİRİLMİŞ GÜMRÜK MÜŞAVİRİ GÖZÜYLE YETKİLENDİRİLMİŞ GÜMRÜK MÜŞAVİRLİĞİ SİSTEMİ <i>Cemil EMRE</i>	

TÜRK TİCARİ HAYATINDA BAZI KÜÇÜK AYRINTILAR.....	112
<i>Yakup AKKAYA, Salih USTA</i>	
GÜMRÜKTE GÜNDEM.....	116
<i>Sercan BAHADIR, Yakup GÜNEŞ</i>	
SEKTÖR TANITIMI	118
GÜMRÜKSÜZ VE VERGİSİZ SATIŞ MAĞAZALARI (DUTY-FREE) İŞLETMECİLİĞİ	
PANORAMA	120
SİGARA KAÇAKÇILIĞI ÖZELİNDE KAÇAKÇILIKLA MÜCADELEYE BAKIŞ	
PRATİK BİLGİLER	
5607 SAYILI KAÇAKÇILIKLA MÜCADELE KANUNU'NDA KAÇAKÇILIK SUÇU SAYILAN FİİLER VE YAPTIRIMLARI	126
VERGİ KAYBINA NEDEN OLAN CEZALAR	129
USULSÜZLÜK CEZALARI	132
6102 s. TÜRK TİCARET KANUNU'NUN 51 İNCİ MADDESİ KAPSAMINDA CEZAİ YAPTIRIMA BAĞLANAN FİİLLER VE YAPTIRIMLAR	134
6102 s. TÜRK TİCARET KANUNU'NUN 562 NCİ MADDESİ KAPSAMINDA CEZAİ YAPTIRIMA BAĞLANAN FİİLLER VE YAPTIRIMLARI	136
YARGI KARARLARI.....	139
<i>Ali Said DOLU, Yakup AKKAYA</i>	
BUNLARI BİLİYOR MUYDUNUZ?.....	154
<i>Murat PALAOĞLU, Hakan UÇAK</i>	
GÜMRÜK VE TİCARET DERGİSİ MAKALE YAZIM KURALLARI.....	156

SUNUŞ

Değerli okurlarımız ve saygın takipçilerimiz, yaklaşık 22 yıldır ilk günkü hassasiyet, ciddiyet ve dinamikliğiyle yayın hayatını sürdüren “Gümrük Dergisi”, bu sayıdan itibaren “hakemli” statüde “Gümrük ve Ticaret Dergisi” yeni adıyla bilimsel ve uygulamaya dönük olarak etkinliğini devam ettirecektir. Bu ilk sayıda hem akademik camiadan hem de gümrük ve ticaret bürokratlarımızdan dergimize gönderilip hakemlerimiz tarafından bilimsel ve şekilsel açıdan titizlikle incelendikten sonra yayıma kabul edilen makalelerin yanı sıra, gümrük ve ticaret alanında tüm çevrelerin ilgisini çekecek içerik okuyucuların beğenisine sunulmaktadır.

Dergimiz; makaleleri itibariyle bilineni tekrarlayan olmanın ötesinde Türkiye’de Bağımsız Denetim ve Yeni TTK, NCTS, Avrupa Birliğine Alternatif Şanghay İşbirliği Örgütü ve Türkiye İlişkisi, Hayali İthalat, Yeni TTK Paralelinde Anonim Şirketlerde Sermaye Artırımı, Son Düzenlemelerle Akaryakıt Kaçakçılığı, Serbest Dolaşıma Girmemiş Eşyanın Haczi ve Spahn Vergisi gibi her zaman gündemi yakalayan, gündemde olan ya da ilgi çekici konularla akademik tartışmalara altyapı oluşturacak bilimsel ve gümrük-ticaret uygulamasına ilişkin merak edilen konuların ortaya konulduğu, ayrıca röportaj ve söyleşileriyle, “gümrük ve ticaret” sektörüne özel sektör bakışıyla, panoramasıyla, gümrük ve ticarete güncel dair bilgilerin yer aldığı kısa analizlerle, meslek tanıtım ve kritikleri gibi renkli ve zengin içerikte bir dergi olmasına azami özen gösterilmiştir.

Bu yönüyle dergimiz hem akademik camianın hem bürokrasinin hem de uygulamacıların merakla takip edeceği bir dergi olmayı hedeflemektedir.

Geride bıraktığımız Ramazan Bayramınızı tebrik ediyor, bir sonraki sayımızda görüşmek ve fikirlerinizi info@gtmd.org.tr üzerinden bize ulaştırmanız dileğiyle keyifli okumalar dileriz.



İsmail YÜCEL
Müsteşar Yardımcısı

Gümrük ve Ticaret Müfettişleri Derneği olarak,

Sayın İsmail YÜCEL'e, kıymetli vakitlerini bizlere ayırdığı ve görev yaptığı süreçle ilgili kamuoyunu bilgilendirdiği için teşekkürlerimizi sunuyor, çalışmalarında başarılar diliyoruz.

“GÜMRÜK VE TİCARET BAKANLIĞI İLE TÜRKİYE NÜFUSUNUN TAMAMINA HEPBİRLİKTE HİZMET EDEBİLMEK İÇİN FIRSAT OLUŞTU.”

1 989 yılında Maliye ve Gümrük Bakanlığında vergi yoklama memuru olarak memuriyete başladığım günden bugüne kadar ülkemizin ticari ve ekonomik hayatına katma değer üretebilmek hedefiyle görev yapmaktayım. Bu çerçevede; vergi yoklama memurluğu, milletvekili danışmanlığı, daire başkanlığı, genel müdür yardımcılığı ve genel müdürlük gibi çeşitli unvanlar altında aynı hedef ve heyecanla ile görev yaptım. Bugün de, Gümrük ve Ticaret Bakanlığımızda müsteşar yardımcısı olarak ülkemize hizmet etme fırsatını elde etmiş olmanın heyecanını ve onurunu yaşıyorum.

Gümrük ve Ticaret Bakanlığımızın kurulduğu günden bugüne, merkez ve taşrada çalışan her unvandaki tüm personelimiz, “Türkiye'nin, ticaretin en kolay ve en güvenli yapıldığı ülkelerden birisi olmasını sağlamak” amacı doğrul-

tusunda hizmet üretmektedir. Bu amacı gerçekleştirmek için Bakanlığımız, katma değer artırıcı, sunulan hizmetlerin gerek vatandaş gerek kamu açısından maliyetlerini azaltıcı, bilgi teknolojileri ile zaman ve mekân sıkıntısını ortadan kaldıran sayısız proje ve faaliyet yürütmekte, arka arkaya güncel ve ihtiyaçlara cevap veren mevzuat düzenlemeleri yapmaktadır.

Taciriyle, esnafıyla ülkemizdeki 3 milyonu aşkın işletme 1 trilyon doların üzerinde mal ve hizmet üretmektedir. Yıllık 400 milyar dolara yaklaşan dış ticaretimiz 7/24 denetlenen gümrük kapılarımızdan gerçekleşmekte, 76 milyon tüketicimiz bu mal ve hizmetlerden yararlanmakta, sınırlarımızdan ise her yıl milyonlarca insan ve araç giriş çıkışı yapmaktadır. Bütün bunlarla ilgili tüm işlemler ve süreçler, Bakanlığımızca takip edilmekte, yaşanan sorunlara anında ve zamanında müdahale edilerek giderilmektedir.

Bakanlığımız, iç ticaretin tüm yönlerini ve gümrükler aracılığıyla da dış ticaretin tüm akışını düzenlemektedir. Gelişen teknolojinin

ve buna bağlı olarak değişen ticareti bu değişim ve gelişmelere göre düzenlemektedir.

Bakanlığımız uygulamaya geçirdiği projeleri, yürüttüğü faaliyetleri ve mevzuat düzenlemeleri ile tüketicisinden iç ve dış ticaret erbabına kadar ticari ve ekonomik hayatımız için katma değer üretmekte, katma değer üretenlerin her zaman yanında olmakta ve onların önündeki ticari, ekonomik ve hukuki engelleri asgariye indirmektedir. Müsteşar yardımcısı sıfatı ile görev ve sorumluluk alanımda olan Bakanlığımızın birbirinden değerli ve önemli dört ana hizmet birimi ile hedeflerimize daha kolay ve hızlı bir şekilde ulaşmak için çalışmaktayız.

Yarım asrı aşkın süredir yürürlükte olan, değişen ve gelişen ticari ve ekonomik ihtiyaçlara cevap verme konusunda hantallık emareleri gösteren ticari mevzuatımız baştan aşağıya yenilenmiştir. Köklü bir geçmişe sahip olan “İç Ticaret Genel Müdürlüğümüzün Yeni Ticaret Kanunu’na yönelik çalışmaları, şüphesiz bu yenilenmenin ve değişimin lokomotifi olmuştur. Yeni Türk Ticaret Kanunu, yürürlük öncesinde Bakanlığımızın öncülüğünde iş dünyası ile yapılan istişareler sonucunda önemli değişiklikler yapılmak suretiyle geçtiğimiz yılın Temmuz ayında yürürlüğe girmiştir. Ticari hayatın işleyişinde önemli role sahip olan şirketlerin kurumsal yapılarının güçlendirilmesi ve rekabet edebilirliklerinin artırılması yeni Kanunun en önemli önceliklerindedir.

Yenilikçi ve dinamik bir anlayışla hazırlanan bu Kanun şirketlerimizin, özellikle teknolojik gelişmelere uyum sağlaması, dünya ile bütünleşmesi, uluslararası rekabet gücünün artırılması, gerek güncel gerekse orta ve uzun vadeli gereksinimlerinin karşılanması noktasında hayati bir öneme sahiptir.

Yeni Kanun; Ticari hayatımızı kurumsal yönetim ilkeleri çerçevesinde şekillendirmekte, şirketlerimize yeni idari ve mali standartlar getirmekte, yönetim ve denetim kurumunu

profesyonelleştirmekte, şirket kuruluşlarını ve işleyişlerini basitleştirmekte, ticari hayatta güven tesis etmeye yönelik mekanizmaları hayata geçirmektedir. Kısacası, son 10 yılda muazzam bir istikrar ve başarı örneği oluşturan Türkiye ekonomisinin hukuki altyapısını oluşturmaktadır.

Şirketlerimizin iş ve işlemlerini hızlandıracak ve kolaylaştıracak bir proje olan ve MERSİS olarak da adlandırılan Merkezi Sicil Kayıt Sistemi ile ticaret sicil müdürlükleri çok kısa bir süre sonra işlemlerini tamamen bu sistem üzerinden gerçekleştirmeye başlayacaktır. Bu sistem altyapı yönünden oldukça profesyonel, uygulama yönünden ise oldukça geniş kapsamlı bir şekilde tasarlanmıştır. Türkiye’nin dördüncü en büyük veri tabanı projesi olan MERSİS, sadece tacirleri değil, meslek kuruluşlarını, odaları, sendikaları, hatta apartman yönetimini de bünyesine alacak bir projedir. Tüm çalışmalarımız ve çabalarımız bu projenin 2013 yılı sonunda bitmesine ve uygulamaya geçmesine yöneliktir.

MERSİS ile yeni şirket kurulumu, bilgi güncelleme, şirket birleştirme, unvan değişikliği, iflas başvuruları ve genel kurul bildirimini bilgisayar ortamında çevrimiçi yapılabilecek, onaylanabilecek ve arşivlenebilecektir. İşe başlama, kapama gibi süreçler hızlandırılarak bürokrasinin azalması sağlanacaktır. MERSİS, zaman ile yarışan şirketlerimizin rekabet gücünü artırma noktasında ticari hayatımıza çok önemli kazanımlar sunmaktadır.

Lisanslı Depoculuk ve Ürün İhtisas Borsacılığı ise depolamaya uygun nitelikte olan tarımsal ürünler için geliştirilen yepyeni bir sistemdir. Bu sistem ile tarım ürünleri laboratuvarlarca analiz edildikten sonra, modern altyapıya sahip sağlıklı ortamlarda depolanacaktır. Bu ürünlerin ticareti ürünün mülkiyetini temsil eden ürün senetleri vasıtasıyla yapılacaktır. Bu senetler hisse senedi, altın ve döviz gibi bir yatırım aracı olarak kullanılabilir. Ürün senetleri tamamen elektronik ortamda

alınıp satılabilecek, bu senetler hisse senedi, altın ve döviz gibi bir yatırım aracı olarak kullanılabilir. Ayrıca; Teminat olarak gösterilerek bankalardan da kredi alınabilecektir. Amacımız; Tarım sektörünün finansal kaynaklara daha kolay erişmesini sağlamak ve tarım sektörü ile finansal piyasaları birbirine kenetlemektir. Bu sistem; Ülkemizin tarım ürünleri ticaretinin gelişmesi ve bu alanda küresel boyutta rekabet gücünün artması bakımından oldukça önemlidir.

Sebze ve meyve ticaretine yeni kurallar yeni standartlar getirmektedir. Halk arasında kısaca Hal Kanunu olarak da bilinen 5957 sayılı Kanun hallerimize modern ve çağdaş bir yapı kazandırma amacı taşımaktadır. Bununla birlikte Hal Kayıt Sistemi devreye girmiştir. Yakında ürün kimliği de devreye girecektir. Bu kimlik devreye girdiğinde, tüketici satın almak istediği ürünün nerede ne zaman üretildiğini o kimlikten görebilecektir. Kısacası Hal Kanunu, tarladan sofraya ticarete güveni tesis etmek amacıyla uygulamaya girmiş bir düzenlemedir.

Ülkemiz özellikle son yıllarda hız kazanan ticari bir dönüşümden geçmektedir. Geleneksel ticaretin yerini artık elektronik ticaret almaya başlamıştır. Bu değişim, paralelinde bir düzenleme yapılması gereksinimi doğmuştur. Elektronik ticaret faaliyetlerine ilişkin bir düzenleme ihtiyacı göz önüne alınarak “Elektronik Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun Tasarısı” hazırlanmış, tasarıya ilişkin sektörün ilgili tüm taraflarının katılımının sağlandığı geniş katılımlı bir TBMM Komisyon süreci ise tamamlanmıştır. Elektronik ticarete ilişkin bilgilendirme yükümlülükleri ile ticari iletişim, elektronik ticari iletiler ve istenmeyen mesaj olan spamlara yönelik kuralları belirlemek odaklı olan bu tasarı ile Gümrük ve Ticaret Bakanlığına elektronik ticaretin gelişimi ile ilgili her türlü tedbiri alma ile denetim yetkisi tanınmıştır. Tasarının yasallaşmasıyla birlikte e-ticarete ilişkin ikincil mevzuatın hazırlanması sağlanacaktır.

Ticari hayatımızın en önemli aktörleri şüphesiz ki müteşebbislerimizdir. Müteşebbislerimizin menfaatlerini ve çıkarlarını gözetmek amacıyla il ve ilçelerimizde faaliyet yürüten, 252’si sanayi, ticaret, ticaret ve sanayi odası ve 113’ü ise ticaret borsası olmak üzere toplam 365 kamu nitelikli meslek kuruluşu bulunmaktadır. 1 milyonun üzerindeki aktif tacirimiz bu kuruluşların üyesidir. Ayrıca, bu meslek kuruluşlarının çatı kuruluşu olan TOBB bünyesinde kamu-özel işbirliğinin olumlu bir yansıması olan sektör meclisleriyle de tacirlerimizin ve müteşebbislerimizin girişimci ruhu beslenmektedir.

“Tüketicinin Korunması ve Piyasa Gözetimi Genel Müdürlüğümüz” tüketici haklarına ilişkin düzenlemeler ile uygulamada ortaya çıkan aksaklıkların giderilmesi amacıyla 54 maddelik yepyeni bir Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı hazırlanmıştır.

Bu tasarı, başta tüketici dernekleri olmak üzere kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ile internet sitemiz aracılığıyla da 76 milyon tüketicimizin değerli görüş ve önerilerine açılmıştır.

Yeni Kanun Tasarısı, özellikle tüketicileri daha ileri seviyede korumaya yönelik tedbirler, kolaylaşan hak arama yolları, azalan bürokrasi ve hakkaniyete uygun bir ceza sistemi dinamikleri üzerine inşa edilmiştir.

Teknolojinin ilerlemesiyle ürün güvenliği konusu, günümüzde daha önemli hale gelmektedir. Bu nedenle Bakanlığımız teknolojinin tüm imkânlarını, bu güvenliği sağlamak için kullanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Piyasa Gözetimi ve Denetimi konusundaki çalışmalarımız hız kesmeden devam etmekte olup uygulamaya yönelik işlevsellik kazandıran mekanizmalar ve mevzuat düzenlemeleri hayata geçirilmektedir.

Bununla birlikte; tüketici şikâyetlerinin değerlendirilmesi, belgelendirme, eğitim ve denetim çalışmaları başlıkları altında,

Türkiye'nin bütün il ve ilçelerinde kurulan toplam 975 Tüketici Sorunları Hakem Heyeti ile tüketici haklarının korunması ve uyuşmazlıkların çözümüne yönelik çalışmalarımız devam etmektedir.

Piyasaya sunulan mallarla ilgili olarak, "Garanti Belgesi" ve "Satış Sonrası Hizmetleri Yeterlilik Belgesi" işlemleri hiçbir evrak alınmadan, internet ortamında elektronik imza ile yürütülmektedir. Tüm bunların yanı sıra; tüketicilerin bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi faaliyetlerinin mobil cihazlar aracılığıyla sunulmasına yönelik olarak hazırlanan m-tüketici projesi ile cep telefonları üzerinden şikâyetle bulunmak ve sonuç almak mümkün olacaktır. Projenin tamamlanması an meselesidir.

"Esnaf ve Sanatkarlar Genel Müdürlüğü" bünyesinde esnaf ve sanatkarlara yönelik çalışmalarımız devam etmektedir. Esnaf ve sanatkarlarımız için ESBS olarak da adlandırılan bir bilgi sistemi oluşturulmuştur. Esnaf ve sanatkarlar için Cumhuriyet tarihinde ilk kez bir strateji belgesi hazırlanmış ve uygulamaya koyulmuştur. Esnaf ve Sanatkarlar Şûrasının oluşumu ve görevleri günümüz ihtiyaçlarına ve mevcut kamu kurum ve kuruluşlarının yapılarına uygun olarak yeniden ele alınmış, Şûra Yönetmeliği yenilenmiş ve yürürlüğe girmiştir.

Ülkemizde Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu'na (TESK) bağlı olarak 13 Federasyon, 82 Birlik ve 3.100 Oda bünyesinde örgütlenmiş toplam 2 milyon 156 bin civarında esnaf ve sanatkar işletmemiz bulunmaktadır. Bu işletmeler ekonomimizin, ticari hayatımızın, sosyal ve kültürel yaşantımızın kılcal damarlarıdır. Ekonomik hayatımızın birer sigortası olarak gördüğümüz esnaf ve sanatkarımıza yönelik tüm iş ve işlemlerde etkinlik ve verimlilik esaslı, her türlü bürokratik aşamayı asgariye indiren mevzuat altyapısına yönelik iyileştirme ve geliştirme çalışmalarımıza da devam etmekteyiz.

Müşteşar yardımcısı olarak görev ve sorumluluk alanımda bulunan bir diğer hizmet birimimiz ise Eğitim Dairesi Başkanlığı'dır. Şüphesiz ki projelerimizin, uygulamalarımızın kalitesini ve etkinliğini etkileyen en önemli faktör, bu uygulamalara hayat veren ve bunlar gibi daha birçok projeyi ve uygulamayı kurgulayan personelimizin gerek mesleki ve gerekse etik yönden aldıkları kaliteli eğitimidir. Sahip olduğu fiziksel ve teknolojik imkânları ile ülkemizdekilere hatta ve hatta uluslararası muadillerine göre oldukça ileri düzeyde bir kaliteyi bünyesinde barındırmakta olan yeni eğitim binamız, personelimizin zihinsel ve beşeri üretkenliğini en üst noktaya çıkarma amacına yönelik önemli kazanımları beraberinde getirmektedir. Aday memurlarımızın teori ve uygulamaya yönelik eğitimlerine ilişkin geri bildirimleri bizleri ziyadesiyle mutlu etmektedir.

Ülke nüfusunun tamamına hizmet üreten Bakanlığımız, yeni olmanın oluşturduğu fırsatları Sayın Bakanımız Hayati YAZICI'nın güven veren önderliğinde çok iyi kullanmak suretiyle; yaklaşık iki yıllık bir süreç içerisinde; beşeri kaynak ve donanım itibarıyla çok önemli bir kurumsal kapasiteye ulaşmıştır. Bakanlığımızın yeni merkez hizmet binasının da bu kapasiteyi çok daha ileri bir noktaya taşıyacağı muhakkaktır.

Bizlere düşen, eski kurumsal taassuplarımızdan arınarak, yeni yapıyı bir bütün olarak özümsemektir. Başka bir ifade ile yeni Bakanlığımızın kurum kültürünü aidiyetimizin temelini koyarak hizmet üretmektir.

Ülkemizi, ticaretin en kolay ve en güvenli yapıldığı ülke yapmak ortak hedefine yönelik olarak çalışmalarını yürüten Bakanlığımızın her kademesindeki çalışma arkadaşlarıma başarı, sağlık ve mutluluk diliyorum.

GÜMRÜK VE TİCARET BAKANLIĞI



Cenap AŞÇI
Gümrükler Genel Müdür Yardımcısı

Sayın Cenap AŞÇI, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın ilk hakemli dergisi olma özelliği ve zengin içeriği ile referans yayın olarak kabul edilmesi hedefiyle bu ay ilk sayısını okuyucularımıza sunduğumuz Gümrük & Ticaret Dergisinde, Derneğimiz mensupları ile yapacağımız röportajlara da yer verme istemimiz doğrultusunda, sizlerin röportaj talebimize olan olumlu yaklaşımınız ve kıymetli vaktinizi bizlere ayırmanızdan dolayı memnuniyetimizi ifade etmek isteriz.

Öncelikli olarak sizleri kısaca tanıyabilir miyiz?

Gümrük Müfettişleri Derneğimizin sayın yöneticilerine, kıymetli mensuplarına ve değerli okuyucularına öncelikle saygı ve selamlarımı sunuyorum. 1967 yılında o zaman şirin bir Anadolu ilçesi olan Aksaray'da doğmuşum. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunuyum. 1989 yılında o dönemki örgütlenme şekliyle Maliye ve Gümrük Bakanlığı Teftiş Kurulu bünyesinde Gümrük Müfettiş Yardımcısı olarak göreve başladım. Malum olduğu üzere Gümrük Müfettişleri Derneği 1989 yılında kurulmuştur. Benim için bu durum hoş bir tesadüftür. 1993 yılı Mart ayında Gümrük Müfettişliğine, 2000 yılında da Gümrük Başmüfettişliğine atandım. 1998-2002 yılları arasında Gümrük Müfettişleri Derneği Yönetim Kurulunda görev yaptım. 2002-2004 yıllarında ABD Boston Üniversitesinde yüksek lisans eğitimine katıldım. Yurda dönüşte Teftiş Kurulu Başkan Yardımcılığı ve Gümrükler Genel Müdürlüğü Daire Başkanlığı yaptım. Ocak 2008-Mart 2011 döneminde EGO Genel Müdür Yardımcısı olarak yerel idarede hizmet etme imkânım oldu. Daha sonra, tekrar Gümrük

Başmüfettişi ve Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi olarak Kurumuma döndüm. Gümrük Rapor Okuma Komisyonunun ilk üyelerinden birisi olarak görev yaparken halen yürüttüğüm Gümrükler Genel Müdür Yardımcılığı görevine atandım. 2011 yılı Kasım ayından itibaren bu görevde güzel ülkemizin yüce insanına hizmet etmeye gayret ediyorum.

Üç ayrı idari yapılanma biçimine sahip Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Gümrük Müsteşarlığı ile Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nda Müfettiş olarak görev yaptınız, örgütlenme yönüyle Müfettişlik mesleğinin icrası bakımından ne gibi farklılıklar gözlemlediniz?

Bakanlık örgütlenmesi Gümrük İdaresi için daha uygun bir yapılanmadır diye düşünüyorum. Gümrük idaresi yaptığı görevler itibarıyla siyasi iradeye daima ihtiyaç duyan bir yapıdadır. 1993-2011 döneminde Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı örgütlenmesinde Devlet Bakanına bağlı olarak görev yapılmıştır. Bu dönemde hem bizler hem de Gümrük ve Tekel Bakanlığı döneminde Teftiş Heyetine katılmış meslek büyüklerimiz

Bakanlık yapılanmasına özlem duyar, özellikle Müfettişlik mesleğinin icrası bakımından Bakanlık Müfettişi olmanın daha uygun olduğunu konuşurduk. Gümrük ve Tekel Bakanlığı kurulduğu yıldan 1980 yılına kadar çok etkili görevler yapmış hem Tekel idaresi yönüyle hem de ithal ikameci politikaların uygulanması bakımından güçlü, etkili gümrük yönü hep ön planda yer almış, ülke ekonomisi üzerinde belirleyici bir rolü olmuştur. 1980 sonrasında ithal ikameci büyüme modelinden dışa açık büyüme modeline geçilmiş buna paralel olarak tekel uygulamaları birer birer terk edilmiş ve özelleştirme sürecine girilmiştir. Bu dönemde Maliye ve Gümrük Bakanlığı çatısı altında görev ifa edilmiştir. 1993 yılında da müstakil Müsteşarlık olarak görev yapılmış, 2011 yılında ise yeniden bu kez İç Ticaret bölümlerini de kapsayacak şekilde Gümrük ve Ticaret Bakanlığı çatısı altında görev yapmaya başlanmıştır. Bakanlık görev kapsamı elbette ülke ihtiyaçlarına ve siyasi irade sonucuna göre belirlenmektedir. Hangi şekilde olursa olsun müstakil bakanlık şeklinde örgütlenmenin en uygun model olduğu bilhassa da Müfettişlik mesleğinin icrası bakımından bunun gerekli olduğunu düşünüyorum.

Konuşmamızın ilk bölümünde bir dönem EGO Genel Müdür Yardımcısı olarak görev yaptığınızdan bahsettiniz. Bu döneme ilişkin düşüncelerinizi bizimle paylaşmak ister misiniz?

İlk bakışta yerel yönetimler bizlere uzak bir alan olarak görünmektedir. Ancak genel yönetim ilkeleri, Müfettişlik mesleğinin kazandırdığı melekelerin her yerde uygulanabilir olması hususları birlikte değerlendirilirse uzaklık kavramının göreceli olduğunu söylemek mümkündür. Bahsi geçen melekelerin yanı sıra yeni bir alanın özel mevzuatının öğrenilmesi, yeni idari kadrolarla çalışma durumu mesleğin ilk yıllarında olduğu gibi heyecanla istekle öğrenme ve uygulama arzularını canlandırmıştır. Benim için yeni bir yetişme, farklı alanların tecrübe edilmesi imkânı olmuş, ayrıca kendi kurumuma dışarıdan farklı gözle bakma fırsatını bana vermiştir. Bu süreçte, yaşadığım şehirdeki insanları hayata taşıyan önemli bir kurumu da tanıma imkânım oldu. EGO hizmet yoğun bir biçimde kamu hizmeti üreten bir kurum. Kadrolu, geçici ve hizmet alım yoluyla çalışanlar dahil 7.000 yakın kişiyle hizmet üreten, pek çok bakanlıktan daha fazla bütçesi olan, elektrik gaz ve otobüs hizmeti ver-

miş, halen otobüs, metro ve ulaşım hizmetleri veren tarihi bir kurum. İtiraf etmem gerekirse görev yapmadan önce böylesine büyük ve kurumsal bir yerel hizmet birimini tanımadığımı söylemeliyim. Bu bakımdan hepimizin zaman zaman kendi kurumumuza dışarıdan bir gözle bakmamız gerektiğini, bunun illaki kurum dışında görev yapmakla olması gerektiğini, kurum içindeyken de bunun yapılmasının faydalı olacağını düşünüyorum. Esasen bu durum gözden geçirme işleminin kurumsal açıdan yapılması olarak da ifade edilebilir.

Gümrükler Genel Müdürlüğü ve görev alanlarınızla ilgili neler söylemek istersiniz?

Gümrükler Genel Müdürlüğünde 2005-2008 yıllarında Daire Başkanı olarak görev yaptım. 2011 yılı Kasım ayından bu yana da Genel Müdür Yardımcısı olarak görev yapıyorum. Bu iki dönemde Genel Müdürlüğümüz görev tanımında özellikle yeni Bakanlık yapılanması sonrasında görev tanımında bir kısım değişiklikler olmuştur. Daire başkanı olarak ilk dönemde Muafiyetler ve Kaçakçılıkla Mücadele Şubeleri, sonrasında Dahilde İşleme, Risk Analizleri, Basitleştirilmiş usuller ve sonradan kontrol ve mevzuat şubelerinden sorumlu daire başkanı olarak görev yaptım. Kurum dışında olduğum dönemde örgütlenme şekli şube müdürlüğü yerine daire bazlı olmuş ve kaçakçılık, risk analizleri, basitleştirilmiş usuller artık başka genel müdürlükler görev alanına dahil edilmiştir. Yanı sıra istatistik, bilgi destek şubeleri de artık genel müdürlüğümüz bünyesinden çıkmış durumdadır. Kısaca özetlemeye çalıştığım üzere görev alanı ve kapsamında değişim olmuştur. Bu kapsamda, tarife, kıymet ve menşee, rejimlere ilişkin düzenlemeler, Gümrük İdareleri, ihtisas uygulamaları, vergilendirme, kurumumuz uygulamasına yeni girmiş bulunan uzlaşma, tır, transit, gümrük müşavirleri, gümrük laboratuvarları, geçici ithalat, dahilde ve hariçte işleme, ithalat, ihracat, muafiyetler, mevzuat ve sektörel destekleme ana başlıklarında daire bazlı örgütlenme ile görev yapılmaktadır.

Genel Müdür Yardımcısı olarak bağlı dairelerin koordinesinde ve yönetiminde yönetim kademesine yardımcı olunmasının yanı sıra, Gümrük İdareleri İş Akış Süreçlerinin yeniden oluşturulması, Kaçakçılıkla Mücadele Kanununda yer alan kabahatlerin Gümrük Kanununa aktarılması, taşra çalışma grupları, yeni

özet beyan uygulamaları, dahilde ve hariçte işleme rejimleri izinlerinin verilmesi, izlenmesi ve rejimin sonlandırılmasına dair yeni görev tanımı uyarınca yapılacak işlemler ayrıca yürütülmeye çalışılan görevlerimiz arasındadır.

Bakanlığımız hedefleri ile bu hedeflere varılması bakımından Gümrükler Genel Müdürlüğü görev ve çalışmaları hakkındaki düşüncelerinizi, hedefleri gerçekleştirme beklentilerinizi bizimle paylaşır mısınız?

Kurumların insan ömrüne göre daha uzun süre varlıklarını devam ettirdiğini görürüz. Bu varlığın sürdürülebilir olmasının ön koşulu, dinamik değişen koşullara uyumlu bir kurumsal yapının oluşturulmasına bağlıdır. Gümrük idaresi, tarihin her devrinde yer alan, farklı yapılanma ve görev anlayışı ile görev ifa eden bir yapıdır. Konuşmamızın önceki bölümlerinde de yer verdiğimiz üzere benim görev yaptığım dönemde üç farklı biçimde örgütlenme ile gümrükler görev ifa etmiştir. Yine özellikle belirtilmesi gereken önemli bir fark doksanlı yıllarda gümrük idaresinin görev anlayışı ile günümüz görev anlayışının aynı olmadığıdır. Zaman zaman eleştirilse de gümrük idaresi değişime açık ve en önemlisi de değişime çabuk cevap verebilen bir yapıya sahiptir. Aslında günümüz dünyasında bu durum bir zorunluluktur. Zira dünyamızda her şey hızlı değişiyor ve bilgi, gelişmeler hızlı bir biçimde dünyanın her tarafına kolayca ulaşıyor. Nitekim yaşadığımız döneme bilgi ve iletişim çağı denilmesi de bundan kaynaklanmaktadır. Ancak değişim kolay bir süreç değildir. Çoğunlukla dirençle karşılanmaktadır. Fakat teşkilatımız son yıllarda ciddi bir kan değişimi ve yenilenme sürecine girmiştir. Son iki yılda bakanlığa önemli sayıda alınan yeni personelle bu sağlanmıştır.

Bakanlığımız ülkemizde bilgisayarı ilk kullanan birimler arasında yer almış, işlemlerini elektronik ortama taşımada ilklerden olmuştur. Bu süreç değişen dünyada uluslararası ticaretin gelişmesinin yansıması olarak işlemlerin daha hızlı bir şekilde yapılması gereğinin sonucu olmuştur. Bu ihtiyaca ve değişime cevap vermenin gereği olarak Bakanlığımız yeni hedefler olarak yetkilendirilmiş yükümlü, ortak transit (NCTS), kâğıtsız beyan, tek durak, tek pencere, izanlı gönderici, yerinde gümrükleme, akaryakıt kaçakçılığı ile mücadele, 2023 vizyonu Bakanlığımızın ortaya koyduğu yeni hedeflerdir.

Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi adına genel müdürlüğümüz sorumluluğunda olan alanlara ilişkin ilgili dairelerimizde görevli tüm personelimizle birlikte hedeflere ulaşmada “en hızlı, en kolay, en güvenli ticaret” amacına ulaşılmasının yanı sıra yasa dışı ticaretle de mücadele görevinin yerine getirilmesi bilinciyle, halka hizmete hakta hizmettir düsturuyla ve hep insanımıza layık olduğu en güzel şekilde hizmet etme anlayışıyla görev yapmaktadır.

2023 hedefleri doğrultusunda “en hızlı, en kolay ve güvenli ticaret” amacına yönelik bu çalışmalarınızın detaylarından kısaca söz edebilir misiniz?

“Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü”, gümrük yükümlülüklerini yerine getiren, kayıt sistemi izlenebilir ve düzenli olan, mali yeterlilik, emniyet ve güvenlik standartlarına sahip bulunan, kendi oto kontrolünü yapabilen güvenilir firmalara gümrük işlemlerinde birtakım kolaylık ve imtiyazlar tanıyan uluslararası bir statüdür. Bu statü, başta AB üyesi ülkeler ve ABD olmak üzere dünyada 46 ülkede uluslararası arz zincirinin güvenliğinin sağlanmasını teminen tanınmaktadır. Karşılıklı tanıma anlaşmalarının imzalanması suretiyle bir ülkede güvenilir kabul edilen ticaret erbabı diğer ülkede de güvenilir kabul edilmekte ve o ülkede de gümrük uygulamalarında kolaylıklardan faydalanabilmektedir.

Bu uygulamayla ticari hayatta yeni bir dönem açılarak, ihracatçı ve taşıyıcı firmaların gümrük işlemlerini kendi tesislerinden yapabilmelerine imkan tanınacaktır. Böylece hem ticaret erbabımıza zaman ve maliyet tasarrufu sağlanacak, hem de gümrüklerimizdeki iş yoğunluğunun önüne geçilecektir.

Gelişen ve küreselleşen dış ticaret koşulları karşısında; ilk aşamada ülkemizin ihracatçıları ve taşıyıcılarına rahat bir nefes aldırarak olan bu uygulamanın, 2013 yılında ithalatçıları da kapsayacak şekilde yaygınlaştırılması ve imzalanacak karşılıklı tanıma anlaşmaları sayesinde firmalarımızın diğer ülkelerde de imtiyazlı muamele görmelerinin yolunun açılması hedeflenmektedir.

Yetkilendirilmiş yükümlü statüsüne sahip firmalar diğer firmalara göre daha imtiyazlı muamele görmekte ve daha fazla rekabet gücüne sahip olmaktadır. Yetkilendirilmiş yükümlü sertifik-

kasına sahip firmalara ait eşya, diğer yükümlülere göre daha az belge kontrolüne ve muayeneye tabi tutulacak, herhangi bir kontrol gerektiğinde ise bu kontroller öncelikli olarak yapılacaktır.

Ticaretin kolaylaştırılması adına getirilen bir diğer yenilik de ihracatta yerinde gümrükleme uygulamasıdır. Mevcut durumda ihracatçı firmalar ihraç etmek istedikleri eşyayı öncelikle iç gümrük idaresine getirmekte, buradaki işlemler tamamlandıktan sonra eşya ülkeden çıkış yapılacak sınır gümrük idaresine götürülmekte ve ihracat işlemleri tamamlanmaktadır.

“İhracatta Yerinde Gümrükleme” uygulamasıyla ise, ihracat eşyasının gümrük işlemleri, firmanın kendi tesislerinde yapılarak ihracat eşyası iç gümrüğe getirilmeden doğrudan sınır gümrük idaresine sevk edilebilecektir. Eşya muayenesinin gerekli olduğu sınırlı sayıdaki durumlarda ise gümrük memurunca firmanın tesislerine gidilecektir.

İhracatta yerinde gümrükleme kolaylığı güvenilir ve kayıtları izlenebilir olan ihracatçılara tanınacaktır. Böylece hem izin sahibi firmalara zaman ve maliyet tasarrufu sağlanacak, hem de gümrüklerimizdeki iş yoğunluğu hafifletilerek araç kuyrukları azaltılacaktır.

Getirilen bir diğer kolaylık, ihracat eşyasının transitinde iç gümrüğe sunulmaksızın doğrudan çıkış gümrüğüne sevk edilmesine imkan sağlayan “İznil Gönderici” uygulamasıdır. Güvenilir ve kayıtları izlenebilir taşıyıcılara tanınacak izinli gönderici uygulamasında, transit edilecek ihracat eşyası iç gümrük idaresine getirilmeden, izin sahibi taşıyıcı firmanın tesislerinde mühürlenerek doğrudan sınır gümrük idaresine götürülebilecektir. Eşya muayenesinin gerekli olduğu sınırlı sayıdaki durumlarda ise gümrük memurunca firma tesislerine gidilecektir.

İhracatta yerinde gümrükleme ve izinli gönderici uygulamaları ile gümrük idaresince eşya üzerindeki anlık kontrollerden vazgeçilerek beyana ve eşyaya yönelik kontroller, işletmenin tesisinde ve kayıtları üzerinden sonradan yapılacaktır.

Bu yeniliklerin yanında hayata geçirilen, kolay ve avantajlı ticaret imkanı sağlayan en önemli uygulamalardan birisi de ortak transit rejimidir. Avrupa Birliği ve EFTA üyesi ülkeler arasında eşyanın gümrük vergilerinin askıya alınarak taşındığı ve bu taşımanın elektronik mesajlar kullanılarak elektronik (NCTS) ortamda beyan ve takip edildiği bir uygulamadır.

Uygulamaya 1 Aralık 2012 tarihi itibarıyla ülkemizde de başlanmasıyla gerek gümrük idareleri gerek taşımacılar transit işlemlerinde maliyet ve zaman avantajı sağlamaktadır.

Bu bağlamda, Türkiye’den bir AB ülkesine yapılacak taşımada Ankara’dan açılacak bir transit beyannamesi ile Hamburg ya da Londra’ya kadar eşyanın tek bir beyan ile taşınması mümkün olacaktır. Aynı şekilde, Rotterdam’da açılacak bir transit beyannamesi de başkaca bir işleme gerek olmaksızın Konya’daki gümrüğümüzde sonlandırılabilir.

AB’ye tam üye olmamasına rağmen, ortak transit sözleşmesine taraf olan ülkemiz, taşımacılık sektörü açısından AB üyesi bir ülke gibi işlem yapabilecek konuma gelmiştir.

Ticaret erbabının ihracat, ithalat ve transit işlemlerini gerçekleştirebilmeleri için gerekli bilgi ve belgeleri, tek bir giriş noktasından sunarak tüm yasal gereklilikleri yerine getirmelerine olanak sağlayan “Tek Pencere Sistemi” ise, dış ticaret işlem maliyetlerini azaltarak zaman ve kaynak tasarrufu sağlayan bir uygulama olarak ticaretin kolaylaştırılması çalışmalarında önemli bir yere sahiptir.

Tek pencere sisteminin ticaret erbabına sağladığı en büyük yarar, ithalat, ihracat ve transit işlemlerine ilişkin kamu kurumlarına verilecek gerekli tüm bilgi ve belgenin tek bir noktadan verilmesine olanak sağlayarak, işlemlerin hızla tamamlanması ve eşyanın seri bir şekilde serbest bırakılmasıdır. Bu sayede, ticaret erbabı için gecikmelerden kaynaklanan maliyetler ile ticaret işlemlerinin idari maliyetleri azalacak, işlemlerde saydamlık artacak, rüşvet ve yolsuzlukla daha kolay mücadele edilecektir.

2023 hedeflerine emin adımlarla ilerleyen ülkemizin, yukarıda bahsi geçen uygulamaların hayata geçirilmesiyle de en kolay ve en güvenilir ticaretin yapıldığı ülke olma yolunda önemli bir adım atılmış olacaktır.

“Bu güzel söyleşi için tekrar teşekkür ediyor, meslek hayatınızda başarılar diliyoruz. Ben de derneğimiz mensupları başta olmak üzere tüm okurlarımıza selam ve saygılarımı sunuyor, değerli dernek yöneticilerimize ayrıca teşekkürlerimi iletiyorum.”

ETİK YÖNETİM, 2023 HEDEFİ VE GÜMRÜKLERİMİZ

GÜMRÜK & TİCARET
D E R G İ S İ

Sayı:1 Yıl:2013

Dr. İrfan KALPALI*

Etik kavramı, Yunanca “ethos” sözcüğünden türetilmiştir. Karakter ve davranış anlamındadır. Felsefenin ahlaki değerleri inceleyen dalıdır. Etik terimi ile dönüşümlü kullanıldığına sıkça şahit olduğumuz ahlak kelimesinin İngilizce karşılığı “morality” Latince “moralis” sözcüğünden türetilmiştir. Etimolojik köken olarak “etik”ten farklıdır ve görgü-gelenek, adet anlamlarındadır. “Ethos”tan türetilen “ethics” kavramı, ahlak kurallarının ve değerlerin incelenmesi sonucu ortaya çıkar. Etik, insan ve toplum ilişkilerinde değer yargılarını inceler, ideal olanı araştırır ve işaret eder. Cüneyt Yüksel’in Kamu Yönetiminde Etik başlıklı eserinde önemle vurgulandığı üzere etik, tarihte sıkışık kalmış bir disiplin değil, insanlığın yaşayan, organik bir incelemesi, doğruluk, iyilik ve adaletin gelişen bir muhakemesidir. Hayatta hangi kuralların ve değerlerin izlenmesi gerektiğini kesinleştirmeye çalışır. Antropoloji, psikoloji ve sosyoloji disiplinleri insanların nasıl davrandıklarını açıklarken, etik insanların nasıl davranmaları gerektiği ile ilgilenir. Bir diğer ifadeyle etik, tüm insanların insanca yaşam koşullarını temin etme ve yakalama süreçlerinde, hiç ödün vermeden uygulama ve uyma zorunluluğunu taşıdığı “ahlaki değerlerin tümü”dür.

Etik kamu yönetimi ya da kamu yönetiminde etik; devletin yönetim biçim ve anlayışının, doğru davranış standartlarına, ilke ve değerlere dayandırılması, bu değer ve ilkelere işlerlik kazandırılmasıdır. Kamu görevlilerinde bu anlayışın içselleştirilmesidir. Kamu görevlilerinde, bu görevlerini kamu çıkarı haricinde her türlü özel çıkardan uzak, tarafsızlık, nesnellik ve dürüstlük ilkeleri çerçevesinde yürütme anlayışının yerleştirilmesidir.

* Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi

Bu anlayışın yerleştirilmesi, halkın kamu yönetimine duyduğu güveni artıracak, yönetime güvensizliği yaratan etik dışı davranışları engelleyecektir. Güvensizliğin temelini etik dışı davranışlar oluşturmaktadır. Kamu yönetiminde etik dışı faaliyetler, adalet ve devlete güven duygularını zedelemekte, bireylerin kuralları ihlal etme eğilimlerini güçlendirmektedir. Keza, yerli ve yabancı yatırımcıların yatırım kararlarını negatif yönde etkilemekte, sosyal sorumluluk bilincini törpülemekte, kamu ihtiyaçlarının karşılanmasında etkinliği azaltmakta, devletin meşruiyetini tartışılır hale getirmekte, sosyal ve ekonomik kurumların verimli ve etkin bir şekilde çalışmasını engellemekte, kaynak dağılımını olumsuz etkilemekte, nihayetinde sosyal gelişimi ve ekonomik kalkınmayı yavaşlatmaktadır. Kamu güvenine mazhar olmuş etik yönetim, demokratik toplumun vazgeçilemez esaslı bir unsuru, istikrarlı kalkınma ve büyümenin ön koşullarından biridir.

Dünyanın ilk on ekonomisi arasına girmek, yıllık gayrisafi yurtiçi hasılayı 2 trilyon doların üzerine çıkarmak, kişi başına düşen milli geliri 20 bin dolar seviyesine yükseltmek, 500 milyar dolarlık ihracatı gerçekleştirmek Cumhuriyetimizin 100’üncü yaşının kutlanacağı 2023 yılında ulaşılmak istenilen 100 hedef arasında yer alan ekonomik hedeflerdir. İstikrarlı büyüme, kalkınma istek, irade ve kararlılığını yansıtan bu iddialı hedefler, kamuda etik yönetim anlayışının yerleştirilmesini daha bir önemli kılmaktadır.

İç ve dış ticaret alanındaki faaliyetlerin düzenlenmesi ve uygulanmasında söz sahibi olan Bakanlığımız bu hedeflere ulaşılmasında rol oynayacak önemli kamu idarelerinden biri konumundadır. Özellikle dış ticaret kapsamındaki he-

deflere ulaşılmasında uygulamacı birim ve karar mercii olarak gümrük idarelerinin doğrudan etken, belirleyici, aktif, katılımcı yönü, merkezi rolü bulunmaktadır. Gümrük idareleri dış ticaret faaliyetinin gerçekleştirilmesi ve sonuçlandırılmasında, iş sahipleri, gümrük müşavirleri, taşımacılık-lojistik şirketleri ile birlikte yer alan dördüncü aktördür. Bu bakış açısından, 2023 yılı dış ticaret hedeflerinin gerçekleştirilmesinde gümrük idarelerinde etik anlayışın yerleştirilmesi ve içselleştirilmesinin önemi bir başka yönüyle ortaya çıkmaktadır.

Gümrük idarelerinde etik anlayışın yerleştirilmesine yönelik dört önemli rehber dokümandan biri olan Ekonomik İşbirliği Teşkilatının İstanbul Deklarasyonu'nda ifade edildiği gibi, gümrük idarelerinde etik yönetimin yerleştirilmesi idari altyapı ve mevzuat yönüyle, sürekli yenilenen bir reform ve modernizasyon programına, en aza indirgenmiş açık ve net bir gümrük mevzuatına, tutarlı, basit ve uygulanabilir gümrük işlemlerinden otomasyona, şeffaflığa, bağımsız, etkili bir kontrol ve denetleme sistemine bağlı iken, personel yönüyle de mesleki gelişim programlarının uygulanmasına şiddetle ihtiyaç duymaktadır.

Diğer üç önemli rehber doküman olan, Dünya Gümrük Örgütü'nün Arusha Revize Deklarasyonu ve Yolsuzlukla Mücadele Eylem Planı ile Avrupa Birliği'nin Vergilendirme ve Gümrük Birliği Tasarısında da benzer standart ve ilkelere yer verilmiştir.

Bakanlığımız bu hedefe ulaşabilme yolunda, stratejik planını belirlemiştir. Bu stratejik plana göre; güçlü bir yapıya sahip, dış ticarete ilişkin kararlarda söz sahibi, hızlı ve kararlı hareket eden, mevzuatını bütünleştirmiş, işlem süreçlerinde bürokrasiyi azaltmış, yararlanıcı odaklı hizmet anlayışına sahip, bilgi üretebilen ve yönetebilen, risk analizine dayalı yönetim modelini uygulayan, kamu ve yararlanıcı dengesini gözeten, nicelik ve nitelik olarak yeterli düzeyde uzman personelle uluslararası gümrük camiasında etkin işbirliğini sağlamış, profesyonel çalışma ilke ve yaklaşımlarını benimseyen çağdaş bir kurum bilinciyle; kararlılık, dürüstlük, şeffaflık, tarafsızlık, yenilikçilik, duyarlılık temel değerleri ışığında amatör ruh ve profesyonel hizmet anlayışı içinde; çağdaş normlarda ve standartlarda müşteri odaklı hizmet üreten, işlemleri basitleştirip hızlandırarak dış ticaret işlem maliyetini azaltan, gümrük mevzuatının uygulanmasında yekne-

saklığı ve gümrük işlemlerinde gelişen teknolojilere eş zamanlı uyumu gerçekleştirerek yasal ticareti kolaylaştıran, risk analizi odaklı, selektif ancak daha etkin gümrük denetimi yoluyla yasa dışı ticareti engelleyen bir gümrük idaresini yapılandırmayı hedeflemiştir. Bugün gelinen noktada, bu yolda önemli ilerlemeler kaydedildiğini görmek, gümrük idarelerinin gümrük birliğine giriş sürecinde sergilediği başarıyı tekrarlayacağı yönündeki inancı pekiştirmektedir.

Etik yönetim anlayışının tezahürü bu planın başarıya ulaşmasının, bir başka ifadeyle etik anlayışın yerleştirilmesinin yolu personelin eğitiminden geçmektedir. Etik bilincinin yerleştirilmesi ve geliştirilmesi, etik davranış kodları ve davranış kurallarının işlevsel hale getirilmesinde eğitim en önemli unsurlardan biridir. Yazıda işaret edilen süreç Bakanlığımız Eğitim Dairesi Başkanlığına kendiliğinden her zamankinden daha farklı, kritik bir misyon yüklemiştir. Eğitim Dairesi Başkanlığı'nca mesleki eğitim faaliyetleri yanında 2001-2012 yıllarında düzenlenen 316 programda merkez ve taşra teşkilatında görevli 12369 personele etik değerler ve davranış kuralları eğitiminin verilmiş olması memnuniyet vericidir. Bu eğitim programlarının yaygın ve yoğun olarak yürütülmesine devam edilmelidir.

2023 yılı dış ticaret hedeflerine ulaşabilmek için dış ticaret arenasındaki diğer aktörlerin de kendi yapı ve işlevlerini gözden geçirmeleri gerekir. Bu alandaki tüm taraflar etik ilkelere bağlılıkla yükümlüdür. Birinin eksikliği sürecin başarıyla sonuçlandırılmasını güçleştirecektir. 2012 yılında 3 milyon 250 bin ithalat beyannamesinin yüzde 89'unun, 2 milyon 900 bin ihracat beyannamesinin de yüzde 87'sinin işlemlerinde aracılık hizmetini yürütmüş olan gümrük müşavirlerinin etik değerler beyannamesini imzalamış olmaları bu yönde atılmış çok önemli bir adımdır.

2023 hedeflerine ulaşmak ülkemize ve gelecek kuşaklara karşı tarihi sorumluluktur. Bu hedeflerin gerçekleşmesi Türkiye'yi Dünya devletler liginde hak ettiği üst sıralara taşıyacaktır. Tüm taraflar hedefe kilitlenmeli, mazeretsiz, ödünsüz katkı sağlamalıdır. Başarıya ulaşmayı zorlaştıracak tüm engeller ayıklanmalıdır. Etik altyapının oluşturulması, etik anlayışın içselleştirilmesi, etik bilincinin geliştirilmesi ve yerleştirilmesinin, hedefe ulaşmanın tartışmasız önkoşullarından biri olduğu unutulmamalıdır.

TÜRKİYE'DE BAĞIMSIZ DENETİM VE YENİ TÜRK TİCARET KANUNU

Doç. Dr. Suphi ASLANOĞLU*
Erdem BULUT**

Özet

Önceki dönemlerde, Türkiye'de sınırlı olarak uygulanan bağımsız denetim yeni Türk Ticaret Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile daha geniş uygulama alanı bulmuştur. Daha geniş uygulama alanı bulan bağımsız denetim sisteminde ise özellikle sermaye şirketleri için nasıl bir denetim sistemi öngörüldüğü büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada esas itibarıyla, son düzenlemeler ışığında sermaye şirketleri için nasıl bir denetim mekanizması öngörüldüğü ve öngörülen denetim mekanizmasının ticari ve ekonomik hayatımıza getireceği faydalar açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Türk Ticaret Kanunu, Bağımsız Denetim, Sermaye Şirketleri

JEL Sınıflandırma Kodu: M42, H83

THE INDEPENDENT AUDIT IN TURKEY AND NEW TURKISH COMMERCIAL CODE

Abstract

As it is well known, the independent audit system in Turkey has been applied partially or inefficiently until the enactment of the new Turkish Commercial Code. With the entry into force of the new Turkish Commercial Code, the independent audit system in Turkey has found a broad field of application. In the current situation, audit system that was envisaged especially for the capital companies has become highly significant. In this paper, mainly this envisaged audit system for the capital companies will be contextualized in the light of recent reforms and regulations. Moreover, the expectative advantages and benefits of this envisaged audit mechanism for our economic and commercial life will be taken into account.

Key Words: New Turkish Commercial Code, Independent Audit, Capital Companies

JEL Classification Code: M42, H83

* Kırıkkale Üniversitesi, İşletme Bölümü, s_aslanoglu@hotmail.com

** Kırıkkale Üniversitesi, İşletme ABD Doktora Öğrencisi

Giriş

Temel ekonomik birimlerden olan ticari işletmeler, iktisadi gelişime paralel olarak büyük bir dönüşüm geçirmiş ve yerel -bölgesel- nitelikten çıkarak sermayenin ön plana çıktığı çok uluslu bir yapıya bürünmüşlerdir. Sermayenin ön plana çıktığı bu süreç ise ekonomik gelişimin sürdürülebilirliği için sermaye sahiplerinin haklarının korunmasını ve finansal tablolar üzerinde belirli bir şeffaflığın sağlanmasını zorunlu kılmıştır.

Günümüz dünyasında, bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler ve uluslararası ticaretin kazandığı boyutlar işletmelerin faaliyetleriyle ilgilenen kişi ve kuruluşların sayısını her geçen gün artırmıştır. Bu kişi ve kuruluşların işletmeler hakkındaki temel bilgi kaynaklarını ise kamuya açıklanan finansal tablolar oluşturmaktadır. Finansal tabloların güvenilirliği ise işletmelerin faaliyetleri ile ilgilenen kişi ve kuruluşların işletmeler hakkında doğru bilgi edinmeleri açısından büyük önem taşımaktadır. Ekonomik hayatın belirleyicisi konumuna gelen bu güvenin sağlanması için, işletmelerin gerçekleştirdikleri işlemlere ve faaliyetlere ilişkin olarak kamuya açıkladıkları finansal tablolardaki bilgilerin doğruluğunun ve yasal düzenlemelere uygunluğunun düzenli olarak denetlenmesi gerekmektedir.

Bu kapsamda 01/07/2012 tarihinde yürürlüğe giren 6102 sayılı yeni Türk Ticaret Kanunu (TTK) ile sermaye şirketlerinin finansal tablolarının denetlenmesi sistemi tamamen değiştirilmiş ve 6762 sayılı eski Türk Ticaret Kanunu'nda (ETTK) şirketin üç kanuni organından biri olan ve zaman bilgisine sahip olması zorunlu bulunmayan murakıplar eli ile yapılan denetleme yerini bağımsız denetime bırakmıştır.

Şirket denetimine ilişkin genel çerçevenin oluşturulduğu 6102 sayılı TTK'da ayrıca denetlemenin Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu'nun belirlediği esaslar bağlamında gerçekleştirileceği hüküm altına alınmış ve bu çerçevede 660 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu kurulmuştur.

Şirketlerin denetimine ilişkin düzenlemelerdeki temel amacın ise şirketin faaliyetleri ve finansal tablolarıyla ilgili şirket ortaklarına, yatırımcılara ve üçüncü kişilere dürüstlük ilkesine uygun tam, doğru ve güvenilir bilgiler vermek olduğu söylenebilir. Tahmin edileceği üzere, bu amacın sonucu ise artan küresel rekabet ortamında global sermayeye (veya yatırımcılara) güven sağlayarak ekonomiye belli bir dinamizm kazandırmaktır.

Bu çalışmada öncelikli olarak denetim kavramı teorik açıdan kısaca ele alınacak ve daha sonraki bölümlerde ise sermaye şirketleri açısından başta 6102 sayılı Kanun olmak üzere şirket denetiminin alt yapısını oluşturan diğer mevzuat hükümleri çerçevesinde nasıl bir bağımsız denetim mekanizmasının öngörüldüğü açıklanacaktır.

1. Genel Olarak Denetim Kavramı

Genel bir tanım olarak denetim, işletmenin faaliyetlerine ve olgularına ilişkin açıklanan bilgilerin, önceden belirlenen kriterlere uygunluk derecesini belirlemek ve raporlamak amacıyla bu ekonomik faaliyetlere ve olaylara ilişkin bilgilerle kayıtların toplanması, değerlendirilmesi ve sonucun ilgili kullanıcılara raporlanması sürecidir (Arens ve Loebbecke, 1997).

Denetim, yukarıda verilen tanımdan da anlaşılacağı üzere, bir süreç olup bu süreç değişik sınıflandırmalara tabi tutulabilmektedir. Örneğin, denetimi amacına göre; finansal tablo, uygunluk ve performans denetimi olarak üç sınıfa ayırmak mümkün olmakla birlikte bu noktada bağımsız denetim açısından finansal tablo denetimi ön plana çıkmaktadır. Çünkü finansal tablolara ilişkin yapılan denetim şirketle ilgili bulunan üçüncü kişilerin ihtiyaçlarına hitap ettiğinden bu denetim türü bağımsız denetçilerin özellikle üzerinde durdukları bir denetim türüdür (Meigs ve Larsen, 1982).

Denetim olgusunu, ayrıca denetçinin statüsüne göre, bağımsız dış denetim, iç denetim ve kamu denetimi olmak üzere sınıflandırmaya tabi tutmak da mümkündür. Bu noktada, bu çalışmanın konusunu oluşturan bağımsız dış denetime

değinmek gerekirse, işletmelerin yıllık finansal tablo ve diğer finansal bilgilerinin, bu tablo ve bilgiler için belirlenen kriterlere uygunluğu ve doğruluğu hususunda, makul güvence sağlayacak yeterli ve uygun bağımsız denetim kanıtlarının elde edilmesi amacıyla, genel kabul görmüş bağımsız denetim standartlarında öngörülen gerekli tüm bağımsız denetim tekniklerinin uygulanarak, defter, kayıt ve belgeler üzerinden denetlenmesi ve değerlendirilerek rapora bağlanmasını ifade eder. Diğer bir ifadeyle, bağımsız denetim denetlenen işletmeden bağımsız olan bir dış denetçi tarafından yapılan denetim faaliyetidir.

Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, bir denetim çalışmasının esas aktörünü denetçi oluşturmaktadır. Bağımsız denetçiler, denetimini yaptıkları işletmeyle işçi-işveren ilişkisi olmayan, işletmelere denetim ve diğer hizmetleri sunan kişilerdir. Bağımsız denetçiler, işletme yönetimi ile işletme ilgilileri arasında bir köprü görevi üstlendiklerinden toplumda çok önemli bir yere ve sorumluluğa sahiptirler (Bozkurt, 2000).

Denetçiye ve denetime ilişkin verilen bilgiler derlenecek olursa; denetçi, şirket yönetimi ile şirket ortakları, yatırımcılar ve diğer üçüncü kişiler arasında bir nevi arabulucu niteliğine sahip olan ve işletmenin finansal tablolarının gerçek durumu tam, anlaşılır ve doğru biçimde yansıttığını teyit eden bağımsız bir organdır. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, bağımsız denetçilerin denetimden geçmemiş finansal tablolar ve işlemler şirket orakları, finansörler, kamu tarafından şüphelle karşılaşacaktır.

2. Sermaye Piyasası Kanunu Kapsamında Bağımsız Denetim

1 Ocak 1957'de yürürlüğe giren ETTK, şirketin finansal tablolarının "murakıplar" aracılığıyla denetlenmesini öngördüğü gibi bahsi geçen murakıpların herhangi bir uzmanlık bilgisine sahip olmasını da şart koşmamıştır. Zaman içerisinde oluşan gelişmelere paralel olarak özel düzenlemelere gidilmiş ve bu kapsamda 1981 yılında 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu çıkarılarak hisse senetleri borsada işlem gören

halka açık anonim ortaklıkları, halka açık olmasa bile pay sahibi sayısı 250'den fazla olan anonim ortaklıkları, mali aracılık şirketlerini, yatırım fonlarını ve yardım sandıklarının düzenleme yetkisi Sermaye Piyasası Kuruluna verilmiştir. Yine 2499 sayılı Kanun ile Sermaye Piyasası Kurulu, hisse senetleri borsada işlem gören anonim ortaklıklar ile diğer kamuya açık anonim şirketler tarafından yayınlanan mali tabloların ve bunların denetiminin ilke, içerik ve standartlarını belirleme, izleme ve uygulama konusunda yetkili kılınmıştır.

2499 sayılı Kanun'un ilk halinde bağımsız denetime ilişkin herhangi bir düzenlemeye gidilmemiş fakat 1992 yılında Kanun'un 16'ncı maddesinde değişikliğe gidilerek ihraççılar ve sermaye piyasası kurumlarının düzenleyecekleri mali tabloları bağımsız denetleme kuruluşlarına inceleyerek rapor almak zorunda oldukları hüküm altına alınmıştır.

Benzer şekilde, 30 Aralık 2012 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe giren 6362 sayılı yeni Sermaye Piyasası Kanunu'nda da sermaye piyasası kurumlarının, halka açık şirketlerin, borsaların ve öz düzenleyici kuruluşların denetiminde Sermaye Piyasası Kurulu yetkili kılınmıştır. Yine aynı Kanun ile halka açık şirketlerin, sermaye piyasası kurumlarının ve borsaların düzenleyecekleri finansal tablo ve raporlarda yer verecekleri bilgilerin gerçeği doğru ve dürüst biçimde yansıtma amacıyla bu kuruluşların bağımsız denetime tabi oldukları hükme bağlanmıştır.

Bahsi geçen kurum ve ortaklıkların bağımsız denetimine ilişkin şartlarını ve çalışma esaslarını belirlemek yetkisi 6362 sayılı Kanun ile Sermaye Piyasası Kurulu'nun görev, yetki ve sorumlulukları arasında sayıldığından bağımsız denetime yönelik çalışma esas ve usulleri ile raporlama standartları 12/06/2006 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Sermaye Piyasasında Denetim Standartları Hakkında Tebliğde"² düzenlenmiştir.

² Söz konusu tarihten sonra meydana gelen değişiklikleri de içeren bahsi geçen Tebliğin tam metnine ulaşmak için bkz. <http://www.spk.gov.tr/apps/teblig/displayteblig.aspx?id=295&ct=f&action=displayfile>

3. Bankacılık Kanunu Kapsamında Bağımsız Denetim

Türkiye’de kurulu bulunan mevduat bankaları, katılım bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları, yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye’deki şubeleri, finansal holding şirketleri, Türkiye Bankalar Birliği, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu ve bunların faaliyetleri 5411 sayılı Bankacılık Kanunu hükümlerine tabi bulunmaktadır.

Konu bağımsız denetim çerçevesinde değerlendirildiğinde, 5411 sayılı Kanun’un 15’inci maddesinde bankaların bağımsız denetimine Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu’nca karar verileceği hüküm altına alınmış ve bu kapsamda, Kurum tarafından “Bankalarda Bağımsız Denetim Gerçekleştirecek Kuruluşların Yetkilendirilmesi ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik”³ 01/11/2006 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu yönetmelik ile bankalarda yapılacak bağımsız denetim faaliyetlerine, bankaların finansal raporlamaları çerçevesinde bağımsız denetimlerine ve bağımsız denetim yetkisi almış kuruluşların belirlenmesine ilişkin düzenlemelere gidilmiştir.

4. Sigortacılık Kanunu Kapsamında Bağımsız Denetim

Bağımsız denetime ilişkin bir başka düzenlemeye sigortacılık sektöründe gidilmiştir. Bu kapsamda, 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu’na göre, sigorta şirketleri ile reasürans şirketlerinin bilançolarını, kâr-zarar cetvellerini ve Hazine Müsteşarlığı’nca uygun görülecek diğer malî tablolarını bağımsız denetim kuruluşlarına denetlettirilmeye Hazine Müsteşarlığı’nın yetkili olduğu hüküm altına alınmıştır. Yine aynı Kanun ile Hazine Müsteşarlığı, sigorta şirketleri ve reasürans şirketlerinin bağımsız dış denetim kuruluşlarınca denetlenmelerini düzenlemeye yetkili kılınmıştır.

3 Bahsi geçen Yönetmelik için bkz. http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Mevzuat/Bankacilik_Kanununa_Iliskin_Duzenlemeler/1677bagimsiz_denetim_islenmis_nihai_webe_basbakanliktan_sonra.pdf

Bu yetkiye dayanarak Hazine Müsteşarlığı’nca 2008 yılında “Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinde Bağımsız Denetim Yapılmasına İlişkin Yönetmelik” ile “Sigortacılık Bağımsız Denetim İlkelerine İlişkin Yönetmelik”⁴ çıkarılarak Türkiye’de kurulmuş sigorta, reasürans şirketleri ile yabancı ülkelerde kurulmuş sigorta ve reasürans şirketlerinin Türkiye’deki teşkilatı ile emeklilik şirketleri tarafından sigortacılık ile emeklilik mevzuatı dahilinde yayımlanacak konsolide ve konsolide olmayan finansal tablolarını denetleyecek bağımsız denetim kuruluşlarının; niteliklerine, faaliyetlerine, yetkilendirilmelerine, bu yetkilerinin geçici veya sürekli olarak kaldırılmasına ve bağımsız denetim sözleşmesinin içeriği ile bağımsız denetim sözleşmesinin taraflarının yükümlülüklerine ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiştir.

5. Enerji Piyasası Kanunu ve Doğal Gaz Piyasası Kanunu Çerçevesinde Bağımsız Denetim

Bağımsız denetime tabi tutulacak ticari işletmelerin bir kısmı ise 6446 sayılı Enerji Piyasası Kanunu ve 4646 sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanunu’nda düzenlenmiştir. Bahsi geçen Kanunlara istinaden yürürlüğe giren “Enerji Piyasasında Faaliyet Gösteren Gerçek ve Tüzel Kişilerin Bağımsız Denetim Kuruluşlarınınca Denetlenmesi Hakkında Yönetmelik” ile enerji piyasasında faaliyet gösteren lisans sahibi tüzel kişiler, sertifika sahibi gerçek ve tüzel kişiler ile yetki belgesi sahibi resmi ve özel şirketlerin bağımsız denetim kuruluşlarınca denetlenmesi, bu denetimleri yapacak bağımsız denetim kuruluşlarının yetkilendirilmesi ve yetkilerinin geçici ya da sürekli olarak kaldırılmasına ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiştir.

Enerji Piyasasında Faaliyet Gösteren Gerçek ve Tüzel Kişilerin Bağımsız Denetim Kuruluşlarınınca Denetlenmesi Hakkında Yönetmelik ile bağımsız denetimin kapsamı; denetlenene ait faaliyetlerin, uygulamaların, işlem, hesap ve mali tabloların, bağımsız denetim kuruluşunca görevlendirilen denetçiler tarafından bu

4 <http://www.hazine.gov.tr/default.aspx?nsw=TrR3vg8KCNGoDQ4jQvkw==H7deC+LxB18=&mid=366&cid=35&nm=647>

kuruluşlar adına, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri, Kurulca yürürlüğe konulan hesap ve kayıt düzeni ile mali raporlamaya ilişkin düzenlemeler ve denetlenenin sahip olduğu lisans, sertifika ve yetki belgelerinin ayrılmaz parçasını oluşturan genel ve özel hükümlere uygunluğunun incelenmesi ve bu inceleme sonuçlarına dayanılarak, denetlenen tarafından tutulan hesap, işlem ve kayıtlar ile düzenlenen mali tabloların doğruluğu ve gerçeği dürüst bir biçimde yansıtıp yansıtmadığının tespiti ve rapora bağlanması şeklinde belirlenmiştir.

6. Yeni Türk Ticaret Kanunu Kapsamında Bağımsız Denetim

6102 sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu, kendi içerisinde, en büyük yenilik olarak denetim kurulu organını kaldırmış ve başlangıçta her ölçekteki anonim şirketin ve şirketler topluluğunun denetiminin bağımsız denetim kuruluşlarınca yapılacağını hüküm altına almıştır. Ayrıca Kanun, ilk halinde, küçük ve orta ölçekli diğer sermaye şirketlerinde denetimin bir veya birden fazla serbest muhasebeci mali müşavire veya yeminli mali müşavire bırakılmasını öngörmüştür (Deriyal ve Durgut, 2009).

TTK, ilk halinde her ne kadar bağımsız denetimi geniş kapsamlı tutsa da 26/06/2012 tarih ve 6335 sayılı Kanun ile değişikliğe gidilmiş ve bağımsız denetime tabi olacak şirketlerin Bakanlar Kurulu’nca belirleneceği kabul edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, yapılan bu değişiklik ile her ölçekteki şirketin bağımsız denetime tabi olması zorunluluğu kaldırılmış, bunun yerine bağımsız denetime tabi olacak şirketleri belirleme yetkisi Bakanlar Kurulu’na verilmiştir (Altaş, 2013).

6335 sayılı Kanun’un yaptığı değişiklik ile sadece Bakanlar Kurulu tarafından belirlenecek şirketlerin bağımsız denetime tabi tutulacak olması TTK içerisinde Bakanlar Kurulu’nca belirlenen şirketler dışında kalan şirketlerin nasıl bir denetime tabi tutulacağı sorunu ortaya çıkarmış ve 6455 sayılı Kanun ile bu boşluk ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.

Bu kapsamda, 6455 sayılı Kanunla TTK’da değişikliğe gidilerek Bakanlar Kurulu kararıyla bağımsız denetim dışında kalan anonim şirketler ile 4572 sayılı Kanun kapsamındaki kooperatifler ve bunların bağımsız denetime tabi olmayan üst kuruluşlarının denetiminin Gümrük ve Ticaret Bakanlığı’nca hazırlanan ve Bakanlar Kurulu’nca çıkarılacak yönetmelikle düzenleneceği kayıt altına alınmıştır. Bakanlar Kurulu’nca çıkarılacak yönetmelikte ayrıca, denetime ilişkin usul ve esaslar ile bu fıkra uyarınca denetim yapacak denetçilerin nitelikleri, uyacakları etik ilkeler, görev ve yetkileri, seçilmeleri, görevden alınmaları, ayrılmaları, denetim, denetim raporunun içeriği ve raporun genel kurula sunulmasına ilişkin hususları içereceği hükme bağlanmıştır.

4572 sayılı Kanun ile bir diğer sermaye şirketi olan limited şirketlerde de düzenlemeye gidilmiş olup bundan sonraki başlıklar altında sermaye şirketleri için nasıl bir denetim mekanizması öngörüldüğü açıklanamaya çalışılacaktır.

6.1. Sermaye Şirketlerinde Bağımsız Denetim

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu’nun 124’üncü maddesinde anonim, limited ve sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketler sermaye şirketi olarak kabul edilmiştir. Tipik örneğini anonim şirketlerin oluşturduğu sermaye şirketlerinde önemli olan, ortakların kişilikleri, kimlikleri ve yetenekleri değil ortakların şirkete getirdikleri sermayedir. Sermayenin ön plana çıkmasının sonucu ise her bir ortağın kar ve zarara katılma hak ve yükümlülüğünün şirketteki sermaye payı ile orantılı olmasıdır. Diğer bir ifadeyle, sermaye şirketlerinde getirilen sermaye payı çok önemlidir ve ortaklar ancak şirkete koydukları sermaye payı oranında kâr payı alacaklar ve zarara katlanacaklardır (Arslan, 2006).

Daha öncede belirtildiği üzere, 6102 sayılı Kanun’un ilk halinde bütün anonim şirketlerin denetiminin bağımsız denetim kuruluşlarınca yapılacağı hüküm altına alınmış olup Kanun’un son halinde bağımsız denetime tabi olacak şirketlerin Bakanlar Kurulu’nca belirleneceği, Bakanlar Kurulunca belirlenen şirketlerin dışında

kalan anonim şirketlerin denetimine ilişkin usul ve esasların Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nca hazırlanan ve Bakanlar Kurulu'nca çıkarılacak yönetmelikle düzenleneceği hüküm altına alınmıştır.

Bu kapsamda, Bakanlar Kurulu'nun 19/12/2012 tarihli "Bağımsız Denetime Tabi Olacak Şirketlerin Belirlenmesine Dair Kararı" ile TTK kapsamında bağımsız denetime tabi olacak şirketlere ilişkin usul ve esaslar belirtilmiştir. Söz konusu karar ile bağımsız denetime tabi olacak sermaye şirketleri için üç kıstas öngörülmüştür. Bu kıstaslar;

- 1) Aktif toplamı yüzellimilyon ve üstü Türk Lirası,
 - 2) Yıllık net satış hasılatı ikiyüz milyon ve üstü Türk Lirası,
 - 3) Çalışan sayısı beşyüz ve üstü,
- şeklinde belirlenmiştir.

Bakanlar Kurulu kararıyla, bağımsız denetime tabi olacak şirketlerin ilk grubu; tek başına veya bağlı ortaklıkları ve iştirakleriyle birlikte yukarıda bahsi geçen üç ölçütten en az ikisini sağlayan sermaye şirketleri olarak belirlenmiştir. Buna göre, sermaye şirketleri, Bakanlar Kurulu kararıyla belirtilen üç ölçütten en az ikisinin sınırlarını art arda iki hesap döneminde aşması durumunda, izleyen hesap döneminden itibaren bağımsız denetime tabi olacaklardır. Bağımsız denetime tabi şirketler söz konusu ölçütlerden en az ikisine ait sınırların art arda iki hesap döneminde altında kalması ya da bir hesap döneminde söz konusu ölçütlerden en az ikisinin sınırlarının %20 veya daha fazla altında kalması durumunda, izleyen hesap döneminden itibaren bağımsız denetim kapsamından çıkartılacaktır.

Bununla birlikte, yine Bakanlar Kurulu kararıyla, yukarıda verilen üç ölçüte tabi olmaksızın;

- Sermaye Piyasası Kanunu uyarınca Sermaye Piyasası Kurulu'nun düzenleme ve denetimine tabi şirketlerden yatırım kuruluşları, kolektif yatırım kuruluşları, portföy yönetim şirketleri, ipotek finansmanı kuruluşları, varlık

kiralama şirketleri, merkezi takas kuruluşları, merkezi saklama kuruluşları, veri depolama kuruluşları, derecelendirme kuruluşları, değerlendirme kuruluşları, sermaye piyasası araçları bir borsada ve/veya teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem gören anonim şirketler,

- 19/19/2005 tarihli ve 5411 sayılı Bankacılık Kanunu uyarınca Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun düzenleme ve denetimine tabi şirketlerden, bankalar, derecelendirme kuruluşları, finansal holding şirketleri, finansal kiralama şirketleri, faktoring şirketleri, finansman şirketleri, varlık yönetim şirketleri, finansal holding şirketleri üzerinde 5411 sayılı Kanunda tanımlandığı şekilde nitelikli paya sahip olan şirketler,
- 03/06/2007 tarihli ve 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu ile 28/03/2001 tarihli ve 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu kapsamında faaliyet göstermekte olan sigorta, reasürans ve emeklilik şirketleri,
- İstanbul Altın Borsası'nda üye olarak faaliyet göstermesine izin verilen, yetkili müesseseler, kıymetli madenler aracı kurumları, kıymetli maden üretimi veya ticareti ile iştigal eden anonim şirketler,
- 10/02/2005 tarihli ve 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu hükümleri uyarınca anonim şirket halinde kurulan tarım ürünleri lisanslı depo şirketleri ile 11/08/1982 tarihli ve 2699 sayılı Mağazalar Kanunu hükümleri uyarınca anonim şirket şeklinde kurulan şirketler,
- Ulusal karasal, uydu ve kablolu televizyon sahibi medya hizmet sağlayıcı şirketlerin

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile 26/09/2011 tarihli ve 660 sayılı Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname hükümleri çerçevesinde bağımsız denetime tabi olacağı karara bağlanmıştır. Söz konusu şirketlere, bahsi geçen Bakanlar Kurulu Kararı'nın Ekli 1 sayılı cetvelinde yer verilmiştir.

Yine aynı Bakanlar Kurulu Kararı ile tek başına veya bağlı ortaklıkları ve iştirakleriyle birlikte;

- Sermayesinin en az % 25'i kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına, sendikalara, derneklere, vakıflara, kooperatiflere ve bunların üst kuruluşlarına doğrudan veya dolaylı olarak ait olan şirketlerden aşağıdaki üç ölçütten en az ikisini sağlayanlardan
 - a) Aktif toplamı kırkmilyon ve üstü Türk Lirası,
 - b) Yıllık net satış hasılatı ellimilyon ve üstü Türk Lirası,
 - c) Çalışan sayısı yüzyirmibeş ve üstü.
- Yurt çapında günlük olarak gazete yayımlayan şirketlerden aşağıdaki üç ölçütten en az ikisini sağlayanlardan
 - a) Aktif toplamı ellimilyon ve üstü Türk Lirası,
 - b) Yıllık net satış hasılatı yetmişbeşmilyon ve üstü Türk Lirası,
 - c) Çalışan sayısı yüzyetmişbeş ve üstü.
- Kaynak tahsisi içermeyen yetkilendirme sahibi şirketler ile çağrı merkezi şirketleri hariç olmak üzere, 15/01/2004 tarihli ve 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu, 05/11/2008 tarihli ve 5809 sayılı Elektronik Haberleşme Kanunu ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 1525'inci maddesi kapsamında Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu denetimine tabi olan şirketlerden aşağıdaki üç ölçütten en az ikisini sağlayanlardan
 - a) Aktif toplamı yetmişbeşmilyon ve üstü Türk Lirası,
 - b) Yıllık net satış hasılatı yüz milyon ve üstü Türk Lirası,
 - c) Çalışan sayısı ikiyüzelli ve üstü.
- 20/02/2001 tarihli ve 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu, 18/04/2001 tarihli ve 4646 sayılı Doğalgaz Piyasası Kanunu, 04/12/2003 tarihli ve 5015 sayılı Petrol Piyasası Kanunu ve 02/03/2005 tarihli ve 5307 sayılı Sıvılaştırılmış Petrol Gazları (LPG) Piyasası Kanunu ve Elektrik Piyasası Kanununda Değişiklik Ya-

pılmasına Dair Kanun uyarınca Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu düzenlemelerine tabi olarak faaliyet gösteren lisans, sertifika veya yetki belgesi sahibi şirketlerden (24/11/1994 tarihli 4046 sayılı Kanun hükümlerine tabi Kamu İktisadi Teşebbüsleri hariç) aşağıdaki üç ölçütten en az ikisini sağlayanlardan

- a) Aktif toplamı yetmişbeşmilyon ve üstü Türk Lirası,
 - b) Yıllık net satış hasılatı yüz milyon ve üstü Türk Lirası,
 - c) Çalışan sayısı ikiyüzelli ve üstü.
- Sermaye piyasası araçları bir borsada ve/veya teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem görmeyen ancak Sermaye Piyasası Kanunu kapsamında halka açık sayılan şirketlerden aşağıdaki üç ölçütten en az ikisini sağlayanlardan
 - a) Aktif toplamı onbeşmilyon ve üstü Türk Lirası,
 - b) Yıllık net satış hasılatı yirmimilyon ve üstü Türk Lirası,
 - c) Çalışan sayısı elli ve üstü.
 - Gayri faal olan veya faaliyetleri geçici olarak durdurulan veya iptal edilmiş olan (gerekli ana sözleşme değişiklikleri ve benzeri prosedür işlemleri henüz gerçekleştirilmemiş olanlar dahil) iştirak ve şirketler hariç olmak üzere, Tasarruf Mevduatı ve Sigorta Fonunun iştirakleri ile mülga 4389 sayılı Bankalar Kanunu ve 5411 sayılı Bankacılık Kanunu kapsamında Fon tarafından denetimi ve yönetimi devralınan şirketlerden aşağıdaki üç ölçütten en az ikisini sağlayanlardan
 - a) Aktif toplamı yüzellimilyon ve üstü Türk Lirası,
 - b) Yıllık net satış hasılatı ikiyüz milyon ve üstü Türk Lirası,
 - c) Çalışan sayısı beşyüz ve üstü.
 - 08/06/1984 tarihli 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname kapsamında faaliyet gösteren Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve bağlı ortaklıkları ile sermayesinin en az % 50'si belediyelere ait olan şirketlerden aşağıdaki üç ölçütten en az ikisini sağlayanlardan

- a) Aktif toplamı kırkmilyon ve üstü Türk Lirası,
- b) Yıllık net satış hasılatı ellimilyon ve üstü Türk Lirası,
- c) Çalışan sayısı yüzymibeş ve üstü.

olan sermaye şirketleri de 6102 sayılı Kanun ile 660 sayılı Kanun Hükmünde Kararname hükümleri çerçevesinde bağımsız denetime tabi tutulmuştur.

Diğer taraftan, bahsi geçen Bakanlar Kurulu Kararına ekli 1 sayılı cetvelde yer alan şirketler, 24/11/1994 tarihli 4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanuna tabi kuruluşlar ve 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname kapsamında faaliyet gösteren Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve bağlı ortaklıkları ile sermayesinin en az %50'si belediyelere ait olan bağımsız denetime tabi şirketler hariç olmak üzere, sermayesinin en az %50 ve daha fazlası Devlete, il özel idarelerine, kanunla kurulmuş vakıflara ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarına ait olan şirketlerin bağımsız denetime tabi olmayacağı belirlenmiştir.

Bakanlar Kurulu Kararı'yla belirlenen bağımsız denetime tabi tutulacak sermaye şirketlerinin dışında kalan diğer sermaye şirketlerinde iç denetimin mekanizmasının nasıl olacağı konusunda ise farklı bir düzenlemeye gidilmiştir. Bu kapsamda, 6102 sayılı Kanunda yapılan değişiklikle, Bakanlar Kurulu Kararı ile bağımsız denetim dışında kalan anonim şirketlerin denetimine ilişkin usul ve esasların, denetim yapacak denetçilerin niteliklerinin, uyacakları etik ilkelerin, görev ve yetkilerinin, seçilmelerinin, görevden alınmalarının, ayrılmalarının, denetimin ve denetim raporlarının içeriğinin ve denetim raporlarının genel kurula sunulmalarına ilişkin hususların Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'na hazırlanan ve Bakanlar Kurulu'nca çıkarılacak yönetmelikle düzenleneceği hüküm altına alınmıştır.

Söz konusu madde hükmü gereğince, ayrıca, 6102 sayılı Kanun'da belirtilen denetçinin sorumluluğuna ilişkin hükümlerin Gümrük ve Ticaret Bakanlığınca hazırlanan ve Bakanlar Kurulunca çıkarılacak yönetmelikte belirtilen denetçiler hakkında da uygulanacağı, yine bahsi geçen yönetmelik uyarınca denetimi

yaptırmayanların finansal tabloları ve yönetim kurulu yıllık faaliyet raporunun düzenlenmemiş hükmünde olacağı karara bağlanmıştır.

Bakanlar Kurulu Kararı'yla belirlenen bağımsız denetime tabi tutulacak anonim şirketlerin dışında kalan anonim şirketlerin iç denetim sistemi ise, gerek denetçilerin sorumluluğu açısından, gerekse de denetim yaptırılmamasının sonucu açısından bağımsız denetime yakın bir sistemdir.

Ortaklarından bir veya birkaçının şirket alacaklılarına karşı kolektif şirket ortağı, diğerlerinin ise anonim şirket pay sahibi gibi sorumlu olduğu sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin denetimi konusunda ise anonim şirketlere ilişkin hükümlere atf yapıldığından, sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin denetimi anonim şirketlerde olduğu gibi yapılacaktır (Topçuoğlu, 2012).

Yine Bakanlar Kurulu Kararı'yla belirlenen bağımsız denetime tabi tutulacak limited şirketlerin dışında kalan limited şirketlerin iç denetim sistemiyle ilgili olarak ise herhangi bir düzenlemeye gidilmemiştir. Diğer bir ifadeyle, yeni düzenlemelerle birlikte, bağımsız denetimin dışında kalan limited şirketlerde denetim zorunluluğu kaldırılmıştır (Keleş, 2013).

Bütün bunların yanında, 26/09/2011 tarihi ve 660 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile bağımsız denetimde uygulama birliğini sağlamak ve denetim standartlarını belirlemek üzere Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu kurulmuş ve bahsi geçen Kararname'nin 23'üncü maddesinde Sermaye Piyasası Kanunu ve Bankacılık Kanunu hükümleri saklı kalmak üzere kamu yararını ilgilendiren kuruluşlarda denetimin sadece bağımsız denetim kuruluşları tarafından yapılacağı belirlenmiştir.

660 sayılı Kararname'nin "Tanımlar" başlığı altında ise kamu yararını ilgilendiren kuruluşlar; halka açık şirketler, bankalar, sigorta, reasürans ve emeklilik şirketleri, faktoring şirketleri, finansman şirketleri, finansal kiralama şirketleri,

varlık yönetim şirketleri, emeklilik fonları, ihraççılar ve sermaye piyasası kurumları ile faaliyet alanları, işlem hacimleri, istihdam ettikleri çalışan sayısı ve benzeri ölçütlere göre önemli ölçüde kamuoyunu ilgilendirdiği için Kurum tarafından bu kapsamda değerlendirilen kuruluşlar şeklinde sıralanmıştır.

Bunun yanında, yeni yapısıyla, başka herhangi bir organa bırakılmayacak nitelikte düzenlenen denetleme organının, yapacağı denetimleri uluslararası denetim standartlarıyla uyumlu olarak Türkiye Denetim Standartlarına göre yapacağı belirtilmiş ve denetçilerin kusurlu hareket etmeleri durumunda şirkete, pay sahiplerine ve şirket alacaklılarına karşı verdikleri zarar dolayısıyla sorumlu olacakları hüküm altına alınmıştır (Yıldırım, 2011).

7. Neden Bağımsız Denetim?

Günümüz dünyasında, finansal bilgilerin güvenilir olması ekonomik yapının sürdürülebilirliği açısından son derece önemlidir. Bu nedenle, finansal bilgilerin güvenilir olmaması finansal piyasaların gelişmesini engelleyen en temel faktörlerden biridir. Finansal piyasalar, fon arz edenler ile talep edenleri bir araya getiren piyasalar olduğundan, finansal bilgilerin güvenilirliğinin sağlanmadığı bir piyasada işlem yapmak mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla, fon sahipleri ve fon talep edenlerin güvensizlik nedeniyle bir araya gelememeleri, bir taraftan fonları atıl kalması diğer taraftan ihtiyaç duyulan kaynakların temin edilememesi sonucunu doğuracaktır. Bu durum ise gerekli üretimin yapılamaması, istihdam yaratılmaması gibi diğer sorunları da beraberinde getirecektir (Kaval, 2005).

Yukarıda da bahsedildiği üzere, ekonomik istikrarın sürdürülebilirliği için fon arz edenler ile talep edenler arasındaki doğru bilgi değiş tokuşunun sağlanması günümüzde vazgeçilemez bir zorunluluktur. Doğru bilgi ise ancak işletmeler tarafından hazırlanan finansal bilgilerin denetimi ile mümkün olabilmektedir. Yapılacak denetim sonucunda elde edilecek bilgilerin güvenilir olması için ise denetimin işletmeden bağımsız ve tarafsız kişi, kişiler veya örgüt tarafından yapılması gerekmektedir. (Kaval, 2005).

Bütün bunların sonucu olarak ise bağımsız denetimden en fazla istifade edecekleri, temel ekonomik aktörlerden olan hissedarlar başta olmak üzere, çalışanlar, kredi verenler, yatırımcılar, işletme yönetimleri ve kamu kurumları şeklinde sıralamak mümkündür.

Diğer taraftan, bağımsız denetim uygulamasının faydalarına değinmek gerekirse ilk olarak bağımsız denetim, halka açık anonim ortaklıkların gereği gibi denetlenmesi suretiyle, ülke ekonomisinin sağlıklı bir şekilde işlenmesine yardım edecektir. Böylece, halka açık anonim ortaklıkların güvenilir ortaklıklar olduğu gösterilerek, kamuoyunda güvenin yerleşmesine yardımcı olacaktır (Köksal, 2009).

İkinci olarak, bağımsız denetim raporları, sermaye piyasasına açıklık ve güven getireceğinden, ellerinde atıl fon bulunan tasarruf sahiplerini birikimlerini bu piyasada değerlendirmeleri konusunda teşvik edecektir. Bağımsız denetimin bir diğer yararı ise düzenleyici otoriteler açısından ortaya çıkacaktır. Hatırlanacağı üzere, düzenleyici otoritelere, bir takım düzenlemeler çerçevesinde ilgili oldukları piyasalarda faaliyet gösteren ortaklıkları denetleme ve gözetleme görev ve yetkisi verilmiştir. Ancak, düzenleyici otoritelerde bu görevleri yerine getirecek yeterli personelin olmaması ve denetlenecek ortaklık sayısının fazla olması, düzenleyici kuruluşlar aracılığıyla denetim yapılmasının önündeki en büyük engeldir. Bu nedenle, düzenleyici otoritelerin gözetiminde olan bağımsız denetim kuruluşlarınca yapılacak denetim, doğrudan düzenleyici kuruluşlar tarafından yapılan denetimin yaratacağı sorunları engeller nitelikte olacaktır. Bunun yanında, bağımsız denetim, denetlenen ortaklıklar açısından da birçok yarar sağlamaktadır. Örneğin, pay sahipleri, ortaklığa ait bilgi ve belgelerin finansal tablolara doğru yansıtılıp yansıtılmadığını, işletme faaliyetlerinin düzenlemelere uygunluğunu ve iç kontrol sisteminin işlerliğini bağımsız denetim raporları aracılığıyla öğrenmektedirler. (Köksal, 2009). Bu durum ise bağımsız denetim raporları yoluyla, tasarruf sahiplerinin yatırıma yönlendirdikleri fonların kullanımı konusunda

tasarruf sahiplerine daha az maliyetli bilgiye ulaşma imkânı sağlayarak atıl fonların çeşitli finansal enstrümanlar aracılığıyla değerlendirilmesinde önemli rol oynamaktadır.

Diğer taraftan, özellikle 2000'li yılların başlarında muhasebe ve denetim alanında yaşanan uluslararası skandallar Avrupa Birliği'ni (AB) bu alanda kapsamlı düzenleme yapmaya sevk etmiş ve bu amaçla AB tarafından, 8 numaralı Direktif olarak bilinen, 2006/43/EC sayılı Direktif kabul edilerek 29/06/2006 tarihinde yürürlüğe konulmuştur. AB'ye üye ülkelerin gerekli düzenlemeleri yapması için iki yıllık süre tanındığı söz konusu Direktifte özetle; üye ülkelerin yasal denetçilerinin ve denetim firmalarının belirlenmesinden sorumlu olacak yetkili bir otoritenin belirlenmesini, etkin bir kamu gözetiminin organize edilmesini ve tüm denetçi ile denetim firmalarının kamu gözetimine tabi olmasını ve sicillerinin tutulmasını, bunlara ilişkin soruşturma ve yaptırım sistemlerinin oluşturulmasını, tüm denetçiler ve denetim firmaları için kalite güvencesi oluşturulmasını ve kalite güvencesi üzerinde kamu gözetiminin bulunması ile denetçilerin sürekli eğitim programlarına katılmalarını öngörmüştür (Yavuz, 2011).

AB ile Türkiye arasında 2005 yılında başlayan tam üyelik müzakerelerine esas teşkil eden 35 fasıldan birinin "Şirketler Hukuku" olduğu ve 2006/43/EC sayılı Direktif'in üye ülkeler açısından bağlayıcı olduğu düşünülecek olursa "Neden Bağımsız Denetim?" sorusunun cevabı bir başka açıdan verilmiş olacaktır.

Sonuç

Önceki dönemlerde sınırlı olarak uygulanan bağımsız denetim sistemi 6102 sayılı Kanun ile daha geniş kapsamlı tutulmuş ve Bakanlar Kurulu'nca belirlenen sınırları aşan sermaye şirketlerinin bağımsız denetime tabi tutulacağı karara bağlanmıştır. Bakanlar Kurulu'nca belirlenen sınırları aşmayan anonim şirketlerin denetiminin ise Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nca hazırlanıp Bakanlar Kurulu'nca çıkarılacak yönetmelikte belirtildiği şekilde yapılacağı hüküm altına alınmıştır.

Bununla birlikte, 26/09/2011 tarih ve 660 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile görevleri arasında bağımsız denetimde uygulama birliğini, gerekli güveni ve kaliteyi sağlamak, denetim standartlarını belirlemek, bağımsız denetçi ve bağımsız denetim kuruluşlarını yetkilendirmek ve bunların faaliyetlerini denetlemek ve bağımsız denetim alanında kamu gözetimi yapmak olan Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu kurulmuştur.

Yine 26/12/2012 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Bağımsız Denetim Yönetmeliği'yle ise yapılacak bağımsız denetime, bağımsız denetim kuruluşlarının ve bağımsız denetçilerin yetkilendirilmesine, sicil kayıtlarının tutulmasına, yükümlülüklerine, sorumluluklarına, bunların Kurum tarafından incelenmesine ve denetlenmesine ve bunlar hakkında uygulanacak idari yaptırımlara ilişkin usul ve esaslar düzenlenerek bağımsız denetime yönelik oluşması muhtemel boşluklar doldurulmaya çalışılmıştır.

Bahsi geçen yeni düzenlemeler ile birlikte daha geniş uygulama alanı bulan bağımsız denetimin sağlayacağı faydaları ise;

Kamu yararını ilgilendiren işletmelerin mali durumu hakkında şeffaflığı artırarak Türkiye'nin mali yapısını güçlendirmesi ve bunun sonucu olarak mali krizler ve bunların olumsuz ekonomik etkilerini en aza indirmesi,

Dolaysız yabancı sermaye ve portföy yatırımlarını olumlu yönde etkilemesi,

Yurt içi tasarrufların artmasını teşvik etmesi,

Yatırımcılar açısından daha düşük sermaye maliyeti sağlaması ve kaynakların daha etkin tahsisini sağlayacak olan karar sürecine katkı sağlaması,

Hissedarların ve kamunun yönetim performansını değerlendirmesini sağlayarak yöneticilerin davranışlarının olumlu yönde etkilemesi,

şeklinde sıralamak mümkündür (World Bank, 2007).

Konu, kamu ekonomisi açısından değerlendirildiğinde ise kamunun gözetim ve denetimi altında olup bu konuda uzmanlaşmış kuruluşlarca yapılacak denetim, bir yandan maddi anlamda kamu üzerindeki yükü hafifletecek, diğer yandan denetimin zaman açısından etkinliğinin artmasına öncülük edecektir.

Son tahlilde, Türkiye için yeni bir uygulama olmayan bağımsız denetimin yeni düzenlemeler ile geniş tutulması, küresel ekonomiye egemen olan "güven" duygusunun Türk finans sektöründe de ön plana çıkmasına öncülük edecek ve bunun sonucu olarak, Türk ekonomisi küresel ekonomik sistem ile daha bütünleşmiş bir yapıya kavuşmuş olacaktır.

Kaynakça

- Altaş, Soner (2013) *Yeni Türk Ticaret Kanununa Göre Şirket Denetimi*, 5. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Arslan, İbrahim (2006) *Şirketler Hukuku Bilgisi*, 11. Baskı, Konya: Mimoza Basım Yayım Dağıtım.
- Arens, Alvin A. ve Loebbecke, James K. (1997) *Auditing, An Integrated Approach*, 7. Ed., New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Bozkurt, Nejat (2000) *Muhasebe Denetimi*, 3. Baskı, İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Deryal, Yahya ve Durgut, Mehmet (2009) *"Türk Ticaret Kanunu Tasarısı ile Anonim Şirketlerin Denetimine Getirilen Yenilikler"* Mali Çözüm, Sayı: 35-66.
- Kaval, Hasan (2005) *Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS/IAS) Uygulama Örnekleri ile Muhasebe Denetimi*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Keleş, Yusuf (2013) *Şirket Denetiminde Başa Dönüldü*, http://www.zaman.com.tr/yusuf-keles/sirket-denetiminde-basa-donuldu_2075594.html (09/04/2013).
- Köksal, Aytaç (2009) *Bağımsız Denetim Sözleşmesi*, 1. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Meigs, Walter B. ve Larsen, John E. (1982) *Principles of Auditing*, 7. Ed., New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Topçuoğlu, Metin (2012) *Türk Ticaret Kanununa Göre Bağımsız Denetçi ve Sorumluluğu*, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- World Bank (2007) *Turkey, Report on the Observance of Standards and Codes, Accounting and Auditing*, March 2007.
- Yavuz, Mustafa (2011) *"Bağımsız Denetim Kuruluşları ve Bağımsız Denetçiler Üzerinde Kamu Gözetimi ve Denetimi"* Mali Çözüm, Sayı: 107, ss: 147-162.

- Yıldırım, Suat (2011) *"Türk Ticaret Kanunu'na Göre Anonim Şirketlerde Denetçi"* Mali Çözüm, Sayı: 106, ss: 43-52.
- 2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu.
- 4646 Sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanunu.
- 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu.
- 5684 Sayılı Sigortacılık Kanunu.
- 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu.
- 6362 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu.
- 6446 Sayılı Enerji Piyasası Kanunu.
- 6762 Sayılı Türk Ticaret Kanunu.
- 660 Sayılı Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname.
- Bağımsız Denetim Yönetmeliği.
- Bankalarda Bağımsız Denetim Gerçekleştirecek Kuruluşların Yetkilendirilmesi ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik.
- Enerji Piyasasında Faaliyet Gösteren Gerçek ve Tüzel Kişilerin Bağımsız Denetim Kuruluşlarında Denetlenmesi Hakkında Yönetmelik.
- Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Yönetmelik.
- Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinde Bağımsız Denetim Yapılmasına İlişkin Yönetmelik.
- Sigortacılık Bağımsız Denetim İlkelerine İlişkin Yönetmelik.
- Bağımsız Denetime Tabi Olacak Şirketlerin Belirlenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı.
- Bağımsız Denetime Tabi Olacak Şirketlerin Belirlenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararına İlişkin Usul ve Esaslar.
- Sermaye Piyasasında Denetim Standartları Hakkında Tebliğ.
- 666 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname Gerekçesi.
- bddk.org.tr
- epdk.gov.tr
- esma.europa.eu
- hazine.gov.tr
- ifac.org
- spk.gov.tr

ORTAK TRANSİT REJİMİ VE NCTS

GÜMRÜK&TİCARET
DERGİSİ

Sayı:1 Yıl:2013

Güven YILDIZ*

Özet

Ülkemizin dış ticaret hacminin son on yılda sürekli gelişmesinin yanı sıra ülkemizin Avrupa ile Asya arasındaki ticarete de bir köprü vazifesi görmesi başta transit işlemleri olmak üzere gümrük işlemlerinin kolaylaştırılmasını zorunlu hale getirmiştir. Zira, uygulanmakta olan gerek TIR karnesi gerek kağıt ortamında işlemleri yapılan transit beyannamesi gerekse diğer transit araçlarının kaçakçılığa önlemeye karşı başarısız olduğu aşikardır. Bu noktada, bu ve bunun gibi sıkıntıların giderilmesi için Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Avrupa’da uzun zamandır kullanılan Ortak Transit Sistemine 07/02/2013 tarihinde en sonunda tamamen entegre olmuştur. Bu yazımızda, Ortak Transit Rejiminin amacı, son düzenlemelerin ne yenilikler getirdiği ve bu sistemin gümrük idaresi ile mükelleflere ne avantajlar ortaya çıkardığı hususlarında ayrıntılı bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Transit İşlemleri, NCTS, Dış Ticaret, Ortak Transit Sözleşmesi, TIR karnesi

JEL Sınıflandırması: F13, F15, F21, F23, F43

Abstract

Both continuous increase in our country's foreign trade volume in last ten years and being a bridge between Europe and Asia push Turkey to facilitate especially transit operations and customs procedures. Indeed, it is clear that the applied TIR Carnet, transit declaration on papers and other transit vehicles failed to prevent smuggling at certain definite points. At this point, to resolve this and other problems, Ministry of Customs and Trade absolutely adopted Common Transit System that have long been used in Europe on 07/02/2013 at-the-end. In this article, will be made to give detailed informations as to the purpose of the Common Transit System, the last regulations brought what's innovations and this system has beared what's advantages to customs administration and taxpayers.

Key Words: Transit Operations, NCTS, Foreign Trade, The Convention of Common Transit, TIR Carnet

JEL Classification: F13, F15, F21, F23, F43

* Gümrük ve Ticaret Müfettişi

Giriş

Eşyanın transiti ve dolaşımında amaçlanan sistem, verimli gümrük kontrolünü destekleyen, meşru ticareti ve eşya dolaşımını kolaylaştıran, modern teknolojiyi kullanan ve böylece hem gümrük idaresinin hem de ekonomi operatörlerinin gereksinimlerini karşılayan bir transit sistemidir(AB Gümrük Rehber İlkeleri, 2013: 37). Bununla birlikte, kağıt üzerinde gerçekleştirilen işlemlere dayalı transit sisteminin yukarıda belirtilen amaçlara uygun olmayıp kaçakçılığa karşı yeterli olmadığına ortaya çıkması, transit işlemlerinin güvenli şekilde yapılmak istenmesinin bürokratik prosedürleri daha da arttırması, buna paralel olarak idarelerin iletişim ve yazışmalarında ve idareler arası işbirliğinde yetersizlik durumlarının ortaya çıkması, keza mevcut kullanılan sistemlerin bazı belirli özel durumlar ile başa çıkmakta yetersiz kalarak riskleri minimize edememesi ve sistemin güvenilirliğini şüpheye düşürmesi ile birlikte yürürlükte olan mevzuat gelişen uluslar arası ticaret uygulamalarına uyum göstermekte yetersiz kalmıştır (Okumuş, 2012:2).

Cumhuriyetimizin yüzüncü kuruluş yılı olan 2023’te, ülkemizin beş yüz milyar dolar ihracat hacmi ile dünyanın en büyük on ekonomisi içerisinde yer alması hedefi çerçevesinde, uluslar arası ticaretin gelişmesi ve geliştirilmesi amacıyla, gümrük idaresi Ortak Transit Sistemine (Rejimine) entegre olmuştur. 30/06/2012 tarihli, Resmi Gazetede yayınlanan 6333 sayılı Ortak Transit Rejimine İlişkin Sözleşmeye Katılmamızın Uygun Bulunması Hakkında Kanun ile ticarete konu eşyanın Avrupa Ekonomik Topluluğu ile EFTA ülkeleri ve EFTA ülkelerinin kendileri arasında taşınması amacıyla oluşturulan “Ortak Transit Rejimine İlişkin Sözleşme”ye beyanda bulunmak suretiyle katılmamız uygun bulunmuş, akabinde belirtilen beyan 04/10/2012 tarihli Resmi Gazete’de 2012/3686 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yapılmıştır. Ortak transite ilişkin 24/08/2011 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan Ortak Transit Yönetmeliği ise 07/02/2013 tarihli Resmi Gazete’de yürürlükten kaldırılarak konuya ilişkin uygulamalar Gümrük Yönetmeliğinde değişiklik yapılarak 212 ila 277 maddelerine derc edilmiştir.

Türkiye’nin Avrupa Birliğine katılım sürecinde, Ortak Transit Rejimi konusunun gümrük işlemlerine kazandırılması hedeflerinin sonucu olarak her ne kadar 07/10/2009 yılında çıkarılan Gümrük Yönetmeliğinde ortak transitten bahsedilmiş olsa da uygulamasına yeni başlanması yönüyle sözkonusu uygulama transit işlemlerinde gümrük için yeni bir sayfa açmıştır (Türkiye’nin Katılım Süreci için AB Stratejisi 2010-2011 Eylem Planı, 2010:130). Yapılan değişikliklerle, nakliyecilerin gerek Türk gümrük idarelerinde gerek AB gümrük geçişlerinde daha az bürokrasi ile karşılaşarak zamandan tasarruf sağlaması amaçlanmaktadır.

Ortak Transit Sistemi, Ortak Transit Sözleşmesi ne dayanan ve AB üyesi ülkelerin uyguladığı transit kurallarının komşuları olan EFTA Ülkelerince de uygulanmasını sağlayan ve ileride de bahse konu Ortak Transit Sistemine dahil olmak isteyen bütün üçüncü ülkelere de uygulanabilecek bir transit sistemidir. Ortak Transit Sisteminin amacı, bir AB üyesi ülkede açılan transit beyannamesinin, verilen teminatın ve tanınan basitleştirmelerin AB’ye üye olmayan ancak Ortak Transit Rejimine taraf olan bir ülkede de geçerli olması ve bu ülkeye girişte ayrıca bir transit beyanında bulunulmasına gerek kalmadan ortak transit işleminin kesintisiz bir şekilde tamamlanmasıdır. Aynı durum bir EFTA ülkesinde başlatılan her ortak transit işlemi için de söz konusudur. Dolayısıyla, Ortak Transit Sözleşmesi’nde ifade edildiği üzere Ortak Transit Sistemi, TIR karnesi zorunluluğu olmadan, daha az maliyetli ve elektronik işlemlerle yürüyen transit beyannameleri sayesinde transit eşyasının işlemlerinin hızlandırılmasını ve basitleştirilmesi sağlayan, dolayısıyla mükelleflerin zaman kaybetmesini önleyerek maliyetlerinin düşmesini amaçlayan bir sistemdir.

1. Yeni Bilgisayarlı Transit Sistemi (New Computerised Transit System - NCTS)

Ortak Transit Rejiminin amacı, transit işlemlerini hızlandırmak ve basitleştirmek olduğundan bu sistemde işlemlerin tamamen kağıtsız olarak yapılması amaçlanmaktadır. Bu nedenle, 2005’te tüm taraf ülkelerin ortak transit işlemlerinde transit beyannamesinin 1, 4 ve 5 no.lu nüshalarının kullanımına son vermeleri

ve malların elektronik mesajlar kullanılarak beyan ve takip edilmesine olanak sağlayan Yeni Bilgisayarlı Transit Sistemi (New Computerised Transit System - NCTS) Programının kullanılması zorunlu hale gelmiştir. 01/12/2012 tarihinden itibaren mevcut durumda ulusal olarak uygulanan NCTS uygulaması hareket ve varış gümrük idarelerinde yapılacak işlemlerle uluslararası transit işlemlerinde de kullanılmaya başlanmıştır.

Kısaca NCTS; transit sisteminde gerçekleştirilen işlemlerin bilgisayarlaştırılmasıdır. İleri bilgisayar sistemlerinin ve verilerin elektronik ortamda işlenmesinin kullanılmasına dayalı olan NCTS, kusurları kanıtlanmış olan kağıt üzerindeki işlemlere dayalı olan sisteme göre daha modern ve verimli bir idare şeklini garanti etmektedir. Transit beyanının sunulmasından rejimin ibra edilmesine kadarki her aşamanın tamamen elektronik ortamda gerçekleştirildiği, gerek gümrük idareleri arasındaki gerekse gümrük idareleri ile ticaret erbabı arasındaki iletişimin elektronik mesajlar ile sağlandığı ve bu şekilde güvenilir mükellefler için önemli basitleştirmelerin uygulandığı bir programdır. Bu kapsamda; Türkiye Gümrük Bölgesinde başlayıp yine Türkiye Gümrük Bölgesinde tamamlanacak ulusal transit işlemleri için hareket ve varış gümrük idarelerinde yapılacak işlemler mevcut durumdaki haliyle devam edecektir. Yine, gerekli şartları taşıyan firmalar tarafından 27 AB üyesi ülkeye, sözleşme kapsamında EFTA ülkesi sayılan Norveç, İsviçre, İzlanda ve Lihtenştayn ile gümrük birliği ilişkisi nedeniyle Hırvatistan'a, aynı zamanda söz konusu ülkelerden de ülkeye transit beyannameyi almak suretiyle taşıma yapılabilecek ve söz konusu taşımalara ilişkin transit işlemleri Ortak Transit Sözleşmesi hükümleri çerçevesinde yürütülecektir.

Gümrük idarelerinin, gelişen uluslararası ticaret dünyasında, ticaretin ihtiyaçlarını hızlı ve esnek bir biçimde uyarlama ve ticaret ortamında gerçekleşen sürekli değişimler; takip ederek işlemleri kolaylaştırma hedefi doğrultusunda, NCTS sistemi, transit prosedürlerinin verimliliğini ve etkinliğini arttırmayı, sahtekarlıkların belirlenmesi ve önlenmesini geliştirmeyi, transit prosedürü altında gerçekleştirilen işlemleri hızlandırarak işlemlere güvenlik sağlamayı amaç edinmiştir (Okumuş, 2012:3).

NCTS sisteminin belirlediği amaçlar doğrultusunda hem mükelleflere hem de gümrük yetkililerine getirdiği avantajlar ve yükümlülük ortaya çıkmıştır.

NCTS sistemi, mükelleflere ticaret yaptığı kişilere daha iyi hizmet sunma avantajının yanı sıra, beyannamelerin elektronik olarak önceden gönderilmesi sonucunda daha az süre beklenmesi; transit prosedürlerinin, posta yolu ile kağıt beyannamenin teyit nüsha işlemleri yerine elektronik mesajlaşma yoluyla daha erken tamamlanması üzerine teminatın daha hızlı bir biçimde serbest bırakılması; kağıt üzerindeki işlemlerle daha fazla zaman, efor ve maliyet sarf edilmesini gerektiren uzun prosedürler yerine daha az zaman ve maliyet tüketilmesi, Gümrük görevlilerinin daha önceden hareket gümrüğünden aldıkları bilgiler üzerine malların varışından önce risk analizi yaparak mal sevkiyatını kontrol edip etmemeye karar vermeleri nedeni ile eşyanın akıbeti için gümrüklerde karar verilmesi için daha az süre beklenmesi gibi pek çok avantajlar sağlamaktadır (Okumuş, 2012:4-5).

NCTS sistemi gümrük idarelerine ise gümrük idareleri arasında iletişim ve koordinasyonun gelişerek sürekli tekrarlanması gereken hareketlerin artık sadece bir kez gerçekleştirilmesini sağlayarak zaman kazanılmasını ve bilgilerin önceden işlenmesi sonucu risk faktörlerini ortadan kaldıracaktır. Bununla birlikte, verilerin daha hızlı gözden geçirilmesi bütün idarelerde daha tutarlı bir sistemin ortaya çıkmasını, kuraların nasıl uygulanacağı konusundaki değişken yorumlardan ayrışılmasını ve daha yüksek seviyede güvenilir veri elde edilmesini ve eşyaların daha iyi denetlenmesini sağlayacaktır.

2. Ortak Transit Sistemi

07/02/2013 tarihinde Gümrük Yönetmeliğinin 212 ila 277 maddelerinde yapılan değişikliklerle, transit rejimine ilişkin usul ve esaslar yeniden belirlenmiştir. Yapılan değişikliklerle, transit rejimi hükümlerinin aksi belirtilmediği sürece ortak transit rejimini de kapsayacağı ve benzer şekilde Ortak Transit Sözleşmesi hükümlerinin gerektiğinde gerekli değişiklikler yapılmak suretiyle transit rejimine de uygula-

nacağı belirtilmektedir. Yine, eşyanın Türkiye Gümrük Bölgesi içinde bir noktadan diğerine ortak transit rejimi kapsamında taşınmayacağı da ayrıca belirtilmiştir.

Sözleşmede yer alan transit idaresi ise, Ortak Transit Sözleşmesine taraf olan bir ülkenin giriş gümrük idaresini, örneğin Bulgaristan'dan gelen bir araç için Kapıkule TIR Gümrük Müdürlüğü'nü, Bulgaristan'a giden bir araç için Kaptan Andreevo Gümrük Müdürlüğü'nü ifade etmektedir.

Ortak Transit Rejiminin işleyişi, transit beyanname kapsamında yapılan işlem ve işlemlerle birçok yönden benzeşmektedir. Ortak transit rejimi kapsamında geçerli teminatlar, yüksek kaçakçılık riski içeren eşyaya ilişkin işlemler dışında, ulusal transit işlemlerinde de kullanılabilir. Ulusal transit rejiminde havayoluyla, boru hattıyla, demiryoluyla ve denizyoluyla yapılan taşımalar için teminat aranmamaktadır. Ancak, demiryolu ile taşınan eşyalardan Gümrük Yönetmeliğinin ek-33'ünde de ayrıntılı olarak sayılan alkollü içkiler, tütün içeren sigaralar, purolar, uçları açık purolar ve sigarillolar, kakao dane ve kırıkları, badem, ceviz, muz ve fındık gibi riskli eşyalar için ise teminat aranmaktadır. Yine, İcra kurumu olan Gümrük ve Ticaret Bakanlığına belirlenecek istisnai hallerde ulusal transit işlemine tabi eşya için teminat şartına bağlı olmaksızın memur refakati uygulanabilmektedir. Bu sistemde, gümrük kanununda bahsi geçen toplu ve götürü teminatla birlikte, fişli bireysel teminat, birden fazla işlemi kapsayan kapsamlı teminat ve tek bir transit işlemi kapsayan bireysel teminat olmak üzere farklı teminat türleri mevcuttur. Bu sistemle birlikte, teminat idaresince onaylanmak kaydıyla teminat mektubu vermeye yetkili banka ve finans kuruluşları ile taşımacılık sektörünün temsilcisi konumundaki oda, dernek veya birlikler kefil kuruluş olabilmektedir.

Hareket idaresinde transit beyanı Türkçe yapılır. Transit beyanında 1 no.lu kutunun üçüncü alt bölümüne ortak transit rejimi için 'T1' veya 'T2' sembolü, ulusal transit rejimi için 'TR' sembolü yazılır. Hareket idaresinde, beyanının ve eşyanın kontrol edilmesi hususunda transit rejimine tabi eşyanın ihbar ile özel durumlar dışında mühür-

lerin sağlam olup olmadığı veya kapların açılmış olup olmadığı tespit edilerek ve gerektiğinde mühür altına alınmak suretiyle varış idaresine sevk edilmesi esastır. Bilgisayarlı transit sistemi tarafından eşyanın muayeneye sevk edilmesi halinde, bu belirleme doğrultusunda muayene işlemi gerçekleştirilir. Her durumda, mühürlerin sağlam olmadığı veya kapların açılmış olduğu şüphesi olursa eşyanın tam muayenesi yapılır. Yine, antrepolardan veya gümrük idarelerince konulmasına izin verilen diğer yerlerden çıkarılarak transit edilecek eşya, gerek görülmesi halinde muayene edilir. Hareket idaresinde eşyanın taşıma aracına yüklenmesi ise görevli memur veya yetkilendirilmiş gümrük müşaviri tarafından acente veya taşıyıcı veya eşya sahibi yahut gümrük müşaviri ile birlikte eşyanın yüklü bulunduğu taşıma araçlarına, eğer eşya geçici depolama yeri veya antrepoda ise buralara giderek kapların marka ve numarasını, orijinal ambalajlı olup olmadıklarını, üzerlerinde açılma şüphesini veren iz bulunup bulunmadığını inceleyerek yapılır.

3. Eşyanın Muayenesi ve Diğer İşlemler

Hareket idaresince aynıyet önlemleri çerçevesinde, Türkiye karasularından geçen ve hakkında ihbar bulunan veya şüphe edilen eşya yüklü gemilerin ambar kapakları veya eşya konulan diğer yerleri, gümrük idarelerince mühürlenir. Hareket idaresi, ilgili mevzuatı dikkate alarak eşyanın varış idaresine sunulması gereken süre sınırını gün, ay, yıl olarak belirler (ulusal transit işlemlerinde sürenin bitim saatini de ekler.) ve belirlenen süre sınırını bilgisayarlı transit sistemine kaydeder. Hareket idaresi, kendisindeki bilgilerle varış idaresinden gelen bilgileri karşılaştırarak, rejimin usulüne uygun olarak sonlandırıldığını tespit etmesi durumunda rejimi ibra eder.

Transit idaresi gerek gördüğünde eşyayı muayene eder. Transit idaresi olmayan çıkış gümrük idarelerinde, transit rejimi kapsamında herhangi bir işlem yapılmaz. Bu durumda mühür ve belge kontrolü yapılarak eşyanın ve taşıma aracının yurt dışı edilmesi sağlanır. Varış idaresi, transit beyanının kontrolü ve eşyanın muayenesi hususunda, belge ve süre kontrolü yaparak taşıma aracını kontrol eder. Bilgisayarlı transit

sistemi tarafından beyanın kontrol türünün muayene olarak belirlendiği hallerde muayene işlemi gerçekleştirilir. Varış idaresinde yapılan kontrolde mühürler veya kaplarla ilgili şüphe oluşursa, bu kaplar açılır ve içindeki eşya tam muayeneye tabi tutulur. Varış idaresi, yapılan kontrol ve muayene sonucuna göre, bilgisayarlı transit sistemine varış tarihi ile birlikte mühürlerin sağlam olması ve yapılan muayenenin sonucunda herhangi bir usulsüzlüğün bulunmadığının tespit edilmesi halinde uygun olan kodu kaydeder.

Karayoluyla yapılan transit işlemlerinin yanı sıra benzer mahiyette demiryolu, denizyolu ve havayolu ile yapılan transit taşımalarda da çok küçük teknik farklar olmakla birlikte hemen hemen aynı usulde işlemler yapılır.

TIR Karnesi kapsamında transit rejimine tabi eşyanın taşınmasında, TIR Sözleşmesi ile bu Sözleşmeye dayanılarak çıkarılan yönetmelik, tebliğ ve genelge hükümleri uygulanır. Yine, ATA Karnesi ile transit taşıma işlemleri, ATA Karnesine ilişkin taraf olduğumuz uluslararası sözleşme hükümleri çerçevesinde gerçekleştirilir.

Ortak transit rejiminin kullanılması ile nakliyeciler, gerek Türk gümrük idarelerinde gerek AB gümrük geçişlerinde daha az bürokrasi ile karşılaşarak zamandan tasarruf sağlayacaklardır. Gümrük idareleri de taşımacılar gibi, ortak transit işleminin her adımını sistem üzerinde izleyebilecek, rejimin güvenliğini sağlama ve kaçakçılıkla mücadelede avantaj elde edecek, doğabilecek gümrük vergileri teminat altına alınacaktır.

Yönetmelik değişikliği ile Gümrük ve Ticaret Bakanlığının e-Bele Projesi kapsamında gümrük beyannameleri ile eklerinin e-imzalı ve elektronik olarak gümrük idaresine gönderilmesi sağlanmış, gümrük işlemlerinin bu şekilde gerçekleştirilmesi ile kağıdın kaldırılması hedefi çerçevesinde ihracat beyannameleri için uygulanan sistem, ithalat beyannamelerini de kapsayacak şekilde genişletilmesi hedefine ulaşılmıştır. Yükümlülerce Gümrük ve Ticaret Bakanlığının <https://uygulamalar.gumruk.gov.tr> adresinden NCTS linki tıklanarak NCTS Menü'sü açılır ve belirtilen işlemlerinin yapılacağı

sayfaya ulaşılarak gümrük idaresi ve yükümlüler nezdinde işlemler kolaylıkla elektronik ortamda yapılabilmekte olup, ayrıca teminatla ilgili hususlarda gerçekleştirilebilmektedir (NCTS Uygulaması Yükümlü Kullanıcı Kılavuzu, 2011:2). Gümrük ve Ticaret Bakanlığının sitesinde de belirtildiği üzere, NCTS sistemi ile transit beyannamesi gönderebilmek için mükelleflerin gümrük idarelerindeki veri giriş salonlarına gelmelerine gerek olmayıp internet bağlantısı bulunan her bilgisayardan NCTS transit beyannamesi sunulabilmektedir.

Ortak Transit Rejimi, şu anda uygulamakta olduğumuz transit rejimi hükümlerinden bazı farklılıklar ortaya koymaktadır. Transit rejimi sadece Türkiye Gümrük Bölgesinde uygulanırken, Ortak Transit Rejimi tüm AB ve EFTA ülkelerinde uygulanmaktadır ve dolayısıyla ülkemizde yapılan bir ortak transit beyanı ve buna ilişkin teminat bu ülkelerde de geçerli olacaktır. Benzer şekilde ülkemizde verilen bir teminat ile bu ülkelerden ülkemize yönelik bir transit işleminin gerçekleştirilmesi de aynı kapsamda mümkün olacaktır. Yine, kağıt ortamda transit beyannamesinin kullanılması yerine NCTS'ten elektronik ortamda beyan yapılacaktır. Bununla birlikte, standart usulün elektronik yollarla yürütülmesinin mümkün olmadığı durumlarda, transit beyanın sunulması ve kontrolü ile transit işleminin izlenmesine olanak veren, kağıt belge kullanılmasına dayalı usul istisnai olarak devam edecektir. Transit rejiminde beyanname ekine eklenmesi gereken tüm belgelerin NCTS uygulamasında üretilen transit refakat belgesinin ekine konulması gerekmektedir. Yine, TIR karnesi kapsamında yapılan taşımalarda karneye bağlı olarak belli sayıda boşaltma gümrüğü sözkonusu olurken bu uygulama ile yükleme ve boşaltma gümrüğü sayısında bir sınırlama olmayacaktır.

Bu sistemde ortaya çıkan transit refakat belgesinin transit beyannamesinden bir takım farkları vardır. Transit refakat belgesi transit beyannamesi bilgilerine dayanan ve eşyaya refakat etmek üzere NCTS'ten bastırılan ve hareket gümrük idaresinde eşyanın gümrük işlemleri tamamlanarak sevk edilmesinden önce gümrük memuru tarafından sistemden beyaz A4 kağıt

üzerine alınan bir çıktıdır. Bu belgenin sağ üst bölümünde barkod ve MRN adı verilen dolaşım referans tescil numarası vardır. Transit beyannamesi sistemde tescilli beyanname olup, transit refakat belgesi yalnızca sistemdeki beyannamenin MRN numarasını taşıyan bir çıktıdır ve beyannamenin birden fazla kalemi içeriyor olması halinde kalem listesinin de çıktısı gümrük memurunca alınarak transit refakat belgesine eklenir.

Bu işlemlerde asıl sorumlu, şahsen veya yetkili temsilcisi aracılığı ile eşyayı ortak transit rejimine tabi tutan sorumlulukları ve yükümlülükleri bulunan kişidir. Kefil ise, teminat tutarına kadar doğabilecek gümrük vergileri ve diğer yükleri asıl sorumlu ile birlikte müştereken ve müteselsilen ödemeyi yazılı olarak üstlenen yerleşik ve onaylı gerçek veya tüzel üçüncü kişiyi ifade etmektedir. Kefil ve asıl sorumlu, aynı kişi olmayacaktır. Bu noktada, dikkat edilmesi gereken önemli hususlardan biri, taşımadan sorumlu araçların, riskin azaltılması açısından tanınmış müşteriler ve iyi bir taşımacı şirketle çalışmaları ve sigortaya sahip olmalarının gerekliliğidir (Kutlu, 1998:139).

4. Usulsüzlük Durumlarında Uygulanacak İşlem Ve Müeyyideler

Yukarıda belirtildiği üzere, hareket idaresinde verilen süre sınırları varış idaresince ibra edilmektedir. Gümrük Yönetmeliğine göre verilen sürenin geçtiği ve zorlayıcı sebebin de mevcut olmaması halinde, varış idaresince Kanunun 241 inci maddesine göre ceza uygulanmadan eşyanın gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanıma tabi tutulmasına veya Türkiye Gümrük Bölgesinden çıkışına izin verilmemektedir.

Bununla birlikte, varış idaresince yapılan muayene sonucunda serbest dolaşımda olmayan eşyanın beyannamede belirtilen cinsine uygun olmakla birlikte miktarca noksan olduğu anlaşılırsa, noksanlığa isabet eden gümrük vergileri tahsil edilir. Yurt dışına çıkacak eşya için vergi tahsilatını müteakip eşyanın Türkiye Gümrük Bölgesi dışına çıkarılmasına izin verilir. Ancak, Türkiye Gümrük Bölgesine mühürlü olarak gelen ve hareket/transit idaresince söz konusu mühürleri kontrol edilmek suretiyle transit

beynanesi kapsamında varış idaresine sevk edilen eşyanın, varış idaresince yapılan muayenesi sonucunda mahrecinde ve hareket idaresinde tatbik edilen mühürlerin sağlam olduğu görülmekle birlikte, beyan edilen tarifesinin 8'li gümrük tarife istatistik pozisyonuna kadar uygun olması durumunda eşyanın eksik veya fazla çıkmasına göre durum farklılık arz etmektedir.

Şöyle ki; eşyanın miktarca eksik çıkması halinde eksikliğin mahrecindeki eksik yüklemekten kaynaklandığının belirtilen süreler içerisinde ispat edilmesi gerekir. Eksikliğin mahrecindeki eksik veya yanlış yüklemekten kaynaklandığının süresi içerisinde yükümlüsünce ispatı halinde eksik miktar üzerinden transit işlemi sonlandırılarak yapılan işleme ilişkin bilgi hareket idaresine gönderilir. Eksik yüklemekten kaynaklandığının ispat edilememesi halinde ise noksanlığa isabet eden gümrük vergileri tahsil edilerek beyanname kapatılır ve eşyanın Türkiye Gümrük Bölgesi dışına çıkarılmasına izin verilir. Tespit edilen eksikliğe ilişkin olarak varış idaresince yapılan inceleme sonucunda transit beyannamesi kapsamı eşyanın beyanname eki belgelerde (fatura, taşıma senedi, ATR ve benzeri) kayıtlı bilgilere uygun olduğu ve tespit edilen eksikliğin beyan hatasından veya yükleme listelerine kap miktarlarının hatalı yazılmasından kaynaklandığının açıkça anlaşılması halinde ise, eksik miktar üzerinden transit işlemi sonlandırılarak yapılan işleme ilişkin bilgi hareket idaresine bildirilir.

Ancak, eşyanın varış gümrüğünde yapılan muayenesinde cins ve nevinin aynı, kap adedinin fazla olması halinde ise yükümlüsüne Kanunun 241 inci maddesine göre para cezası uygulanır. Fazla çıkan eşyanın mülkiyeti belirtilen süreler içerisinde ispat edildiği takdirde yükümlüsünce rejim beyanında bulunulmasına izin verilir. Eşyanın mülkiyeti söz konusu süreler içerisinde ispat edilemediği takdirde ise fazla çıkan eşya tasfiye işlemine tabi tutulur.

Ayrıca, varış idaresince yapılan muayene neticesinde eşyanın 8'li gümrük tarife istatistik pozisyonuna kadar farklı çıkması halinde, Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'na göre de işlem yapılır. Beyana konu eşyanın gümrük vergilerinin tahsili için hareket idaresine bildirimde bulunulur. Bununla birlikte, varış idaresince yapılan muayene

neticesinde transit beyannamesine aykırı çıkan serbest dolaşımda bulunan ihraç eşyası için sonradan ihraç edilsin veya edilmesin benzer şekilde cezai hükümler uygulanır.

Sonuç

Yukarıda detaylıca bahsedilen sistemin işleyebilmesi için gümrük idaresi olarak öncelikle bazı yükümlülükler yerine getirilmelidir. Sağlam bir bilgisayar alt yapısı kurulmalı ya da var olan sistemler bu işleyişe uyumlu hale getirilmelidir. Uygulamanın sürekli ve kesintisiz olarak devam etmesini sağlamak amacıyla, bu konuda uzman kişilerce özellikle taşrada bulunan gümrük personeli ve mükellefler uygun bir şekilde eğitilmeli ve mükelleflerin gerektiğinde kolayca yardım alabilmesi sağlanmalıdır. Şu an itibarıyla, her ne kadar tüm gümrük idarelerinin NCTS sistemine geçmiş olduğu düşünülse de bilgisayar altyapı sistemlerinin bütün gümrük idarelerinde sağlam ve sorunsuz bir şekilde çalıştığını söylemek tam manasıyla mümkün değildir. Keza, bilgisayar altyapı eksiklikleri ve AB ile tam manasıyla entegre edilememiş teminat sistemindeki eksiklikler gibi ortaya çıkan benzer sorunlar çözülmeksizin aksayan bir sistemin ortaya çıkmasının, önceki dönem AB İlerleme Raporlarında bahsi geçen “gümrük mevzuatına ilişkin sınırlı ilerleme kaydedilmesi” durumunun sonraki İlerleme Raporlarında da konu olabileceği ihtimalini güçlendireceği unutulmamalıdır (Avrupa Komisyonu Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu - Genişleme Stratejisi ve Başlıca Zorluklar 2011-2012, 2011:104).

Bununla birlikte, yukarıda bahsettiğimiz bilgisayar altyapı sistemlerinin bütün gümrük idarelerinde sorunsuz çalıştırılmaması durumunun kağıt belge kullanılmasına dayalı istisnai uygulama ile aşılma istenmesi ise farklı bir sorunun ortaya çıkabileceğini düşündürmektedir. Aslında mükelleflerin çokça şikayette bulunduğu idare bazlı kötü niyetli durumların önüne geçilmesi için gümrük işlemlerinde öngörülen insan faktörünün minimize edilmesi ve tamamen elektronik olarak işlemlerin yapılması amacının delinmesine sebep olabilecek olan sistemin çalışmaması vb. gibi bahanelerin öne sürülerek kağıt belge kullanımı konusunda takdir yetkisinin tek bir bireyde olmasından ziyade sistemin

çalışmadığının tespitinin birden fazla birey tarafından tutanakla tespit edilmesi bahse konu kötü niyetli hususların önüne geçilmesini sağlayabilecektir.

Sonuç olarak, bu sistem kullanılarak sisteme dahil ülkeler ile taşımalarımız tamamıyla entegre edilmiş olacaktır. Ülkemiz bir iç gümrüğünden başka bir iç gümrüğüne yapılan taşımada olduğu gibi bu ülkeler arasındaki kapılarda daha az beklenecek, taşıma aracına, taşıyıcıya ve eşyaya ilişkin tüm bilgileri güzergâhtaki tüm ülke gümrük kapılarına önceden iletilerek risk analizleri ve kontrollerinin daha araç varış ülkesine gelmeden sağlıklı bir şekilde yapılması ve sonrasında işlemlerin hızlıca bitirilmesi sağlanacaktır. Bu ise zaman, emek tasarrufu ile maliyetlerin indirilmesini sağlayarak uluslar arası ticaretin kolaylaşmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

- 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun uygulanmasına ilişkin Gümrük Yönetmeliği, (07.10.2009 tarihli ve 27369 sayılı mükerrer R.G.)
- AB Gümrük Rehber İlkeleri, <http://eski.gumruk.gov.tr/tr-TR/abdisiliskiler/Dokumanlar/blueprints-turkce.pdf>, (e.t. 15.04.2013)
- Avrupa Komisyonu Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu - Genişleme Stratejisi ve Başlıca Zorluklar 2011-2012 (2011), http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/ilerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf, (e.t.: 15.04.2013)
- <http://www.gumrukticaret.gov.tr/icerik/392/316/ortak-transit-rejimi-ve-ncts.html>, (e.t.: 15.04.2013)
- Kutlu Ö. (1998), “Ortak Transit Sözleşmesi Teminat Düzenlemeleri Türkiye'nin Uyum Sorunu Ve Çözüm Önerileri” (Uzmanlık Tezi), Gümrük Müsteşarlığı AB ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara
- NCTS Uygulaması Yükümlü Kullanıcı Kılavuzu <http://www.gumrukticaret.gov.tr/icerik/977/2385/ncts-yukumlu-kullanici-kilavuzu.html>, (e.t.: 15.04.2013)
- Okumuş Z., “Ortak Ve Topluluk İçi Transit Sisteminde Yeni Perspektifler”, <http://www.igmd.org>, (e.t. 15.04.2013)
- Ortak Transit Sözleşmesi (04.10.2012 tarih ve 28431 Mükerrer sayılı R.G)
- Türkiye'nin Katılım Süreci İçin AB Stratejisi 2010-2011 Eylem Planı (2010), AB Genel Sekreterliği, Ankara

AVRUPA BİRLİĞİ'NE ALTERNATİF ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ VE TÜRKİYE İLİŞKİSİ

Doç. Dr. Ersan ÖZ*
İrem ERASA**

Özet

Soğuk savaşın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla çift kutuplu dünya düzeni son bulmuş, süper güç olarak nitelendirilen ABD'nin liderliğinde tek kutuplu düzene geçilmiştir. “Tek kutupluluğun kabul edilemez” olduğunu düşünen Çin ve Rusya'nın önderliğinde temel amacı sınır güvenliği ve bölgedeki barışı sağlamak olan Şanghay İşbirliği Örgütü kurulmuştur. Bu çalışmada Şanghay İşbirliği Örgütü ve Avrupa Birliği'nin Türkiye ile olan ilişkilerinden bahsedilerek, Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Avrupa Birliği'ne alternatif olup olmayacağına değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şanghay İşbirliği Örgütü, Avrupa Birliği, Türkiye

THE SHANGHAI COOPERATION ORGANISATION ALTERNATIVE TO EUROPE UNION AND TURKEY RELATIONSHIP

Abstract

Withtheending of thecoldwarperiodandthecollapse of theSovietUnionthebipolar World systemendedandthe World adoptedthemonopolar World systemundertheleadership of America known as “the super power”. Under theleadership of ChinaandRussiarecordingthemonopolarsystem as unacceptable, theShanghaiCooperation, whose main aimwastodefencethebordersandprovidethecountrywithpeacewas set. Inthiswork, it is dealtiftheShanghaiCooperationwill be alternativeto Europe UnionbymentioningabouttherelationshipsbetweenTheShanghai Cooperation, Europe UnionandTurkey.

KeyWords: TheShanghai Cooperation Organisation , Europe Union, Turkey

JEL ClassificationCodes:F02,F13,F53

* Pamukkale Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, ersanoz@pau.edu.tr

** Arş.Gör. , Pamukkale Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, ierasa@pau.edu.tr

Giriş

SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra, ABD hegemonyasında tek kutuplu yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönemin öncesinde ve sırasında Doğu Bloğunda başlayan çözümlenme SSCB'den kopan pek çok devlet bağımsızlıklarını kazanmaya başlamışlardır.

Bu süreçte, Orta Asya'da vuku bulan güç boşluğunun dünyanın jandarması, tek gücü olarak görülen ABD tarafından doldurulacağı düşünülmekle birlikte diğer yandan SSCB'nin halefi olan Rusya Federasyonu ve Çin'in de bu mücadelede yer alacağını görmek olası görülmektedir.

Soğuk Savaş Dönemi'nin ilk yıllarında önemli bir ittifakın içinde olan Çin ve SSCB, Detant Dönemi ve SSCB-ABD ilişkilerinin gelişmeye başlamasıyla birlikte, karşı karşıya gelen iki müttefik arasında, Soğuk Savaş sonrası yeni dönemde var olan ABD karşıtlığı nedeniyle tekrar bir yakınlaşmaya neden olmuştur.

Bu yakınlaşma, bazı Orta Asya ülkelerinin de dahil edilmesiyle birlikte yeni bir örgütlenmeyi doğurmuştur. Bu örgütlenme günümüzde varlığını devam ettiren Şanghay İşbirliği Örgütü olmuştur. Ekonomik, askeri, diplomatik, ticari, kültürel, savunma ve güvenlik alanlarında bilgi alışverişi ve işbirliğini amaçlayarak kurulan örgüt, zaman zaman dünyada nevi şahsına münhasır bir yapılanma olarak bilinen AB'ye alternatif bir yapı olarak düşünülmektedir. Bu durum ise 50 yılı aşkın süredir AB kapısında bekleyen Türkiye'nin AB yerine Şanghay İşbirliği Örgütü'ne dahil olacağı yönündeki tartışmaları gündeme getirmektedir.

Bu anlamda çalışmamız, Şanghay İşbirliği Örgütü'nün kuruluşu, tarihsel gelişimi, kurumsal yapısı ve etkinlikleri konusunda bilgi verecek, sonrasında Türkiye'nin AB ilişkilerinin tarihsel gelişimi ve günümüzdeki durumu hakkında bilgi verdikten sonra Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütü ile ilişkilerine bakılarak örgütün Türkiye-AB ilişkilerine bir alternatif olup olmayacağı hususunda değerlendirmelerde bulunulacaktır. Çalışmamız sonuç ve kaynakça bölümüyle son bulacaktır.

1. Şanghay İşbirliği Örgütü Oluşumu

1.1. Şanghay Beşlisi

Uluslararası sistemde Sovyetler Birliği ve ABD'nin yer aldığı iki kutuplu yapının Sovyetler Birliği'nin dağılması ile sona ermesi 1990'lı yılların tüm dünya için olduğu kadar, Orta Asya'da yer alan beş ülke (Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan ve Kazakistan) için de yeni bir dönemin başlangıcı olacağını göstermekteydi. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu Sovyet Cumhuriyeti ülkeler bağımsızlığını kazanmış; siyasi ve akademik çevrelerce ABD hegemonyasında oluşacak tek kutupluluk, gevşek iki kutupluluk veya çok kutupluluk tartışmaları eşliğinde bu ülkeler uluslararası politika sahnesindeki yerlerini almışlardır.

Soğuk Savaş'ın iki kutuplu uluslararası sistemde blok önderlerinden SSCB'nin dağılmasıyla sona ermesi, buna karşılık ABD'nin güçlenerek varlığını sürdürmesi, dengelerin henüz net olarak tanımlanamayan yeni uluslararası sistemde kısmen işbirliği kısmen de rekabet unsurları çerçevesinde yeniden şekilleneceği anlamına gelmekteydi. Orta Asya bağlamında düşünüldüğünde Sovyetler Birliği'nin dağılmasından kaynaklanan siyasi güç boşluğunun çeşitli bölgesel ve küresel çözüm girişimleriyle giderilmeye çalışıldığı görülmekteydi. Bu bağlamda askeri ve ekonomik gücü açısından Orta Asya'da etkili olabilecek aktörlerden birisinin orta ve uzun vadede ABD olacağı düşünülmekle birlikte, Sovyetler Birliği'nin halefi konumunda bulunan Rusya Federasyonu ve Çin de bölgedeki güç mücadelesinde etkili aktörler olarak görülmekteydi (Pirinççi, 2008: 208).

Soğuk Savaş döneminde Doğu Bloğunun iki büyük gücü Çin ve SSCB sınır sorunları yüzünden sık sık karşı karşıya gelmiş, bu sorun yüzünden 1969 yılında sıcak çatışma yaşanmıştır. Soğuk Savaş'ın yumuşama döneminde sorun yerini yumuşamaya bırakmıştır (Gevgillili, 1969). 1991'de Sovyetler Birliği'nin yerini alan Rusya Federasyonu zamanında da bu yakınlaşma devam etmiştir. İki ülkenin yakınlaşması üç temel nedene dayanmaktadır. Bunlardan ilki; Çin, Rusya ve Orta Asya cumhuriyetleri arasındaki geçmişten beri süregelen sınır güvenliği meselesidir. İkinci

ci unsur ekonomik çıkarlardır (Çolakoğlu, 2004: 174). İki süper güç arasındaki Soğuk Savaş'ın sona ermesinin uluslararası sistemde meydana getirdiği değişim sürecine ilaveten Asya ülkelerinde güvenlik ve barışa dair stratejilerde değişiklik yaşanmıştır. Bölgedeki güç dengeleri enerji, aşırı nüfus artışı, ekonomik büyümenin getirdiği Pazar mücadelesi Çin ve Rusya aktörünün güven arayışlarını körükleyerek savunma ve silahlanmaya yönelik ittifak oluşturma eğilimlerini ön plana çıkarmıştır. Bu durum iki aktör arasındaki güvenlik parametrelerinde yeni açılımlara neden olmuştur (3. Uluslararası Türk - Asya Kongresi, 2008: 29). Çin-Rusya yakınlaşmasının üçüncü unsuru ise ABD karşıtlığıdır (Çolakoğlu, 2004: 174). ABD karşıtlığı Rusya ve Çin ile sınırlı kalmamış Orta Asya Cumhuriyetlerinin iç dinamikleriyle oynamaya çalışması, bu ülkelerdeki otoriter rejimlerin oluşturduğu statüyü bozma, çalkantılara sebep olmasından ötürü Orta Asya ülkelerinde de baş göstermiştir (Çoğal, 2011).

Moskova ve Pekin'in Amerikan karşıtlığı temelinde gelişen ilişkileri üç Orta Asya ülkesinin de katılımıyla ŞanghayBeşlisi olarak adlandırılan yeni bir bölgesel oluşuma dönüşmüştür. Nisan 1996'da Çin'in Şanghaykentinde Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında imzalanan anlaşma ile kurulmuş, adını ilk toplantıları yerden almıştır (Çolakoğlu, 2004: 178).

Şanghay Beşlisi'nin kurulmasında Çin'in hızlı ekonomik büyümesi ve *büyüyen enerji* ihtiyacının rolü büyük önem göstermiştir. Ekonomik büyüme ile birlikte Çin'in petrole olan bağımlılığını artırmış; 1993 yılı itibarıyla Çin petrol ithal eden ülke konumuna gelmiştir. Basra Körfezi bölgesine bağımlılığı azaltmak amacıyla arayışlara giren Çin Halk Cumhuriyeti, özellikle Rusya ve Kazakistan ile petrol boru hattı konusunda bir dizi anlaşmaya imza atmıştır. 1992 yılında "iyi komşuluk" politikasıyla başlayan diyaloglar Şanghaybeşlisi oluşumunu doğurmuştur (Özsoz, 2013).

ŞanghayBeşlisi'nin ilk toplantısı Devlet Başkanları düzeyinde Şanghay'da gerçekleştirilmiştir. Gündemlerinde yer alan ilk ve en önemli konu bu ülkelerin sınır uyumsuzluklarının çözümü ve sınır bölgelerinde güvenlik ortamının sağlanması olmuştur (Çoğal, 2011).

ŞanghayBeşlisi'nin 24 Nisan 1997'de Moskova'da yapılan ikinci zirve toplantısında önceki gündemi temel alan "Sınır Bölgelerinde Askeri Gücün Karşılıklı Azaltılması Anlaşması" imzalanmıştır (Zhuangzhi, 2004: 600).

ŞanghayBeşlisi'nin üçüncü zirve toplantısı Temmuz 1998'de Kazakistan'ın Almatı Şehrinde gerçekleştirilmiştir. Bu zirvede ekonomik işbirliği konusu daha fazla gündeme gelirken, Beşli'nin Çin ile eski Sovyet cumhuriyetleri arasında sınır güvenliği konusunu düzenleyen bir oluşumdan çıkarak çok taraflı bir işbirliği örgütüne dönüşmesi yoluna girilmesi amaçlanmıştır (Çolakoğlu, 2004: 178).

Şanghay Beşlisi'nin dördüncü zirve toplantısı 25 Ağustos 1999'da Bişkek'te yapılmıştır. Toplantının gündeminde NATO'nun Yugoslavya'yı bombalaması, Özbekistan devlet başkanı Kerimov'a düzenlenen suikast girişimi, Kırgızistan'ın Batken bölgesindeki sorunlar ve Rusya'nın bazı şehirlerinde meydana gelen bombalama hareketlerinin yanı sıra Tacikistan ve Özbekistan başta olmak üzere bölgedeki dini hareketlerin faaliyetlerinin artması yer almıştır (Özdaşlı, 2012: 112).

Şanghay Beşlisi'nin beşinci zirve toplantısı 5 Temmuz 2000 tarihinde Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de yapılmış ve örgütün adı Şanghay Formu olarak değiştirilmiştir (Çoğal, 2011). Duşanbe'de düzenlenmiş olan 5. Zirvesi toplantısının gündeminde, bölgesel güvenlik ve istikrar, uluslararası terörizmle mücadelede işbirliği, köktencilik ve sınır konularının yanında, yeni hedef ve amaçlarının genişletilmesi ve örgütün dışa yönelme çabaları gibi hassas meseleler de yer almıştır. Ayrıca ulusal bağımsızlıkların, egemenliklerin, toprak bütünlüğü ilkesinin ve sosyal istikrarın korunmasına özel vurguda bulunulmuştur (Zeyrek, 2010: 877-878).

1.2. Şanghay İşbirliği Örgütü

Üye ülkeler arasında güvenin artırılması, sınır bölgelerinin silahsızlandırılması ve bölgesel işbirliğinin teşvik edilmesi amacıyla 1996 yılında Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Kırgızistan, Tacikistan ve Kazakistan tarafından kurulan Şanghay Beşlisi mekanizması, 14-15 Haziran 2001 tarihlerinde Şanghay'da

düzenlenen Devlet Başkanları Zirve toplantısında, uluslararası düzeyde ve üye ülkelerde yaşanan gelişmeler ışığında, terörizm, ayrılıkçılık ve köktencilikten kaynaklanan tehditlerle mücadelede yönelik işbirliğinin daha etkin şekilde yürütülmesi için Şanghay Beşlisi'nin bölgesel bir örgüt haline dönüştürülmesini kararlaştırmıştır. Bu çerçevede anılan Zirve'de Özbekistan'ın Şanghay Beşlisi'ne katılımına ilişkin bir Ortak Deklarasyon kabul edilmiş ve 6 ülke tarafından imzalanan "Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Kurulmasına Dair Deklarasyon" ile örgüt resmen hayata geçirilmiştir. Söz konusu toplantıda ayrıca, "Terörizm, Ayrılıkçılık ve Köktencilikle Mücadele Hakkında Şanghay Sözleşmesi" imzalanmıştır (http://www.mfa.gov.tr/sangha_y-isbirligi-orgutu.tr.mfa).

Üye ülke liderleri Haziran 2002'de St. Petersburg'da yapılan toplantıda örgütün tüzüğünü imzalamışlardır. Buna göre örgütün temel amaçları; üye ülkeler arasındaki dostluk, iyi komşuluk ve karşılıklı güvenin kuvvetlendirilmesi; ekonomik-ticari, bilim-teknik, kültür, eğitim, enerji, ulaşım, çevre ve diğer alanlarda etkin işbirliğinin geliştirilmesi; bölgesel barış ve istikrarın sürdürülmesi için ortak hareket edilmesi olarak sıralanmıştır (Özdaşlı, 2012: 114).

2002 yılında St. Petersburg'da yapılan bu zirvede "Teşkilat Şartı" kabul edilmiş, 2003'te Organların çalışma ilkeleri belirlenmiş ve 23.09.2003 tarihinde teşkilatın bütçesi onaylanmıştır (Ergeç, 2006).

17 Haziran 2004 tarihinde Taşkent'te düzenlenen ŞİÖ Devlet Başkanları Zirvesi'nde "Gözlemci Statüsüne İlişkin Yönetmelik", 2008 yılında Duşanbe'de düzenlenen Zirve'de ise "ŞİÖ Diyalog Ortaklığı Statüsüne İlişkin Düzenlemeler" kabul edilmiştir. 2010 yılında Taşkent'te düzenlenen Devlet Başkanları Zirvesi'nde örgütün genişleme şartlarını tespit eden "Genişleme Prosedürü Belgesi" kabul edilmiştir (http://www.mfa.gov.tr/sangha_y-isbirligi-orgutu.tr.mfa). Taşkent Zirve Bildirisi'nde liderler tarafından, terörizm ve aşırıcılığın boy gösterdiği dönemde Şanghay İşbirliği Teşkilatı'nın güvenlik alanında işbirliği geliştirmesinin önemine değinilmiş, ayrıca güvenlik güçlerinin de katıldığı ortak tatbikatların yapılması kararlaştırılmıştır.

Taşkent'te yapılan Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde yayınlanan "Taşkent Deklarasyonu" ile her alanda tam işbirliği yolunda yeni bir aşamaya girildiği görülmektedir. Liderler tarafından yapılan görüşmeler sonucunda elektronik ticaret, gümrük, kalite kontrol, yatırıma teşvik ve ulaştırma konularında beş komite oluşturulmasına karar verilmiş ve bu kapsamda "Şanghay Kalkınma Fonu" ve "Şanghay İş Kurulu" oluşturulması kabul edilmiştir.

Eylül 2004- St. Petersburg Zirvesi'nde Devlet ve Hükümet Başkanları Petersburg Yasası'nı imzalamışlardır. Bu yasa ile Şanghay İşbirliği Teşkilatı, bölgesel bir uluslararası kuruluş statüsünü kazanmıştır (http://www.tasam.org/trTR/lce-rik/2241/sanghay_isbirligi_).

Şanghay İşbirliği Örgütü'nün kurumsal yapısına bakıldığı zaman örgütün işleyişinin 7 ana organ tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir (Yüksel, 2013);

A) *Devlet Başkanları Konseyi*; her sene bir defa düzenli olarak bir üye ülkede toplanan ve devlet başkanlarının katıldığı en üst düzeydeki karar mekanizmasıdır. Diğer konseylerin önceden istişare ettikleri önemli meseleler burada karara bağlanmaktadır

B) *Hükümet Başkanları Konseyi*; her sene bir defa toplanan ve bütçenin onaylanması ve ekonomik antlaşmalar yapılması gibi temel sorumlulukları olan ikinci en önemli alt mekanizmadır

C) *Dışişleri Bakanları Konseyi*; Örgüte üye devletlerin dışişleri bakanları Dışişleri Bakanları Konseyi'nde bir araya gelmektedir. Bu Konsey, Devlet Başkanları Konseyi'nden bir ay önce toplanmakta ve Devlet Başkanları Konseyi'nin gündemini belirlemektedir. Uluslararası meselelerin yoğunlukta görüşüldüğü örgütün en işlevsel organlarından birisidir

D) *Temsilcilikler Konseyi*; üye ülkelerin işbirliği yaptıkları alanlarda temsilcilerin katıldığı (savunma bakanları, polis teşkilatları, adalet bakanları vs.) kapsamlı görüşme ve antlaşmaların altyapısının oluşturulduğu önemli bir organdır

E) *Ulusal Koordinatörler Konseyi*; yılda en az üç kez toplanan ve ŞİÖ üyesi ülkelerin ulusal koordinatörlerinin katıldığı bir anlamda tüm diğer organları yönlendiren organdır

F) *Sekretarya*; Pekin'de bulunan ve örgütün tüm işlerinin belgelendiği, takip edildiği, sonraki aktiviteler için belgelerin hazırlandığı daimi ve önemli bir organdır. İlk genel sekreter Çinli Zhang Deguang'dır

G) *Bölgesel Anti-terör Ajansı*: Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te yer alan anti-terör şubesidir. Daimi nitelikte olup, ilk sekreteri Özbek Casymov'dur

Örgüte üyelik üç aşamada gerçekleşmektedir. Bunlar; diyalog ortağı, gözlemci üye ve tam üye şeklindedir (Çoğal, 2011). Günümüzde örgütün Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan olmak üzere altı tam üyesi, Afganistan, Hindistan, İran, Moğolistan ve Pakistan olmak üzere beş gözlemci üyesi ve Beyaz Rusya, Sri Lanka ve Türkiye olmak üzere üç diyalog ortağı bulunmaktadır (<http://www.sectsc.org/EN123/index.asp>).

2. Şanghay İşbirliği Örgütünün Etkinliği

Şanghay Beşlisi ve Şanghay İşbirliği Örgütü, ikinci kuşak Çin lideri Deng Xiaoping'in 1978 yılında ortaya koyduğu ve 1987'de uygulamaya başladığı Üç Aşamalı Kalkınma Stratejik Planı için talep edilen yurtiçi ve yurtdışı güvenlik ortamını inşa etme politikasının bir parçası olan, Çin Halk Cumhuriyeti kurulduktan sonra kurulan ve ilk defa Çin kenti ile adlandırılan uluslararası bir

örgüttür. 2030-2050 yıllarında tamamlanması öngörülen bu stratejinin bir ayağı olan Çin'in Batı Bölgeleri Kalkınma planının yanı sıra kuzeybatı bölgelerinin ham maddeleri ile petrol ve doğalgaz gibi enerjilerin, kalkınmış olan doğu ve güneydoğu bölgelerine aktarılması politikası da söz konusudur. Aynı şekilde, Çin'in bir pazarı olan Orta Asya'daki hammadde ve enerjilerin de Doğu Türkistan üzerinden Çin'in kalkınmış bölgelerine aktarılması planlanmıştır. İran'ın, gözlemci ülke statüsü ile kabul edilmesinden sonra enerji işbirliği alanı da genişlemiştir. (Ekrem, 2012).

Şanghay İşbirliği Örgütü, ekonomik, askeri ve diplomatik ilişkilerin çeşitlendirilmesinin yanında, ticaret, kültür ve bölge güvenliği alanlarındaki işbirliğini arttırmayı da amaçlamaktadır. Özellikle bölge güvenliği konusunda, üyeler düzenli olarak uluslararası güvenlik konjonktürü gibi meseleleri ele alıp bilgi ve görüş alışverişinde bulunmaktadırlar (Zeyrek, 2010: 874).

Örgüte gözlemci ülke statüsünde giren Afganistan, Hindistan, Pakistan, İran ve Moğolistan ile birlikte örgütün coğrafi kapsama alanı Doğu Asya, Orta Asya, Batı Asya ve Güney Asya'ya açılmış ve Asya bölgesini kapsamlı bir şekilde temsil etme özelliğini taşımıştır. Coğrafi yakınlığı olan örgüt üye ülkelerinin kapsadığı alan 30 milyon km² den fazla olup Avrasya'nın %70'nden daha geniş bir bölge teşkil etmektedir. Nüfusu 1,5 milyar olan bir coğrafyayı temsil eden örgüt, dünya nüfusunun neredeyse % 20'sini oluşturmaktadır (Özsöz, 2013).

Tablo 1: Şanghay Üye Ülkelerine İlişkin Bazı Bilgiler

Üye Ülkeler	Yüzölçümü (km ²)	Nüfus	GSYH (Milyar \$)
Çin	9.600.000	1.37 (milyar)	7.318 (trilyon)
Kazakistan	2.724.900	16.000.000	186
Kırgızistan	199.9	5.493.900	5.1
Rusya	17.075.400	141.920.000	1.487 (trilyon)
Tacikistan	143.1	7.600.000	5.6
Özbekistan	447.4	29.559.000	45.4

Kaynak: T.C Dış İşleri Bakanlığı verilerinden derlenerek hazırlanmıştır.

Tablo 1’de görüldüğü üzere Şanghay örgütü üye devletlerinin toplam yüzölçümleri yaklaşık 31 milyon km², nüfusu 1 milyar 570 milyon ve sahip oldukları gayri safi yurt içi hasılatları toplamı 10 milyar dolardan fazladır.

Şanghay İşbirliği Örgütü’ne stratejik üstünlük sağlayan durumlardan ilki Örgütün önemli iki aktörü olan Çin ve Rusya’nın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin beş daimi üyesinden ikisini oluşturmasıdır. Bir diğer üstünlük sağlayan durum zengin doğal kaynakları ve dünya petrol ve doğal gaz rezervlerinin önemli bir kısmını elinde bulundurmasıdır. Son olarak Nükleer silaha sahip olan 10 ülkeden gözlemci üye ülkeler dahil olmak üzere beş ülkenin Şanghay İşbirliği Örgütü’nde yer alması durumudur (Yardımcıoğlu ve Koçarlan, 2012: 167-168).

Tablo 2: Dünya Doğal Gaz Rezervleri

Dünya Toplam Doğal Gaz (trilyon m3)	208.4
Üye Ülkeler	
Çin	3.1
Kazakistan	1.9
Kırgızistan	5.6
Rusya	44.6
Tacikistan	5.4
Özbekistan	1.6
TOPLAM	62.2
Gözlemci Ülkeler	
Afganistan	49.5
Hindistan	1.2
İran	33.1
Pakistan	0.8
Moğolistan	
TOPLAM	146.8

Kaynak: The World Factbook ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden derlenmiştir.

Tabloda görüldüğü üzere gözlemci üye ülke doğal gaz rezervlerinin dahil olmasıyla birlikte örgütün toplam doğal gaz rezervi 146,8 trilyon m³ ile dünya rezervinin yarısından fazlasını oluşturmaktadır.

Şanghay İşbirliği Örgütü şu an itibarıyla sahip olduğu zengin doğal gaz ve petrol kaynakları sayesinde bir enerji karteli oluşturacak kapasiteye fazlasıyla sahiptir, ancak lider iki ülke olan Çin ve Rusya arasındaki mevcut çıkar farklılıklarından dolayı böyle bir yapılanma mümkün görülmemektedir. Bölgedeki enerji altyapısının, taşıma yollarının ve enerji ticaretinin koordinasyonu için Örgüt aslında uygun bir forum oluşturmaktadır. Şanghay İşbirliği Örgütü, hem mevcut üyeleri için hem de gözlemci üye ülkelerden İran ve Hindistan ile ticaretini geliştirmek isteyen Pakistan için ideal bir platform oluşturmakla kalmayabilir; eğer ikili anlaşmalar yerine kuruluş amacı olan çok taraflı bir uluslararası örgüt yapısına doğru ilerlerse sadece Avrasya’da değil bütün dünyada önemli bir stratejik aktör olabilir. (Çomak ve Gökalp, 2009: 339).

Eylül 2004 tarihinde Bişkek’te gerçekleştirilen 2’nci Şanghay İşbirliği Teşkilatı Devlet ve Hükümet Başkanları Toplantısı’nda Çin Halk Cumhuriyeti tarafından, diğer örgüt üyelerine serbest ticaret alanı oluşturulması önerisi getirilmiştir (http://www.tasam.org/trTR/Icerik/2241/sanghay_isbirligi_teskilatnin_gelecegi). Bu proje gerçekleştiği takdirde 2020 yılında örgütün gayri safi yurtiçi hâsılası dünyanın %30’unu teşkil edeceği öngörülmektedir. Gerçekleştiği takdirde dünyanın en büyük güvenlik ve ekonomik örgütü olacaktır. Ancak, örgüt aynı zamanda Asya’nın birçok bölgesel hassas sorunlarını içermektedir ve bu durum örgütün işlevini engellediği gibi icraatını da yavaşlatabilmektedir (Ekrem, 2012).

Tablo 3: Şanghay İşbirliği Örgütü Üye Ülke Dış Ticaret Hacimleri (2008-2012)

Üye Ülkeler	HACİM (Milyon Dolar)				
	2008	2009	2010	2011	2012
Çin	17,095	14,277	19,450	24,160	24,128
Kazakistan	2,752	1,593	2,211	2,943	3,125
Kırgızistan	239	171	160	232	303
Rusya	37,847	22,640	26,229	29,946	33,306
Tacikistan	324	234	428	497	580
Özbekistan	918	693	1,144	1,294	1,263
TOPLAM	59.176	39,608	49,622	59,072	62,706
DÜNYA TOPLAM	334	243	299	376	389

Kaynak: TC Ekonomi Bakanlığı verilerinden derlenerek hazırlanmıştır.

Tablo 3’de 2008-2012 yılları arasında Şanghay İşbirliği Örgütü üye ülkelerinin dış ticaret hacim verilerine bakıldığında en yüksek payın Rusya’ya, en düşük payın ise Kırgızistan’a ait olduğu görülmektedir.

3. Türkiye’nin Avrupa Birliği ve Şanghay İşbirliği Örgütü ile İlişkisi

3.1. Avrupa Birliği – Türkiye İlişkisi

1958 yılında kurulmuş olan insanlık tarihinin en büyük barış projesi olarak nitelendirilen Avrupa Ekonomik Topluluğu’na, Türkiye 1959 yılının Temmuz ayında tam üye olmak üzere başvuruda bulunmuştur. Başvuru üzerine Türkiye’nin kalkınma düzeyinin tam üyeliğin gereklerini yerine getirmeye yeterli olmadığı bildirilmiş ve tam üyelik koşulları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir ortaklık anlaşması imzalanması önerilmiştir. Söz konusu anlaşma 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara’da imzalanmıştır.

Ankara Anlaşmasıyla Türkiye’nin Topluluğa entegrasyonu için hazırlık, geçiş ve nihai dönem olmak üzere üç kademeli bir süreç öngörülmüştür. Anlaşmada öngörülen hazırlık dönemi 1973 yılında Katma Protokol’ün yürürlüğe girmesiyle sona ermiş ve geçiş dönemine girilmiştir, geçiş dönemi ise 1996’da Türkiye’nin Gümrük Birliği’ne girişiyle sona ermiştir (<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=4>).

10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki’de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi, Türkiye’nin adaylığının resmen onaylanması ve diğer aday ülkelerle eşit konumda olacağına ifade edilmesi nedeniyle Türkiye-AB ilişkilerinin dönüm noktası olarak kabul edilmektedir.

Helsinki Zirvesi’nde, diğer aday ülkeler için olduğu gibi Türkiye için de Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanmasına karar verilmiştir. Türkiye için hazırlanan ilk Katılım Ortaklığı Belgesi 8 Mart 2001 tarihinde AB Konseyi tarafından onaylanmıştır. Katılım Ortaklığı Belgesi’nde yer alan önceliklerin hayata geçirilmesine yönelik program ve takvimimizi içeren Ulusal Program, 19 Mart 2001 tarihinde Hükümet tarafından onaylanarak Avrupa Komisyonu’na 26 Mart 2001 tarihinde tevdi edilmiştir.

17 Aralık 2004 tarihli Brüksel Zirvesi’nde, AB-Türkiye ilişkilerinde bir dönüm noktası daha yaşanmış ve Zirve’de Türkiye’nin siyasi kriterleri yeteri ölçüde karşıladığı belirtilerek 3 Ekim 2005’te müzakerelere başlanması kararı alınmıştır (<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=111&l=1>).

Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanlarının 17 Aralık 2004 tarihli Zirvesinde aldığı karar doğrultusunda 3 Ekim 2005 tarihinde Lüksemburg’ta yapılan Hükümetler arası Konferans ile Türkiye resmen AB’ye katılım müzakerelerine başlamıştır. Böylece, Türkiye ile AB ara-

sındaki inişli çıkışlı ilişki, çok önemli bir dönüm noktasını aşarak yepyeni bir sürece girmiştir. AB Müktesebatı fasıl başlıkları; Malların serbest dolaşımı, İşçilerin serbest dolaşımı, İş kurma hakkı ve hizmet sunumu serbestisi, Sermayenin serbest dolaşımı, Kamu alımları, Şirketler hukuku, Fikri mülkiyet hukuku, Rekabet politikası, Mali hizmetler, Bilgi toplumu ve medya, Tarım ve kırsal kalkınma, Gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı, Balıkçılık, Taşımacılık politikası, Enerji, Vergilendirme, Ekonomik ve parasal politika, İstatistik, Sosyal politika ve istihdam, İşletmeler ve sanayi politikası, Trans Avrupa şebekeleri, Bölgesel politika ve yapısal araçların koordinasyonu, Yargı ve temel haklar, Adalet, özgürlük ve güvenlik, Bilim ve araştırma, Eğitim ve kültür, Çevre, Tüketici ve sağlığın korunması, Gümrük birliği, Dış ilişkiler, Dış güvenlik ve sağlık politikaları, Mali kontrol, Mali ve bütçesel hükümler, Kurumlar ve Diğer konulardır (<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=37&l=1>).

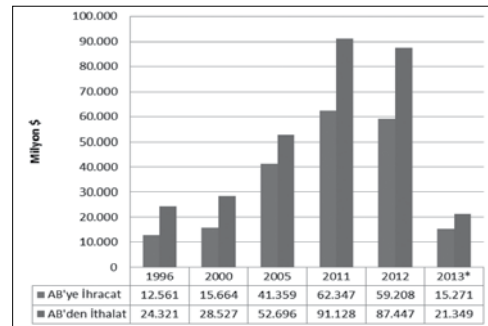
Bugüne kadar, 13 fasılda (Bilim ve Araştırma, İşletme ve Sanayi Politikası, İstatistik, Mali Kontrol, Trans-Avrupa Ağları, Tüketicinin ve Sağlığın Korunması, Fikri Mülkiyet Hukuku, Şirketler Hukuku, Bilgi Toplumu ve Medya, Sermayenin Serbest Dolaşımı, Vergilendirme, Çevre, Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Politikası) müzakereye açılmış olup bunlardan biri (Bilim ve Araştırma) geçici olarak kapatılmıştır.

Türkiye ile AB arasındaki *güçlendirilmiş siyasi diyalog* devam etmiştir. 2012 yılı Mart ve Haziran aylarında bakanlar seviyesinde ve 2012 yılı Şubat ayında siyasi direktörler seviyesinde siyasi diyalog toplantıları yapılmıştır. Bu toplantılarda, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterleri bakımından karşılaştığı başlıca zorluklara değinilerek, Katılım Ortaklığı Belgesi önceliklerini yerine getirme yönünde kaydedilen ilerleme değerlendirilmiştir. Ayrıca görüşmelerde Kuzey Afrika, Orta Doğu, Batı Balkanlar, Afganistan/Pakistan ve Güney Kafkasya gibi AB'nin ve Türkiye'nin ortak menfaat alanına giren bölgelere ilişkin dış politika konularına da yer verilmiştir (Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu, 2012: 5).

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında ilişkilerin iki konuda çözümsüzlüğü bulunmaktadır. Bunlardan ilki Kıbrıs sorunu bir diğeri ise vize sorunudur. Türkiye'nin Güney Kıbrıs gemi ve uçaklarına

liman ve havaalanlarını açmaması nedeniyle AB'nin sekiz müzakere faslını açmama, diğer tüm fasılları da kapatmama kararı bulunmaktadır. Öte yandan Ankara'nın da Güney Kıbrıs'ın AB dönem başkanlığını yürüttüğü Temmuz-Aralık 2012 dönemi boyunca AB ile tüm siyasi diyalogunu kestiği unutulmamalıdır. 2013 başında dönem başkanlığının İrlanda'ya geçmesiyle Türkiye-AB ilişkilerinde daha olumlu bir döneme girildiği yorumları yapılmaktaysa da yeni müzakere fasıllarının açılıp açılmayacağı konusu halen belirsizliğini korumakta, Kıbrıs sorununun çözümsüzlüğü hâlihazırda Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin önündeki en büyük engeli oluşturmaya devam etmektedir (Erşen, 2013: 18).

Avrupa Birliği'ne ilişkin gündemdeki öncelikli bir diğer konuyu Türk vatandaşlarına 90 günü aşmayan seyahatleri için Schengen vizesinden muafiyet sağlanması teşkil etmektedir ve yaşanan sıkıntı çözümsüzlüğünü korumaktadır. Avrupa Birliği'ne aday olan ülke vatandaşlarının hiçbirine vize uygulanmazken, Türk vatandaşlarına yapılan bu uygulama haksız bir durum yaratmaktadır (TCDB, 2013: 11). AB ile devam eden bu sıkıntılı vize meselesine karşın Türkiye'nin son birkaç yılda pek çok Balkan, eski Sovyet ve Ortadoğu ülkesiyle karşılıklı olarak vizeleri kaldırmış olması da Türk kamuoyunda AB'ye karşı oluşan olumsuz havayı güçlendirerek Türk dış politikasındaki alternatif arayışlarına ivme kazandırmaktadır (Erşen, 2013: 19).



Grafik 1: Türkiye ile Avrupa Birliği Arasındaki Dış Ticaretin Gelişimi

Kaynak: TC. Ekonomi Bakanlığı

Grafik 1'de yer alan verilere bakıldığında Avrupa Birliği'ne üye ülkelerle yapılan ithalatın her dö-

nemde ihracattan fazla gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca ithalat ve ihracat rakamlarının 2011 yılı sonrası düşüşe geçtiği, özellikle 2013 yılındaki rakamların 1996 yılındaki rakamlara yakın olduğu dikkat çekmektedir.

3.2. Şanghay İşbirliği Örgütü – Türkiye İlişkisi

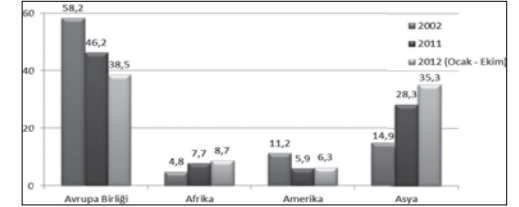
Türkiye son dönemde Afrika Birliği Örgütü'nden, Arap Ligi'ne ve Birleşmiş Milletler' in geçici daimi üyeliğine aday olma tarzında uluslararası örgütlerde etkili olma ve üye ya da gözlemci üye olma ve sorumluluk yürütme tarzında politikalar üretmektedir (Aras, 2006: 28). Son olarak gündeme gelen uluslararası örgüt ise Şanghay İşbirliği Örgütü'dür.

Asya ve Avrupa kıtalarının kesişim noktasındaki Türkiye, yüzyıldan daha uzun süredir Batıya yönelerek siyasi ve ekonomik gelişmesini sağlamakta ve 1959 yılından bu yana da şimdiki ismiyle Avrupa Birliği'nin üyesi olmaya çalışmaktadır. AB ile ilişkisinin son yıllarda durağan bir şekilde devam etmesi, Avrupalı bazı yetkililerin aleyhte açıklamaları ve bu ilişkinin geleceğine yönelik belirsizlikler, Türkiye'nin alternatif entegrasyonlar, teşkilatlar veya işbirlikleri üzerinde durması ve bu konuda araştırmalar yapmasını gerektirmektedir. (Kartal ve Sofyalıoğlu, 2011: 24). Bu noktada karşımıza Şanghay İşbirliği Örgütü çıkmaktadır. Türkiye 2012 yılı Haziran ayından bu yana Şanghay İşbirliği Örgütü'nde diyalog ortağı olarak yer almaktadır.

Son on yılda her yönde gelişmekte olan Türkiye, Avrasya ve Orta Doğu bölgesinin önemli bir aktörü haline gelmiştir. 2001 yılından itibaren başlayan ekonomi eksenli kalkınma politikası sonucunda, Türkiye, çok yönlü ve sağlam bir ekonomi politikası ve dış politika sayesinde Avrupa ekonomik krizini ve Arap Baharı bunalımını rahatlıkla atlatabilmiştir. 2009-2012 döneminde Türkiye ekonomisi Dünya Bankası'nın verilerine göre çok güçlü bir kalkınma yaşamış GSMH 614,9 milyar dolardan 775 milyar dolara yükselmiştir. 2011 yılı ile 2012 yılı karşılaştırıldığında GSYİH 7,7 % oranında yükselmiştir. Bu ekonomik verilerle birlikte, son on yılda Türkiye'nin yumuşak gücünün hem Asya hem de Orta Doğu'da önemli oranda yükseldiğini gösteren pek çok gelişme yaşanmıştır (Gafarlı, 2013: 1).

Türkiye'nin 2002-2012 yılları arasında ihracat parametrelerinde yaşanan değişimler aşağıdaki grafikte yer almaktadır;

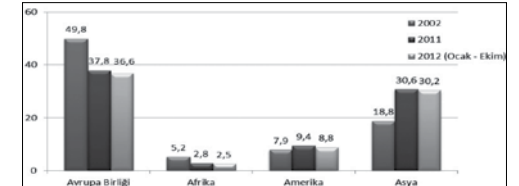
Grafik 2: Türkiye'nin Ülke Gruplarına Göre İhracatının Toplam İçindeki Payı



Kaynak: Gafarlı, 2013: 2

2002 yılında Avrupa Birliği üye ülkelere yapılan ihracatın oranı toplam ihracat içerisinde %58,2'lik oranla yarısından fazlasını oluştururken 2011 ve 2012 yıllarında düşüş göstererek 2012 yılında %38,5 seviyesinde yer almıştır. Asya ülkeleriyle olan ihracat rakamlarına bakıldığında durumun Avrupa Birliği üye ülkelerle olan ihracattan farklı seyrettiği görülmektedir. 2002 yılında Asya ülkeleriyle yapılan ihracatın oranı toplam ihracat içerisinde %14,9'luk oranla oldukça düşükken 2011 ve 2012 yıllarında artış göstererek 2012 yılında %35,3 seviyesinde yer almıştır.

Grafik 3: Türkiye'nin Ülke Gruplarına Göre İthalatının Toplam İçindeki Payı



Kaynak: Gafarlı, 2013: 3

2002 yılında Avrupa Birliği üye ülkelere yapılan ithalatın oranı toplam ithalat içerisinde %49,8'lik oranla yarısını oluştururken 2011 ve 2012 yıllarında düşüş göstererek 2012 yılında %36,6 seviyesinde yer almıştır. Asya ülkeleriyle olan ithalat rakamlarına bakıldığında durumun Avrupa Birliği üye ülkelerle olan ithalattan farklı seyrettiği görülmektedir. 2002 yılında Asya ülkeleriyle yapılan ihracatın oranı toplam ihracat içerisinde %18,8'lik oranla oldukça düşükken 2011 yılında artış göstererek %30,6 seviyesine gelmiş, 2012 yılında oldukça az bir düşüşle %35,2 seviyesinde yer almıştır.

Tablo 1:Türkiye Şanghay İşbirliği Örgüt Üyeleri ile Olan Dış Ticaret Hacmi

Ülke Adı	Hacim (Milyon USD)						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Rusya	15.283	21.044	28.235	37.847	22.652	26.229	29.946
Çin	7.435	10.362	14.274	17.095	14.276	19.45	24.16
Tacikistan	94	190	261	324	234	428	497
Kazakistan	1.019	1.691	2.364	3.223	1.982	3.29	3.968
Özbekistan	413	592	839	918	692	1.144	1.294
Kırgızistan	104	160	226	239	171	160	232

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Tablo 1’de yer aldığı üzere Türkiye Şanghay İşbirliği Örgüt üyeleri ile olan dış ticaret hacmine bakıldığında yıllar itibariyle artış yaşandığı gözlemlenmektedir.

Rusya ile 2000’li yılların başından itibaren hızla gelişen siyasal ve ekonomik ilişkiler çok boyutlu ortaklık çerçevesinde gelişmektedir. Şöyle ki; Rusya enerji alanında halen Türkiye’nin en büyük tedarikçisi olmaya devam ederken 2010 yılında karşılıklı olarak kaldırılan vizeler, yılda iki kez biri Türkiye’de biri Rusya’da olmak üzere devlet başkanları ve ilgili bakanların katılımıyla düzenli olarak toplanan üst düzey işbirliği konseyi toplantıları Türkiye-Rusya ilişkilerinde kaydedilen son gelişmeleri göstermektedir.

Türkiye aynı zamanda bir NATO müttefiki olarak, bölgede barış ve güvenliğin sağlanmasına destek olmak, enerji kaynaklarına ulaşımı rahatlatmak, ticari ilişkilerini sürdürmek, insan ve uyuşturucu kaçakçılığını engellemek için Rusya ile NATO ülkeleri arasında bir köprü işlevi görmektedir (Weitz, 2006: 1).

Çin ile olan ilişkilerdeki gelişmeler Rusya’ya kıyasla daha yavaş ilerlemektedir. Ancak son birkaç yıl içerisinde ekonomik ve askeri işbirliği alanında atılan adımlar dikkat çekicidir. Örneğin; 2010 yılında iki ülke arasında Konya’da bir ortak askeri tatbikat düzenlenmiş, 2012 yılında ise Türkiye’nin ilk yüksek çözünürlüklü keşif uydusu Çin’deki bir hava üssünden fırlatılmıştır (Erşen, 2013: 18-19).

Soğuk Savaş yıllarında sınırlı doğrudan temas olsa da Türklerle Orta Asyalılar arasında kültürel, tarihi, etnik, dinsel ve dilsel bağlantılar bulunmaktadır. Soğuk savaşın çökmesiyle Orta Asya ülkeleri ile olan ilişkilerde sıcak adımlar atılmış, etnik lobiler, etkili sivil siyasetçiler, dirilen dini kuruluşlarla aradaki bağ her geçen gün kuvvetlenmektedir (Weitz, 2006: 1-2).

Türkiye jeopolitik konumu itibariyle, Orta Asya ve Hazar Denizi petrol ve doğal gaz kaynaklarının Dünyaya açılımını sağlayabilecek bir enerji koridoru konumundadır ve Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı ve Mavi Akım gibi, stratejik önemi büyük yeni projelerle bu konumunu güçlendirmeye devam etmektedir. Bölgede yer alan her ülke, giderek etkinliği artıran ve yeni bir güç dengesi haline gelen Şanghay İşbirliği Örgütü’nün kendilerine sağlayabileceği birtakım faydaları hesap etmek suretiyle bu örgüte tam üye olmuş veya üyelik için sıraya girmişlerdir (Çoğal, 2011).

Türkiye’nin Şanghay İşbirliği Örgütü ile daha yakın ilişkiye girmesinin hem kendisine hem de Örgüte ve diğer ülkelere faydalı olacağını savunanların öne sürdükleri iddialar şunlardır (Kartal ve Sofyalıoğlu, 2011: 25):

- Türkiye’nin olası üyeliği Türkiye Cumhuriyetiyle ekonomik, sosyal ve kültürel yakınlaşmaya katkıda bulunacaktır.
- Ayrıca petrol ve doğalgaz kaynaklarının dünyaya açılmasında önemli bir enerji koridoru olmak isteyen Türkiye (Çoğal, 2011) hem bu amacı doğrultusunda hem de sanayisinde

ağırlıklı olarak kullandığı doğalgaza erişimde daha avantajlı bir konumda olacaktır.

- Türkiye ŞİÖ ile yakınlaşarak hem nüfus olarak hem de artan gelir gücüyle büyük bir pazarla daha yakın ilişkiye geçmiş olacaktır.

Yukarıda sayılan faydalar doğrultusunda, terörle mücadeleden ortak enerji yatırım alanlarına kadar çok geniş bir yelpazede işbirliğini geliştiren ve hızlı kurumsallaşmasını tamamlayan Şanghay İşbirliği Örgütü ile ilişkilerin artırılması Türkiye’nin öncelikli dış politikası haline getirilmesi gerekmektedir (Çoğal, 2011).

Başbakan Tayyip Erdoğan, Ocak 2005’teki Rusya ziyaretinde Türkiye’nin Şanghay İşbirliği Örgütü’ne üye olma isteğini Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin’e iletmiştir. Başkan Putin de bu isteği Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev ile paylaşmış ve oolumlu cevap almıştır. Ancak Çin tarafı Türkiye’nin bu isteğine karşı çıkmıştır. Bunun gerekçesi olarak da Örgüt’ün genişlemesi için henüz uygun fırsat ve zamanın olmadığını göstermiştir (Ekrem, 2012).

Türkiye 23 Mart 2011 tarihinde, örgüt nezdinde “Diyalog Ortağı Statüsü” kazanmak üzere ilk kez başvuruda bulunmuştur. Türkiye’nin bu başvurusu 6-7 Haziran 2012 tarihlerinde Pekin’de düzenlenen Şanghay İşbirliği Örgütü Devlet Başkanları Zirvesinde onaylanmıştır (Özsöz, 2013; 75). Türkiye’nin Diyalog ortağı statüsü, çok boyutlu dış politikanın güçlendirilmesine, örgütteki gelişmelerin izlenmesine ve bölgesel işbirliğini gerektiren konularda ülkenin görüşlerinin üye ülkelere aktarılmasına olanak vermektedir (TCDB, 2013: 91).

Haziran 2002’deki zirvede kabul edilen Şanghay İşbirliği Örgütü Şartnamesi’nin 14. Maddesinde diyalog ortağı statüsü ile ilgili tanımlar yer almaktadır (Ekrem, 2012). Bu tanımlar (<http://www.sectso.org/EN123/show.asp?id=69>); Şanghay İşbirliği Örgütü diğer devletlerle ve uluslararası kuruluşlarla belirli alanlarda diyalog ve etkileşim sürdürebilirler. Diyalog ortaklığı statüsüülke ya da uluslararası kuruluşlara verilebilir fakat bu statü üye devletlerin hak ve yükümlülüklerini etkilemeyeceği şeklindedir. Yani Örgüt tarafından Türkiye’ye tanınan diyalog ortaklığı statüsü, Türkiye’yi Örgüt’ün karar alma mekanizmasından uzakta bulundurmaktadır (Ekrem, 2012)

Orta Asya’da, Çin ve Rusya’nın önderliğinde, terörle mücadeleden ortak enerji yatırım alanlarına kadar çok geniş bir yelpazede işbirliğini geliştiren ve hızla kurumsallaşmasını tamamlayan Şanghay İşbirliği Örgütü ile ilişkilerin artırılması Türkiye’nin öncelikli dış politikası içerisinde yer almalıdır. Jeopolitik konumu itibariyle Doğu-Batı arasında bir köprü niteliği taşıyan ve gelişim yönünü Batıya çevirmiş bulunan Türkiye’nin, ABD ve AB ile olan ilişkilerine zarar vermeden, geleceğin küresel güç odağı olma potansiyeline sahip olan bu Örgüte gözlemci veya tam üye olarak katılması, bölgede etkili bir denge politikası uygulamasına da yardımcı olacaktır (Çoğal, 2011).

3.3. Avrupa Birliği’ne Alternatif Şanghay İşbirliği Örgütü

2013 yılının ilk günlerinde, kamuoyunda Türk dış politikası ile ilgili önemli bir tartışma gündeme gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’ın daha önce Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin’e iletildiği ‘Bizi Şanghay Beşlisine alın, AB’yi unutalım’ mesajı (Gafarlı, 2013: 1) ve AB’nin “halkı Müslüman” olan bir ülkeyi almaktaki gönülsüzlüğünün kendisini “ister istemez yetmiş beş milyonun başbakanı olarak başka arayışlar içine” soktuğunu ifade etmesi Ankara’nın siyasi kulislerinde farklı yorumlara neden olmuştur. Erdoğan ŞİÖ üyeliğini bir seçenek olarak gündeme getirdiği konuşmasından dolayı toplumda “AB üyeliğinden vazgeçilip, Şanghay İşbirliği Örgütü’nün alternatif olarak düşünüleceği” düşüncesi oluşmuştur (Anadolu Ajansı, 2013).

Şanghay İşbirliği Örgütüne gözlemci üye olma talebi Örgütün kurumsal yapısını tamamlayamamış olması nedeniyle uygun olan zamana kadar reddedilen Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliğine alternatif olarak görülmesi yanlış bir düşüncedir. Çünkü olası üyelik gerçekleştiği takdirde Avrupa Birliği’nin de bölgedeki etkinliği artmış olacaktır (Çomak ve Gökalp, 2009: 343).

Şangay Beşlisi, 1996 yılında, Çin’in önderliğinde, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan’ın katılımıyla oluşturulan bir yapıdır. Şangay İşbirliği Örgütü ise 2001 yılında, Şangay Beşlisine, Özbekistan’ın katılımıyla farklı bir misyon yüklenerek kurumsallaşan uluslararası bir örgüttür (Yesevi, 2013). Kuruluş amaçları

nın başında, NATO ve Batı'nın Asya'ya nüfuzunu engellemek ve karşıt güç dengesi oluşturmak gelmektedir. Üyeleri, bazı eski Sovyet Cumhuriyetleri ve Çin'dir. Bu durumda Örgüt'ün, AB'nin değil, NATO'nun alternatifi olabileceği düşünülebilmektedir

Örgüt'ün yapısına bakıldığında, örgütün Rusya ve Çin önderliğinde ve bu iki ülkenin bölgesel liderliğini pekiştirmek ve sınır güvenliklerini korumak için kurulduğu söylenebilmektedir. Rusya ve Çin önderliğinde kurulmuş olmasının en somut göstergelerinden biri, örgütün 6 üyesinin bulunmasına rağmen iki resmi dilinin olmasıdır. Bunlar; Rusça ve Çince' dir. Avrupa Birliği'nde ise bütün üye ülkelerin dilleri resmi dil olarak kabul edilmektedir. Bu açıdan bakıldığında ciddi bir yaklaşım farklılığı göze çarpmaktadır. Bundan da anlaşılacağı üzere Avrupa Birliği, tüm üyelerin eşit statüde yer aldığı bir yapıyı teşkil ederken, Şanghay İşbirliği Örgütü Çin ve Rusya'nın hegemonyası altındadır (Özdemir, 2013).

AB bir demokrasi, siyasi, ekonomik ve kültürel entegrasyon projesi iken, Şanghay(Çin, Rusya Federasyonu, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan'dan oluşmaktadır- 1996) İşbirliği Örgütü ağırlıklı olarak askeri ve güvenlik örgütüdür (Akyeşilmen, 2013).

Şanghay İşbirliği örgütü uluslararası bir örgüt, Avrupa Birliği ise ulus-üstü bir örgüttür. Avrupa Birliği'nin nihai amacı üye ülkelerin ekonomik ve siyasal kader birliğine yöneliktir ve eşitlikçi bir yapıya dayanmaktadır (Özdemir, 2013). Avrupa Birliği 'nin temel amaç ve değerleri ekonomik ve parasal birliğin yanı sıra barış, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı ve demokrasidir (<http://www.canaktan.org/ekonomi/yeni-avrupa/temel-kurum.htm>). Şanghay İşbirliği örgütü ise, otoriter ve totaliter rejimlerin yer aldığı bir birliktedir. Amaçlarından biri de küreselleşmeyle birlikte yaygınlaşan demokratik değerlerin, tek kutupluluğun kendi istikrarlarını bozmasını engellemektir (Özdemir, 2013).

Egemen Bağış' a göre; " *Türkiye'nin Avrupa Birliği ile entegrasyon süreci yarım asırdan bu yana stratejik bir hedef ve vizyon çerçevesinde devam etmektedir. Türk dış politikasının barışçıl, çok boyutlu ve ilerlemeci niteliğinin en güçlü yansı-*

ması da esasen Avrupa Birliği perspektifimizdir. Öte yandan, Türkiye, coğrafyası, medeniyeti ve tarihi birikimi sayesinde dünyanın geniş bir bölgesiyle iletişim kurabilen, köprü vazifesi gören özelliğiyle çoğu ülkeye nasip olmayacak bir zenginliğe ve esnekliğe sahiptir.

Türkiye, hem Doğuludur, hem Batılıdır. Hem Avrupalı, hem Asyalı bir ülkedir. Ama aynı zamanda bir Orta Doğu, bir Balkan, bir Akdeniz ve Karadeniz ülkesidir. Türkiye, AB ile üyelik müzakerelerini yürüten, NATO'nun etkin üyesi olan, bununla birlikte İslam İşbirliği Teşkilatı'nın, G-20'nin, D-8'in, AGİT'in, KEİ'nin, OECD'nin, Dünya Ticaret Örgütü ve daha birçok bölgesel ve uluslararası kuruluşun aynı anda üyesi olabilen ender ülkelerden biridir. Dolayısıyla Türkiye'nin dış politikasını sadece belirli eksenlere hapsedip bu eksen dışındaki her türlü ilişkiyi bir eksen kayması olarak nitelendirmek eksik ve hatalı bir dış politika yaklaşımı olur. Türkiye'nin herhangi bir eksen sorunu söz konusu değildir. Stratejik tercihlerimiz ve dış politika ilkelerimiz neyi gerektiriyorsa ve nerede kesiyorsa Türkiye her zaman o noktada gereken adımları tereddütsüz şekilde atmaya devam edecektir.

Avrupa Birliği ile ilişkilerimiz Türkiye'nin başka örgütlerle işbirliği geliştirmesine engel değildir. AB sürecini kararlılıkla devam ettiren Türkiye, çok yönlü dış politikası kapsamında farklı bölgelerle ve ülkelerle işbirliğini de geliştirmeyi sürdürecektir. Dünya küresel bir şehir ise hiç şüphesiz Türkiye de bu yeni şehrin atardamarlarından biridir.

Alternatifi olduğu düşünülen Avrupa Birliği'nde Rusya, ABD, Çin ve Avrasya devletleri ile sıkı ekonomik, siyasi, ticari ve toplumsal ilişkiler içindedir ve bunları korumaya önem vermektedir. Nitekim 2012 yılında Şangay İşbirliği Örgütü ile ilişkilerini güçlendirme kararı almıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa Konseyi kurulduğunda, Bakanlar Konseyi'nin ilk kararı Türkiye'yi NATO üyeliğine davet etmek olmuştur. Bu Örgüte Türkiye kuruluşundan 3 yıl sonra 1949'da, 1952'de Almanya'nın katılımından 3 yıl önce üye olmuştur. İspanya ve Portekiz 1970 sonunda üye olabilmiş, Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri ise 1990'lara doğru üye olmaya başlamışlardır.

NATO Genel Sekreteri Rasmussen'in şu açıklamasını da dikkatle okumak gerekir: «Türkiye coğrafi konumu sebebiyle Orta Asya ve Ortadoğu'daki ülkelerle ilişkilerde çok önemli ve stratejik bir rol oynuyor. Dolayısıyla ben bu konuda bir çelişki görmüyorum. Bir NATO müttefiki olmak ve aynı zamanda dünyanın başka yerlerine, diğer bölge ve ülkelere uzanan politikalara sahip olmak arasında NATO açısından bir çelişki yok.»

NATO açısından olduğu gibi Türkiye açısından da aynı anda NATO müttefiki olmakla veya AB müzakerelerini yürütmekle dünyanın diğer coğrafyalarına uzanmak arasında bir çelişki yoktur, hatta Türkiye'nin konumu, medeniyet birikimi ve devlet geleneği de bunu gerektirmektedir. Türkiye'nin farklı ittifaklarla ve uluslararası kuruluşlarla ilişkilerini birbirinin alternatifi veya yedeği olarak görmek yanlıştır, mantık dışıdır.

Sonuç

31 Temmuz 1959'dan beri AB'ye tam üye olmaya çalışan Türkiye, 12 Eylül 1963'te imzalanan ve 1964'te yürürlüğe giren Ankara Anlaşması ile ilişkilere hukuki bir boyut kazandırmıştır.

Bununla birlikte 6 Mart 1995'te imzalanan ve 1996'da yürürlüğe giren 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile oluşturulan Gümrük Birliği, 10-11 Aralık 1999'da yapılan Helsinki Zirvesi ile elde edilen aday ülke statüsü, 3 Ekim 2005'te müzakerelerin başlaması ile Türkiye-AB ilişkileri aşama kaydetse de, son dönemde özellikle Kıbrıs sorunu yüzünden ilişkilerde tıkanmalar yaşanmış hatta ilişkiler durma noktasına gelmiştir.

Bu yüzden AB içinde Almanya, Fransa, Hollanda, Danimarka, Avusturya gibi ülkeler, Türkiye'nin AB'ye tam üye olması yerine "İmtiyazlı Ortaklık" gibi alternatif modeller önerilerek ilişkilere sıkı işbirliği çerçevesinde devam edilmek istenmiştir. Ancak Türkiye, tam üyelik dışında başka hiçbir seçeneği kabul etmeyeceğini söyleyerek tam üyelik dışındaki bütün seçeneklere olumsuz bakmaktadır. Bu anlamda Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Türkiye-AB ilişkilerine alternatif bir yapı olacağına dair tartışmalar gündeme gelmiştir.

Bu bağlamda Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Türkiye için AB'ye alternatif bir yol olmasından çok tamamlayıcı nitelikte bir yapı olduğunu dü-

şünmek daha doğrudur. Çünkü, özellikle Gümrük Birliği çerçevesinde Türkiye ile AB ülkeleri arasında oldukça ciddi bir karşılıklı bağımlılık söz konusudur. Ekonomik anlamda 2002'den bu yana Türkiye'nin ihracat ve ithalatının %35-50'lik oranı AB ülkeleriyle gerçekleşmektedir. Zaman zaman bu oranda inişler ve çıkışlar olsa da Türkiye, ekonomik anlamda en çok AB ülkeleriyle ilişki içindedir.

Şanghay İşbirliği Örgütü ile Türkiye'nin ithalat ve ihracat oranları 2002'den bu yana %18-35 arasında seyretmektedir. Zaman içinde bu oranda artış görülmesi, ŞİÖ'nün AB'ye alternatif olmasından ziyade Türkiye'nin çok boyutlu dış politikasından ileri gelmektedir. Çünkü Türk Dış Politikası Cumhuriyet'in kurulduğu andan itibaren Batı'ya, Batı değerlerine yönelik bir dış politika izlemekte ve bu yönde faaliyetler göstermektedir. Türkiye'nin 1949'da Avrupa Konseyi'ne 1952'de NATO'ya, girmesi, yarım aşırı aşkın bir süredir AB üyeliği için uğraşması Batı değerlerini benimsemiş bir yapı oluşturmak içindir. Bu yapıyı oluştururken başka aktörlerle ilişki içine girmesi Türkiye'nin eksenini değiştirmesi anlamına gelmemelidir. İzlenen bu dış politika Batı'ya ya da AB'ye rağmen değil, Batı ya da AB içinde gücünü etkinliği arttırmak ve Batı ya da AB için vazgeçilmez olmak içindir.

Kaynakça

- Akyeşilmen N. (2013). Şanghay AB'nin Alternatifi mi?, Taraf Gazetesi (08.02.2013).
- Aras B. (2006). Çok Boyutlu Türk Dış Politikası, Türk ve Asya Ülkeleri Siyasi ve Ekonomik İlişkiler, I. Uluslararası Türk-Asya Kongresi, Tasam Yayınları, ss. 23-28.
- Avrupa Birliği'nde Temel Kurumlar, Hedefler ve Değerler, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yeni-avrupa/temel-kurum.htm> Erişim Tarihi: 04.06.2013.
- Avrupa Komisyonu (2012), Komisyon Tarafından Avrupa Parlamentosu'na ve Konsey'e Sunulan Bildirim, Komisyon Çalışma Dokümanı, Brüksel.
- Bağış E. (06.02.2013), Yeni Şafak Gazetesi.
- Bağış E. (2013). *Tercih Yapmak Zorunda Değiliz*, Yeni Şafak Gazetesi
- Bal İ. vd. (2013). Türk Dış Politikasında Bilanço Zamanı: 2012 Değerlendirmesi, Analist sayı: 23, sayfa 23 Ocak 2013
- Charter of the Shanghai Cooperation Organization, <http://www.sectso.org/EN123/show.asp?id=69>Erişim Tarihi: 04.06.2013.
- Central Intelligence Agency, The World Factbook, RankOrder – Natural Gas –Proven Reserves, <https://>

www.cia.gov/library/publications/theworldfactbook/rankorder/2179rank.htm, (Erişim Tarihi:01.05.2013).

Çoğal, Nejat, 2011. "Çok Kutuplu Dünya Projesi: Şangay İşbirliği Örgütü", <http://www.nejatcogal.com>.

Çolakoğlu S. (2004). Orta Asya Toplumlarında Sosyal, Siyasi, Ekonomik Arayışlar, Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Geleceği ve Çin, Uluslararası İlişkiler, Cilt: 1, Sayı: 1, ss.173-197.

Çomak H. , Gökalp A. (2009). 2010'lu Yıllarda Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Geleceği ve Türkiye, II. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi 22-28 Ekim 2008 Bışkek/ Kırgızistan, Kocaeli.

Ekrem E. (2012). Türkiye'nin Şangay İşbirliği Örgütü Üyeliği, Strateji Düşünce Enstitüsü, <http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/-turkiyenin-sanghay-isbirligi-orgutu-uyeligi/1107> (Erişim Tarihi: 20.04.2013).

Ergenç S. (2006). Şangay İşbirliği Teşkilatı AB'ye Alternatif Olabilir mi?, www.sedatergençblogcu.com(Erişim Tarihi: 20.04.2013).

Erşen E. (2013). Türk Dış Politikasında Avrasya Yönelimi ve Şanghay İşbirliği Örgütü, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 5, Sayı: 52, ss.14-23.

Gafarlı O. (2013). Türkiye'nin Şangay İşbirliği Örgütü'ne Katılımına Rusya'nın Bakışı, *DİB Analiz*, Sayı: 2013/20.

Gevgilili A. (1969) , Çin-Sovyet Çatışması, Milliyet Gazetesi, www.gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arxiv/1969/03/09, Erişim Tarihi: 29.05.2013

III. Uluslararası Türk - Asya Kongresi (21 - 23 Mayıs 2008, İstanbul), "Çin - Hindistan - Rusya, Asya'da Güvenlik ve Stratejik İş Birliği", www.tasam.org Erişim Tarihi: 20.05.2013.

Kartal B. , Sofyalođlu Ç. (2011). Türkiye'deki Gençliđin Şangay İşbirliği Örgütüne Yönelik Tutumuna Pazarlama Perspektifiyle Bakış, *International Conference On EurasianEconomies*.

Katılım Müzakereleri, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=37&l=1> Erişim Tarihi: 04.06.2013.

Küresel Kutuplaşma Çerçevesinde Şanghay İşbirliği Teşkilat'nın Geleceği ve Bu Durumun Türkiye'nin Güvenliđine Etkileri,http://www.tasam.org/trTR/Icerik/2241/sanghay_isbirligi_teskilatnin_gelecegi Erişim Tarihi: 04.06.2013.

Özdaşlı E. (2012). **Çin ve Rusya Federasyonu'nun Perspektifinden Şanghay İşbirliği Örgütü, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 6, ss.108-122.**

Özdemir H. (2013). Avrupa Birliği'nin Alternatifi, www.ankarstrateji.org, (Erişim Tarihi:01.05.2013).

Özsöz M. (2013). Unutulan AB Gündemine Can Suyu: AB Aday Ülkesi Türkiye'nin Şangay Beşlisi Tartışması, İKV Yayınları.

Petrol İşleri Genel Müdürlüğü,http://www.pigm.gov.tr/dunya_ham_petrol_ve_dogalgaz_rezervleri.php

Prinççi F. (2008). Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Orta Asya Politikası: Beklentiler ve Gerçeklikler, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:63, Sayı: 1, ss. 207-235.

Putin'e 'Şanghay Beşlisi' Teklifi," *Anadolu Ajansı*, 25.01.2013, <http://www.aa.com.tr/tr/haberler/126152-ab-biziyolamasin>

Şanghay İşbirliği Örgütü'nün resmi internet sitesi: <http://www.sectso.org> (Erişim Tarihi: 18. 03. 2013).

T.C. Ekonomi Bakanlığı, <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=7155BE01-D8D3-8566-45208351967592CF>(Erişim Tarihi: 04.06.2013).

The Shanghai Cooperation Organisation, <http://www.sectso.org/EN123/index.asp>Erişim Tarihi: 04.06.2013.

The World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook> Erişim Tarihi: 04.06.2013.

Türkiye-AB İlişkileri, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=4>,Erişim Tarihi: 04.06.2013.

Türkiye-AB İlişkileri Kronolojisi, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=111&l=1>Erişim Tarihi: 04.06.2013.

Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu (2012), Komisyon Tarafından Avrupa Parlamentosu'na ve Konsey'e Sunulan Bildirim: Genişleme Stratejisi ve Başlıca Zorluklar 2012-2013.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2013). 2013 Yılına Girerken Dış Politikamız, Ankara.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Şanghay İşbirliği Örgütü, <http://www.mfa.gov.tr/sangha-y-isbirligi-orgutu.tr.mfa> Erişim Tarihi: 04.06.2013.

YardımcıoğluM. , Koçarslan H. (2012). Çok Kutuplu Dünyaya Doğru: Şanghay İşbirliği Örgütü, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Sayı :2, ss. 163-174.

Yesevi Ç. G. (2013). Avrupa Birliği'nin Alternatifi Nedir?, *Önce Vatan Gazetesi* (30.01.2013).

Yüksel O. (2013). Şanghay İşbirliği Örgütü, <http://www.politikakademi.org/2013/05/sanghay-isbirligi-orgutu-sio/>(Erişim Tarihi: 04.06.2013).

Zeyrek C. (2010). Orta Asya'da Etkin Bölgesel Bütünleşme Çabaları: Şanghay İşbirliği Örgütü, *Ege Akademik Bakış*, Cilt: 10, Sayı: 3, ss.871-884.

Zhuangzhi S. (2004). New andOldRegionalism: The-SanghaiCooperationOrganizationandSino-Central AsianRelations, *Review of International Affairs*, Vol: 3, Issue: 4, pp.600-612.

Weitz R. (2006). Towards a New Turkey-NATO Partnership in Central Asia , *TurkishPolicyQuarterly*, Vol: 5, s.2.

DIŞ TİCARETTE YENİ BİR KAVRAM: HAYALİ İTHALAT

GÜMRÜK & TİCARET
D E R G İ S İ

Sayı:1 Yıl:2013

Selçuk ÖZDAMAR*

Özet

Ülke ekonomisinin belli bir dönemdeki performans göstergelerinden birisi gayri safi milli hasıladır. GSMH o ülkede ilgili dönemdeki üretim ve büyüme hakkında bilgi verirken diğer taraftan yürütülecek politikalar, alınacak önlemler konusunda önemli bir veridir. Bu büyüklüğün unsurlarından bir tanesi de bilindiği üzere net ihracattır. Net ihracat rakamının belirlenebilmesi için öncelikle ithalat ve ihracat rakamlarının ölçülmesi gerekmektedir. Bu yazıda özellikle dış ticaret istatistikleri anlamında toplam ithalat rakamlarına etki eden ve genellikle idari düzenlemeler kaynaklı uygulamalar ile bunların neden olduğu hayali ithalat kavramı hakkında bilgi verilmeye çalışılacak ve hayali ithalatın, alınan karar ve uygulanan ekonomik politikalar üzerindeki menfi etkilerinden bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret İstatistikleri, Kıymet, İthalat, Hayali İthalat.

JEL Sınıflandırması: F13,F19.

Abstract

Gross national product (GNP) is one of the indicators that gives an idea about the performance of country's economy for the particular period. Although GNP is a sign for the growth, it is also an important input for the implication of economical policies. One of the main contents of the GNP is the net exports. As the net export is the difference between the import and the export, it is important to analysis the elements of both. In this article, the administrative rules and regulations that causes fictitious import and have the effect on the foreign trade statistics in particular on the import figures will be discussed, as well as the negative effects of fictitious import on economical decisions and policies.

Key Words: Foreign Trade Statistics, Value, Import, Fictitious Import.

JEL Classification: F13,F19.

* Gümrük ve Ticaret Müfettişı

Giriş

Kaçakçılıkla Mücadele Kanununda yer alan ve hayali ihracat olarak bilinen fiilin yanında, dış ticaret terminolojisinde yeni bir kavram kullanılmaya başlandı: "Hayali İthalat".

Genel olarak hayali ithalat kavramı; gümrük kıymetinin olduğundan daha yüksek beyan edilmesine paralel olarak dönemsel ve toplam ithalat rakamlarının gerçekte olduğundan fazla ortaya çıkması veya derlenmesi olarak tanımlanabilir. Yurt içi üreticiyi koruma, muhtemel haksız rekabeti engelleme, düşük kıymet beyanlarının önüne geçmek ve bu sayede vergi ve benzeri ödemelerdeki kaçakları/sızıntıları engelleme çabası gibi saiklerle gümrük kıymetini belirli bir seviyenin üstünde tutmak amacıyla getirilen düzenlemeler gereği, yükümlülere kıymet unsurlarına aslında yapılmamış bir takım giderlerin eklenmesi suretiyle beyanname bazında gümrük kıymetinin fiktif olarak yükselmesi, dış ticaret istatistikleri düzeyinde ise ithalat rakamlarının hayali olarak artışı şeklinde gerçekleşmektedir. Uygulamada ise bu fiktif yüksek rakamların ortaya çıkış nedenleri arasında referans kıymet, gözetim, emsal navlun ve sigorta gibi uygulamalar sayılabilir.

Özellikle ihracata dayalı büyüme modeli sonrası popüler bir yolu ifade eden hayali ihracat kavramı 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'nda "İhracat gerçekleştirilmediği halde gerçekleşmiş gibi göstermek ya da gerçekleştirilen ihracata konu malın cins, miktar, evsaf veya fiyatını değişik göstererek ilgili kanun hükümlerine göre teşvik, sübvansiyon veya parasal iadelerden yararlanmak suretiyle haksız çıkar sağlamak"² şeklinde düzenlenmiştir. Söz konusu kanun hükmünden de anlaşılacağı üzere hayali ihracat, ihracatın gerçekleştirilmediği halde gerçekleştirilmiş gibi göstermek veya beyanın gerçeğe aykırı şekilde yapılması, diğer bir deyişle ihracat beyanının gerçek işlemi yansıtmaması olarak da tanımlanabilir. Bu fiilin işlenmesindeki saik, 5607 sayılı kanunun anılan hükmünde de yer aldığı üzere teşvik, sübvansiyon veya parasal iadelerden yararlanarak çıkar sağlamaktır.

2 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu, 31.03.2013 günlü 26479 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmış ve yürürlüğe girmiştir.

Bilindiği üzere 24 Ocak Kararlarıyla ithal ikameci/içte dönük model yerine ihracata dayalı büyüme/dışa açık büyüme modeli benimserenerek "ihracatı artırmak ve dış ticaret açığını azaltmak, ihracata dayalı sanayileşmenin özendirilmesi çerçevesinde ihracata vergi indirimi, düşük faizli kredi ve imalatçı olan ihracatçılara ithal girdide gümrük muafiyeti gibi teşvikler vermek" gibi hedefler belirlenmiştir³. Söz konusu yeni model ve bu model çerçevesinde ve belirlenen hedefler doğrultusunda, ihracatın artırılması için ticaret erbabı ihracata yönlendirilmeliydi; bu da ihracatçıya bir kısım teşvikler sunularak ihracatın onlar için cazip hale getirilerek gerçekleştirilebilirdi. Bu model kapsamında 1980 yılında Türkiye'nin ihracatı 2,9 milyar iken 2012 yılı ihracat tutarının 152 milyar dolar (düzeltilmemiş değer) olarak gerçekleştiğini istatistikler bildirmektedir⁴. İhracat rakamları otuz iki yılda yaklaşık elli kat artmıştır. İhracatçıya sunulan teşvikler global ticaret arenasında mücadele eden ihracatçımıza bir destek unsuru olmakla beraber, hayali ihracatçılar için de zahmetsiz rahmet olarak görülmektedir. Bu yazının konusunu esas itibarıyla ihracat değil; yakın zamana kadar duymadığımız "Hayali İthalat" kavramı oluşturmaktadır.

1. Dış ticaret istatistikleri

İthalat ve ihracat büyüklükleri, bir ülke vatandaşlarının veri bir yıl içerisinde ürettikleri mal ve hizmetlerin parasal karşılığı şeklinde tanımlanan gayri safi milli hasılanın önemli unsurlarındandır. Söz konusu büyüklükler gayrisafi milli hasılaya toplanarak değil ihracatın ithalata olan farkı şeklinde etki etmektedir. Dolayısıyla ihracat lehine bir bakiyenin elde edilmesi halinde hasılaya olumlu etki söz konusuysen, tersi bir durum gayri safi milli hasılaya azaltıcı etki yapacaktır. İthalat ve ihracat rakamları Türkiye İstatistik Kurumu'nca (TÜİK) aylık olarak açıklanmaktadır. Açıklanan bu ithalat ihracat rakamlarının derlenmesinde ana veri kaynağı olarak Gümrük ve Ticaret Bakanlığı BİLGE sistemine girilen gümrük beyannameleri esas alınmakta;

3 Ö. YÜREKLİ (2004), Ekonomik Krizler Açısından Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri ve Türkiye Örneği, Süleyman Demirel Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

4 TÜİK, Yıllara Göre Dış Ticaret, <http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=12>

ham petrol, doğalgaz ve elektrik cinsi eşyalara ilişkin bilgiler ilgili firmalardan derlenmektedir.

Dış ticaret istatistiklerinin oluşturulmasında gümrük antrepoları, serbest bölgeler, gümrüksüz satış mağazaları Türkiye Gümrük Bölgesi dışı olarak kabul edilmekte ve bu bölgelerden üçüncü ülkelerle ülkemiz arasında yapılan ticaret, açıklanan istatistiklere dahil edilmemektedir. Bunun yanında transit ticaret, yolcu beraberliği eşya, geçici ithalat ve ihracat, sınır geçmeyen mallar, istatistiksel eşğin (100 ABD Dolarının) altında olan mallar, para tabanlı altın, tedavüldeki paralar, kıymetli evraklar söz konusu istatistiklerin kapsamına dahil edilmemektedir⁵. Dış ticaret rakamlarının oluşumunda esas alınan "değer" ise ihracatta, FOB; ithalatta ise, CIF kıymet olarak anılan tutarlardır.

Milletlerarası Ticaret Odasının (International Chamber of Commerce- ICC) belirlenen Dış Ticaret Teslim Şekillerinden olan FOB (Free On Board)'da ihracatçının sorumluluğu; eşya geminin güvertesine geçtikten sonra tamamlanmakta, bu noktadan sonra meydana gelebilecek her türlü hasar, kayıp ve masrafların alıcının sorumluluğunda olduğu belirtilmiştir; istatistiki anlamda ise ihracat rakamlarının hesaplanmasında baz alınan FOB teslim şeklinden kasıt, "mal bedelidir". Yani ihracat beyannamesine mesnet faturada yer alan toplam tutardır. CIF (Cost, Insurance And Freight - Mal bedeli, sigorta ve taşıma) teslim şeklinde ise, satıcı sigorta primi, navlun ve yükleme masrafları ve riskleri üstlenerek malları yükleyeceği limana getirir. Satıcı gemi acentası ile anlaşır ve temin eder. Satış sözleşmesindeki malların belirtilen tarihte ve yerde yüklemesinin yapıldığını alıcıya bildirir. Satıcı sigorta primini ödemek suretiyle yüklediği mal cinsine uygun olan en dar kapsamlı deniz nakliyat sigortası yaptırır. Mallar gemiye yüklendikten sonra navlun ve sigorta primi dışındaki masraflar ve diğer vuku bulabilecek her türlü (sigorta anlamında) risk alıcıya geçeceği şeklinde açıklanmaktadır⁶. Bu açıklamalardan CIF teslim şeklinin içeriği mal bedeli

5 TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri Yıllığı 2011, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, 2012, Ankara

6 Milletlerarası Ticaret Odası (ICC), "INCOTERMS-2010" (İç ve Dış Ticarete İlişkin Ticari Terimlerin Kullanımı İçin ICC Kuralları), 2010

li, sigorta ve navlundan oluştuğu anlaşılmakta ise de, istatistiki anlamda ithalat rakamlarının hesaplanmasında TUIK tarafından esas alınan CIF tutarı "yurt dışında yapılan diğer giderler" unsurunu da kapsamaktadır. Yani TUIK tarafından derlenen ithalat rakamları aslında "CIF (+) yurt dışında yapılan diğer giderler" büyüklüğü baz alınarak oluşturulmaktadır⁷. Bilinen şekliyle "maliyet+sigorta+navlun" toplamından farklı olarak "yurt dışı yapılan diğer giderler" kaleminin de CIF tutarına dahil edilerek oluşan büyüklüğün istatistiklerde kullanılmasıyla, yurt dışı diğer giderler unsuruna dahil edilerek beyan konusu yapılan her türlü ilave ithalat rakamlarını da artıran bir etkiye sahip olacaktır.

2. "Hayali İthalat" Söylemi

Yukarıda da değinilmeye çalışıldığı üzere hayali ihracat sürecinde; ihracata dayalı büyüme modeli doğrultusunda belirlenen hedeflere ulaşmak amacıyla ihracatçılara tanınan teşvik uygulamalarından haksız olarak yararlanmak şeklinde suç olarak tanımlanmış fiillere tevessül edilmektedir.

Hayali ithalatta ise ithalat işlemine konu genellikle düşük kıymetli eşyanın, düşük kıymet sebebiyle vergi kayıplarının önüne geçmek, iç üreticiyi/sektörü korumak, beyanname tescil anında belgelendirilemeyen kıymet unsurlarını telafi etmek v.b. nedenlerle karar alıcının kıymetin en azından belirlediği bir sınırdan beyan edilmesini sağlamak veya eksik kıymet unsurlarını belirli oranlarda kıymete dahil etmek suretiyle gerçekte olduğundan daha yüksek ithalat rakamlarının oluşması şeklinde gerçekleşmektedir. Diğer bir deyişle ithalat rakamlarının olduğundan daha yüksek tutarlarla istatistiklere yansımaları şeklinde daha kısa bir ifadeyle tanımlanabilir.

2.1. Referans Kıymet Uygulaması

İthalat rakamlarının olduğundan yüksek görünmesinin nedenlerinden birisi referans kıymet uygulamasıdır. Başta Petro kimya ürünleri ile bazı tarım ürünleri olmak üzere çok sayıda eşyanın ithalinde referans/veri fiyat uygulaması kullanılmaktadır. İthalat konu eşyanın beyan edilen kıymetinin gerçeği yansıtıp yansıtmadığının

7 TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, Hesaplama Kuralları, <http://www.tuik.gov.tr/MetaVeri.do?alt_id=12>

veya gümrük idaresince kıymet yöntemlerinde satış bedeli yönteminin kabul edilip edilmeyeceğinin belirlenmesinde referans kıymet uygulaması önemli bir gösterge olma niteliğindedir. Örneğin “Ülkemize teslim cari CIF kıymetinin kutu başına CIF 9,50-10,00 USD’nin (487-512 \$/ton) altında olamayacağı” belirtilen muz cinsi eşyanın beyanname ve eki faturada 8,00 USD-CIF⁸ üzerinde beyan edilen kıymeti üzerine gümrük idaresince mükelleften açıklama istenilmesi, kıymet araştırmasına gidilmesi, Gümrük Kanunu’nda belirtilen kıymet yöntemlerinden birisine göre belirlenen usullerle kıymetin belirlenmesi şeklinde süreç işlemekte; söz konusu süreç işlerken eşyanın mükellef tarafından çekilmek istenilmesi halinde muhtemel vergi farkları ile bunlara ilişkin cezaların teminata bağlanması şartıyla eşyanın çekilmesine müsaade edilmesi gerekmektedir.

Konuya ilişkin düzenlemelerden Gümrükler Genel Müdürlüğü’nün 02.06.2010/12299 ve 01.04.2013/6483 günlü/sayı yazısında, belirlenmiş referans kıymetlerin doğrudan gümrük kıymeti olarak esas alınmayacağı, risk analizi aracı olarak değerlendirileceği, beyan edilen kıymetlerin bu fiyatlardan düşük olması halinde yukarıda özetle bahsedilen sürecin işleyeceği belirtilmektedir.

Referans kıymet uygulamasına konu bir eşyanın belirlenen referans kıymetin altında bir rakamla ithal edilmesi halinde firmaların ve gümrük idaresinin karşı karşıya kalacağı sürecin her iki taraf için de bazı ek maliyetleri beraberinde getireceği aşikardır. Gümrük vergisi oranının tatbik edileceği tutar olan kıymetle ilgili konu bir bakıma tarife dışı engel haline gelmiş olacaktır. Bu tür engelleri aşmak için firmalar belirlenen referans kıymet düzeyinde bir tutarın yer aldığı faturaları kullanmak suretiyle usulsüzlük ve hatta suç niteliğinde bir takım yollara tevessül edebilirler. İthalat konu eşya için gerçekte ödenmeyen ancak belirlenen kıymet sınırına takılmamak ve işlemesi gereken ek prosedürlere maruz kalmamak adına fiktif de olsa yüksek kıymet beyanları ile işlemlerin yürütülmesi şeklinde işleyen

8 Gümrükler Genel Müdürlüğü’nün 02.06.2010/12299 günlü-sayı yazısı.

sürecin sonunda ortaya çıkan ithalat tutarı gerçek ithalat rakamının üzerinde istatistikleri etkilemiş olacaktır.

2.2. Gözetim Uygulaması

Bu uygulama ithalat istatistiklerinin olduğundan yüksek hesaplanmasının nedenlerinden bir diğeri denilebilir. Kıymet tabanlı gözetim uygulamasına göre, bir malın ithalatının yerli üreticilere zarar verecek veya zarar tehdidi yaratacak miktar ve/veya şartlarda artması halinde, ithalatın Ekonomi Bakanlığı’na düzenlenecek “Gözetim Belgesi” ile izlenmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Uygulamadaki amaç ise malın ithalatında kaydedilecek gelişmelerin yakından izlenmesi olarak belirtilmektedir. Bu uygulamaya göre ülke ayrımı yaparak veya yapmayarak belirli bir ürün için bir taban tutar belirlenmekte ve bu rakamdan daha düşük kıymete sahip olan ürün için Ekonomi Bakanlığı’ndan gözetim belgesi alınması gerekmektedir⁹. Söz konusu uygulamanın tabi olacağı usul ve esasları belirleme, uygulamaların değiştirilmesi kaldırılması; gözetime ilişkin beyanların doğruluğuyla ilgili incelemeleri yapmaya veya yaptırmaya, ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyon sağlamaya ve talimat vermeye ilgili düzenlemeleri çıkarmaya Ekonomi Bakanlığı yetkilidir. Uygulamanın başlangıcından bugüne kadar çıkarılan tebliğlerle yüzlerce GTİP’e ilişkin kıymete dayalı gözetim uygulaması yürürlüğe konulmuştur.

Uygulamada ise bu kapsamda gözetim belgesi alınması zorlaştırıldığı ve söz konusu uygulamanın firma için ek prosedür veya maliyet anlamına geldiği için ithalatçılar gümrük beyannamesinin yurt dışı gider bölümüne kıymet ilavesi yapmak suretiyle eşyanın kıymetini tebliğ ile öngörülen taban kıymetler seviyesine veya üzerine çıkartmakta ve işlemlerini bu kıymet üzerinden yürütmektedirler. Çünkü ek beyanla eşya kıymetinin gözetim belgesi aranılan kıymetin üzerine çıkartılması halinde gözetim belgesi aranılmadan işlem yapılabilmesine imkan tanınmıştır. Zira Gümrükler

9 L.ÖZKARDEŞLER, “Gözetim ile Amaçlanan ve Uygulananlar”, Gümrük Dergisi, 2006, Sayı: 55, Gümrük Müfettişleri Derneği Yayını.

Genel Müdürlüğü’nün 2012/3 sayılı Genelgesinde “Gümrük Yönetmeliği’nin 180 inci maddesi kapsamında yapılan kontrolde, gözetim belgesi olmadığı halde beyan edilen kıymetin ilgili tebliğde belirtilen kıymete ulaşmaması durumunda, yükümlü ek beyanı ile ithal eşyasının kıymetinin ilgili tebliğde belirtilen kıymete ulaşmasını sağlar ve ihtirazi kayıt yapmayacağına dair taahhüt verirse eşyanın serbest dolaşıma girişinde gözetim belgesi aranılmayacaktır. Söz konusu ek beyan, BİLGE programında usulüne uygun olarak “Yurt Dışı Diğer Giderler” altında yapılabilecektir. Mükellefin ek kıymet beyanı sonucu oluşan kıymet, eşyanın nihai kıymeti olarak değerlendirilerek, başka bir işleme gerek kalmaksızın, serbest dolaşıma giriş rejimi işlemleri tamamlanacaktır.¹⁰” denilerek, gerçekte yapılmamış olan bir giderin yapılmış gibi gümrük beyannamesinin “hesap detayları” hanesinde yer alan kalemlerden yurtdışı diğer giderler bölümüne eklenecek gerekli tutar ile beyan edilen kıymetin ilgili gözetim uygulamasında belirlenen kıymet düzeyine yükseltilmesi suretiyle gözetim belgesi teminine gerek kalmaksızın işlemlerin yürütülmesi sağlanmış olmaktadır.

Söz konu uygulamanın ülke olarak yükümlülük altına girdiğimiz ve mevzuatımıza aktardığımız GATT kıymet sözleşmesine aykırılık oluşturup oluşturmadığı sorusu akla gelse dahi, bahse konu uygulama en azından teorik olarak zorunlu bir uygulama olmayıp gözetim kapsamında yürütüldüğü için Türkiye’nin de kendini savunacağı bir kapı oluşturulmuştur. Ayrıca kıymet tabanlı gözetim uygulamasına tebliğlerde belirlenen fiyatlar dahilinde çok büyük ölçüde uzak doğudan gelen eşya girdiği için gümrük birliği oluşturduğumuz AB için sorun oluşturmamakta ve bu nedenle sorgulanmamaktadır¹¹.

2.3. Emsal Navlun ve Sigorta uygulaması

Beyan aşamasında, belirlenen teslim şekline göre, ithal eşyasının fiilen ödenen veya ödenecek fiyatına navlun ve sigorta giderlerinin ilavesi gerekli ise, bu giderlerin tespiti bakımından navlun makbuz/faturası ve/veya sigorta poliçesinin

10 Gümrükler Genel Müdürlüğü’nün 2012/3 sayılı Genelgesi.

11 Gökçelik, C. (2009), Gümrük ve Dış Ticaret Uygulamaları.

beyannameye eklenmesi gerekmektedir. Ancak bazı durumlarda bu giderlerin belgelenebilmesi uygulamada mümkün olamayabilmektedir. Söz konusu belgelerin ibrazının imkansız olduğu veya kabul edilebilir nitelikte bulunmadığı hallerde, dilekçe ile bu durumun bildirilmesi suretiyle gümrük idaresi tarafından eşyanın FOB kıymetinin %10 unun navlun ve %3 ünün sigorta bedeli olarak ithal eşyasının fiilen ödenen veya ödenecek fiyatına eklenmesi gerekmektedir.

Bunun yanında gümrük yönetmeliğinin 51. maddesi kapsamında nakliyenin ücretsiz olması veya alıcı tarafından sağlanması durumunda dahi gümrük kıymetine dahil edilecek giriş liman veya yerine kadarki nakliye gideri, aynı taşıma türünde normal olarak uygulanan fiyat tarifesine göre tespit edilmesi; yani fiilen ödenmediği halde söz konusu taşımada mutad olarak uygulanan navlunun yine de kıymete eklenmesinin gerektiği belirtilmektedir¹².

Bu şekilde, gerçekte hiç ödenmeyen veya katlanıldığından daha yüksek bir tutar baz alınarak beyan edilmek zorunda kalınan navlun ve/veya sigorta giderlerinin kıymete dahil edilmesi sağlanmakta; bu sayede yurt dışındaki satıcıya ithalat edilecek eşyanın bedeli olarak gönderilen gerçek tutarın üzerinde bir toplam rakam, kıymet olarak karşımıza çıkmakta, gerçek üstü bu kıymet üzerinden vergilendirme yapılmakta ve istatistiklerde de yine bu nihai rakam esas alınmaktadır.

Değerlendirme

Ekonomik anlamda önemli sorunlarımızdan birisi olan cari açığın iki ana belirleyicisi ihracat ve ithalat rakamlarının ne kadar sağlıklı olduğuyula ilgili tartışmaların bir sonucu olarak, dış ticaret terminolojisinde “Hayali İthalat” kavramı yer edinmeye başlamıştır. Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu’nda sayılan kaçakçılık fiillerinden olan hayali ihracat bir suç olarak düzenlenmiş olduğundan, bir fiilin bu kapsamda değerlendirilebilmesi için öncelikle manevi unsur olarak kastın var olması, yani söz konusu fiilin bilerek ve istenerek icra edilmiş olması gerekmektedir.

12 Gümrük Yönetmeliği, 07.10.2009 tarihli 27369 sayılı Resmi Gazete ile yayımlanan (Mükerrer).

“Hayali ithalat” söyleminden kastedilen ise, ithalat rakamlarının olduğundan daha yüksek tutarlarla istatistiklere yansımaları şeklinde kısaca tanımlanabilir. Bu kapsamda mükelleflerin idare tarafından belirlenen kıymet eşliğine takılmamak adına kıymeti oluşturan bazı kalemleri yükseltip, fazla beyanda bulunmak veya gerçekte katlanılmayan bir takım maliyet unsurlarının mevzuat gereğince kıymete dahil edilmek suretiyle yapılan beyanlar, Tük tarafından dönemsel olarak derlenip kamuoyuna açıklanan ithalat rakamlarının olduğundan yüksek görünmesine sebep olmaktadır.

Serbest dolaşıma konu bazı eşyaların kıymetinin, belirlenen bir sınırın altında olması halinde yükümlü bir takım prosedürlerle karşı karşıya kalmaktadır. İdari düzenlemelerle işleyişi belirlenen referans kıymet, kıymet tabanlı gözetim, emsal navlun ve sigorta gibi uygulamalar mükellefi ithale konu eşya için gerçekte satıcıya yaptığı veya yapacağı ödemenin üzerinde bir tutarı beyan etmesine neden olmaktadır. Söz konusu uygulamalar kapsamı eşyanın belirlenen kıymetin altında kalması halinde; referans kıymet uygulamasında, kıymet araştırmasına gidilmesi; gözetim belgesinin gerektiği durumda, bu belgenin muayene aşamasında aranması veya ek beyan suretiyle ilave işlemlerin yapılması; emsal kıymet uygulamasında, mal bedelinin üzerinde belirlenen oranda navlun ve sigortanın hesaplanarak fiilen ödenen veya ödenecek fiyata dahil edilmesi gerekmektedir. Bu uygulamaların ortak noktası mükellefin gerçekte katlanmadığı, satıcıya gerçekte yapılmayan ya da yapılmayacak bir ödemenin tıpkı yapılmış gibi CIF kıymete eklenerek, nihai kıymetin olduğundan fazla beyan edilerek toplam ithalat istatistiklerinin bir kısmı fiktif olarak yüksek görünmesine sebebiyet verilebilir. İthalat rakamlarının olduğundan yüksek hesaplanması, başta cari açığın olduğundan yüksek hesaplanmasına sebep olmakta, bunun bir sonucu olarak da öncelikle Merkez Bankası, Maliye Bakanlığı gibi kurumların politika ve kararlarında olması gerekenden farklı tedbirlerin alınmasına yol açarak tespit ve politikada sapmalara neden olabilecek, diğer yönüyle (her ne kadar doğruluğu ve samimiyeti tartışılıyor olsa da) uluslararası derecelendirme kuruluşlarının

ülkemiz için belirlediği tarafsız (!) notları etkileyebilecektir. Buradan hareketle, cari açığın finansmanı ve telafisine yönelik karar, politika ve tedbirler konusunda faiz oranları, sermaye yatırımları, vergi ile bütçe politika ve uygulamaları gibi ekonomik anlamda bir çok alan etkileyecektir. Dolayısıyla, dış ticaret istatistiklerinin hesaplanmasında yukarıda anlatılan fiktif artışlar göz önünde bulundurularak düzeltme yoluna gidilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Dış ticaret istatistikleri, esas itibarıyla sonuca ilişkin bir derleme olmasının yanında tüm ekonomik aktörler için önemli bir veri ve ölçüm aracıdır. Bu ölçüme ilişkin sonuçlar beklentilerle birleştirilerek karar alıcılar tarafından ekonomik plan ve programların belirlenmesinde kesinlikle göz ardı edilmeyecek bir yerde bulunmaktadır. Bir yönüyle istatistik bir tür tanı aracı ve hatta tanımın kendisidir denilebilir. Yanlış tanı yanlış tedaviye götürecektir.

Kaynakça

- 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu
- Gökçeklik, C. (2009), Gümrük ve Dış Ticaret Uygulamaları.
- Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün 02.06.2010/12299 günlü-sayı genelgesi.
- Gümrük Yönetmeliği, : 07.10.2009 tarihli, 27369 (Mükerrer) Sayılı R.G.
- Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün 2012/3 sayılı Yazısı
http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=12 (e.t.15.05.2013)
http://www.tuik.gov.tr/MetaVeri.do?alt_id=12 (e.t.15.05.2013)
- Milletlerarası Ticaret Odası (ICC), “Incoterms-2010” (İç ve Dış Ticarete İlişkin Ticari Terimlerin Kullanımı İçin ICC Kuralları), 2010
- Özkardeşler, L. (2006), “Gözetim ile Amaçlanan ve Uygulananlar” ,Gümrük Dergisi, Sayı: 55, Gümrük Müfettişleri Derneği Yayını.
- TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri Yıllığı 2011, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ekim 2012, Ankara
- Yüreklî, Ö. (2004), Ekonomik Krizler Açısından Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri ve Türkiye Örneği, Süleyman Demirel Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ANONİM ŞİRKETLERDE SERMAYE, SERMAYE ARTIRIMI SİSTEMLERİ İLE YÖNTEMLERİ HAKKINDA GENEL BİLGİ VE 6102 SAYILI TÜRK TİCARET KANUNUYLA KONUYA İLİŞKİN GETİRİLEN TEMEL YENİLİKLER

Özlem ARABACI*

Özet

6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununda anonim şirketlerin sermaye artırım usulü ile ilgili önemli yenilikler ve değişiklikler getirilmiş, sermaye kaynaklarına hızlı bir şekilde ve daha kolay ulaşabilmesi için sermaye artırım yöntemleri yeniden düzenlenmiştir. Halka açık olmayan anonim şirketler açısından kayıtlı sermaye sisteminin öngörülmesi, daha önce öğretinin yol gösterdiği iç kaynaklardan sermaye artırımının düzenlenmesi, şarta bağlı sermaye artırımını getirilmesi bu yeniliklerden bazılarıdır. Bu çalışmada, anonim şirketlerde sermaye, sermaye artırım sistemleri ile türleri hakkında genel bilgi verilecek, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunuyla konuya ilişkin getirilen temel yenilikler üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, anonim şirketlerde sermaye, sermaye artırım, sermaye artırım yöntemleri

GENERAL INFORMATION ON JOINT STOCK COMPANIES' CAPITALS, CAPITAL INCREASE SYSTEMS WITH METHODS AND SIGNIFICANT INNOVATIONS INTRODUCED BY TURKISH TRADE CODE NO: 6102 ON THE SUBJECT

Abstract

TurkishTradeCode No: 6102 which is implementedrecentlyintroducessignificantinnovationsandrevisions on jointstockcompanies' capitalincrease. AlsowiththisCode, capitalincreasemethodsarerestructuredforreachingcapitalsourcesquicklyandeasily. Some of theseinnovationsare; regulations on registeredcapitalforprivatecompanies, regulations on endogenouscapitalincreasewhich is explainedbefore in literature, regulations on conditionalcapitalincrease. Inthisstudy, jointstockcompanies' capital, capitalincreasesystemsandmethodsaregenerallyillustratedandthanimportantchangesintroducedbyTurkishTradeCode on jointstockcompanies' capitalareexamined.

Keywords: TurkishTradeCode No:6102, jointstockcompanies' capital, capitalincrease, capitalincreasemethods.

Jel ClassificationCodes: M00, M40, M48

* Gümrük ve Ticaret Müfettişi

Giriş

Anonim şirketlerde sermayenin artırılması, Kanunun belirlediği usul izlenerek bilançodaki "esas sermaye" veya "çıkarılmış sermaye" kaleminin yükseltilmesidir(Deryal, 2005: 347). Anonim şirketin mevcut sermayesi artan iş hacminde yetersiz kalıyor ise şirket hali hazırdaki durumunu koruyabilmek veya piyasadaki payını artırabilmek için sermayesini artırma zorunluluğuyla karşı karşıya kalabilir. Bunun yanında şirketler geleceğe yönelik piyasa koşullarındaki beklentiler doğrultusunda genişleme yatırımları yapmak, finansman ihtiyaçlarını karşılamak, özkaynak benzeri fonları sermayeye dönüştürmek, sermayelerini güçlendirmek, azalan sermayelerini tamamlamak veya kanuni zorunluluğunu yerine getirmek amacıyla sermaye artırımına giderler. (Yavuz, 2011: s.227; Yalkın, 1992: s.237).

14/02/2011 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak, 01/07/2012 tarihinde yürürlüğe giren 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu²nda anonim şirketlerin sermaye artırım usulüyle ilgili önemli yenilikler ve değişiklikler getirilmiş, sermaye ihtiyacının daha hızlı ve kolay bir şekilde sağlanması için sermaye sistemleri ve sermaye artırım yöntemleri yeniden düzenlenmiştir. TTK kayıtlı sermaye sistemini yalnızca halka açık anonim şirketlere hasredilen bir sistem olmaktan çıkmış, bu sistemi düzenlenen belli sınırlar dahilinde tüm anonim şirketlerin uygulayabilmesine olanak sağlamıştır. Şirket sermayesinin, pay sahiplerinin, alacaklılarının ve ilgili diğer üçüncü kişilerin haklarının korunması açısından sermaye artırım usulüne ilişkin ayrıntılı hükümlere yer vermiştir. Ayrıca sermaye artırım yöntemleri; sermaye taahhüdü yoluyla artırım, iç kaynaklardan sermaye artırım ve şarta bağlı sermaye artırım olmak üzere üç temel artırım yöntemi kabul edilmiştir. Bunlardan iç kaynaklardan sermaye artırım ve şarta bağlı sermaye artırım yöntemleri ilk defa Kanun'da düzenlenmiş, sermaye taahhüdü yoluyla artırım yöntemi ise 6762 sayılı Türk Ticaret Kanununda yer alan hükümlerden daha ayrıntılı ve değişik bir şekilde ele alınmıştır. Bu çalışmada anonim şirketlerde sermaye ile sermaye artırım sistemleri hakkında genel bilgi veriler

2 Çalışma içerisinde kısaca TTK ya da Kanun şeklinde anılmıştır.

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunuyla konuya ilişkin getirilen temel yenilikler belirtilmiş ve son olarak Kanunda yer alan sermaye artırım türleri açıklanmıştır (Yavuz, 2011: 227).

1. Sermaye

Sermaye işletmenin amacını gerçekleştirebilmesi için sahip olması gereken para ve/veya mal gibi değerlerdir. Sermaye kavramı, kullanıldığı alana göre değişen farklı anlamlara sahiptir. İktisat alanında kullanıldığında sermaye, üretime yardımcı olan ve kendileri de daha önce üretilmiş olan araçlar olarak tanımlanır (Seyidoğlu, 2006: s.2). Muhasebe açısından sermaye, ödenmiş sermaye ve ödenmemiş sermaye ayrımları mevcuttur. Sermaye, işletmeye tahsis edilen veya işletmelerin ana sözleşmelerinde yer alan ve ticaret siciline tescil edilmiş bulunan tutardır. Ödenmemiş sermaye, işletmeye tahsis edilen veya ortaklarca yüklenilen sermayenin henüz ödenmemiş kısmıdır. Ödenmiş sermaye ise, işletme sahip veya ortaklarının bilanço tarihinde işletmeye yapmış oldukları sermaye yatırımlarının tutarını gösterir (Yükü, 2004: s. 638-640). Türk Hukuk Lügatı'nda ise sermaye kavramının anonim şirketlerde başlıca üç anlamı ifade ettiği belirtilmektedir; 1)şirketin kuruluş anında mevcut ve ortağın koymayı taahhüt ettiği para, şey veya hak, 2)şirket esas sözleşmesinde rakamla ifade edilip de muayyen (belirli) ve birbirine eşit paylara bölünmüş olan esas sermaye ve 3) şirketin fiili mevcudu (Türk Hukuk Lügatı, 1991: s.297)

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda sermaye kavramı tanımlanmamış ancak 329. maddede anonim şirket, sermayesi belirli ve paylara bölünmüş olan borçlarından dolayı yalnız mal varlığıyla sorumlu bulunan şirkettir diyerek sermaye kavramını esas alarak anonim şirketin tanımı yapılmıştır. Yine anılan maddede pay sahipleri, sadece taahhüt etmiş oldukları sermaye payları ile ve şirkete karşı sorumludur denilerek pay sahiplerinin sorumluluğu da sermaye paylarından yola çıkılarak belirlenmiştir.

Bunun yanında Kanunun 342. ile 345. maddelerinde anonim şirketlere aynı sermaye ve nakdi sermaye olarak konulabilecek değerler belirlenmiştir.

TTK'nın aynı sermaye başlıklı 342. maddesinde üzerlerinde sınırlı aynı bir hak, haciz ve tedbir bulunmayan, nakden değerlendirilebilen ve devrolunabilen fikri mülkiyet hakları ile sanal ortamlar da dahil, mal varlığı unsurlarının aynı sermaye olarak konulabileceği, ancak hizmet edimleri, kişisel emek, ticari itibar ve vadesi gelmemiş alacakların sermaye olamayacağı belirtilmiştir. Yine Kanunun 343. maddesi uyarınca konulan aynı sermaye ile kuruluş sırasında devralınacak işletmelere ve ayınlara şirket merkezinin bulunacağı yerdeki asliye ticaret mahkemesince atanan bilirkişilerce değer biçilecektir. Bilirkişi raporunda bulunması gereken bilgiler anılan maddede ayrıntıları ile açıklanmış olup getirilen yeniliklerden en önemlisi, bilirkişilerin raporlarında, seçtikleri değerlendirme yönteminin hem en adil hem de en uygun yöntem olduğunu açıklamaları gerektiğidir. Ayrıca kuruculara ve menfaat sahiplerine bilirkişi raporuna itiraz etme hakkı tanınmıştır. Kanunun 128. maddesi uyarınca aynı sermayelerin kabul edilmesi için, esas sözleşmede bilirkişi tarafından belirlenen değerleriyle yer alan taşınmazların tapuya şerh verilmesi, fikri mülkiyet hakları ile diğer değerler, varsa özel sicillerine kaydedilmeleri, taşınmazların güvenilir bir kişiye tevdi edilmeleleri şart koşulmuştur. Paradan başka ekonomik bir değer veya bir taşınmazın sermaye olarak konulmasının borçlanılması halinde ise şirket, tüzel kişilik kazandığı andan itibaren bunlar üzerinde malik sıfatıyla doğrudan tasarruf edebilir (Şengür, 2011: s.101).

Yine Kanunun 344. maddesinde nakdi sermaye başlığı altında düzenlenmiş olan nakit karşılığı pay taahhüt edilmesi halinde payların itibari değerlerinin en az yüzde yirmi beşinin ticaret siciline tescilden önce, kalanının da şirketin tescilini izleyen 24 ay içerisinde ödeneceği payların çıkarma primlerinin tamamının ise tescilden önce ödeneceği hüküm altına alınmıştır. Ayrıca Kanunun 345. maddesinde ödeme yeri belirlenmiş olup buna göre ödemeler, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na bağlı bir bankada, şirket adına açılacak özel bir hesaba yatırılacaktır.

2. Sermaye Sistemleri

Anonim şirketlerde sermaye sistemleri, esas sermaye ve kayıtlı sermaye sistemleri olarak iki başlıkta incelenir (Bahtiyar, 1996: s.7,29).

Nitekim TTK Sermaye Piyasası Kanununa göre halka açık şirketlerde uygulanan kayıtlı sermaye sisteminin halka açık olmayan anonim şirketler bakımından da uygulanabileceğini belirtmiştir. Böylece TTK'da da esas sermaye ve kayıtlı sermaye sistemi olarak iki sermaye sistemi benimsenmiştir.

2.1. Esas Sermaye Sistemi

TTK'nın 332. maddesinde esas sermaye; tamamı esas sözleşmede taahhüt edilmiş bulunan sermayeyi gösterir şekilde tanımlanmış olup değerinin 50.000 Türk lirasından aşağı olamayacağı belirtilmiştir. Bununla birlikte esas sermaye kavramının öğretide ise; şirketin ticaret siciline kaydından önce şirket sözleşmesi hükümleri çerçevesinde ortaklar tarafından konması taahhüt edilen sermayenin bütünü (Hirsch, 1948: s.265) ve tamamı taahhüt edilmiş bulunan, değiştirilmesi, artırma ve azaltma işlemlerinin yapılmış olmasına bağlı olan sermaye vb. olarak tarif edildiği görülmüştür (Poroy vd., 2005: s. 25).

Esas sermaye sisteminin nitelikleri genel olarak, önceden belirlenmiş ve sabit olması, asgari miktarın altında olmaması, şirket malvarlığının esasını oluşturması, nakitle ifade edilmesi, itibari değerli paylara bölünmesi ve tamamen taahhüt edilmesidir. Ayrıca esas sermayenin güvence ve ölçü işlevleri vardır (Akkale, 2013: s.25).

2.2. Kayıtlı Sermaye Sistemi

Esas sermaye sisteminin uygulamada yaşanan sıkıntıları giderebilmek için sunulan alternatif, kayıtlı sermaye sistemidir (Bahtiyar, 1996: s.34). Kayıtlı sermaye, anonim ortaklıklarda esas sözleşme ile belirlenen ve Ticaret Siciline tescil edilmiş azami bir miktara kadar bazı formalitelere ihtiyaç duyulmaksızın yönetim kurulunca sermaye artırımına olanak sağlayan sistem olarak tanımlanır (Saraç, 2009: s. 23).

TTK'nın 332. maddesinde kayıtlı sermaye sistemi; sermayenin artırılmasında yönetim kuruluna tanınmış yetki tavanını gösteren sistem

olarak tanımlamıştır ve başlangıç sermayesinin 100.000 Türk lirasından aşağı olamayacağı belirtilmiştir. Kayıtlı sermaye sisteminde sermayenin azami haddi esas sözleşmede gösterilir ve bu hadde ulaşıncaya kadar yönetim kuruluna sermaye artırımı yetkisi verilir. Böylece şirketlerin ihtiyaca göre sermaye ihraç etmelerine esneklik getirilirken, bir yandan da uzun ve külfetli formaliteler ortadan kaldırılmaktadır. Kayıtlı sermaye sisteminin esas sermaye sisteminden farklarından bir tanesi, anonim şirketin bir başlangıç sermayesi bir de sermaye tavanının (kayıtlı sermaye) olmasıdır (İldir, 2009: s.128).

Kayıtlı sermaye sistemi Türk Ticaret Kanununa yeni girmiş olsa da aslında ülkemiz açısından yeni bir sistem değildir. Şöyle ki; kayıtlı sermaye ile anonim ortaklık kurulmasına ilişkin olarak ülkemizde ihdas edilen ilk kanun, 28/02/1960 tarih ve 7462 sayılı Ereğli Demir Çelik Fabrikaları Türk Anonim Ortaklığı Kanunu'dur. (RGT 01/03/1960, Sa. 10445). Kanun gerekçesinde, 6762 sayılı TTK'nın ani ve tedrici kuruluş şekillerinden farklı olarak Amerikan hukukunda yerini bulan kayıtlı sermaye yapısının da kabul edilmesi zaruret olarak gösterilmiştir (Bahtiyar, 1996: s. 49). Ancak bu gereksinim yalnızca kurulacak şirket için öngörülmüş ve Türk ticaret hukuku yapısına kayıtlı sermayeyi, esas sermayeye alternatif olacak şekilde sunmamıştır (İmregün, 1989: s. 425). Yine 86 sayılı Yatırımlar Holding Anonim Şirketine Bazı İstisna ve Muafıklar Verilmesine Dair Kanun ve 4456 sayılı Türkiye Kalkınma Bankası Anonim Şirketlerinin Kuruluşu Hakkında Kanunda istisnai olarak kayıtlı sermaye sistemine yer verildiği görülmüştür (RGT. 06/10/1981, Sa. 10610; RGT 17/10/1999, Sa. 23849).

Bunun yanında 28/07/1981 tarihli. 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun 12. maddesinde halka açık anonim şirketler için kayıtlı sermaye sistemi düzenlenmiştir. Nitekim,TTK'nın 332. maddesinde Sermaye Piyasası Kanunu'nun 12. maddesindeki hükümlerin saklı olduğu belirtilmiştir. Ancak 02/12/2012 tarih, 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun 139. maddesi ile 28/07/1981 tarihli ve 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu yürürlükten kaldırılmış olup mevzuatta 2499 sayılı Kanun hükümlerine yapılan

atıflar, 6362 sayılı Kanunun ilgili hükümlerine yapılmış sayılır denilmekte olup bahsi geçen Kanunda kayıtlı sermaye sistemi 18. maddede düzenlenmiştir. (RGT: 30/12/2012, Sa. 28513).

Ayrıca konuya ilişkin olarak Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından Halka Açık Olmayan Şirketlerde Kayıtlı Sermaye Sistemine İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ uygulamaya konulmuştur (RGT: 19/10/2012, Sa. 28446).

TTK'nın 332. maddesinde kayıtlı sermaye, başlangıç sermayesi ve çıkarılmış sermayenin tanımı yapılmıştır. Buna göre kayıtlı sermayeli anonim şirketlerde kayıtlı sermaye, sermayenin artırılmasında yönetim kuruluna tanınmış yetki tavanını gösterir. Başlangıç sermayesi, kuruluşta ve sisteme ilk geçildiğinde haiz olunması zorunlu sermayedir. Çıkarılmış sermaye ise, çıkarılmış payların tümünün itibari değerlerinin toplamını temsil eder. En az sermaye tutarının açıklandığı söz konusu 332. madde, "sermaye" kelimesini, esas sermaye sisteminde sermayeyi, kayıtlı sermaye sisteminde çıkarılmış sermayeyi içeren bir terim olarak kullanmıştır (Yeni Türk Ticaret Kanunu Gerekçesi).

Kayıtlı sermaye, esas sözleşmede sermayenin yönetim kurulu tarafından artırılacağı tavan miktarı gösterir. Bu nedenle kayıtlı sermaye ne ödenmiştir ne de ödeneceği taahhüt edilmiştir (Tekinalp, 2011: s.69-70). Çıkarılmış sermaye bilançoda gösterilirken, kayıtlı sermaye tavanı dipnotlarda belirtilir (Akgüç, 1995: s. 176).

Halka açık olmayan anonim şirketlerin kayıtlı sermayeyi kabul etmesi, şirket esas sözleşmesine konulacak bir hükümlerle tavan sermayesinin belirlenmesi, belirlenen tavana göre sermayeyi artırmak için yeni hisse senedinin çıkarılması yetkisinin yönetim kuruluna tanınması ve Türk Ticaret Kanununa göre bu yetkinin beş yıl ile sınırlanması suretiyle tamamlanır (Akkale, 2013: s.23).

Yine TTK'nın 332. maddesi uyarınca söz konusu şirketler gerekli şartları haiz olmadıkları takdirde, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'ndan izin alarak kayıtlı sermaye sisteminden çıkabilecekleri gibi, bu sisteme alınırken aranan nitelikleri kaybettiklerinde, istemleri bulunmasa bile aynı Bakanlık tarafından sistemden çıkartılırlar.

3. Sermaye Artırımı

Anonim şirketin mevcut sermayesi artan iş hacminde yetersiz kalıyor ise şirket hali hazırdaki durumunu koruyabilmek veya piyasadaki payını artırabilmek için sermayesini artırma zorunluluğuyla karşı karşıya kalabilir. Bunun yanında şirketler geleceğe yönelik piyasa koşullarındaki beklentiler doğrultusunda genişleme yatırımları yapmak, finansman ihtiyaçlarını karşılamak, özkaynak benzeri fonları sermayeye dönüştürmek, sermayelerini güçlendirmek, azalan sermayelerini tamamlamak veya kanuni zorunluluğu yerine getirmek amacıyla sermaye artırımına giderler (Yavuz, 2011: s.227; Yalçın, 1992: s. 237).

Anonim şirketlerde sermayenin artırılması, TTK'da öngörülen usulün izlenmesiyle bilanço-daki "esas sermaye" veya "çıkarılmış sermaye" kaleminin artırılmasıdır (Poroyvd, 2005: s.25).

3.1. Sermaye Artırımına İlişkin Getirilen Temel Yenilikler

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda anonim şirketlerin sermaye artırım usulüyle ilgili önemli değişiklikler yapılmış, sermaye kaynaklarına hızlı bir şekilde ve daha kolay ulaşabilmesi için sermaye artırım yöntemleri yeniden düzenlenmiştir. Aşağıda TTK'da anonim şirketlerin sermaye artırımına ilişkin getirilen temel yenilikler kısaca belirtilmiştir.

3.1.1. Payların Sermayeye Oranla Önemli Sayılmayan Tutarları Sermaye Artırımını Engelleyecektir.

TTK'nın 456. maddesinin birinci fıkrasında "İç kaynaklardan yapılan artırım hariç, payların nakdi bedelleri tamamen ödenmediği sürece sermaye artırılamaz. Sermayeye oranla önemli sayılmayan tutarların ödenmemiş olması sermaye artırımını engellemez." denilmiştir.

Dolayısıyla, her ne kadar, nakdi sermaye artırımlarında önceki sermayenin tamamının ödenmiş olması şart olsa da, sermayeye oranla önemli sayılmayan tutarların ödenmemiş olması halinde de, bu koşulun sağlandığı kabul edilecek ve sermaye artırımına gidilebilecektir. Ancak, anılan maddede konuya ilişkin herhangi bir oran ya-

hut hesaplama öngörülmemektedir. Maddenin gerekçesinde ise "nispeten ihmal edilebilir (ifa edilmemiş) tutarlar"dan bahsedilmektedir. Bu çerçevede, ihmal edilebilir ödenmemiş sermaye tutarlarının öğretisi ve yargı kararları ile şekilleneceği düşünülmektedir (Altaş, 2012: s. 138).

3.1.2. Sermaye Artırımına Esas Sermaye Sisteminde Genel Kurul, Kayıtlı Sermaye Sisteminde İse Yönetim Kurulu Karar Verecektir.

Yukarıda belirtildiği üzere TTK'nın, anonim şirketlere yönelik olarak öngördüğü yeniliklerden birisi, halka açık olmayan anonim şirketlere kayıtlı sermaye sistemini benimsemiş olanağının getirilmesidir. TTK'nın 332. maddesinde esas sermaye ve kayıtlı sermaye ayrımı da vurgulanmış, esas sermayenin "tamamı esas sözleşmede taahhüt edilmiş bulunan sermayeyi", kayıtlı sermayenin ise "sermayenin artırılmasında yönetim kuruluna tanınmış yetki tavanını gösteren sermayeyi" ifade ettiği belirtilmiştir.

Bu ayırım dolayısıyla ve TTK'nın 456. maddesi uyarınca sermaye artırımına, esas sermaye sisteminde genel kurul, kayıtlı sermaye sisteminde ise yönetim kurulu karar verecektir.

3.1.3. Genel Kurul veya Yönetim Kurulu Tarihinden İtibaren 3 Ay İçinde Tescil Ettirilmeyen Sermaye Artırım Kararı Geçersiz Sayılacaktır.

TTK'nın 456. maddesi uyarınca sermaye artırım, genel kurul veya yönetim kurulu kararı tarihinden itibaren üç ay içinde tescil edilemediği takdirde, genel kurul veya yönetim kurulu kararı ve alınmışsa Bakanlık izni geçersiz hale gelir. Söz konusu düzenleme, sürüncemede bırakılan sermaye artırımlarını geçersiz sayarak uygulamadaki bir ihtiyaca cevap vermiştir (Komisyon Raporu).

3.1.4. Kanuna Aykırı Sermaye Artırımından Dolayı Şirket Aleyhine Fesih Davası Açılabilir.

TTK'nın 456. maddesinin dördüncü fıkrası fesih davası ilkelerinin sermaye artırımlarında da kıyas yolu ile uygulanmasını sağlamaktadır.

Bu çerçevede, TTK'nın 353. maddesi uyarınca sermayenin artırılmasında kanun hükümlerine

aykırı hareket edilmek suretiyle, alacaklıların, pay sahiplerinin veya kamunun menfaatleri önemli bir şekilde tehlikeye düşürülmüş veya ihlal edilmiş olursa, yönetim kurulunun, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın, ilgili alacaklının veya pay sahibinin istemi üzerine şirketin merkezinin bulunduğu yerdeki asliye ticaret mahkemesince şirketin feshine karar verilir. Ancak, fesih davasının, sermaye artırım kararının tescil ve ilanından itibaren üç aylık hak düşürücü süre içinde açılması şarttır. Mahkeme davanın açıldığı tarihte gerekli önlemleri alır. Mahkeme, eksikliklerin giderilebilmesi, esas sözleşmeye veya kanuna aykırı hususların düzeltilebilmesi için şirkete süre de verebilir.

3.1.5. Yönetim Kurulunca Sermaye Artırımının Türüne Göre Bir Beyan İmzalanması Gerektilir.

TTK'nın 457. maddesi uyarınca sermaye artırımlarında, anonim şirket yönetim kurulu tarafından sermaye artırımının türüne (sermaye taahhüdü yoluyla sermaye artırımı, iç kaynaklardan sermaye artırımı, şarta bağlı sermaye artırımı) göre bir beyanın düzenlenmesi ve yönetim kurulu üyeleri tarafından imzalanması zorunludur. Yönetim kurulu tarafından hazırlanacak bu sermaye artırımı beyanında, sermaye artırımının türüne göre;

- Nakdi sermaye konuluyorsa, artırılan kısmın tamamen taahhüt edildiği, kanun veya esas sözleşme gereğince ödenmesi gerekli tutarın ödendiği,
- Aynı sermaye konuluyor veya bir ayın devralınıyorsa bunlara verilecek karşılığın uygun olduğu ve 349'uncu maddede yer alan hususların somut olayda mevcut bulunması halinde bunlara ilişkin açıklamalar,
- Devralınan aynı sermaye, aynı türü, değerlendirmenin yöntemi, isabeti ve haklılığı,
- Bir borcun takası söz konusu ise, bu borcun varlığı, geçerliliği ve takas edilebilirliği,
- Sermayeye dönüştürülen fonun veya yedek akçenin serbestçe tasarruf olunabilirliği,
- Gerekli organların ve kurumların onaylarının alındığı,
- Kanuni ve idari gerekliliklerin yerine getirildiği,

- Rüçhan hakları sınırlandırılmış veya kaldırılmışsa bunun sebepleri, miktarı ve oranı,
- Kullanılmayan rüçhan haklarının kimlere, niçin ne fiyatla verildiği hakkında, belgeli ve gerekçeli açıklamalar yer alır.

Yine beyanda, iç kaynaklardan yapılan sermaye artırımının hangi kaynaklardan karşılandığı, bu kaynakların gerçekliği ve şirket malvarlığı içinde var oldukları konusunda garanti verilir. Şartlı sermaye artırımına gidilmesi durumunda, anılan beyanda şartlı sermaye artırımının ve uygulamasının kanuna uygunluğu da belirtilir.

Ayrıca, hizmet sunanlara ve diğer kimselere ödenen ücretler ve sağlanan menfaatler hakkında da, emsalleriyle karşılaştırma yapılarak bilgi verilir.

3.1.6. Sermaye Artırımında İşlem Denetimi Kaldırıldı.

TTK'nın 458. maddesi uyarınca sermaye artırım işlemlerinin bir veya birkaç işlem denetçisi tarafından denetlenmesi gerekecekti. Ancak, 30 Haziran 2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 26/06/2012 tarihli ve 6335 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile Türk Ticaret Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile TTK'nın konuya ilişkin 458. maddesi yürürlükten kaldırıldı.

Ayrıca, TTK'nın 462. maddesinin ikinci fıkrasının ilk halinde, iç kaynaklardan yapılacak sermaye artırımında, iç kaynakların gerçekten şirket bünyesinde mevcut olup olmadığının işlem denetçisi tarafından denetlenip yazılı olarak doğrulanması; bilanço tarihinin üzerinden altı aydan fazla bir zamanın geçmiş olması halinde ise, yeni bir bilançonun çıkarılması ve bu bilançonun işlem denetçisi tarafından onaylanması öngörebilmekte idi. 6335 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle işlem denetçisi kaldırıldığından, sermayenin artırılan kısmını iç kaynaklardan karşılayan tutarın şirket bünyesinde gerçekten var olduğu, onaylanmış yıllık bilanço ve yönetim kurulunun vereceği yazılı bir beyanla doğrulanacaktır. Bilanço tarihinin üzerinden altı aydan fazla zaman geçmiş olduğu takdirde ise, yeni bir bilanço çıkarılacak ve bu bilanço yönetim kurulu tarafından onaylanacaktır.

Yine TTK'nın ilk halinde (469. ve 472. maddelerinde) işlem denetimi öngörülen diğer bir sermaye artırım türü de şarta bağlı sermaye artırımındır. 6335 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle bu zorunluluklar da kaldırıldığından, şarta bağlı sermaye artırımında da işlem denetimi söz konusu olmayacaktır.

3.1.7. Sermaye Artırımına Uygun Fonlar Var İken Sermaye Taahhüdü Yoluyla

Sermaye Artırımına Gidilmesi Yasaklanmıştır.

TTK'nın 462. maddesinde "Bilançoda sermayeye eklenmesine mevzuatın izin verdiği fonların bulunması halinde, bu fonlar sermayeye dönüştürülmeden, sermaye taahhüt edilmesi yoluyla sermaye artırılamaz." hükmü yer almaktadır. Dolayısıyla, eğer şirket bilançosunda, sermayeye eklenebilecek fonlar var ise, öncelikle bu fonlar sermayeye dönüştürülecek, yani iç kaynaklardan sermaye artırımına gidilecektir. Bu fonlar sermayeye ilave edilmeden, sermaye taahhüdü yoluyla sermaye artırımına gidilemeyecektir. TTK'nın söz konusu hükmü emredici olup, bu emredici hükme aykırılığın hukukî sonucu butlandır (Komisyon Raporu).

Ancak anılan madde uyarınca şirketin acilen nakdi sermayeye ihtiyaç duyması ve nakdi sermaye artırımına derhal gidilmesini gerektirir haklı sebeplerin bulunması halinde, hem mevzuatın izin verdiği fonların sermayeye dönüştürülmesi hem de aynı zamanda ve aynı oranda sermayenin taahhüt edilmesi yoluyla sermaye artırımına gidilmesi mümkündür.

3.2. TTK'da Düzenlenen Sermaye Artırım Yöntemleri

TTK'da üç ayrı sermaye artırım yöntemi benimsenmiş olup bunlar sermaye taahhüdü yoluyla sermaye artırımı, iç kaynaklardan sermaye artırımı ve şarta bağlı sermaye artırımındır.

3.2.1. Sermaye Taahhüdü Yoluyla Sermaye Artırımı

TTK'nın 461. maddesi uyarınca sermaye taahhüdü yoluyla sermaye artırımında işletmeye konulacak para veya para dışındaki ekonomik değerler karşılığında yeni hisse senetleri ihraç

edilir. Bu yöntemde her pay sahibi yeni çıkan payları mevcut paylarının sermayeye oranına göre alma hakkını haizdir. Buna rüçhan hakkı denilmektedir. Pay sahibinin rüçhan hakkı genel kurul kararıyla sınırlandırılabilir veya kaldırılabilir. Ancak bunun için halka arz, işletmelerin, işletme kısımlarının, iştiraklerin devralınması ve işçilerin şirkete katılmaları gibi haklı sebepler bulunmalıdır, ayrıca rüçhan hakkının sınırlandırılması veya kaldırılmasıyla hiç kimse haklı görülmeyecek şekilde, yararlandırılmaz veya kayba uğratılmaz.

TTK'da sermaye taahhüdü yoluyla sermaye artırımı; esas sermaye sisteminde sermaye artırım ve kayıtlı sermaye sisteminde sermaye artırım olmak üzere iki başlık altında düzenlenmiş olup bu başlıklar aşağıda açıklanmıştır.

3.2.1.1. Esas Sermaye Sisteminde Sermaye Artırımı

TTK'nın 456. maddesi uyarınca esas sermaye sisteminde sermaye artırımına genel kurul karar verir. Sermaye artırımını temsil eden payların tamamı ya değiştirilmiş esas sözleşmede ya da iştirak taahhütnamelerinde taahhüt edilir.

Kanun 459. maddesinde esas sermaye sisteminde sermaye artırım sırasında nakdi sermaye taahhüdü, bedellerin ödenmesi, aynı sermaye konulması ve halka arz edilecek paylar için kuruluş işlemlerindeki ilgili maddelere atf yaparak, bu maddelerin kıyas yoluyla uygulanmasını öngörmüştür. Buna göre, nakden taahhüt edilen payların itibari değerlerinin en az yüzde yirmi beşi esas sözleşmenin değiştirilmesine ilişkin genel kurul kararının ticaret siciline tescilinden önce, gerisi de tescili izleyen yirmidört ay içinde ödenir (md. 344) Ödemeler şirket adına açılacak olan özel bir hesaba yatırılır (md. 345). Esas sermaye artırımında aynı sermaye de koyulabilir. Sermaye artırımında aynı sermaye olarak koyulabilecek unsurlar, şirket kuruluşunda aynı sermaye olarak koyulabilecek unsurlar ile aynı olup yukarıda da yer verildiği üzere TTK'nın 342. maddesinde açıklanmıştır. Şirketin kuruluş aşamasında olduğu gibi sermaye artırımında da konulan aynı sermayeye bilirkişiler tarafından değer biçilir (md. 343). Esas sermaye sisteminde payların halka arz edilmesi yoluyla da sermaye

artırımına gidilebilmektedir. Bu durumda değiştirilmiş esas sözleşmede nakit karşılığı olarak taahhüt edilmiş olan paylar, değişik esas sözleşmenin ticaret siciline tescilinden itibaren en geç iki ay içerisinde halka arz edilmelidir (md. 346).

3.2.1.2. Kayıtlı Sermaye Sisteminde Sermaye Artırımı

Anonim şirketler rekabet güçlerini muhafaza etmek veya yeni yatırımlar yapmak istemeleri halinde süratli bir şekilde kullanabileceği sermayeye gereksinim duyarlar ve aranan sermayenin genel kurul kararı ile sağlanması seri bir yöntem değildir (Pulaşlı, 2006: s.41).

Bunun yanında Kanunun 460. maddesi uyarınca halka açık olmayan anonim şirketlerde, yönetim kuruluna esas sözleşmede belirtilmiş olan kayıtlı sermaye tavanına kadar sermayeyi artırma yetkisi verilebilir. Bu durumda yönetim kurulu kararı ile sermaye artırımını TTK ve esas sözleşmede belirtilen yetki sınırları çerçevesinde gerçekleştirebilir. Yönetim kuruluna bu yetki en çok beş yıl için tanınabilir. Yine anılan maddede, çıkarılacak yeni payların taahhüdü, ödenmesi gereken en az nakdi tutar ve aynı sermaye konulması hakkında esas sermaye sistemi, dolayısıyla kuruluş işlemleri ile ilgili hükümlerin kıyas yolu ile uygulanacağı belirtilmiştir.

Kayıtlı sermaye sisteminde, sermaye yönetim kurulu kararı ile artırılır. Bunun için yönetim kurulu önce sermaye artırımının gerektirdiği şekilde, esas sözleşmenin ilgili maddesinin yeni şeklini hazırlar. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın izni gerekiyorsa bu izni alır, izne gerek yoksa yönetim kurulu yeni metni kararıyla kesinleştirir. Yönetim kurulu kararında; artırılan sermaye tutarını, çıkarılacak yeni payların itibari değerlerini, sayılarını, cinslerini, primli ve imtiyazlı olup olmadıklarını, rüçhan haklarının sınırlandırılıp sınırlandırılmadığını, kullanılma şartları ile sürelerini belirtir. Yönetim kurulu, izni alınmış veya kendi kararıyla kesinleşmiş esas sözleşmenin değişik metnini, sermayenin artırılmasına ilişkin yönetim kurulu kararını, imtiyazlı paylara ve rüçhan haklarına ilişkin sınırlamaları, prime dair kayıtları ve bu kararın uygulanması hakkındaki kuralları esas sözleşmede öngörüldüğü şekilde ilan eder ve internet sitesinde yayımlar. Pay sa-

hipleri ve yönetim kurulu üyeleri, kanun veya esas sözleşme hükümlerine ve özellikle dürüstlük kuralına aykırı olan yönetim kurulu kararları aleyhine, kararın ilan tarihinden itibaren bir ay içerisinde iptal davası açabilirler (Komisyon Raporu, md. 460).

3.2.2. İç Kaynaklardan Sermaye Artırımı

TTK'nın 462. maddesinde yer alan "iç kaynaklardan sermaye artırımını" yeni bir düzenleme olup Kanunun eski metninde yer almamaktaydı. Anılan madde uyarınca esas sözleşme veya genel kurul kararıyla ayrılmış ve belirli bir amaca özgülenmemiş yedek akçeler ile kanuni yedek akçelerin serbestçe kullanılabilen kısımları ve mevzuatın bilançoya konulmasına ve sermayeye eklenmesine izin verdiği fonlar sermayeye dönüştürülerek sermaye iç kaynaklardan artırılabilir.

Anılan fıkra, TTK'da ve diğer mevzuatta yer alan iç kaynakları göstermekte ve mevzuattaki fonlara gönderme yapmaktadır. İç kaynaklar sınırlı sayı karakter taşımamaktadır. TTK'da yer alan iç kaynaklar esas sözleşme ve/veya genel kurul kararıyla ayrılmış (isteğe bağlı) yedek akçeler ile kanuni yedek akçelerin serbest kısımlarıdır. Diğer mevzuatta ise fonlar söz konusudur. Bunların örnekleri yeniden değerlendirme, iştirak ve taşınmaz satış hasılatı ve enflasyon fonudur (Komisyon Raporu).

3.2.3. Şarta Bağlı Sermaye Artırımı

Şarta bağlı sermaye artırımını, masraflı ve ağır işleyen genel kurul prosedürlerinden kaçabilmek, hızlı şekilde sermayeyi artırabilme ihtiyacını karşılayabilmek, değiştirilebilir tahvil uygulamasını mümkün kılmak ve sorunsuz hale getirmek için Alman öğretisi tarafından geliştirilmiş bir çözüm yöntemidir. İsviçre hukukunda ise 01/07/1992 tarihinde Borçlar Kanunu'nda yapılan değişikliklerle kabul edilmiştir (Poroy, 1964: s.486).

Şarta bağlı sermaye artırımını, hisse senedi ile değiştirilebilir tahvil çıkarılıp sermaye artırımının kolayca uygulanabilmesine olanak sağlamaktadır. Bu artırım türünde de sermaye artırımına genel kurul karar vermeye

birlikte, sermaye artırım işlemi ve hisse senedi ihraç işlemi yönetim kurulu tarafından yapılmaktadır. Genel kurul tıpkı esas sermaye sisteminde olduğu gibi sermaye artırım kararı almaktadır, ancak alınan kararda artırım oranı ve miktarı belli değildir. Çünkü mevcut hisse senediyle değiştirilebilir tahvil sahiplerinden ne kadarının bu haklarını kullanacağını önceden bilmek mümkün değildir. Genel kurulun aldığı sermaye artırım kararının icrası ileriki bir tarihe ertelenmektedir. Artırım kararının icrası hak sahibi üçüncü kişilerin (tahvil sahipleri, devralınan ortaklığın pay sahipleri, ortaklık çalışanları) haklarını kullanmak istemelerine bağlıdır. Tahvil sahiplerinin talebi üzerine yönetim kurulu tarafından sermaye artırım işlemi gerçekleştirilir. Burada yapılan iş yönetim kurulu tarafından sermaye artırılması değil, genel kurulun daha önce almış olduğu artırım kararının yönetim kurulu tarafından icra olunmasıdır (Şengür, 2011: s.116).

Şarta bağlı sermaye artırımının ayırıcı niteliği; uygulamasının hem zaman açısından, hem miktar açısından hak sahibi üçüncü kişilerin değiştirme, alma taleplerine bağlı olmasıdır (Bahtiyar, 1996: s. 30). Sermaye, değiştirme veya alım hakkı kullanıldığı ve sermaye borcu takas veya ödeme yoluyla yerine getirildiği anda ve ölçüde kendiliğinden artar. Değiştirme ve alım hakları, esas sözleşmenin şarta bağlı sermaye artırımına ilişkin hükmüne gönderme yapan yazılı bir beyan ile kullanılır; mevzuat, ihraç izahnamesinin yayımlanmasını gerekli gördüğü takdirde, buna da gönderme bulunur. Taahhüdün ifası, para yatırılması veya takas yoluyla bir mevduat veya katılım bankası aracılığıyla gerçekleştirilir. Pay sahipliği hakları sermaye taahhüdünün ifası ile doğar.

Şarta bağlı sermaye artırımını TTK'nın 463 ila 472. maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre esas sözleşmede şarta bağlı sermaye artırımına ilişkin bir hüküm bulunmalı, artırımın şartları ve kuralları bu hükümde yer almalıdır. Bu bütün şarta bağlı sermaye artırımlarına uygulanacak genel bir hüküm değildir. Sistem gereği her şarta bağlı sermaye artırımını için, ona özgü, yani ayrı bir esas sözleşme hükmüne gerek vardır. Bir şarta bağlı sermaye artırımını tamamlanınca,

ona ilişkin sözleşme maddesi hükmünü tamamladığı için esas sözleşmeden çıkarılır. Yeni bir şarta bağlı sermaye artırımını için yeni bir esas sözleşme hükmünün kabulü gerekir.

Kanunda değiştirme ve alım haklarını kullanarak şirketin pay senedini iktisap edebilme olanlığı sınırlı sayı (numerausclausus) olarak belirli kişilere tanınmıştır (Akuğur, 2005: s. 345). Bunlar iki gruptur. Birinci grup şirket veya topluluk şirketleri tarafından yeni çıkarılan, yani değiştirme hakkını içererek ihraç edilmiş bulunan tahvillerin ve benzeri borçlanma araçlarının alacaklılarıdır. İkinci grup ise çalışanlardır.

Şarta bağlı sermaye artırımında tahvillere ve benzeri borçlanma araçlarına bağlı olarak değiştirme ve alım hakları içeren senetler ihraç edildiği takdirde, bunlar öncelikle, pay sahiplerinin haklarının korunması amacıyla, mevcut paylan oranında, pay sahiplerine önerilmelidir. Şirket çalışanlarına tanınan alım haklarında ise pay sahipleri önerilme hakkına sahip değillerdir. Kanunda, önerilme hakkının ancak haklı sebeplerle kaldırılabilirliği veya sınırlandırılabilirliği ancak bunun da iyi niyetli yapılması gerektiği, birilerine menfaat sağlanması için yapılmaması gerektiği belirtilmiştir.

Sonuç

6102 sayılı Türk Ticaret Kanununda anonim şirketlerin sermaye artırımına ilişkin önemli yenilikler ve değişiklikler getirilmiş, sermaye ihtiyacının daha hızlı ve kolay bir şekilde sağlanması için sermaye sistemleri ve sermaye artırım türleri yeniden düzenlenmiştir. Çalışmada anonim şirketlerde sermaye kavramı ile sermaye artırım sistemleri hakkında genel bilgi verilerek 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunuyla konuya ilişkin getirilen temel yenilikler belirtilmiş ve son olarak Kanunda yer alan sermaye artırım türleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Buna göre, TTK şirket tüzel kişiliğini, pay sahiplerini, alacaklıları ve ilgili diğer üçüncü kişileri korumak için sermaye artırımında yeni düzenlemeler yapmıştır. Kayıtlı sermaye sisteminin halka açık olmayan anonim şirketlere de uygulanabilmesini sağlayarak, sermaye artırımını işlemlerini seri hale getirerek kolaylaştırmıştır.

Böylece kayıtlı sermaye sistemini uygulayan anonim şirketler de süratli bir şekilde ihtiyaç duydukları sermayeye ulaşabileceklerdir. Bununla birlikte sermaye artırımında; sermaye taahhüdü yoluyla artırım, iç kaynaklardan sermaye artırımı ve şarta bağlı sermaye artırımı olmak üzere üç temel yöntem belirlemiştir.

TTK, sermaye artırımına gidilebilmesi için iç kaynaklardan yapılan sermaye artırımları hariç payların nakdi bedellerinin tamamen ödenmesi gerektiğini hüküm altına almış, sermayeye oranla önemli sayılmayan tutarların ödenmemiş olmasının sermaye artırımını engellemeyeceğini belirlemiştir. Ayrıca sermaye artırımına, esas sermaye sisteminde genel kurul, kayıtlı sermaye sisteminde ise yönetim kurulu karar verecektir. TTK, sermaye artırım kararının sürüncemede bırakılmasını önlemek amacıyla sermaye artırımının genel kurul veya yönetim kurulu kararı tarihinden itibaren en geç üç ay içerisinde yönetim kurulu tarafından tescil ettirilmemesi halinde, genel kurul veya yönetim kurulu kararı ile Bakanlık izninin geçersiz hale geleceğini hüküm altına almıştır.

Yine, TTK'ya göre sermayenin artırılmasında Kanun hükümlerine aykırı hareket edilmek suretiyle, alacaklıların, pay sahiplerinin veya kamunun menfaatleri önemli bir şekilde tehlikeye düşürülmüş veya ihlal edilmiş olması durumunda, yönetim kurulunun, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın, ilgili alacaklıların veya pay sahibinin istemi üzerine şirketin merkezine bulunduğu yerdeki asliye ticaret mahkemesince şirketin feshine karar verilebilecektir. Bu itibarla, sermaye artırımında yasal hükümlere uyulması şirketlerin ve yöneticilerin gelecekte hukuken kendilerini zorda bırakacak durumlarla karşılaşmalarını sağlayacaktır.

Bunun yanında Kanun anonim şirket yönetim kuruluna, sermaye artırımının türüne göre bir beyan düzenleme yükümlülüğü getirmektedir. Bilançoda sermayeye eklenmesine mevzuatın izin verdiği fonların bulunması halinde, bu fonlar sermayeye dönüştürülmeden, sermaye taahhüt edilmesi yoluyla sermaye artırımına gidilmesini ise yasaklanmaktadır.

Kaynakça

- Altaş, S. (2012 Kasım-Aralık), Yeni TTK'da Anonim Şirketlerin Sermaye Artırımları İçin Öngörülen Temel Yenilikler ve Değişiklikler, "Mali Çözüm", 137-148
- Akgüç, Ö. (1995), Mali Tablolara Analizi, İstanbul, Muhasebe Enstitüsü
- Akuğur, M. (2005), Türk Ticaret Kanunu Tasarısı, İstanbul
- Bahtiyar, M. (1996), Anonim Ortaklıkta Kayıtlı Sermaye Sistemi ve Sermaye Artırımı, İstanbul
- Deryal, Y. (2005), Ticaret Hukuku, 8. Baskı, Trabzon
- Hirsch, E. (1948). Ticaret Hukuku Dersleri, 3. Bası, İstanbul
- Ildır, A. (2009). Şirketler Muhasebesi, Seçkin Yayınevi, Ankara
- İmregün, O. (1989), Anonim Ortaklıklar, İstanbul
- Kaya, M. İ. (2009), Şartlı Sermaye Artırımı, Ankara
- Poroy, R., Tekinalp Ü. ve Çamoğlu, E. (2005), Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku, 10. Baskı, İstanbul
- Poroy, R. (1964), Değiştirilebilir Tahviller, Ord. Prof. Dr. E. Hirsch'e Armağan, Ankara
- Pulaşlı, H. (2006), Türk Ticaret Kanunu Tasarısına Göre Anonim Şirketlerde Sermaye Artırımı, BATİDER, c.23, s.4
- Saraç, T. (2009), Anonim Şirketlerde Şarta Bağlı Sermaye Artırımı, Asil Yayın, Ankara
- Seyidoğlu, H. (2006), İktisat Biliminin Temelleri, İstanbul
- Şengür, Evren D. (Ocak-Şubat. 2011), Yeni Türk Ticaret Kanunu İle Anonim Şirketlerde Sermaye İle İlgili Getirilen Yenilikler, "Mali Çözüm", 97-120
- Tekinalp, Ü. (2011), Yeni Anonim ve Limited Ortaklıklar Hukuku ile Tek Kişi Ortaklığın Esasları, İstanbul
- Türk Hukuk Lügati (1991), 3. Baskı, Ankara
- Yalkın, Yüksel K. (1992), Şirketler Muhasebesi İlkeler ve Uygulama, Ankara, Turhan Kitapevi
- Yavuz, M. (2011, Kasım), Yeni Türk Ticaret Kanunu'na Göre Anonim Şirketlerde Sermaye Artırım Usulü, "Yaklaşım", s.227
- Yeni Türk Ticaret Kanunu Gereçesi, Belgenin tamamına erişim için: www.basbakanlik.gov.tr, Erişim tarihi: 20/05/2013.
- Yükçü, S. (2004), Finansal Muhasebe, İzmir

SON DÜZENLEMELERLE "AKARYAKIT KAÇAKÇILIĞI"

Sami CEYHAN*
Kubilay DEMİRCİOĞLU1**

Özet

Adli ya da idari yönüyle ilgili bazı kurumların ortak çalışmaları ve Yargıtay 7. Ceza Dairesinin de görüş vermek suretiyle katkı sağladığı 6455 Sayılı Gümrük Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 11/04/2013 tarihinde yürürlüğe girmiş, bu kanunla petrol piyasası kanunundaki akaryakıt kaçakçılığına ilişkin hükümler kaçakçılık kanununa aktarılarak bu sektörde kaçakçılıkla ilgili hangi yasaya göre işlem yapılacağı yönünde oluşan tereddütler giderilmiş, ayrıca her iki yasaya getirilen ek düzenlemelerle suçla mücadelede etkinlik sağlanması hedeflenmiştir.

Çalışmada akaryakıt kaçakçılığı ile mücadele kapsamında tarihsel süreçte yürürlükte olan yasal düzenlemeler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kaçak petrol-akaryakıt, suç ve kabahat.

JEL Sınıflandırma Kodları: D73,G38,K23

Summary

Customs Law No. 6455 Amending Certain Laws and Decree, with the judicial or administrative aspects of the joint efforts of some institutions and with the intellectual support of Supreme Court's 7th department, entered into force on 04.11.2013. With this law, to be able to resolve doubts regarding which of the legal procedures should be done in the direction of the several fuel smuggling laws, fuel smuggling provisions of the Fuel Market Law was transferred to main smuggling law No: 5607, as well as additional regulations introduced in both the law aims to ensure that the fight against crime activity.

In this study, the legal regulations related to the fight against fuel smuggling in operation within the historical process are discussed.

Key words: Smuggled oil-liquid fuel, felony and misdemeanor

JEL Classification Codes: D73,C38,K23

* Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi

** Gümrük ve Ticaret Müfettiş Yardımcısı

Giriş

Ülkemiz enerji ihtiyacının büyük bir kısmını teşkil eden ve yılda yaklaşık 17 milyon tonluk kullanım kapasitesi ve milyarlarca dolarlık vergi getirisi olan petrol ve petrol ürünlerinin kaçakçılığının ülke ekonomisine aynı büyüklükte zarar verdiği tartışılmaz bir gerçektir (Pek, 2013: 1).

Bununla birlikte, kayıt dışı ekonomiye dair verilerin halen istenilen düzeylere çekilememiş olması nedeniyle kaçakçılıktan elde edilen gelirlerin ya da mal varlıklarının izlenmesinde yaşanan güçlük, akaryakıtın gümrük kapıları ya da hudut boyundan yurda girişinin ve iç piyasada tüketiminin en azından miktarsal olarak bile arzu edilen düzeylerde denetlenememesi, yanı sıra bu ürünlerin kolaylıkla paraya çevrilebilme özelliği ile ithalat ve tüketiminde getirilen yüksek oranlı vergilerin sebep olduğu rant bir arada değerlendirildiğinde, mücadele yöntemlerinin doğru ve etkin olarak belirlenmesi büyük önem arz etmektedir.

Bu yönüyle, kaçakçılık yöntemlerindeki değişime paralel olarak, bu suçlarla mücadeledeki enstrümanların da gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, yasal düzenlemelerin içerdiği boşluklar, cezaların etkisizliği, yetersizliği ya da nispetisizliği gibi hususlar mevzuat değişikliklerinin her zaman gündemde kalmasına yol açmıştır. Zira mücadeleciler birimlerinin başarıya ulaşması ancak hukuki boşlukların giderilmesi ile mümkün olabilmektedir.

1932 yılından bu yana kaçakçılıkla mücadele kapsamında yapılan düzenlemelerin tarihçesine bir göz gezdirdiğimizde; yaklaşık 70 yıl yürürlükte kalan Mülga 1918 sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanunu, 10/07/2003 tarihinde yürürlüğe giren Mülga 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu, 4/12/2003 tarihinde yürürlüğe giren Meri 5015 sayılı Petrol Piyasası Kanunu, 21/03/2007 tarihinde yürürlüğe giren Meri 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu ve son olarak 5015 ve 5607 sayılı Yasalarda da değişiklik getiren 28/3/2013 tarihli 6455 sayılı Gümrük Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'la getirilen hükümlerle yasal zeminde gümrük kaçakçılığı (akaryakıt kaçakçılığı) ile mücadele edilmeye çalışılmıştır.

Bu süreçte, 1918 sayılı yasa ağır cezai yaptırımlar gereği yürürlükten kaldırılırken, 4926 sayılı yasa ile ekonomik suça ekonomik ceza sistemi benimsenmiş, sadece yaklaşık 4 yıl sonra yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ve 5326 Sayılı Kabahatler Kanunu'nda yer alan "bu kanunun genel hükümlerinin özel ceza kanunlarında da uygulanacağı" hükmü 4926 sayılı yasanın genel ceza yasalarına uyumlaştırılması gereğini doğurmuş ve ekonomik suça ekonomik ceza prensibinin terk edildiği 5607 sayılı yasa çıkarılmıştır. 5015 sayılı yasa ise bir kısım akaryakıt kaçakçılığı fiillerinin tanımlandığı ve yaptırımlarının yer aldığı, aynı zamanda akaryakıt sektörü piyasa faaliyetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesine ilişkin hükümlerin bulunduğu özel bir yasa olarak düzenlenmiştir.

Yargıtay, 1918 sayılı yasadaki açık hükme istinaden bir sonraki yasa suç tanımında, ceza türü ya da miktarında değişiklik olduğunda, sanığın lehine olan yasa hükmüne uymuştur.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ile ceza mevzuatımızı değiştiren diğer kanun ve yönetmeliklerin, hem devam eden hem de kesinleşmiş ceza davalarında, dosyaların yeniden ele alınmasını ve lehe olan kanunun tespiti ile uyarılma yapılmasını (uyarlama yargılaması) zorunlu kılmıştır².

Bu durum yasal düzenlemeler yapılırken iyi analiz edilmesi ve günümüz şartlarına en uygun ve eksiksiz düzenleme yapılmasını gerekli hale getirmiştir. Aksi halde suçun niteliğinde ya da yaptırımında gidilen bir değişime bağlı olarak, temyiz aşamasında yürürlüğe giren yeni yasaya göre hüküm verilmesi gerektiğinden eski yasaya göre karara bağlanan alt mahkeme kararının bozulmasına, yargılamanın uzamasına veya suçun zamanaşımına uğramasına sebep olmakta, bunların neticesi olarak da sanık lehine sonuçlanan davalarda suç kapsamından çıkan eşyaya ilişkin daha önce tahsil edilen kamu alacağının faizi ile birlikte geri iadesi gibi önemli kamu zararları da ortaya çıkmaktadır.

Yargıtay 7. Ceza Dairesinin 2003/20541 Esas, 2004/7462 Sayılı 01/06/2004 tarihli Kararında, 1918 sayılı yasanın 15'inci maddesine temas eden 26/01/2001 tarihli bir akaryakıt kaçakçılığı olayı ile ilgili olarak 14/05/2002 tarihli mahke-

2 <http://kararevi.com/karars/654010>, Erişim Tarihi - 23/07/2013

me kararının temyizinin görüşüldüğü, görüşmede 19/07/2003 tarihinde **yürürlüğe giren ve 1918 sayılı yasayı yürürlükten kaldıran 4926 sayılı kaçakçılık yasanın** getirdiği lehe düzenlemeler ile ceza yasanın 2. maddesi de gözönünde tutularak sanığın hukuki durumunun yeniden değerlendirilerek bir hüküm kurulmasının gerekmesi üzerine temyiz itirazı yerinde görülerek oybirliği ile mahkeme hükmü bozulmuştur³.

Tüm bu yasal düzenlemelerle getirilen değişikliklerin kaçakçılıkla mücadeleye olan etkilerini analiz ettiğimizde;

1. 1918 Sayılı Yasa Açısından

Gümrük muamelesine tabi tutulmaksızın ya da gümrük kapıları dışındaki yerlerden yurda kaçak eşya sokmak, gümrük idaresi yanılarak eksik veya hiç vergi ödememek, gümrük idaresinin izni olmaksızın gümrüklenmemiş eşyayı geçici depolama ya da antrepodan çıkarmak, transit rejimi hükümlerine aykırı olarak eşyayı yurtda bırakmak, standart dışı eşyayı gümrük idaresini yanılarak yurda ithal etmek gibi kaçakçılık suçları aynı zamanda akaryakıt kaçakçılığına ilişkin maddeler neviden olup, bu suçlara ilişkin cezalar "toplu, teşekkül, yasak eşya, inhisar-tekelleş" gibi ağırlaştırıcı hükümler hariç en fazla **1 ila 5 yıl hapis** ve **gümrüklenmiş değerini iki katı** ya da **vergilerin 3 katı** oranında belirlenmiştir.

Bu kanunla ilgili örnek yargı kararında akaryakıt kaçakçılığı yasanın 25'inci maddesi kapsamında ele alınmıştır. 1918 sayılı yasanın 25'inci maddesinde suçun yaptırımı eksik alınan ya da hiç alınmadığı anlaşılan **vergilerin 3 katı olup**, suçun tanımının aynı veya benzer içerikte ele alındığı 4926 sayılı yasadaki yaptırımı **vergilerin on katından az, yirmi katından fazla olmamak üzere ağır para cezası**, 5607 sayılı yasanın 3'üncü maddesinin ikinci fıkrasında ise **bir yıldan beş yıla kadar hapis ve onbin güne kadar adli para cezası** olarak belirlenmiştir. Bahis mevzuu düzenlemelere göre, ağırlaştırılmış hükümler hariç 4926 sayılı yasa 1918 sayılı yasadaki daha ağır bir ekonomik yaptırımın benimsendiği, 5607 sayılı yasa ile birlikte ekonomik suça ekonomik ceza anlayışından ise geri dönüldüğü görülmektedir.

Yargıtay 7.Ceza Dairesinin 11/04/1996 tarihli Kararı'nda; ... mahkemenin 15.11.1995 tarihli

3 <http://baltaci.av.tr/2013/01/16/akaryakit-kacakciligi-hakkinda-yargitay-kararlari> Erişim Tarihi - 22/04/2013

beraat kararının Yargıtay'ca temyizen incelendiği ve sanığın hazırlık ifadesinde, mazotu Başkale çıkışında bidon ve varillerle mazot satan kişilerden satın aldığını söylemesi, Anadolu Tasfiyehanesi Anonim Şirketi tarafından düzenlenen analiz raporunda numunenin; yoğunluk, renk, akma noktası, kükürt miktarı yönlerinden standartlara uygun olmadığına anlaşılması cihetinden gözetilmeden mahkumiyet yerine, sonradan ibraz edilen faturaya itibar edilerek yazılı şekilde beraat kararı verilmesi, Yasaya aykırı görülmüş ve hazine avukatının itirazı yerinde görülerek, 1918 sayılı yasanın 25'inci maddesine göre suçun oluştuğuna karar verilmiştir⁴.

"1918 Sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibine Daire Kanun / Madde 20 - (Değişik: 5/6/1985 - 3217/2 md.) Her ne şekilde olursa olsun hile veya suiistimal gibi kanun dışı yollarla veya gerçeğe aykırı her türlü beyanname veya belge ibrazı ile gümrüğü yanılarak muamelesini yaptırmak suretiyle eksik resim veya vergi ödemek veya resim veya vergileri ödememek, ödenmemiş veya muamelesi yapılmış ... gibi gösterilmek ... veya ithale teşebbüs eyleyenler; resim veya vergileri noksan verilen mal ve eşya için bu noksanlığın, resim veya vergileri ödenmemiş olan mal veya eşya için de tekmlil resim veya vergilerin ... üç misli ağır para cezası ile cezalandırılır. Madde 25 - (Değişik: 12/6/1979 - 2248/25 md.) (Değişik: 5/6/1985 - 3217/3 md.) Bu Kanunda ayrıca cezası bulunmayan her nevi kaçakçılık suçlarının failleri, gümrük kaçağı eşyanın gümrüklenmiş değerinin, ... birer misli ağır para cezası ile cezalandırılır... Ek Madde 2 /III - (Değişik: 29/6/2001-4704/2 md.) İthalat veya ihracı lisansa, şarta, izne, kısıntıya, standartizasyon kontrolüne veya belli kuruluşların vereceği uygunluk veya yeterlilik belgesine tâbi olan eşyayı, her ne şekilde olursa olsun gerçeğe aykırı her türlü beyanname veya belge ibrazı ile gümrüğü yanılarak işlemini yaptırmak suretiyle ithal veya ihrac edenler veya bunlara teşebbüs edenler, bir yıldan beş yıla kadar hapis ve çıkış eşyasında FOB kıymeti, giriş eşyasında ise gümrüklenmiş değeri kadar ağır para cezası ile cezalandırılır. Ek Madde 9 - (Ek: 5/6/1985 - 3217/8 md.) Eşyanın, Gümrük Kanununda belirtilen fiktif antrepo ve sundurmalardan, gümrük giriş işlemlerine başlanmadan ve bu işlemler bi-

4 http://turkhukuksitesi.com/makale_983.htm Erişim Tarihi - 22/04/2011

tirilmeden ve vergileri kesin olarak ödenmeden ve gümrüğün yazılı izni olmadan kısmen veya tamamen çıkarılması halinde, eşyanın gümrüklenmiş piyasa değerinin miktarına bakılmaksızın, sadece fiilin temas ettiği maddedeki ağır para cezasına ... hükmedilir, hürriyeti bağlayıcı ceza verilmez. **Ek Madde 11** - (Ek: 29/6/2001-4704/4 md.) *Transit rejimi çerçevesinde taşınan eşyayı, rejim hükümlerine aykırı olarak yurt içinde bırakanlar hakkında eşyanın gümrüklenmiş değerinin iki katına kadar ağır para cezasına hükümlenir*⁵."

2. 4926 Sayılı Yasa Açısından

1918 sayılı yasada akaryakıt kaçakçılığı ile ilgili yer bulan fiillerin 4926 sayılı yasada sadeleştirilmiş Türkçe ile karşılık bulduğu, cezaların ise eşyanın gümrüklenmiş değerinin 6 katına ya da eksik alınan vergilerin yirmi katına kadar belirlendiği, hapis cezasına ise eşyanın değerinin fahiş olması durumuna göre hükümlendiği görülmektedir.

Bu yasa kapsamı akaryakıt kaçakçılığına ilişkin örnek yargı kararında, fiil yasanın 3'üncü maddesi a fıkrası ikinci alt bendi kapsamında ele alınmıştır. Yukarıda "1. 1918 Sayılı Yasa Açısından:" içeriğinde, sözkonusu maddenin ilgili tüm kaçakçılık yasaları açısından mukayesesine yer verilmiştir.

Yargıtay 7.Ceza Dairesinin 2005/14646 Esas 2008/22217 Sayılı 22/12/2008 tarihli Kararında, Türkiye Gümrük Bölgesine giren özel ve ticari ulaşım araçlarının standart depolarında mevcut bulunan yakıtların gümrük vergisinden muaf olarak yurda sokulması mümkün ise de, sanığın 200 litre kapasiteli aracın standart deposuna eklenti yaparak 380 litre kapasiteli hale getirdiği depoda yurda sokup sattığı bu miktar akaryakıtı yurda muaf getirmesinin mümkün bulunmadığı cihetle atılı suçun 4926 sayılı yasanın 3'üncü maddesi a fıkrası ikinci fıkrası itibarıyla oluşturduğu gözetilerek mahkumiyetine karar verilmesi gerekeceğine hükümlenmiştir⁶.

"4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu: *3'üncü madde a fıkrası 1'inci alt bendinde, gümrük kapıları dışından yurda sokulan eşyada eşyanın gümrüklenmiş değerinin üç katından az altı katından fazla olmamak üzere ağır para*

*cezasına, eşyanın değeri fahişse bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasına ve eşyanın gümrüklenmiş değerinin üç katından az, altı katından fazla olmamak üzere ağır para cezasına; 3'üncü madde a fıkrası 2'nci alt bendinde, gümrük işlemine tabi tutulmaksızın ya da 3'üncü madde a fıkrası 3'üncü alt bendinde transit rejimi hükümlerine aykırı olarak ya da 3'üncü madde a fıkrası 4'üncü alt bendinde bahse konu kaçak eşyanın bilerek taşınması, satılması, satın alınması, saklanması, satışa arz edilmesi ya da alınıp satılmasına aracılık edilmesi halinde eşyanın gümrüklenmiş değerinin üç katından az, altı katından fazla olmamak üzere ağır para cezasına; 3'üncü madde c fıkrasında, gerçeğe aykırı belge ile gümrük idaresi yanıltılarak hiç ya da eksik vergi alınması halinde söz konusu kayıp vergilerin on katından az, yirmi katından fazla olmamak üzere ağır para cezasına; 3'üncü madde d fıkrası birinci alt bendinde, izin, şart, uygunluk belgelerine (standartlara) aykırı eşya kaçakçılığında eşyanın gümrüklenmiş değerinin üç katından az, altı katından fazla olmamak üzere ağır para cezasına; 3'üncü madde e fıkrasında, özel kanunlarındaki hükümler ihlal edilerek yurda sokulan eşyada hiç alınmamış veya eksik alınmış vergilerin yasal faizi ile birlikte yedi katından az, on dört katından fazla olmamak üzere ağır para cezasına; 3'üncü madde h fıkrasında antrepo kaçakçılığında eşyanın gümrüklenmiş değerinin iki katından az, dört katından fazla olmamak üzere ağır para cezasına hükümlenmiştir*⁷."

3. 5607 Sayılı Yasa Açısından

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ve 5326 sayılı Kabahatler Kanunu'na uyum sağlamak amacıyla yapılan düzenlemeler paralelinde ilk kez, suç yasası olarak bilinen ve böyle uygulana gelen kaçakçılık yasalarından farklı olarak 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'nda (765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda cürüm olarak nitelendirilen) suç ve kabahat fiilleri bir arada ele alınmıştır. Böylece, yasada suçlar için **6 aydan 7,5 yıla kadar hapis ve beş ila onbeş güne kadar adli para cezası**, kabahatler için ise eşyanın gümrüklenmiş değerinin iki katına kadar çeşitli yaptırımlar belirlenmiştir.

Yargıtay kararında yer verilen tespitlerden hareketle; aşağıda özetlenen olaya konu eşyanın,

7 19/07/2003 Tarihli 25173 Sayılı Resmi Gazete

5607 sayılı yasanın 3'üncü maddesi birinci fıkrası uyarınca gümrük kapıları dışındaki yerlerden ya da ikinci fıkrasına göre gümrük işlemine tabi tutulmaksızın ya da on birinci fıkraya göre standartlara aykırı olarak yurda sokulmuş olabileceği; fakat alınan ifade ve ibraz edilen belgelerden hareketle eşyanın gümrük işleminden kaçırılarak yurda sokulduğu yani 3'üncü madde birinci fıkrası uyarınca kaçakçılık suçu işlendiği hususunun daha baskın olduğu görülmektedir.

Esasen suç tanımı itibarıyla benzer ya da aynı hükümlerin yer aldığı söz konusu yasalardaki yaptırımlara bakıldığında; 5607 sayılı yasanın 3'üncü maddesi 1 ve 2'inci fıkralarındaki suçlara ilişkin yaptırımlarının **bir yıldan beş yıla kadar hapis ve onbin güne (günlük 20 liradan 50 liraya) kadar adli para cezası**, 4926 sayılı yasanın 3'üncü maddesi a fıkrası birinci alt bendinde eşyanın (değerinin fahiş olması hariç) **gümrüklenmiş değerinin üç katından az altı katından fazla olmamak üzere ağır para cezası**, 3'üncü maddesi a fıkrası ikinci alt bendinde eşyanın **gümrüklenmiş değerinin üç katından az, altı katından fazla olmamak üzere ağır para cezası** olarak belirlenmiştir. Eşyanın gümrüklenmiş değerine ve sanığın durumuna göre belirlenen para cezası miktarı olaya göre farklılık arz etmekle beraber 4926 sayılı yasada belirlenen para cezası daha ağırdır. 5607 sayılı yasa ise bu suçların ayrıca hapis cezası ile cezalandırılması benimsenmiştir.

Yargıtay 7.Ceza Dairesinin 2006/10356 Esas 2009/4134 Sayılı 02/04/2009 tarihli Kararında, 5607 sayılı yasanın 3'üncü maddesi kapsamında yapılan temyiz incelemesinde, sanığın savunmasında suça konu akaryakıtı T... Benzin İstasyonundan aldığını belirttiği, yargılama aşamasında B... Tarım İlaçları Sanayi Tic. Ltd. Şirketine ait faturayı ibraz ettiği cihetle, T... Benzin İstasyonu ile B... Tarım İlaçları Sanayi Ticaret Limited Şirketinin aynı şirket olup olmadığı hususu araştırılarak aynı şirket olduğunun tespit edilmesi halinde adı geçen firma yetkilisinin dinlenip sanığın akaryakıtı kendilerinden alıp almadığı hususu sorulup satıldığını açıkladığı takdirde it-hale kadar zincirleme menşe araştırmasının tamamlanması gerektiği, ayrı şirketler olduğunun tespiti halinde ise söz konusu faturanın eşyayı temsil etmeyeceğinin gözetilmesi gerekçesiyle hükmün bozulmasına karar verilmiştir. Karşı Oy

ise, "27/08/2004 günlü olay tespit tutanağında sanık fatura ve irsaliye ibraz edemediği halde bilahare aynı gün alınan hazırlık ifadesinde yakalanan mazot ve benzinin İzmir/Dikili'de ... Petrolden aldığını söylemesine ve olay tespiti sırasında ibraz edememesine rağmen aynı günlü ve Kınık/Dündarlı köyünde ...İlaçları San. Tic. Ltd. Şti.ye ait fatura ibraz etmiştir. Yine sanık mazot ve benzinin Osmaniye köyünde bakkal Avni Dayıya götürdüğünü söylemiş bunun üzerine dinlenen tanık H. A. benzin ve mazotla ilgisi olmadığını söylemesi üzerine duruşmada aynı mahiyette Bergama Seklik köyünden Y. Ş. A.'ı tanık olarak göstermesi, yakalanan mazot ve benzinlerin TSE'ye uygun olmaması gibi nedenlerle ibraz edilen faturanın yakalanan malı temsil etmeyeceği düşüncesiyle sanığın mahkumiyetine karar verilmesi gerektiği düşüncesiyle çoğunluğun temsil tahkikata yönelik bozma düşüncesine katılmıyorum yönünde olmuştur⁸."

"5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu: *3.Md – (1) Eşyayı, gümrük işlemlerine tabi tutulmaksızın Türkiye'ye ithal eden kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis ve onbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. Eşyanın, belirlenen gümrük kapıları dışından Türkiye'ye ithal edilmesi halinde, verilecek ceza üçte birinden yarısına kadar artırılır. (2) Eşyayı, sahte belge kullanmak suretiyle gümrük vergileri kısmen veya tamamen ödenmeksizin, Türkiye'ye ithal eden kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis ve onbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. (3) Transit rejimi çerçevesinde taşınan serbest dolaşımda bulunmayan eşyayı, rejim hükümlerine aykırı olarak gümrük bölgesinde bırakan kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. (5) Birinci ila dördüncü fıkralarda tanımlanan fiillerin işlenmesine iştirak etmeksizin, bunların konusunu oluşturan eşyayı, bu özelliğini bilerek ve ticari amaçla satın alan, satışa arz eden, satan, taşıyan veya saklayan kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. (6) Özel kanunları gereğince gümrük vergilerinden kısmen veya tamamen muaf olarak ithal edilen eşyayı, ithal amacı dışında başka bir kullanıma tahsis eden, satan veya devreden ya da bu özelliğini*

8 http://baltaci.av.tr/2013/01/16/akaryakit-kacakciligi-hakinda-yargitay-kararlari/ Erişim Tarihi 21/04/2013

5 Resmi Gazete: 12.1.1932 Düstur:3 tertip:13 Cilt:75;57

6 http://baltaci.av.tr/2013/01/16/akaryakit-kacakciligi-hakinda-yargitay-kararlari/ Erişim Tarihi 21/04/2013

bilerek satın alan veya kabul eden kişi, üç aydan bir yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. (8) Antrepo veya geçici depolama yerlerindeki serbest dolaşımda bulunmayan eşyayı, gümrük idaresinin izni olmadan kısmen veya tamamen çıkaran veya değiştiren kişiye, eşyanın gümrüklenmiş değerinin iki katı idari para cezası verilir. (11) İthal, lisansa, varta, izne, kısıntıya veya belli kuruluşların vereceği uygunluk veya yeterlilik belgesine tabi olan eşyayı, aldatıcı işlem ve davranışlarla ithal eden kişiye, eşyanın gümrüklenmiş değerinin iki katı idari para cezası verilir⁹.”

Gün para cezası sisteminde, sanığa kesilecek para cezası belirlenirken ikili bir uygulamaya gidilmesi hakkaniyetin sağlanması açısından daha doğru olacaktır. Örneğin iki kişi aynı cezayı gerektiren bir suç işlemişlerse, yargıç her ikisini de aynı gün sayısı kadar para cezasına mahkûm edecek; fakat bir günlük cezaya denk gelen para miktarını, sanıkların ödeme güçlerini ve kişisel durumlarını dikkate alarak takdir edecektir. Bu durumda, her iki sanık için de 100 gün karşılığı adli para cezası belirlenmiş olmasına rağmen, sanıklardan ekonomik durumu zayıf olan için günlük 20; daha güçlü olan içinse günlük 50 TL parasal tutar belirlenebilecektir (Taşkın, 2013: 8).

4. 5015 Sayılı Yasa Açısından

Yasa'nın 2'nci maddesi 21'inci fıkrası d alt bendinde tanımlanan “kaçak petrol”, 6455 sayılı yasa ile bu kanundan 5607 sayılı yasaya kaçak akaryakıt olarak aktarılmıştır. Bu yasa ile kaçak olarak ithal edilen petrolün ve ülkemizde üretilen akaryakıtın kaynağını tespit etmek ve ülkeye hangi yollardan ve nasıl girdiğini izlemek amacıyla ulusal marker¹⁰ uygulaması başlatılmış, belli ürünlerin piyasa faaliyetlerinin denetlenmesinde belli bir aşama kaydedilmiş, ayrıca bir kısım idari yaptırımların yanı sıra kaçakçılık yasasından ayrı olarak kaçak petrol faaliyetlerine ilişkin **2 ila 5 yıl hapis ve yirmibin güne kadar adli para cezasına** hükümlenmiştir.

Bu yasa ile akaryakıtın ulusal marker seviyesinin standartların altında olduğunun tespit edilmesi ya da kaçakçılık yasasında belirtilen kaçakçı-

9 31/03/2007 Tarihli 26479 Sayılı Resmi Gazete

10 TÜBİTAK tarafından geliştirilen Ulusal Marker, 01.01.2007 yılından itibaren ithal edilen ve rafinerilerde üretilen akaryakıtta eklenmeye başlanmıştır.

lık fiillerine konu olması veya akaryakıt harici ürünlerin akaryakıtta dönüştürülmesi ya da bu ürünlerden akaryakıt elde edilmesi gibi fiiller “kaçak petrol” olarak kabul edilmiş, yasanın Ek 5'inci maddesinde söz konusu fiiller yaptırıma bağlanmıştır. **Özetle;** “kaçak petrol”, yurda yasal ya da gayri yasal olarak girmiş petrol ürünleri ile ilgili yürütülen yasadışı faaliyetlerdir. Buradan hareketle, söz konusu yasaya göre, yurt içerisinde kaçak petrol ticareti yapan kişilerin suç durumları petrol piyasası kanunu ile kaçakçılık yasasına göre ayrı ayrı değerlendirilmelidir.

5015 sayılı Petrol Piyasası Kanunu Ek 5'inci maddesinde kaçakçılığın özel bir türü olarak petrol kaçakçılığı suçu düzenlenmiş, anılan Yasa Ek 3'üncü maddesinde ise kaçak petrole ilişkin bu kanunda yer almayan hususlarda kaçakçılık yasası hükümlerinin uygulanacağı hükmüne yer verilmiştir.

Diğer yandan, standart dışı ve ulusal marker içermeyen, taşıma işlerinde kullanıldığı tespit edilen akaryakıt 5015 sayılı yasanın Ek 5'inci madde birinci fıkrası kapsamında değerlendirilmiştir. Ancak **söz konusu fiilin**, 1918 sayılı yasanın Ek 2'nci maddesi **üçüncü fıkrasında, 4926 sayılı yasanın 3'üncü madde d fıkrası** birinci alt bendinde ve 5607 sayılı yasanın 3'üncü madde onbirinci fıkrasında kaçakçılık yasalarına da konu olduğu görülmektedir. Bu durum kamuoyunda söz konusu suç tipinin duruma göre kaçakçılık yasası ya da petrol piyasası yasası kapsamında ele alınabildiği yorumlarına yol açabilmektedir. Esas itibarıyla, petrol piyasası yasasının 2'inci maddesi 21'inci fıkrasında 4926 sayılı yasaya yapılan atf suçun faillerinin her iki yasa kapsamında cezalandırılabileceğini ortaya koymaktadır. Bahse konu suçun oluşumunda, eşyanın sahte belgelerle gümrük idaresini yanıltarak ya da beyan etmeksizin ya da gümrük kapıları dışındaki yerlerden kaçak olarak yurda sokulabileceği, dolayısıyla eğer tespit edilebilirse yurda sokanların ayrı, suçta konu akaryakıtı satışa arz eden, satan, bulunduran, bu özelliğini bilerek ticarî amaçla satın alan, taşıyan veya saklayanların fiillerinin ise ayrı birer suç olduğu kabul edilmiştir. Kaçakçılık yasası açısından değerlendirilmemesi gereken tek husus ise petrol ya da türevlerinin yasal yollardan yurda sokulduktan sonra tahsis amacı dışında kullanılarak akaryakıtta dönüştürülmesi ve bu amaçla kullanılmasıdır. Bu durum 5015 sayılı yasa açısından

kaçak petrol olarak değerlendirilmiş ve aynı yasadere cezalandırılmıştır.

Yargıtay 7.Ceza Dairesinin 2010/12300 Esas 2011/3625 Sayılı 11/04/2011 tarihli Kararında, sanığın kendi aracında ticari faaliyeti olan yükü taşıma işinde kullandığını beyan etmesine karşın, akaryakıtın ulusal marker içermemesi ve standarda uygun olmaması nedeniyle, kaçakçılık suçuna konu olduğu, eşyanın da 5015 Sayılı Kanunu'nun Ek Md. 5/1 maddesi uyarınca müsadere edilmesi gerektiği hükmolunmuştur.¹¹

Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 2011/7-97 Esas, 2011/160 Sayılı 2011 tarihli Kararında, “sanığın (petrol kaçakçılığı) kaçakçılık suçundan beraatine karar verilen somut olayda, uyuşmazlığın, sanığın eyleminin 5607 sayılı Yasanın 3/1. maddesi kapsamında kaçakçılık suçunu oluşturup oluşturmadığının belirlenmesine ilişkin olduğu, standart deposu ile 550 litre yakıtı vergiden muaf olarak getirme hakkı olduğunu bildiğini ifade eden sanığın, geçici depodaki yakıt ile bidonlarda getirdiği yakıt toplamı bu miktarı geçmediği için, gerçekleşen olayda kaçakçılık suçunun manevi unsurunun oluşmadığı, dolayısıyla 5607 sayılı Yasanın 3/1. maddesi kapsamında kaçakçılık suçunun unsurlarının oluşmadığı ve suç konusu motorinin 2000/53 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı eki Gümrük Vergilerinden Muafiyet ve İstisna Tanınacak Haller Hakkında Kararın 21/06/2006 günlü Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren değişik 103/3. maddesi kapsamında vergilerinin %50 fazlası tutarının tahsil edilerek yurda sokulmasının bu olayda uygulamasının olanaklı olduğunu kabul eden yerel mahkeme hükmünün isabetli olduğu ve onanmasına karar verildiği hükmüne yer verilmiştir¹².

“5015 sayılı Petrol Piyasası Kanunu: 2.Madde 21.Fıkra (Ek: 25/1/2007-5576/1 md.) Kaçak petrol; a) Kurumca belirlenen seviyede ulusal marker içermeyen akaryakıtı, b) Yasal yollarla Türkiye’de serbest dolaşıma girdiği belgelendirilemeyen veya menşei belli olmayan petrolü ve petrol ürünlerini, c) Kurumdan izin alınmadan; akaryakıt haricinde kalan solvent, madenî ve baz yağ, asfalt, solvent nafta ve benzeri petrol

11 <http://baltaci.av.tr/2013/01/16/akaryakit-kacakciligi-hakkinda-yargitay-kararlari/> Erişim Tarihi - 21/04/2013
12 <http://adalet.org/cbckran.php?id=7827> Erişim Tarihi - 21/04/2013

ürünlerinden elde edilen akaryakıtı ya da akaryakıtta dönüştürmek amacıyla kullanılan veya bulunduran akaryakıt haricinde kalan solvent, madenî ve baz yağ, asfalt, solvent nafta ve benzeri petrol ürünlerini, d) 10/7/2003 tarihli ve 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu-na göre kaçak olan petrolü ve petrol ürünlerini, e) Sıvı veya gaz halindeki hidrokarbonlarla, hidrokarbon türevi olan yakıtları nakleden boru hatlarından (her türlü üretim, iletim ve dağıtım hatları dahil) veya bunların depolarından veya kuyulardan yasalara aykırı şekilde alınan petrolü ve petrol ürünlerini; Ek Madde 5- (Ek: 25/1/2007-5576/3 md.) Birinci Fıkra. Kaçak petrolü satışa arz eden, satan, bulunduran, bu özelliğini bilerek ticarî amaçla satın alan, taşıyan veya saklayan kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ve yirmibin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. Kaçak petrolün ve kaçakçılıkta kullanılan suç araç ve gereçlerinin müsaderesine de hükümlenir. / İkinci Fıkra. Ulusal markeri yetkisiz olarak üreten, satışa arz eden, satan, yetkisiz kişilerden satın alan, kabul eden, bu özelliğini bilerek nakleden veya bulunduran kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis ve yirmibin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. Ulusal markerin kimyasal özelliklerini taşımasa bile, bu madde yerine kullanılmak amacıyla üretilen kimyasal terkipler hakkında da bu fıkra hükmü uygulanır¹³.

5. 6455 Sayılı Yasanın, Kaçakçılık Yasasında Getirdiği Değişiklik Açısından

Söz konusu yasal düzenleme ile 5015 sayılı yasadaki kaçak petrol tanımı ve bu kapsamdaki kaçakçılık faaliyetleri ve yaptırımları 5607 sayılı yasaya aktararak, bundan sonra akaryakıt kaçakçılığında 5607 sayılı yasanın özel bir yasaya dönüşmesi sağlanmıştır. Yeniden suç yasası niteliğine gelen kaçakçılık yasasındaki kabahat nevinden bir kısım kaçakçılık fiillerinin 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nda da yer alması sebebiyle bu fiiller kaçakçılık yasasından ayrılanarak gümrük kanununda **öncekinden daha ağır idari yaptırımlar olarak düzenlenmesi yoluna gidilmiştir**. Örneğin; gümrük vergileri ödenmemiş eşyanın gümrük idaresinin izni olmaksızın antrepodan çıkarılması ya da

13 11/04/2013 tarihli 28615 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 6455 Sayılı Gümrük Kanunu İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır.

değiştirilmesi kaçakçılık yasasına konu iken, aynı fiilin taksiren işlendiği durumda 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 236'ncı maddesine göre idari yaptırım öngörülmüştü.

6455 sayılı yasa ile 5607 sayılı yasanın 10 ve müteakip maddelerinde düzenlenen 2 yıldan 5 yıla kadar hapis ve yirmibin güne kadar adli para cezaları 5015 sayılı yasanın mülga maddelerinde yer alan cezalar ile aynı mahiyettedir.

5015 Sayılı Kanun'un 2'nci maddesi 21'inci fıkrasında yer alan "kaçak petrol" tanımı "kaçak akaryakıt" olarak değiştirilmiş, kaçak akaryakıtın, 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu hükümleri uyarınca kaçak olarak kabul edilen akaryakıt olduğu ifade edilmiştir.

Ayrıca, söz konusu değişik yasa ile 5015 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinin dördüncü fıkrasına eklenen "(1) Kaçak akaryakıt veya sahte ulusal marker elde etmeye, satmaya ya da herhangi bir piyasa faaliyetine konu etmeye yarayacak şekilde lisansa esas teşkil eden belgelerde belirlenenlere aykırı sabit ya da seyyar tank, düzenek veya ekipmanı buldurmamak," fıkrası olumlu bir düzenleme olmakla beraber, kaçakçılık yapmayı kolaylaştıracak bu türden eylemlerin suça teşebbüs kapsamında değerlendirilmeyerek idari bir düzenlemeye konu edilmesinin caydırıcılık teşkil edip etmeyeceği hususu zaman içerisinde belli olacaktır.

Yine 5015 sayılı Yasanın 7'nci maddesine altıncı fıkra olarak eklenen "Dağıtıcı lisansı sahipleri, Kurum tarafından belirlenen esaslara uygun olarak bayilerinde kaçak akaryakıt satışının yapılmasını önleyen teknolojik yöntemleri de içeren bir denetim sistemi kurmak ve uygulamakla yükümlüdür." hükmü ile hakkında kaçakçılıktan işlem yapılan tesislerin faaliyetleri kesin bir yargı kararına kadar engellenebilecektir. Ayrıca haklarında akaryakıt kaçakçılığında kesinleşen mahkûmiyet kararı bulunan firmaların lisanslarının iptal edilebilmesinin yolu da açılmıştır.

"Meri 5607 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu 2.Madde (Ek: 28/3/2013-6455/53 md.) (c) Akaryakıt: Benzin, gaz yağı, jet yakıtı, motorin, fuel-oil, sıvılaştırılmış petrol gazları, doğal gaz gibi akaryakıt ürünleri ile akaryakıt yerine kullanılan petrol türevleri ve bunların karışımları ile akaryakıt yerine kullanılan diğer ürünleri; (Değişik: 28/3/2013-6455/54 md.) 3.Madde (10)

Kaçakçılık suçunun konusunu oluşturan eşyanın akaryakıt ... olması halinde, kaçakçılık suçunu işleyen kişi iki yıldan beş yıla kadar hapis ve yirmi bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. (11) Akredite laboratuvar analiz sonucuna göre Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu tarafından belirlenen seviyede ulusal marker içermeyen, yasal yollarla Türkiye'de serbest dolaşıma girdiği belgelendirilemeyen veya menşei belli olmayan akaryakıtı; üreten, satışı arz eden, satan, bulunduran, bu özelliğini bilerek ticarî amaçla satın alan, taşıyan veya saklayan kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis ve yirmi bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. (12) Enerji Piyasası Düzenleme Kurumundan izin alınmadan; akaryakıt haricinde kalan solvent, madenî yağ, baz yağ, asfalt ve benzeri petrol ürünlerinden akaryakıt üreten veya bunları doğrudan akaryakıt yerine ikmal ederek üreten, satışı arz eden, satan, bulunduran, bu özelliğini bilerek ticarî amaçla satın alan, taşıyan veya saklayan kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis ve yirmi bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. (13) Her türlü üretim, iletim ve dağıtım hatları dahil olmak üzere sıvı veya gaz halindeki hidrokarbonlarla, hidrokarbon türevi olan yakıtları nakleden boru hatlarından, depolarından veya kuyulardan kanunlara aykırı şekilde alınan ürünleri satışı arz eden, satan, bulunduran, bu özelliğini bilerek ticarî amaçla satın alan, taşıyan veya saklayan kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis ve yirmi bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. (14) Kaçak akaryakıt veya sahte ulusal marker elde etmeye, satmaya ya da herhangi bir piyasa faaliyetine konu etmeye yarayacak şekilde lisansa esas teşkil eden belgelerde belirlenenlere aykırı olarak sabit ya da seyyar tank, düzenek veya ekipman bulduranlar iki yıldan beş yıla kadar hapis ve yirmi bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. (15) Ulusal markeri yetkisiz olarak üreten, satışı arz eden, satan, yetkisiz kişilerden satın alan, kabul eden, bu özelliğini bilerek nakleden veya bulduranlar, iki yıldan beş yıla kadar hapis ve yirmi bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. Ulusal markerin kimyasal özelliklerini taşımasa bile, bu madde yerine kullanılmak amacıyla üretilen kimyasal terkipler hakkında da bu fıkra hükmü uygulanır."

Sonuç

1932 yılından bu yana akaryakıt kaçakçılığı ile mücadele diğer gümrük kaçakçılığı fiillerinde olduğu

gibi kaçakçılık yasaları ile yapılmış, süreç içerisinde bu yasaların ihtiyaca cevap vermediği değerlendirilerek bazı hükümlerinin değiştirilmesi ya da tamamıyla yenilenmesi yoluna gidilmiştir.

1918 sayılı yasa yaklaşık 70 yıl yürürlükte kalmasına rağmen, ardından yürürlüğe giren 4926 ve 5607 sayılı yasalar son 10 yıl içerisinde üç kez neredeyse tamamen yenilenmiştir. Bu durum da son yasaların yasa gerekçelerinde yer verilen; kaçakçılık suçlarında öngörülen hapis cezalarının çok ağır olduğu, ekonomik suça ekonomik ceza uygulanması gerektiği gibi bir kısım düşüncelerin sağlam temellere dayanmadığını ortaya koymuştur. Ardından bu düzenlemelerden ivedilikle dönülmüşse de genel ceza yasası hükmü olan değişikliklerin sanık lehine yorumlandığı hususu göz önünde bulundurulduğunda çok sayıda davanın zamanaşımına uğramasına, suç ya da cezada getirilen değişikliği ile birçok davanın konusuz kalmasına ya da düşmesine ve bunlara bağlı olarak aklanan kişilerin kaçakçılık nedeniyle müsadere edilmiş eşyanın ya da eşya değerinin faizi ile birlikte sahibine iade edilmesine engel olunamamıştır.

Gelinen noktada, kaçakçılıkla mücadelede 6455 sayılı yasa ile yeni bir sayfa açılmış, akaryakıt kaçakçılığı ile ilgili suç tanımları ve yaptırımları 5015 sayılı Petrol Piyasası Kanunu'ndan 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'na aktararak, bu yasanın akaryakıt kaçakçılığında özel bir yasa olması sağlanmıştır. Akaryakıt kaçakçılığı suçlarının 5607 sayılı yasadaki toplanması bu konuda açılacak davaların tek elden takibine imkân sağlayacak olumlu bir uygulamadır.

Bununla birlikte, Gümrük Kanununda benzer yaptırım içeren kaçakçılık yasasındaki kabahat nevinden fiiller bu yasadaki çıkarılarak Gümrük Kanununda daha ağır bir yaptırıma bağlanmış olsa da, bu cezaların uzlaşmaya konu edilerek cezalarda büyük oranda uzlaşılabilmesi ve en önemlisi firmaların kaçakçılıktan işlem yapılan firma durumundan arındırılması bu düzenlemenin daha çok firmalar lehine sonuç vereceğini göstermektedir.

Esas itibarıyla bu düzenlemeyle akaryakıt kaçakçılığı fiillerinin hangi kanun kapsamında ele alınacağı yönündeki endişeler izale edilmiş, bunun yanı sıra 5015 sayılı yasadaki akaryakıt kaçakçılığı ile mücadelede kurumların etkinliğinin artırılması yönünde bir kısım yeni ek tedbirlere yer verilmiştir.

Söz konusu tedbirlerle haklarında kesinleşen yargı kararı bulunan lisans sahiplerinden bu izinlerinin geri alınması, kaçakçılık yapan akaryakıt bayilerinin yargı kararı kesinleşinceye kadar satış yapmalarının engellenmesine yönelik önlemlerin alınması gibi çok önemli hususların yasalasması sağlanmıştır. Ancak kaçakçılık yapılmasını kolaylaştıran bir kısım ekipman bulduran firmaların bu eylemlerinin kaçakçılık suçuna teşebbüs olarak değerlendirilmek yerine petrol piyasası kanununda yükümlülüğe aykırı eylem olarak yer verilmesinin yasa metninin ruhuna uygun olmadığı düşünülmektedir.

Tüm bu düzenlemeler akaryakıt kaçakçılığı ile mücadelede önemli bir yapı taşı niteliğindedir. Yasadaki bir kısım eksikliklerin ise uygulamalarla zaman içerisinde fark edilerek bütünlüğe yönelik olmayan küçük çaplı müdahalelerle giderilebilmesi mümkündür. Bu sayede tamamlanacak yasanın uzun yıllar yürürlükte kalması her yönüyle olumlu sonuçlar verecektir.

Kaynakça

- <http://kom.gov.tr> (KOM DAİRE BAŞKANLIĞI), Ahmet PEK, İçişleri Bakanlığı, Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi Eski Başkanı, Erişim Tarihi (20/04/2013)
- <http://kararevi.com/karars/654010>, Erişim Tarihi (23/07/2013)
- <http://baltaci.av.tr/2013/01/16/akaryakit-kacak-ciligi-hakkinda-yargitay-kararlari>, Erişim Tarihi (22/04/2011)
- http://turkhukuksitesi.com/makale_983.htm, Erişim Tarihi (22/04/2013)
- Resmi Gazete 12/01/1932 Düstur:3 tertip:13 Cilt:75;57, <http://resmigazete.gov.tr>, Erişim Tarihi (22/04/2013)
- <http://baltaci.av.tr/2013/01/16/akaryakit-kacak-ciligi-hakkinda-yargitay-kararlari>, Erişim Tarihi (21/04/2013)
- Resmi Gazete 19/07/2003 Tarihli 25173 Sayılı, <http://resmigazete.gov.tr>, Erişim Tarihi (22/04/2013)
- Resmi Gazete 31/03/2007 Tarihli 26479 Sayılı, <http://resmigazete.gov.tr>, Erişim Tarihi (22/04/2013)
- <http://cankattaskin.av.tr/wp-content/uploads/2011/03/dergi-i%C3%A7in-pdf.pdf>, Erişim Tarihi (22/04/2013)
- TAŞKIN, Cankat, Adli Para Cezası, sayfa 8.
- <http://adalet.org/cbckran.php?id=7827>, Erişim Tarihi (21/04/2013)

SERBEST DOLAŞIMA GİRMEMİŞ EŞYANIN HACZİ VE HACİZ SONRASI VERGİSEL SORUMLULUK

GÜMRÜK&TİCARET DERGİSİ

Sayı:1 Yıl:2013

Deniz Okan SAVAŞ*

Özet

Amme Hukuku veya bilinen diğer adıyla Kamu Hukuku vatandaşlar ile devletin arasındaki hukuki ilişkileri veyahut devletin kendi kurumları arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuk dalıdır. Hukuki bir uyumsuzluğun konusu olan kanunlar devlet erkine bir takım görev ve sorumluluklar yükleyorsa uyumsuzluklar kamu hukuku alanında değerlendirilecektir. Hukuk en basit tanımıyla "hakkın tanınması" anlamına gelmekle birlikte, bu haklar bazı hallerde bireylerin inisiyatifine bırakılmayarak devlet garantisi altına alınmıştır. Hukuki düzen hakkın tanınmasını sağlamakla yetinmeyen, bunun yanında sorumluluk ve ödevlerin yerine getirilmesini de temin eden bir disiplindir. Kişiler arasında bir alacaktan doğan uyumsuzluklarla ilgili kamu hukuku dalı olan İcra-İflas Hukuku, alacaklının hakkını koruma, borçlunun sorumluluklarını yerine getirmesi hususlarında devlete görevler yükleyen hukuk dalıdır. İcraya konu bir alacağın takibi bahse konu alacağın alacaklısının talebi üzerine icra dairelerince yapılmakta, bu uygulamada icra dairesi ya da haczi yapan memur alacaklı ile borçlunun karşılıklı çıkarlarını mümkün olduğu kadar uzlaştırmakla yükümlüdür. Hacze konu alacak taşınmaz bir mal olabileceği gibi, bir araç ya da herhangi bir taşınır/eşya da olabilecektir. Ayrıca hacze konu eşya yurtiçindeki bir eşya olabileceği gibi, serbest dolaşımda olmayıp gümrüğün denetiminde/gözetiminde olan taşınır eşyalar da olabilecektir. Bu durumda İcra Daireleri ile Gümrük İdarelerinin bu tür eşyalara ilişkin yapacakları işlemler, hem borçlu-alacaklı uyumsuzlukların çözümü, hem de işleme konu eşyaların ülkeye ithalinin mümkün olup olmaması ve haczedilebilirliği bakımından son derece önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Serbest dolaşıma giriş, haciz, gümrük statüsü, icraen satış, takip talebi, gümrük kıymeti, cebr-i icra.

Jel Sınıflaması: H20,K32,K34,K35

SEIZURE OF GOODS NOT IN FREE CIRCULATION AND THE TAX LIABILITY AFTER FORECLOSURE

Abstract

"Public Law" is one of the branches of Law that regulates the law related relationships both between the citizens and the state and among its own institutes. The conflicts will be considered within the frame of Public Law, if the laws related to the judicial conflicts impose some missions and responsibilities on the state force. With the simplest definition, the Law means 'serving the justice'. The rights given to citizens have been guaranteed by the state without letting them on people's own wills. Legal system is not a discipline which only serves the justice but at the same time enables the duties and responsibilities to be fulfilled. The branch of Public Law related to the conflicts caused by

* Gümrük ve Ticaret Müfettişi

'the claims' between the individuals, 'the Law of Bankruptcy' imposes duties on the State concerning the protection of the rights of the creditor and fulfillment of the responsibilities by the debtor. The pursuit of the claim mentioned in the scope of The Law of Bankruptcy, upon the demand of the creditor is fulfilled by the Bankruptcy Department. During the application, Bankruptcy Department or the officer in charge of confiscating is responsible for compromising the mutual benefits of both the creditor and the debtor. The claim which is the subject for the confiscation, is likely to be a property or a vehicle or even the moveable. Moreover, "the good" concerning the confiscation might be inside the borders of the country or it might be any moveable which is not in the free movement but under the control of the 'customs'. In this case, the procedures fulfilled by the Bankruptcy Department and Customs Officials concerning the mentioned 'goods' are of great importance to both the solution of the conflicts between the creditors and debtors and the possibility of importing the goods as well as confiscating them.

Key words: Entrance the free movement, confiscation, the state of customs, sales following confiscation, demand for the pursuit, customs value, foreclosure

JEL Classification: H20,K32,K34,K35

Giriş

Hakların inkar ve ihlal edilmesi halinde bu hakkın korunması ve ihlalin bertaraf edilmesi için devletin yetkili yargı mercilerine bir takım ödev ve sorumluluklar düşmektedir. Bu mercilerin hak arayan kişinin lehine karar vermesi durumunda hakkın icrası da ancak devlet organları vasıtasıyla yerine getirilir. Bu ikili aşamada önce hak tespit edilir ve ifası emredilir, bu yerine getirilmezse ikinci aşamada yetkili mercilerce "gerekirse" zorla icra edilir. Burada geçen 'gerekirse' ifadesi Cebri İcra hukukunun temelini oluşturmaktadır çünkü; kendiliğinden yerine getirmelerde takip hukuku kavramının kullanılması, "Devlet gücünün kullanılarak" cebir uygulanması halinde ise Cebri İcra Hukuku kavramının kullanılması isabetli olacaktır. Bu açıdan geniş anlamda yargı mercilerine İcra ve İflas organları da dahildir. Hukukun tarihi gelişimine göz atıldı-

ğında tarihin hukuki süreç içerisinde sayılabilecek dönemlerinde icra iflas hukuku bakımından uygulamalara bakıldığında, cebri icranın alacaklıya bırakıldığı görülmektedir. Öyle ki alacaklıya bu dönemlerde borcunu ödemeyen borçlunun öldürülebilmesi veya köle edilmesi, alacaklının özel hapisanesinde hapsedilmesi gibi hakların dahi tanındığı görülebilmektedir. Örneğin; Oniki levha kanunu² hükümleri arasında, alacağını bir şekilde tahsil edemeyen alacaklının borçlunun vücudundan parça koparabileceğinin dahi yer aldığı düşünüldüğünde, diğer tüm alanlarda olduğu gibi insanoğlunun hukuk ve hukuki süreçte gelişiminin mükemmel seviyelere ulaşamasa da önemli aşamalar kat ettiği aşıkardır. Alacak-borç çekişmesinde de görülen bu gelişimlerin son aşaması ve hukuk devletinin bir gereği olarak hakkın icrası, hak sahibi tarafından bizzat değil devlet organları tarafından, kanunla belirlenmiş kurallara uygun olarak yerine getirilmeye başlanmış, böylece borçlunun malvarlığı ile sorumluluğu kabul edilmiştir.

Takip hukuku, talepte bulunan kimsenin maddi hukuktan kaynaklanan talebinin elde edilmesine hizmet eder, bu talep takip hukuku bakımından genel olarak alacak veya borç olarak ifade edilmektedir. Takip hukuku-cebri icra hukukuna bahsi geçen hakların aranmasında hakkın pek çok tanımı olmakla birlikte kabul edilen tanımlardan birisi de «hak, hukuk düzenince korunan bir menfaattir» biçimindedir. Takip hukuku çoğu kez bozulan menfaat dengesinin yeniden tesisini sağlamaya çalışmaktadır. İlk bakışta takip hukukunda alacaklının menfaatine öncelik verildiği, onun menfaatinin esas alındığı düşünülebilir. Esasen bu düşünce genel olarak doğrudur, daha önce de belirttiği üzere takip hukuku hakkı ihlal edilenin, yani alacaklının, devletin icra organları vasıtasıyla hakkını elde etmesine yardımcı olur, ancak bunu yerine getirirken icra hukukunun amacına uygun olarak alacaklı ve borçlunun çatışan menfaatleri arasında korumaya değer olanları hassas bir şekilde dengelemektedir. Öyle ki yasa koyucu İcra ve

2 Oniki Levha Kanunu M.Ö 5. yüzyılın ortalarında M.Ö 451-449 yılları arasında Roma'da sınıf çatışması sonucu ortaya çıkmış ve sınıflar arasında uzlaşma sağlamak amacıyla hazırlanmış bir kanundur. O zamanda geçerli olacak hukukun tümünü kapsayacak biçimde hazırlanan Oniki Levha Kanunu Roma'nın daha sonraki hukuki gelişimine de temel olmuştur.

İflas Kanununun 85'nci maddesiyle İcra Hukukunda menfaat dengesinin korunmasına ilişkin bir hüküm düzenlemiştir. Bu hükme göre «Haczi koyan memur borçlu ile alacaklının menfaatlerini telif etmekle mükelleftir» denilmektedir.

Serbest dolaşıma girmemiş bir taşınırın/eşyanın haczinde yapılması gereken işlemleri, görev, yetki ve sorumlulukları sağlıklı bir şekilde ayırt edebilmenin ve anlamının yolu ise, farklı iki mevzuatın yolunun kesiştiği ve her iki mevzuatta da çok net bir şekilde ortaya konulamayan hususların bu süreçte, bu iki mevzuatın nihai amaçlarının ne olduğu hususlarını belirlemek olacaktır. Gümrük mevzuatının dolayısıyla Gümrük İdarelerinin nihai amaçları ülkemize dışarıdan gelen veya ülkemizden yabancı ülkelere giden eşyayı izleme, kontrollerini gerçekleştirme, varsa vergisel yükümlülüklerinin yerine getirilmesini sağlama ve ticaret politikası önlemlerinin alınıp alınmadığını denetimini yürütmek olarak sıralanabilmektedir. İcra-İflas mevzuatı dolayısıyla icra dairelerinin nihai amacı ise bir borç-alacak uyumsuzluğunun çözümünü devlet gücü ve garantisıyla çözüme olarak belirtilebilmektedir.

Yurtdışından ülkemize gelen bir eşyanın haciz aşamasına gelebilmesi için öncelikle bu eşyanın gümrük tekniği bakımından statüsünün bilinmesinde fayda olacaktır. Bir eşyanın "gümrük statüsü" eşyanın serbest dolaşımda bulunup bulunmadığı bakımından durumunu ifade etmektedir. Dolayısıyla "serbest dolaşım" ifadesinin aslında gümrük uygulamalarında en temel kavramlardan birisi olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle eşyanın statüsü soru konusu ise bunun yanıtı, "eşya serbest dolaşımdadır" veya "eşya serbest dolaşımda değildir" şeklinde olacaktır.³ Yabancı bir ülkeden ülkemize gelen eşyanın serbest dolaşıma girmiş eşya statüsü taşıyabilmesi için;

- Eşyaya ticaret politikası önlemleri uygulanmalıdır.
- İthal için öngörülen diğer işlemler tamamlanmalıdır.
- Vergiye tabi olması halinde kanunen ödenmesi gereken vergiler tahsil edilmelidir.

3 GÖKÇELİK, Cahit. 2009/Kasım. Gümrük ve Dış Ticaret Uygulamaları s. 149

Bu durumda henüz serbest dolaşıma girmemiş ve fakat gümrük gözetiminde olan bir eşyanın üçüncü bir kişinin alacağı/hakkı dolayısıyla haciz işlemlerine tabi tutulmasını da ithal için öngörülen ya da tamamlanması gereken işlemlerden kabul etmek mümkün olacaktır. Zira üzerinde haciz bulunan ve gerekli bildirimlerin yapıldığı serbest dolaşıma girmemiş bir eşyanın ithali bu işlemler sonlandırılmadan gerçekleştirilemeyecektir.

1. Hacizli eşyanın Gümrük İdarelerine bildiri mi, eşyanın satışı, eşyanın ithal talebi ve ihtiyati haciz müessesesi

İcra-İflas Kanunu'na göre bir alacağın takibi talebini alacaklı veya vekili icra dairesine yapmaktadır. İcra Müdürü takip talebinin İcra-İflas Kanunu'nda öngörülen şartları içerdiğine karar verirse ödeme veya icra emri düzenler. Bu uygulama icra dairelerinin rutin uygulaması olmakla beraber, henüz gümrük gözetiminde olan haczedilmiş eşyalarda tebligatın/bildirim kime yapılacağı hususunda uygulamada tereddütlerin olduğu görülmektedir. Bu husus Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün 2000/42 sayılı genelgesinde cevabını bulmuş, burada değinildiği üzere 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 10. Maddesinin 1. Fıkrası "Gümrük Müsteşarlığı gümrük mevzuatının doğru olarak uygulanması için gerekli gördüğü bütün önlemleri alır" hükmünün verdiği yetkiye istinaden gümrük idarelerinin denetimindeki geçici depolama yerleri ile antrepolarda bulunan ve haciz konulan eşya ile ilgili olarak;

1) İcra Müdürlükleri üçüncü şahısların alacakları ve aldırtacakları haciz veya sair tedbirler için; eşyanın cins ve miktarı ile sahiplerinin de açıkça belirtilmesi şartıyla geçici depolama yeri veya antrepo işleticisine bildirilmesi, geçici depolama yeri veya antrepo işleticisi tarafından kayıtlarına bu eşyanın durumunu belirtir şerh düşülmesi ile aynı zamanda durum gümrük idaresine bildirilir.

2) Eşyanın gümrük idarelerince geçici depolama yeri olarak kabul edilen yerde veya gümrük sahasında bulunması ya da eşyanın konulduğu geçici depolama yeri veya antreponun gümrük idaresince işletilmesi halinde bildirim ilgili gümrük idaresine yapılması icap etmektedir.

Hususları belirtilerek bildirim asıl borçluya değil, gümrük gözetimi eşya üzerinde devam ettiği için eşyanın bulunduğu idareye veya geçici depolama ve antrepo işleticisine yapılmasının anlaşılması gerektiği belirtilmiştir.

Bilindiği üzere haciz ancak borçlunun malları üzerine yapılabilir. Alacaklı bunun için "borçlunun elinde bulunan" mallarla birlikte, borçluya ait olup da "üçüncü kişinin elinde bulunan" malları da haczettirebilir. Çünkü borçlu haciz yolu ile takipte bütün malvarlığı ile sorumludur. Burada "elde bulundurma" kavramı ile ifade edilmek istenen husus, zilyetliğin maddi ve harici ögesi olan "şey" üzerinde fiili egemenlik (hakimiyet), fiili tasarruf kudretidir. Bu kavram zilyetliğin manevi unsurunu oluşturan iradeyi içermemekte, sadece fiili hakimiyet unsurunu içermekte, bu nedenle burada kullanılan zilyetlik sözcüğünden sadece "mal üzerinde fiili egemenlik, malda fiilen tasarrufta bulunma kudreti" nin anlaşılması gerektiği doktrinde kabul edilen bir durum halini almıştır. Şu halde halen gümrük gözetiminde bulunan taşınır bir eşyaya haciz uygulamasında bu hususlar doğrultusunda hukuki bir engel bulunmamaktadır. Asıl sorun haczin amacının ne olduğu sorusuyla ortaya çıkmaktadır ki, İcra İflas Kanununun 106. maddesinde belirtildiği üzere "Alacaklı, haczolunan mal taşınır ise hacizden itibaren altı ay, taşınmaz ise hacizden itibaren bir yıl içinde satılmasını isteyebilir" denilmektedir. Cebri İcra Hukukunun dolayısıyla haczin amacı haczedilen malların satılarak paraya çevrilmesi ve paranın alacaklı veya alacaklılara paylaşılmasıdır. Gümrük gözetiminde haczedilen malların gerçekten haczedilip haczedilemeyeceği hususu ise gerek bu malların satılarak paraya çevrilmesi gerekse gümrük mevzuatı gereği yurda girip giremeyeceği hususları değerlendirildiğinde tartışma konusu olacaktır.

Bu aşamalara gelmiş bir eşya için alacaklının talebi gereği icra dairesince satışına karar verilmekte ve satış için gerekli hazırlıklar yapılarak ihalesi yapılmaktadır. İcra İflas Kanunu'na göre taşınır malların satışı ancak açık artırma yöntemiyle yapılmakta, taşınır malın değerini icra müdürü haczin yapıldığı tarihteki rayce göre takdir etmekte, Sanayi ve Ticaret Odalarının bulunduğu yerde bu kuruluşlara sorarak belirlemekte, Sanayi ve Ticaret Odalarının bulun-

madığı yerlerde ise bir bilirkişi vasıtasıyla değer tespitini takdir etmektedir. İhale aşamasına gelindiğinde satışa çıkarılan eşya açık artırma yolu ile yapılan ihalesinde mal üç defa bağırdıktan sonra en çok artırana ihale edilir. Şu kadar ki artırma bedelinin malın tahmin edilen bedelinin yüzde ellisini bulması ve satış isteyen alacaklına "rüşhanı"⁴ olan diğer alacaklar o malla temin edilmişse bu suretle rüşhanı olan alacakların mecmuundan fazla olması ve bundan başka paraya çevirme ve paraların paylaşılması masraflarını aşması gerekir. Yapılan bu ihalede alıcı çıkmazsa veya yazılı miktara ulaşılmazsa satış geri bırakılır. İkinci ihalede, alıcı çıkmazsa veya yazılı şartlar gerçekleşmezse satış talebi düşer.

Henüz serbest dolaşıma girmemiş, gümrük gözetimi altında bulunan hacizli eşyanın satışını eşyanın ithal süreci izleyecektir. Bu süreç icraen satıştan önce ve icraen satıştan sonra olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu husus Dış Ticaret Müsteşarlığı İthalat Genel Müdürlüğü'nün Gümrük Müsteşarlığı'na yönelik 13.02.2002/6952 ve 14.11.2003/57320 tarih/sayılı yazıları ile detaylandırılmış, buna göre; icraen satıştan önceki ithal izin talebi yani istisnai ithal izni talebi Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Kararın 20. Maddesi uyarınca Hazine Müsteşarlığına yönelik olarak yapılacak ve bu taleplerin Hazine Müsteşarlığı'na sonuçlandırılacağı belirtilmiş, ancak 30.12.2006 tarih ve 26392 sayılı R.G. – 2006/11472 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Kararın bu hükmü değiştirilmiş "*Bakanlık bu Kararın tatbikatını temin etmek ve Türk parasının kıymetini korumak maksadıyla lüzumlu göreceği her türlü tedbiri almaya, Kararda öngörülen haller dışında kalan özel durumları inceleyip sonuçlandırmaya, haklı ve mücbir sebeplerin varlığı halinde döviz getirme sürelerini uzatmaya ve döviz getirme zorunluluğunu kısmen veya tamamen kaldırmaya, bu Kararda öngörülen miktarları değiştirmeye ve miktar belirlemeye yetkilidir.*" Hükmünü almış olmasına rağmen serbest dolaşıma girmemiş hacizli eşyanın ithali ile ilgili uygulamada bu hususlarla ilgili değişikliği gerektiren yeni bir düzenlemeye gidilmemiştir.

4 Rüşhan, önceden doğan hak nedeniyle sıralamada öne geçme hakkıdır.

Zira Dış Ticaret Müsteşarlığı İthalat Genel Müdürlüğü'nün Gümrük Müsteşarlığı'na yönelik 13.02.2002/6952 ve 14.11.2003/57320 tarih/sayı yazıları aksine bir uygulamaya gidilmemiş, hatta Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün 28956 sayılı tasarruflu yazısında "Hazine Müsteşarlığından alınan 29.11.2002 tarihli ve 77193 sayılı yazıda, borç alacak ilişkisi nedeniyle haczedilmiş olan ancak serbest dolaşımda bulunmayan eşyanın icraen satışından önce istisnai ithal izni için İcra Müdürlüklerince Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karar'ın 20'nci maddesinin 2'nci fıkrası hükmü uyarınca Müsteşarlıklarından izin alınması gerektiği; bu karar hükmüne istinaden uygulamada borç alacak ilişkisi nedeniyle haczedilmiş millileşmemiş vasıta, mal ve eşyaların icraen satışından önce İcra Müdürlüklerince istisnai ithal izni için Müsteşarlıklarına başvuruda bulunulduğu, bu başvuruların Müsteşarlıklarınca Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karar ve bu Karar'a ilişkin 91-32/5 sayılı Tebliğ hükümlerinin yanı sıra İthalat Rejimi Karar ve Yönetmelikleri açısından Dış Ticaret Müsteşarlığının görüşleri de dikkate alınarak sonuçlandırıldığı; ancak, son zamanlarda icra takibine konu olan ve henüz millileşmemiş bazı eşyanın herhangi bir izin istihsal edilmeksizin İcra Müdürlüklerince satıldığı ve satış sonrası izin için Müsteşarlıklarına başvurulduğundan bahisle, bu tür uygulamaların yurda ithali öngörülmemeyen bazı malların girişine imkan verebileceğini de dikkate alarak Adalet Bakanlığına yönelik 28.02.2002 tarihli, 13022 sayılı yazılarıyla İcra Müdürlüklerinin bu yönde işlem tesis etmemeleri yolunda uyarılmalarının istenildiği belirtilmektedir" hükmü belirtilerek icraen satışlardan önce istisnai ithal izni için Hazine Müsteşarlığı'na başvurulması gerektiğinin vurgulandığı görülmektedir.

Ancak icraen satıştan önceki ithal izni talepleri istisnai bir durum olup, uygulamada daha sık karşılaşılan durum icraen satıştan sonra ithal izni talebidir. Peki, icraen satıştan sonra ithal izni talebini kim yapmalıdır? Eşyaları haczedilen icra dairesi mi, yoksa ihalede en çok artırtıp ihaleyi kazanan kişiler mi? İcraen satıştan sonra yapılacak ithal izni talepleri icraen satıştan önceki ithal taleplerinden farklı olarak Dış Ticaret Müsteşarlığı yetki alanına giren bir husustur. Bu itibarla İcra Müdürlüklerince haczedilen serbest

dolaşıma girmemiş malların icraen satışından sonra "sahiplerince" ithalatının talep edilmesi halinde, bu mallar için Gümrük Kanunu'nun serbest dolaşıma girişe müteallik hükümlerinin uygulanması icap etmekle birlikte, Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün tüm Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüklerine yönelik 29580 sayılı yazısında da belirtildiği üzere, icraen satıştan sonra sahiplerince yapılacak ithalat talepleri ilgili gümrük idarelerine yapılmalıdır. Bu süreçte Hazine Müsteşarlığından bir izin/ön izin alınmasına gerek duyulmayacaktır. Bu hükümlerde geçen "sahipleri" ifadesinden hacze konu eşyaları ihale sonucu satın alan kişi/kişiler anlaşılmalıdır. Dolayısıyla gümrük idarelerine icraen satış sonrası ithal talebi bu kişiler tarafından yapılacaktır. Bunlara ek olarak Dış Ticaret Müsteşarlığı, Serbest Bölgeler Genel Md.28/05/1997 Tarih ve SB. II.02/200/EGE-85 1524 sayılı mütalaasında; "Menkul malların haczinde ise Serbest Bölgeler mevzuatı, Banka ve Kambiyo İthalat mevzuatları ile İcra İflas Kanununun genel hükümlerinin uygulanması gerekeceği, haczi yapılan menkul malların paraya çevrilmesini sağlamak bakımından alacaklının icra dairelerinden verilecek yetki belgesine dayanarak, özel mevzuat çerçevesinde malın millileştirilmesini sağlamak üzere özel ithalat izni verilebilir" denilerek ihaleyi kazanan kişi/kişilere malın millileştirilmesi için icra dairelerinden alınacak yetki belgesi olması koşuluyla izin verilebileceğinin belirtildiği anlaşılmaktadır.

Peki, borçlunun henüz serbest dolaşıma girmemiş eşyası üzerine haciz koydurmak isteyen alacaklı, ihtiyati haciz⁵ müessesesinden faydalanarak bunu gerçekleştirebilir mi? Bu soru da cevabını 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu'nun 257'nci maddesinin birinci fıkrasında bulacaktır. Buna göre;"Rehinle temin edilmemiş ve vadesi gelmiş bir para borcunun alacaklısı, borçlunun yedinde veya üçüncü şahısta olan taşınır ve taşınmaz mallarını ve alacaklarıyla diğer haklarını ihtiyaten haczettirebilir" hükmü gereği bu gibi hak ve alacakları ihtiyaten haczetmeye olanak tanımıştır. Aynı Kanunun 261'nci maddesi alacaklının ihtiyati haciz kararı alındıktan itibaren on gün içerisinde kararı veren yargı çevresindeki icra dairesinden kararın infazını istemeye

5 Bir alacağı elde edebilmek için yetkili kuruluşlardan karar alınarak borçlunun malına elkoydurma.

mecbur olduğunu, aksi halde ihtiyati haciz kararının kendiliğinden kalkacağını hüküm altına almaktadır. İhtiyati haczin neticesinde şikayet mercii de ne gümrük idaresi ne de ilgili icra dairesi olacaktır. İhtiyati haczin infazı ile ilgili şikayetler infazı yapan icra dairesinin bağlı olduğu tetkik mercine yapılması gerekmektedir. Bununla birlikte alacaklar ve üçüncü şahıslar elinde bulunan haczedilen mallar hakkındaki İcra İflas Kanunu'nun 89'uncu maddenin birinci fıkrasında; "Hamiline ait olmayan veya ciro su kabil bir senetle müstenit bulunmayan alacak veya sair bir talep hakkı veya borçlunun üçüncü şahıs elindeki taşınır bir malı haczedilirse icra müdürü; borçlu olan hakiki veya hükmi şahsa bundan böyle borcunu ancak icra dairesine ödeyebileceğini ve takip borçlusuna yapılan ödemenin muteber olmadığını veya malı elinde bulunduran üçüncü şahsa bundan böyle taşınır malı ancak icra dairesine teslim edebileceğini, malı takip borçlusuna vermemesini, aksi takdirde malın bedelini icra dairesine ödemek zorunda kalacağını bildirir (haciz ihbarnamesi)". İhtiyati haciz olanağı kullanılması durumunda Gümrük idareleri taraf konumunda olmayacak, sadece belirtilen Kanun maddeleri hükümleri uyarınca ihtiyati haciz kararı bulunan eşyaların bloke/muhafaza altına alınmasını sağlayacak, 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu'na göre de aksi yönde verilmiş bir karar olmadığı müddetçe bloke/muhafazanın kaldırılması yönünde tasarrufta bulunamayacak ya da eşyayı borçluya veya üçüncü bir şahsa teslim edemeyecektir.

2. İcraen satışı yapılan serbest dolaşıma girmemiş eşyanın gümrük kıymeti ile özet beyan aşaması veya öncesinde yapılan haczin sonuçları

Gümrük tekniği açısından eşyanın haciz aşamasında nasıl ve kime satıldığından ziyade bahse konu eşyanın serbest dolaşıma sokulmak istenmesi halinde uygulanacak usuller önem arz etmektedir. Hacizli eşya satıldığında satış karşılığı bedel icra müdürlüğüne tahsil edileceğinden bir anlamda devletin tasarrufuna girmiş olacaktır. Ancak ithal talebini yapan şahıs ihaleyi alan kişi olacağından, ithal edilmek istenen eşya için gümrüklere beyan edilecek bedel ihale sonucu eşyanın satın alındığı bedel mi yoksa haciz borçlusunun yurtdışından getirdiği eşyalara esas olan fatura bedeli ve diğer yükümlülükler

mi olacaktır? Gümrüklere gelen eşyanın alıcısının borcundan dolayı hacze konu olması neticesinde eşyanın mülkiyeti icra dairesinin satışı sonrasında bu şahsa değil ihaleyi alan üçüncü bir kişiye geçecektir. Yine de mülkiyet hakkının başka birisine geçmesi bu eşya üzerinde bir takım kamu haklarının/alacağının doğmasına engel olmayacaktır. Kamu alacakları ödenmek-sizin elde edilen mülkiyet hakkı sınırlı olarak kullanılabilir. Örneğin nasıl ki serbest dolaşıma girmemiş, fakat gümrük antrepolarında bekleyen bir eşyanın henüz antrepodayken bir başka şahsa devri/satışı gerçekleşebiliyorsa, bu durum haczi yapıp üçüncü bir kişiye satılan eşyalar için de geçerli olacak, ancak bu eşyalar serbest dolaşıma sokulmak istenirse de vergisel yükümlülükleri ve ticaret politikası önlemleri bakımından da normal bir eşyadan farksız bir şekilde işlemlere konu olacaktır. Dolayısıyla icraen satılan eşyayı satın alan ve ithalini talep eden kişi bu eşyayla ilgili gümrükteki yükümlülüklerini yerine getirmeden tasarruf hakkını sınırlı olarak kullanabilecektir.

Hacizli eşyanın bedeli, daha anlaşılır bir ifadeyle gümrük idaresince vergi ve yükümlülükler esas alınacak kıymeti konusunda Gümrük Kanunu'nda açık bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün 2009/5 sayılı Genelgesi ile bu konu açıklığa kavuşturulmuştur. Buna göre; "henüz serbest dolaşımda olmayan ve borç alacak ilişkisi nedeniyle haczedilen, daha sonra icraen satış sonucunda yeni sahibi tarafından serbest dolaşıma giriş rejimine tabi tutulmak istenen eşyanın gümrük vergisinin hesaplanmasında esas alınacak kıymeti icraen satıştaki ihale bedeli değil, eşyanın 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 23 ila 31'nci maddelerine göre tespit edilen kıymettir" hükmü belirlenmekte, uygulamada da aynen genelge içeriğinde bahsedildiği gibi eşyanın satış bedeli yöntemi⁶ ile bulunan kıymeti üzerinden hesaplanan gümrük vergileri tahsil edilmektedir. Nitekim İcra İflas Kanunu'nun uygulanmasında da gümrükte haczedilerek satışı yapılan maldan elde edilen bedelin paylaşılması esnasında Kanunun 206'ncı maddesi gereği eşyanın aynından doğan gümrük vergisi rehinli alacaklardan önce ödenmektedir ki, bu husus paylaşımı yapma-

6 Türkiye'ye ihraç amaçlı yapılan satışta eşya için fiilen ödenen veya ödenecek olan fiyatlar.

cak olan icra müdürlüğü ve malın bulunduğu gümrük idaresince yapılacak yazışmalar neticesinde Gümrük İdaresince belirtilen gümrük vergisinin ödenmesi ile gerçekleşmektedir. Satış bedeli ise alıcının satıcıya veya satıcı yararına yaptığı ve yapacağı tüm ödemeleri kapsamaktadır. Burada karıştırılmaması gereken husus ihale alıcısı tarafından ödenen ihale bedelinin satıcıya da satıcı yararına değil Türkiye içerisindeki kişiye hatta ve hatta icra dairesine yapılan ödeme olmasıdır. Bu yönleriyle "satış bedeli" "ihale bedeli" kavramından tamamen ayrı bir kavram olup, bu ihale bedelinin gümrük vergilerinin tahsili ya da gümrük kıymetinin belirlenmesi hususunda bir hükmü bulunmamaktadır. Dolayısıyla ihaleyi alan eşyaların yeni sahibi gümrük vergilerini satıcının gönderdiği fatura bedeline eklenecek diğer yükümlülüklerin de toplanması sonucu bulunacak bedel üzerinden ödeyecektir.

Durumun daha iyi anlaşılması bakımından konu bir örnekle desteklenecek olursa; X şahsı Paraguay'dan ithal etmek istediği Gümrük Vergisi %34, Katma Değer Vergisi %8 olan pirinç cinsi eşyalar için gümrük işlemlerine başlamış, eşyalar T gümrüğüne getirildiğinde gümrüğün gözetiminde A tipi genel antrepoya konulmuş, X'in yurtiçinde bir borcundan dolayı alacaklısı olan Y icra dairesine başvurarak X'in Paraguay'dan getirdiği pirinçler üzerine haciz konulması talebinde bulunmuştur. Paraguay'dan gönderilen pirinçin fatura değeri 500.000 USD'dir. İlgili icra dairesi haciz talebini Kanuna uygun görerek onaylamış, gerekli bildirim yaparak eşyaların satış işlemlerini başlatmış ve ihaleye çıkmıştır. Bilirkişi tespiti sonucunda eşyaların bedeli 280.000 USD olarak belirlenmiş, Z isimli tüccar üzerine bu bedel üzerinden ihale kalmıştır. İcraen satışı gerçekleşen pirinçlerin ithali için Z isimli şahıs T gümrüğüne başvurarak eşyaları ithal etmek istediğini bildirmiş, ancak %34 Gümrük Vergisi ve %8 K.D.V karşılığı Türk Lirasını 500.000 USD üzerinden değil de 280.000 USD üzerinden ödeyerek ithal etmek istemiş olması halinde; Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün 2009/5 sayılı Genelgesi'nde belirtildiği üzere Gümrük Kanunu'nun 23 ila 31. Maddeleri uyarınca belirlenecek kıymet üzerinden yani 500.000 USD tutarını belirttiği fatura bedeli üzerinden %34 Gümrük Vergisi yani 170.000 USD karşılığı Türk Lirası bunu müteakip toplam bedel üzerinden de %8 K.D.V hesaplanıp öde-

yerek eşyaları serbest dolaşıma sokabilecektir. Bu aşamalara gelmiş hacizli eşyanın icraen satışından sonraki süreçte, normal bir şekilde ithal edilmek istenen eşyadan hiçbir farkı yoktur. Verilen örnek yurda girmesi/ithali yasak olmayan bir malın haczedilip satılmasına ve ödenecek gümrük vergilerinin ne şekilde kim tarafından ve hangi sıralamaya alınarak tahsil olunacağı yönünde bir örnektir. Örneğimizin işlemler tamamlanıp ithal talebi yapıldıktan sonra henüz serbest dolaşıma girmemiş pirinç cinsi eşyaların analizinde bu eşyaların GDO'lu oldukları tespit edilmiş olduklarını varsayarak incelediğimizde; GDO'lu pirinçin ülkemize ithali 5997 sayılı Biyogüvenlik Kanunu ve Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerine Dair Yönetmelik uyarınca yasak olduğundan, gerek İcra ve İflas Kanunu gerekse Türk Borçlar Kanununun 279'ncü maddesi gereğince mülkiyet ihale alıcısına geçmiş olması ve haczi ile satışı uygulayan icra dairesinin malın ihale alıcısına teslimine karar vermesiyle eşyanın ihale alıcısına serbest dolaşıma sokmak istese dahi teslim edilmeyecek, malın imhası gerekecektir. Gümrük sahası içerisinde bulunan bir malın haczinin yapılması ve icra dairesince satılarak paraya çevrilmesinde karşılaşılan yasal mevzuat boşluğu sorunu sadece vergiler dahilinde bir sorun değildir. Verilen örnekte de görüldüğü üzere işleme konu hacizli ve satılarak paraya çevrilen eşya dahi olsa en önemli unsur eşyanın ithalinin mümkün olup olmadığıdır. Bu eşyanın yurda girmesine izin verilmemesi ve imhasına karar verilmesi halinde yapılan haciz ve dolayısıyla paraya çevirme işleminin hükmü ne olacaktır? Burada İcra ve İflas Kanununun haczi düzenleyen hükümlerine bakıldığında; İcra İflas Kanunu 82'nci maddesi nelerin haczedilip nelerin haczedilmeyeceğini düzenlemiştir ve burada haczi yapan memura «haczi talep edilen mal veya hakların haczinin caiz olup olmadığını değerlendirme ve talebin kabulüne veya reddine karar verme yetkisi tanınmıştır. İcra memurunun gümrük sahasında bir malın haczedilmesi talebiyle karşı karşıya kaldığı durumda Gümrük idaresiyle yapacağı yazışmalar sonucunda haczi talep edilen malın yurda girmesinde sakınca olmadığını tespit ederek haczi uygulaması gerekmektedir. Örneğimizde Gümrük İdaresince GDO'lu olması sebebiyle imha kararı verilmesi halinde icra dairesince konulan haczin ve yapılan ihalenin

hukuki sonucu ne olacaktır? Burada üzerinde durulması gereken husus öncelikle yapılan ihale işleminin iptal edilmesidir. Bu iptalin İcra İflas Kanununda karşılığı ihalenin Feshidir. İhalenin feshini kimlerin isteyebileceği İcra İflas Kanununun 134'ncü maddesinde sayılmıştır. Bunlar içinde pey sürmek suretiyle ihaleye iştirak edenlerde bulunmaktadır. Örneğimizde belirtilen hususların gerçekleşmesi halinde ihale alıcısı söz konusu mallara kavuşamayacak ve ödemiş olduğu bedel ise haczi uygulayan ve satışı talep eden alacaklıya ödenecektir. İhale alıcısının "teslimi mümkün olmayan" bir malın ihalesinin feshini 7 gün içinde İcra Mahkemesinden talep etmesi gerekmektedir. İhale alıcısının teslimi mümkün olmayan bir malın ihalesinin feshi talebi neticesinde görülecek dava sonunda haklı sebeplerine dayanılarak ihalenin feshi olması halinde satış bedeli olarak ödemiş olduğu paraya kavuşması sağlanacaktır. İhale alıcısının yedi günlük ihalenin feshi davası açma süresi ise malın tesliminin mümkün olmadığını öğrendiği günden başlamaktadır. Bunu öğrenmesi ise; kesinleşmiş olarak hüküm gören bir ihale sonrasında gümrük idaresinden mali teslim beyanı üzerine teslimi mümkün olmadığını kendisine bildirildiği veyahut gümrük idaresinin bu malın tesliminin icra dairesine bildirilmesi ve icra dairesinin de ihale alıcısına keyfiyetin bildirilmesi ile dava açma süresi başlar. Ancak burada ihale alıcısının ihalenin feshini talep etmekten başka bir hukuki yol bulunmamaktadır. Bu şartlarda ihale ve haciz yok hükmünde olacak, imhası gereken pirinçler imha edildiği için ortada hacze konu eşya da olamayacaktır. Fesh olunan ihalenin ardından haczin hukuki durumu netleştirilmelidir. Çünkü gümrük sahasında haczedilerek ihale ile satılan mallar Gümrük İdaresince alınan karar gereği imha edilebilecektir. Bu durumda haczedilmezlik durumunu gözetmesi gerekirken menkul malların genetiği ile ilgili bilgi sahibi olması beklenemeyen icra müdürü bu haczi uygulamış olacaktır. Ancak haczin kaldırılması İcra İflas Kanununda belirli şartlara sahiptir bunlar;

- 1) Alacaklının haciz talebinden vazgeçmesi,
- 2) Borçlunun borcu ödeyerek haczin kaldırılmasını talep etmesi,

- 3) Hacizli malın süresinde satışının istenmemesi nedeniyle borçlu tarafından hükümsüz kalan haczin kaldırılması.

Şeklinde tahdidi olarak sıralanmaktadır.

Haczin zamanlaması ve bunu takiben doğura- cağı sonuçlarda sayılan diğer kritik noktalardan başka önemli bir hususu gündeme getirmektedir. Bir alacaklının hakkını, borçlunun kendi elinde veya üçüncü kişilerin elinde bulunan eşyası üzerine haciz koymak suretiyle temin etmekle yükümlü icra dairelerinin, bu kapsamda işlem gerçekleştirirken dikkat etmeleri gereken önemli hususlardan birisi de, haciz ihbarname-sini⁷ eşyanın ithali sürecinde hangi aşamada göndermesi gerektiğidir. Çünkü hacze konu edilecek bir eşya göndericisinin uhdesinden çıktıktan sonra sırasıyla, göndericinin eşyayı gönderdiği gümrük idaresi, eşyaların taşınmasını üstlenen kişi, varış gümrük idaresi, geçici depolama/antrepo işleticisi gibi birim veya kişilerin uhdesinde olacaktır. Bundan dolayı da eşyanın kimin uhdesinde olduğu hususu haciz işleminin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi bakımından önem arz edecektir. Uygulamada sıkça rastlanan ve gümrük idareleri ile icra dairelerini belirgin bir açmaza sürükleyen hususlardan birisi olan bu durum üçüncü kişi ya da kişilerin eşya üzerinde hak iddia edebilmesine olanak sağlayabilecektir. Bu hususun daha iyi anlaşılması bakımından, bir eşyanın ithali aşamasında düzenlenen özet beyanın ne olduğunun özellikle gümrük tekniğine yabancı olan kesimler tarafından dikkatli bir şekilde etüt edilmesi gerekmektedir. Özet beyan, taşıt aracı ve gümrüğe sunulan eşya ile ilgili, genel bilgilerin yer aldığı ve taşıyıcı veya temsilcisi tarafından yapılan beyan olarak tanımlanmaktadır. Türkiye Gümrük Bölgesinin kara suları veya hava sahasında durmaksızın geçen taşıt araçları ile taşınan eşya hariç olmak üzere Türkiye Gümrük Bölgesine gelen eşyanın, Türkiye Gümrük Bölgesi'ne getiren kişi veya yerine göre eşyanın gelişinden sonra taşınmasını üstlenen kişi tarafından gümrüğe sunulması gerekmektedir⁸. Taşıt aracının gümrük işlemlerinin yürütüldüğü alanlara girişine ilişkin

7 Borçlunun üçüncü kişideki alacağı veya hakkının alacaklısına teslimi ve ödenmesini sağlamak, o mal veya hakkın hacze muhatap olmuş borçluya ödenmemesini bildirmek üzere gönderilen ihbarname.

8 Gümrük Kanunu Madde 39.

gümrük veya gümrük muhafaza yetkililerince tutulan ilk kayıt tarihi eşyanın sunulmasının başlangıcının belirlenmesine esas alınacak tarihtir⁹. Eşyanın gümrüğe sunulduğu tarih daha sonra, önce ibraz olunan özet beyan ya da gümrük beyannamesi ile ilişkilendirilir. Türkiye Gümrük Bölgesi'ne getirilen eşya için özet beyan verilir, özet beyan eşyanın Türkiye Gümrük Bölgesi'ne getirilmesinden önce verilir¹⁰.

O halde eşyanın kimin uhdesinde olduğu hususu haczi ve sonuçlarını nasıl etkileyecektir. Şöyle ki: Yurtdışından Türkiye'ye getirilmekte olan ve henüz sadece özet beyanı verilmiş eşyalar için haciz işlemlerine başlanılmış olması halinde, uygulamada da sıkça rastlanıldığı üzere, borçlu şahıs henüz beyanname vermediği için eşyaların kendisine ait olmadığı def'ini ileri sürdüğünde ve başka bir kişinin bu eşyaların ithalatçısının asıl kendisi olduğunu ileri sürmesi halinde ortaya karmaşık bir durumun çıkması kaçınılmazdır. Bu durum kötü niyetli bir şekilde kullanıma açık olduğundan, eşyası üzerine haciz konulan şahıs eşyaların kendisine ait olmadığı iddiasından başka, beyanname vermeyerek gümrük idaresi nezdinde bu işlemlerin devamını da kilitlemiş olacaktır. Peki, bu durumda hangi yöntemler izlenebilir? Durumun karmaşıklığı ve Kanun boşlukları değerlendirildiğinde eşyaları üzerine haciz konulan borçlunun bu boşluklardan faydalanarak hacizden kurtulma yolunu seçmesi içinden çıkılmaz bir durum gibi gözükse de, gümrük mevzuatının bazı hükümleri bu soruna çözüm getirebilecektir. Örneğin gümrük mevzuatında belirtilen "ödeme şekillerinin" iddia sahibinin eşyaların kendisine ait olmadığı hususunu çürütücü etkilere sahip olduğu görülmektedir. Gümrük mevzuatında görülen ödeme şekillerinden birisi olan peşin ödeme iddia sahibinin tezini çürütecek, bu kişinin banka kanalıyla yaptığı transfer bu eşyaların ithalatçısının kendisi olduğu yönünde kuvvetli bir karine oluşturacaktır. Ancak ödeme şekli mal mukabili¹¹ gibi bir yöntem ise nasıl bir yol izlenecektir? Bu husus da uygulamada sıkça karşılaşılan bir sorun olmakla birlikte iddia sahibi malı gümrüğe

9 Gümrük Kanunu Madde 73.

10 Gümrük Kanunu Madde 13.

11 Mal mukabili ödeme, ithalatçının satın aldığı malın bedelini, o malın satış sözleşmesinde gösterilen varış yerine gelmesi ve teslim alınmasından sonra ödemesidir.

terk ettiği gibi bir varsayımda, gümrük idareleri bu durumda gönderici tarafından da bir takım taleplere maruz kalabilmektedir. Çünkü henüz ortada malın bedelinin transferine ilişkin somut bir veri olmadığından, beyanname de verilmediğinden, bu eşyalara ne haciz konulabilecektir ne de eşyalar serbest dolaşıma sokulabilecektir. Bunun yanında gönderici firma da alacağını tahsil edemeyeceğinden çoklu bir mağduriyete sebebiyet verilmiş olacaktır. Aslında özet beyandan kaynaklanan sorumluluğa Gümrük Yönetmeliği'nde değinilmiş, ancak uygulamada karşılaşılan bu gibi somut vakalara çözüm getirecek açık hükümlere yer verilmemiştir. Uygun olan çözüm hali Gümrük Yönetmeliğinin 63'ncü maddesinin çerçevesi biraz genişletilerek sağlanabilecektir. Bu maddede "beyanın bağlayıcılığıyla ilgili kurallar özet beyan için de geçerlidir ve veren kişi özet beyanın doğruluğundan sorumludur" hükmü belirtilmekte, ancak özet beyan verildikten sonra eşya sahibinin, hele ki borcundan dolayı hacze muhatap ise bu eşyaları art niyetli kullanması ya da kabul etmemesine engel teşkil edecek bir düzenlemeye gidilmediği görülmektedir. Şu halde mevcut düzenlemeler ışığında icra dairelerinin gümrük idareleri ile temas geçerek hacze konu eşyalar için beyanname düzenlenmesi ve onaylanması aşamalarını beklemelerinde fayda olduğu düşünülmektedir.

Sonuç

Bu yazıda icraen satılan ancak serbest dolaşıma girmemiş eşyanın gümrük kıymetinin nasıl belirlenmesi gerektiği, bu tür eşyanın haczi ve serbest dolaşıma giriş aşamasında hangi kurum veya şahısların rol aldığı, hacizli eşya bildirimlerinin gümrük idarelerine nasıl yapıldığı, gümrük idareleri ile eşyanın bulunduğu geçici depolama yeri veya antrepo işleticilerinin hangi işlemleri gerçekleştirdiği, ihtiyati haciz kavramı, haciz ihbarnamelerinin zamanlamasının önemi, ithali yasak olan eşyanın hacze konu olması halinde idarelerin tutumu konu edilmiştir. İcra iflas mevzuatı ve gümrük mevzuatında sayılanların dışında ve özellikle verilen örnek ile somut olaya uygulanacak bir hüküm bulunmamakla birlikte İcra İflas Kanunu'nun 82'nci maddesinin son fıkrasında belirtildiği üzere icra memuru, haczi talep edilen mal veya hakların haczinin caiz olup olmadığını değerlendirir ve talebin kabulüne veya reddine karar verir denilmektedir.

Dolayısıyla "bir şeyin haczedilip haczedilmeyeceğini" o şeyin devir edilip edilememe, teslim edilip edilememe niteliği belirlediğinden farklı bir ifadeyle ancak devri mümkün (serbest) olan şeyler haczedilebileceğinden, icra memurunun da bazı durumlarda, somut örnekte de olduğu gibi eşyanın ithalinin mümkün olup olmayacağını bilemeyeceği de düşünüldüğünde, gümrük idaresinin söz konusu mal üzerinde mevzuatlar gereği uygulaması kaçınılmaz olan bazı tasarruflarını (imha, mahrece iade¹² gibi) haczi koyan icra dairesine bildirmesi örneğin "Haczedilemezlik talebi" gibi haczin kaldırılmasını talep etmesinin gerektiği düşünülmektedir. İcra Dairesinin ise haczedilemezlik hususundaki yetkisini kullanarak bu mal üzerindeki haczin kaldırılmasına karar vermesi gerekmektedir. Görüldüğü üzere ne İcra-İflas mevzuatı ne de Gümrük Mevzuatı anılan durumun çözümü için net bir düzenleme ortaya koymamaktadır. Bu durum uygulamada ve bunun devamı olan adli süreçlerde ciddi karmaşıklıklara sebep olmaktadır. Dolayısıyla gerek gümrük idaresi personeli gerekse icra daireleri personelinin, serbest dolaşıma girmemiş ve hacze konu edilmiş eşyalara yönelik yapacakları işlemlerde karmaşıklığa neden olacak uygulamalardan uzaklaşması ve uygulamada birliğin sağlanması amacıyla, özellikle eşyanın vergilemeye esas alınacağı kıymetin Gümrük Kanunu 23 ila 31'nci maddelerinin somut olaylara uygulanacak şekilde anlaşılabilmesi nedeniyle detaylandırılarak gümrük idarelerinin talimatlandırılması, ayrıca haciz ihbarnamelerinin eşyaların bulunduğu yere göre (özel antrepo, geçici depolama yeri, gümrük sahası gibi) hangi usullerle gönderilmesi gerektiği, ihtiyati haciz mevzuatı olduğunda itiraz merciinin gümrük idaresi ya da icra daireleri değil de infazı yapan icra dairesinin bağlı olduğu tetkik merciine yapılması gerektiğini, satış bedeli ile ihale bedelinin vergilemeye esas olan bedel olma anlamında farklı kavramlar olduğunu, haczi mümkün olmayan eşya olması halinde gümrük idareleri ve icra dairelerinin uyması gerekli usulleri, özet beyan aşamasında veya beyannamenin gümrük idaresine sunulmasından önce borçlunun ithal etmek istediği eşyalar üzerine haciz olduğunu öğrenmesi halinde

12 Gümrüğe gelen bir eşyanın vergileri yatırılmadan satışına ya da aynı ülkedeki başka bir alıcıya geri gönderilmesi işleminde Mahrecine iade denir.

takınabileceği olumsuz, art niyetli davranışlara karşı önlem olabilecek hususları da içeren yeni bir düzenlemenin yapılmasının kaçınılmaz olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

- Ağzıbüyük, Ömer (2011), 'Gümrüklerde icra yoluyla satılan eşyanın kıymeti ve serbest dolaşıma girişi. Gümrük Dergisi Ocak-Mart 2011. S.98-104.
- Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın Gümrük Müsteşarlığı'na yönelik 13.02.2002 tarih ve 6952 sayılı yazısı.
- Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın Gümrük Müsteşarlığı'na yönelik 14.11.2003 tarih ve 57320 sayılı yazısı.
- Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerine Dair Yönetmelik.
- Gökçelik, Cahit (2009), Gümrük ve Dış Ticaret Uygulamaları.
- Gümrük Yönetmeliği.
- Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün 2000/42 Sayılı Genelgesi.
- Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün 'İcra edilen eşyanın ithali' konulu 21.11.2003 tarihli 29580 sayılı yazısı.
- Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün 'İcraen satılan eşyanın kıymeti' konulu 17.04.2009 tarihli 2009/5 sayılı genelgesi.
- Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün 'İstisnai ithalat' konulu 23.12.2002 tarihli 28956 sayılı yazısı.
- Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün 'İcra edilen eşyanın ithali' konulu 04.05.2009 tarihli 9620 sayılı yazısı.
- Kuru, Baki (2013), İcra ve İflas Hukuku El Kitabı.
- T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Hukuk Müşavirliği'nin Dava ve İcra Takipleri ile bunlara bağlı iş ve işlemlerde uyulacak usul ve esaslar hakkındaki 01.08.2012 tarihli 2012/1 sayılı genelgesi.
- Türk Borçlar Kanunu, 04.02.2011 Tarihli 27836 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan.
- Uçak, Hakan. Gümrük Müfettişleri Yayını Yayın No:14. Gümrük Mevzuatında Kıymet ve Uygulamaları.
- Uyar, Talih. İcra Hukukunda İstihkak İddiası Kavramı. www.mycra.com/makale/talihuyar/23.htm Erişim Tarihi: 05.05.2013.
- Uyar, Talih. Taşınır ve taşınmazların haczi. www.mycra.com/makale/talihuyar/42.htm Erişim Tarihi: 05.05.2013
- Uyar, Talih. Devredilemedikleri için Haczedilemeyen Şeyler-Açıklama www.e-uyar.com.tr
- 4458 sayılı Gümrük Kanunu.
- 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu.
- 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanunu.
- Yargıtay 12.Hukuk Dairesinden 15.02.2008 E:2007/9175,K:1286 no.lu karar.
- Yargıtay 12. HD.27.10.1994 T. E:11894 K:13112 ve yerleşik içtihatları.

FİNANSAL KRİZLERİN ÖNLENMESİNDE TOBİN VERGİSİNİN BİR TÜREVİ OLARAK SPAHN VERGİSİ

GÜMRÜK&TİCARET
DERGİSİ

Sayı:1 Yıl:2013

Arş. Gör. Doğan BOZDOĞAN*
Arş. Gör. Selçuk BUYRUKOĞLU**
Arş. Gör. Kübra BOZDOĞAN***

Özet

Bretton Woods sisteminin 1970'lerde yaşanan krizleri taşıyamayıp çöküşünün ardından uluslararası sermaye hareketlerinin boyutlarında ve türlerinde önemli değişimler olmuştur. Bu değişimlerden birisi de finansal serbestleşmedir.

Çalışmada, finansal serbestleşme ve küreselleşme sürecini arkasına alarak, herhangi bir engelle karşılaşmadan hareket edebilen kısa vadeli spekülasyon sermaye hareketlerinin, gelişmekte olan ülkelerde dönemler itibari ile yaşanan finansal krizlerde ne denli etkili olduğu araştırılarak bu bağlamda söz konusu spekülasyon hareketlerin engellenmesine yönelik, spot döviz işlemleri üzerine vergi konulması fikrinin sonucu olan Tobin Vergisi'ne bir alternatif olarak Spahn Vergisi incelenmiştir. Bu inceleme yapılırken özellikle Tobin Vergisi'ne yönelik eleştiriler dikkate alınmıştır. Çalışmada ayrıca Spahn Vergisi ile birlikte özellikle Şili'de uygulanan sermaye girişlerine yönelik kontrollerin de önemine değinilmiş ve bir takım önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Spahn Vergisi, Tobin Vergisi, Spekülasyon, Krizler.

Abstract

Crises in the 1970s after the collapse of the Bretton Woods system to bear the sizes and types of international capital flows have been significant changes. This is one of the changes in financial liberalization.

In the study, backed by financial liberalization and globalization process, any short-term speculative capital flows can move without hindrance, the financial crises in developing countries how to be effective as of the terms mentioned in this context investigated for the prevention of speculative movements, spot a tax on foreign exchange transactions Tobin tax rate of which is the result of the idea of putting Spahn Tax investigated as an alternative. The criticisms of the review, especially the Tobin Tax at the rate taken into account. The study also specifically enforced in the Spahn tax, with emphasis on controls on capital inflows and some suggestions were made.

Key Words: Spahn Tax, Tobin Tax, Speculation, Crises.

Jel Classification Codes: D84, G01, H20.

* Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Maliye Bölümü

** Pamukkale Üniversitesi, Maliye Bölümü

*** Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Maliye Bölümü

Giriş

1970'lerin başından itibaren Bretton Woods'un sabit parite sistemi ile yer değiştiren esnek kur oranları rejiminin, kurların fiyat değişkenliğini arttırdığı söylenebilir. Bunun paralelinde, sermaye hareketlerinin serbest olduğu bir durumda sabit kur oranlarının sürdürülmesi ise, 1990'larda döviz kurlarına yönelik spekülasyon saldırılarının bir nedeni olarak görülmektedir. 1990'lı yılların başında yaşanan Avrupa Döviz Kuru Mekanizması krizinin ardından krizlerin sayısı ve derinliği artmıştır. Bu krizi takip eden Asya krizi, Latin Amerika krizi ve son olarak 2008 küresel krizleri sermaye hareketlerinin serbest olmasının sonuçları olarak değerlendirilmektedir.

Söz konusu krizlere yönelik gerek kısa gerekse uzun vadeli tedbirlerin alınmasının gerekliliği göz ardı edilemez. Bu noktada 1972 yılında finansal krizlere yönelik olarak James Tobin'in ortaya attığı sermaye hareketlerinin vergilendirilmesi düşüncesinin ardından 1990'lı yıllarda Paul Bernd Spahn tarafından geliştirilen iki basamaklı vergi uygulaması gündeme gelmiştir. Son olarak 2008 krizinden sonra Avrupa Birliği ülkelerinde uygulanabilirliği tartışılan finansal işlem vergisi bir diğer önlem amaçlı vergi olarak dikkat çekmektedir.

Amaçları ve uygulanma alanları açısından benzerlik gösteren bu vergiler temelleri bakımından birbirlerinden ayrılmaktadır. Özellikle iki aşamalı bir vergi sistemini ön gören Spahn vergisi uygulanabilirlik açısından diğer vergilere nazaran daha avantajlı görünmektedir. Tobin ve finansal işlem vergilerine yönelik, kısa vadeli çözüm getirdikleri ve etkinlik kazanmaları için küresel anlamda uygulanmalarının zorunlu olması gibi eleştiriler Spahn vergisini uluslararası finansal piyasalarda daha kullanılabilir kılmaktadır. Ancak Spahn vergisinin de etkinliğinin artırılması gerekmektedir. Bunun için de 1991-1998 döneminde Şili'de uygulanan zorunlu karşılık düzenlemesinin Spahn vergi ile birlikte uygulanması gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı finansal krizlere sebebiyet verebilen uluslararası spekülasyon para hareketliliğini önlemeye yönelik ortaya atılan yöntemleri karşılaştırmalı olarak ele almaktır. Sonuçta hedeflenen, finansal kriz dönemlerinde uygulan-

abilecek bir maliye politikası aracı olarak Spahn vergisinin diğer işlem vergilerine göre üstün yanlarını belirterek uygulanabilirliğini ortaya koymaktır. Ayrıca çalışmada, Spahn vergisinin zorunlu karşılık uygulaması ile etkinliğinin daha da artırılacağına yönelik bazı görüş ve önerilerde de bulunulacaktır.

1. Genel Olarak Finansal Kriz Olgusu ve Finansal Kriz Türleri

Kriz, beklenmedik gelişmelerin meydana gelmesi sonucunda ortaya çıkan, öngörülemez ve önleme mekanizmalarının yetersiz kaldığı tehlike olarak tanımlanabilir. Günlük hayatta, finansal kriz, ekonomik kriz, mali kriz, siyasi kriz, ahlaki kriz, hükümet krizi, döviz krizi v.b. şekillerinde kullanılmaktadır. Bunlar arasında ise en fazla sözü edilenler ise finansal ve ekonomik krizlerdir.

Krizler, bir ülkenin istikrarlı bir durumdan istikrarsız geçmesine, ekonomisinde aniden beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan olayların mikro açıdan firmaları, makro açıdan da ülke ekonomisini sarsacak sonuçlar ortaya çıkmasına vesile olabirler (Aktan ve Şen, 2001:1226).

Makroekonomik kriz türleri reel ve finansal sektör krizleri şeklinde sınıflandırılabilir. Reel krizler, mal-hizmet ve işgücü piyasalarında ciddi daralma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle, üretim miktarının azalması, tam istihdam düzeyinden uzaklaşması, ekonomide atıl kapasitelerin oluşması ve işsizliğin artması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Finansal krizler, para ve hisse senedi piyasaları gibi finans piyasalarındaki şiddetli fiyat dalgalanmaları veya bankacılık sisteminde geri dönmeyen kredilerin aşırı derecede artması sonucunda yaşanan ciddi ekonomik sorunlar olarak kabul edilebilir (Gedikli, 2009:30). Finans sektöründe oluşan krizler piyasaların işlevlerini tam olarak yerine getirememesine neden olmaktadır. Bu durumda ekonomik faaliyetlerde daralmaya sebep olduğu söylenebilir. Finansal krizler derin bir etkiye sahiptir. Ülkelerin siyasi, ekonomik ve sosyal unsurları finansal krizlerden ciddi bir şekilde etkilenmektedir. Bu da söz konusu krizlerin nedenlerinin tespit edilmesini zorunlu kılmaktadır. Ayrıca tespit edilen sebeplere yönelik tedbirlerinde alınması gerekmektedir.

1.1. Finansal Krizlerin Tarihi

Finansal liberalleşme düşüncesi, neoklasik te-
orinin bir öngörüsü olarak dikkat çekmektedir.
Finansal serbestleşme düşüncesinin temelinde
yerli tasarrufların yetersiz kaldığı durumlarda
yabancı tasarrufların etkin olarak kullanılması
gerektiği fikri yatmaktadır. Finansal serbestleş-
me ile yabancı tasarrufların yerli yatırımları ve
büyümeyi olumlu yönde etkileyeceği düşünül-
mektedir. Bu düşünceye göre sermaye hareket-
lerinin serbestleşmesi sonucunda tasarruflar,
sermaye darboğazı çeken ülkelere akacak, bir
başka deyişle, ekonomik etkinliği geliştirerek
büyüme ve istihdamı gerçekleştirmek için yurt-
içi tasarrufları yeterli olmayan gelişmekte olan
ülkelerde faiz oranını yükselterek, tasarruf faz-
lası olan ülkelerin tasarrufları çekilecek ve bu
süreç, gelişmekte olan ülkelerdeki faiz oranları
uluslar arası faiz oranı seviyesine inene kadar
devam edecektir (Duman, 2002:41).

1980 ve 1990 arası küreselleşmenin hızlandığı
bir dönem olarak kabul edilmektedir. Bu dö-
nemde küresel düzeyde yaşanan sermaye akımlarının
hem gelişmiş hem de gelişmekte olan
ülkeler üzerinde pozitif etkiler oluşturacağı bazı
düşünürler tarafından kabul edilmiştir. Burada
planlanan gelişmiş ülkelerdeki tasarruf fazlasının
tasarruf eksikliği ve sermaye ihtiyacı duyan
gelişmekte olan ülkelere kaymasını sağlamaktır.
Böylelikle gelişmiş ülkede bulunan sermaye sa-
hipleri sermayelerini gelişmekte olan ülkelere
kaydırarak daha fazla faiz geliri elde etme imkanı
yakalayacaktır (Güloğlu ve Altınöğlü, 2002:3).

1980 sonrasında gelişmekte olan ülkelerde ya-
şanan yeni ekonomik yapılanmalar ve finansal
liberalleşme neticesinde, uluslar arası sermaye
yönünü gelişmekte olan ülkelere doğru çevir-
miştir. Bu akımdan yararlanmak isteyen pek
çok ülke finansal serbestleşme politikalarını
benimsemiştir. Finansal serbestleşme yabancı
yatırımları çekme konusunda oluşturduğu akım
nedeniyle çok cazip bir görüntü çizse de bazı
olumsuz yönlerinin de olduğu açıktır. Özellikle
ulusal döviz piyasaları açısından bu serbestliğin
yansımalarına bakıldığında, ülkelerin döviz rezerv
hareketliliğinin giriş ve çıkış evrelerindeki "kısa
vadecilik" ve ulusal finans piyasalarının giderek
daha fazla spekülasyonla açıklık hale gelmesi
sonucunda belirsizlik ve risk ortamının ortaya
çıktığı görülmektedir (Durusoy, 2000:20).

Finansal krizlerin farklı coğrafyalarda ve farklı
makroekonomik şartlar altında çıkması ve dola-
yısıyla her bir krizin kendine özgü unsurlara sa-
hip olması, krizlerin öngörülememesine neden
olmaktadır. Ancak krizlerin nedeni ne olursa
olsun, sonuçlarının aynı olduğu söylenebilir. Bu
noktada milli gelirin düşmesi sonucu ülke eko-
nomisi fakirleşmekte, mali piyasalardaki dalga-
lanmaların artması sonucu da yatırımcılar zarar
etmekte ve buda işsizliği artırmaktadır (Tülay ve
Erdönmez, 1999:1). Burada finansal krizin tür
olarak niteliği önem arz etmektedir. Genel ola-
rak finansal kriz türleri, para krizleri, bankacılık
krizleri, ikiz krizler ve borç krizleridir.

1.2. Finansal Kriz Türleri

Literatürde bazı kriz gruplandırmaları mevcut-
tur. Bu konuda IMF'nin yaptığı sınıflandırma tem-
mel alınabilir. Buna göre finansal krizler, para,
bankacılık ve borç krizleri olarak üçlü bir ayrıma
tabi tutulabilir. Genellikle birlikte seyreden para
ve bankacılık krizlerini ikiz krizler olarak adlan-
dırmak da mümkündür.

Krizlerin kaynaklandığı sektöre göre, dengesiz-
liklerin yapısına ve bu dengesizliklerin kaynak-
landığı finansman vadesine göre sınıflandırma
yapmak da mümkündür. Yaşanan bir krizin et-
kilerinin tespitinde sorunun sadece finansal bo-
yutunun irdelenmesi kısırlı bir uygulama olabilir.
Dolayısıyla krizin reel sektör üzerindeki etkileri-
nin de değerlendirilmesi gerekir.

2008 küresel krizi ile birlikte oluşan finansal kri-
zin aslında gelişmekte olan ülkelerin bir sorunu
olmadığı gelişmiş ülkeler için ise farklı şekil ve
etkilerde ağır hasarlar oluşturduğu açıktır.

1.2.1. Para Krizleri

Para krizi, literatürde döviz krizi olarak da ifade
edilmektedir. Döviz kurundaki ani bir hareket
ve sermaye hareketlerindeki keskin bir değişim
sonucu ortaya çıkmaktadır (Yay vd., 2001:20).
Özellikle sabit döviz kuru sisteminde piyasa
katılımcılarının taleplerini aniden ulusal para
ile şekillendirmiş aktiflerden yabancı paralı ak-
tiflere kaydırılması sonucu, Merkez Bankası'nın
döviz rezervlerinin tükenmesi şeklinde ortaya
çıkan krizlerdir (Turgut, 2007:36).

Bir ülke parasının üzerindeki spekülasyonla
bir devalüasyonla veya şiddetli değer kaybıyla
sonuçlanırsa veya Merkez Bankası büyük
miktarlarda rezerv satmak veya faiz oranlarını
önemli oranlarda yükseltmek suretiyle parayı
korumaya zorlanırsa bir para krizi ortaya çık-
maktadır (Delice, 2003:59). Para krizi bir ülke
parasına güvenin kaybolmasına dolayısıyla spe-
külasyon fonlarının ülkeyi terk etmeye başlaması
ve merkez bankasının tüm destekleme çabalarına
rağmen mevcut kurun sürdürülemez olarak
ulusal paranın devalüe edilmesi veya tümünden
dalgalanmaya bırakılması şeklinde de tanımlan-
maktadır (Seyidoğlu, 1999:583). Döviz krizleri
genelde sabit kura dayalı dezenflasyon prog-
ramları sonucu ortaya çıkmakta ve yerli paranın
değer kazanması sonucu, cari işlemler denge-
sindeki açık büyümektedir.

1.2.2. Bankacılık Krizleri

Bankacılık krizleri genelde banka bilançolarının
kötüleştirmesinden; bilanço aktif yapılarının
bozulmasından kaynaklanmaktadır (Turgut,
2007:37). Başka bir ifade ile, geri dönmeyen
kredilerin artması, menkul değerler piyasasın-
daki dalgalanmalar, reel sektörün küçülmesi
nedeniyle bankaların aktif yapılarının bozul-
ması bankacılık krizlerinin temel nedenleri ol-
maktadır (Eren ve Süslü, 2001:664). Bankacılık
krizlerinin bir başka tanımı da, bir ya da birden
fazla bankaya güvenin sarsılması, halkın aniden
ve yaygın olarak mevduatlarını çekmek için ban-
kalara yüklenmesi olarak tanımlanmaktadır (Pa-
rasız, 1999:53).

1.2.3. İkiz Krizler

Finansal serbestleşmenin paralelinde makro-
ekonomik politika ve finansal sisteminin geli-
şmesindeki yetersizlik, bankacılık sektörü krizini,
ardından da döviz krizine neden olarak ekono-
mide kırılmalıya neden olmaktadır.

İkiz krizler, bir para krizinin bankacılık krizine
neden olması veya bir bankacılık krizinin para
krizine neden olması şeklinde iki türlü gerçek-
leşebilir. 1976-2002 yılları arasında 38 ülke, biri
para, diğeri ise onu takip eden en az bir tane ikiz
kriz dönemi yaşamıştır (Gedikli, 2009:48).

Para krizlerinin bankacılık krizlerine neden
olması ve dolayısıyla ikiz krizin oluşması du-
rumuyla Şili'de karşılaşmıştır. Şili'de 1979 ve
1982 yılları arasında yerli para dolar karşısında
aşırı değerlendiğinden, Şili hükümeti pesonun
dolara rahatça çevrilmesine izin vermiştir (Ge-
dikli, 2009:49). Bununla birlikte maaşlar yüksek
seviyelere çıkan enflasyon oranına bağlanmıştır.
Ancak bu önlemler pesonun dolar karşısındaki
güçlenmesine engel olamamıştır. Şili en son çö-
züm olarak dış borçlanmaya gitmiştir.

Bankacılık krizinin para krizine yol açması ve do-
layısıyla ikiz krizin ortaya çıkması ile ilgili olarak
IMF üç durumun varlığının söz konusu olma-
sının gerektiğini belirtmektedir. Bu durumlar (Ge-
dikli, 2009:50);

- Bankalardan kaçışlar ve mali etki,
- Paraya olan talepteki düşüşler,
- Aracı bankalar vasıtasıyla sermaye akışlarının geriye dönmesi ve para krizleri.

1.2.4. Borç Krizleri

Borçlanma, her ne kadar uygun görülmesi de
gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin önüne ge-
çemediği makroekonomik bir sorundur. Ülkeler
ekonomik ihtiyaçları karşılamak ve yine ekono-
miye yönelik hedefleri gerçekleştirmek için iç ve
dış borçlanma yolunu izlemektedir. Ekonomiye
yönelik hedeflerin özellikle gelişmekte olan ül-
keler için tartışılmaz bir öneminin olduğu düşü-
nülürse söz konusu ülkelerin gelişmiş ülkelere
nazaran daha fazla borçlanma yolunu tercih
ettikleri söylenebilir. Gittikçe artan borç ihtiya-
cı bir noktadan sonra, özellikle finansal kaynak
sorunu çeken gelişmekte olan ülkelerde kaçını-
lmaz hale gelmekte ve bu da borç krizlerine
neden olmaktadır (Çiçek vd., 2012:85).

1. Uluslar Arası Finansal Serbestleşme, Dünyada Yaşanan Finansal Kaynaklı Küresel Krizler, Krizlere Yönelik Önlemler: Tobin ve Spahn Vergisi

1.1. Uluslar arası Finansal Serbestleşme ve Sermaye Hareketleri

Kapitalist sistem içerisinde ekonomik büyüme,
sadece tek bir ülkenin problemi değil sistemin
devamlılığı ve zengin ülkelerdeki sermaye sa-

hiplerinin karlılık oranlarını arttırabilmeleri için gereken bir süreçtir (Mangır ve Ay, 2012:396). Bu yüzden uluslar arası sistemin tıkandığı ve likidite problemlerinin yaşandığı dönemlerde borçlu ülkelerin içinde bulunduğu sıkıntılı durum gelişmiş ülkeleri de olumsuz etkilemiştir. Bunun bir sonucu olarak ülkeler, büyümelerinin devamlılığı ve borç problemlerinin sona ermesi için ekonomilerini özellikle mali kesim açısından uluslar arası aktörlere açmalıdırlar. Finansal piyasaların serbestleştirilmesi ve dışa açılması ekonomik büyümeyi pozitif etkileyecek bir unsurdur.

90'lı yıllar gelişmekte olan ülkeler açısından uluslar arası finansal serbestleşmenin hız kazandığı bir dönemdir. Bu dönemde, gelişmekte olan ülkeler, kaynak yetersizliğine dayanan istikrarsız büyüme oranlarının çözümü olarak uluslar arası sermaye hareketlerini çekmeyi hedefleyen istikrar programları uygulamıştır (Mangır ve Ay, 2012:397). Bu da uluslar arası özel sermaye hareketlerinin başta yükselen piyasalar olmak üzere gelişmekte olan ülkelere yönelme-sine ortam hazırlamıştır.

Tablo 1. Uluslar arası Sermaye Hareketleri (milyar dolar)

	1975-82	1983-90	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Net Sermaye Akışı	22.3	37.7	224.2	161.0	262.3	361.4	501.4	659.0	1.221.6	780.3

Kaynak: Mangır ve Ay, 2012:397

Tablo 1'de gelişmekte olan ülkelere yönelen özel sermaye hareketleri görülmektedir. Tablo incelendiğinde 2008 krizinin hemen öncesinde gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye hareketleri 1.221.6 milyar dolara ulaştığı görülecektir. Gelişmekte olan ülkelerin yetersiz sermaye problemlerini çözmeye yönelik olarak finansal piyasaların dışa açılması söz konusu ülkelerin böylesine büyük miktarlarda sermayeyi kaldıracak bir ekonomiye sahip olmamaları nedeniyle bu durum krizlere neden olmuştur.

1.2. Dünyada Yaşanan Finansal Kaynaklı Küresel Krizler

Kapitalizmin gelişme sürecinde yaşanan en büyük kriz 1929 Dünya Buhranı'dır. Bu krizin etkileri geçtikten sonra 1980'lerin başlarına kadar dünya ekonomisinde büyük çapta bir ekonomik veya finansal krize rastlanmamaktadır. Bu arada çok büyük boyutlarda olmamakla birlikte 1980'li yılların başında gelişmekte olan ülke-

lerin dış borç yükümlülüklerini yerine getirememeleri sonucu yaşanan borç krizi, gelişmiş ve gelişmekte olan dünyada etkileri uzun süre devam eden ciddi ekonomik problemler yaşanmasına ve bir bütün olarak dünya ekonomisinin daralmasına yol açmıştır (Varlık, 2002:168).

1990'lı yıllar, gelişmekte olan bir çok ülkenin önemli ölçüde dışa açıldığı, ekonomik ve finansal krizlerin ortaya çıkma sıklığının arttığı ve daha çok bölgesel nitelik kazandığı bir dönemi temsil etmektedir. Bu dönemde yaşanan finansal krizlerin en önemlileri, Avrupa döviz kuru mekanizması krizi, Latin Amerika Krizleri, Doğu Asya Krizi ve Rusya krizidir. 2000'li yıllardaki en önemli finansal kriz ise 2008 krizi olarak bilinen ve Amerika mortgage sisteminin neden olduğu küresel krizdir. 2008 küresel krizinin etkileri günümüzde hala hissedilmektedir. Gerek Avrupa Birliği gerekse de diğer dünya ülkelerinde bu krizle birlikte bir takım önlem paketleri ortaya konulmaktadır.

Dünya genelinde son yıllarda yaşanmış yukarıda sayılan krizleri şu şekilde kısaca ele almak mümkündür.

1.2.1. Avrupa Döviz Kuru Mekanizması Krizi

Finansal serbestleşme sonrası, 1992-1993 yıllarında Avrupa Birliği ülkelerinde ortaya çıkan Avrupa Döviz Kuru Mekanizması krizi finansal karakterli ilk büyük krizdir. Krizin çıkmasında özellikle ABD faiz oranlarına göre yüksek olan Avrupa ülkeleri faiz oranlarının yabancı sermayeyi istikrarlı bölgeye çekmesi, ülke paralarının aşırı değerlendirilmesi ve cari açıkların artması en önemli faktördür (Fratzscher, 2002:15). Diğer taraftan Avrupa ülkelerinde krizden önce uygulanan nispeten gevşek maliye politikasıyla sıkı para politikası sonuçlarının verimli olmaması da krizin çıkmasında etkin rol oynamıştır. Cari açıkları finanse etmede gerekli olan yabancı sermayeyi çekmek için yüksek tutulan faiz oranları yatırımları engellemiş ve bu durumda resesyona neden olmuştur (Başyigit, 2010:26). Bütün bu faktörlere bağlı olarak Avrupa Döviz Kuru Krizi, sabitlenmiş döviz kurunun, aşırı değerli paraların, finansal serbestliğin ve en önemlisi uluslar arası sermaye piyasalarındaki spekülasyonların sonucu olarak oluşmuş bir para krizidir (Yay, 2001:32).

Latin Amerika Krizleri

Küreselleşme ile birlikte hızlanan finansal serbestleşmenin olumsuz etkilerinin yaşandığı coğrafyalardan biriside Latin Amerika'dır. Başta Arjantin ve Brezilya olmak üzere pek çok Latin Amerika ülkesi finansal krizden ağır şekilde etkilenmiştir.

1980'li yıllarda Latin Amerika ülkelerinin finansal gelişmişlik düzeyi birbirinden farklılık göstermektedir. Arjantin, Brezilya, Şili, Uruguay gibi ülkelerde bankacılık sektörü önemli derecede dengesizlikler göstermesine rağmen, biraz daha gelişmiş durumdadır (Edwards, 1995:200). Bu ülkelerde finansal baskı politikaları, faiz oranlarının kontrol edilmesi, kredi tesisinin devlet tarafından yapılması, menkul kıymetler borsalarının ve yani mali kurumların kurulmasının engellenmesi, sermaye hareketlerine sınır getirilmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Finansal baskı politikaları Latin Amerika ülkelerinde finansal sektörün daralmasına neden olmuştur. Finan-

sal sektörün büyüklüğünü ölçen para arzının GSYİH'ya oranı, 1980 öncesinde %40'ların altında seyretmiştir (Çiçek vd, 2012:88). Gelişmiş ülkelerin oranları ile karşılaştırıldığında, bu oran oldukça düşüktür.

1980'lerden 1990'lara kadar olan dönemde, özellikle 1982 borç krizinden sonra, Latin Amerika ülkeleri finansal sistemlerine derinlik kazandırma ve yatırımlarda verimliliği artırma amacını benimsemişler; bu amaca yönelik olarak da faiz oranlarının serbest bırakılması, kredi tahsis politikalarının terk edilmesi, mevduat munzam karşılık oranlarının düşürülmesi, yerli ve yabancı bankaların finansal sisteme girmelerini engelleyen yasaların kaldırılması ile etkin denetimi içeren mali reformlar yapılmıştır (Güloğlu ve Altunoğlu, 2002:6).

1.2.2. Doğu Asya Krizi

Temmuz 1997'de Tayland'da ortaya çıkan ve kısa sürede özellikle Güney Kore ve Endonezya'ya yayılan, Hong-Kong, Malezya, Filipinleri belirli ölçüde olumsuz etkileyen, Singapur'da dahi olumsuz etkileri hissedilen ekonomik krizin nedenleri oldukça karışıktır (Yılmaz vd., 2005:81).

Krize yol açan temel sorunlar; krize en fazla maruz kalan ülkelerin ödemeler dengesi cari hesap kalemlerindeki kronik açıkların dengelenmesi yönünde gerekli önlemlerin alınmaması olması, döviz kurlarının çok uzun süre uluslar arası para piyasalarında meydana gelen gelişmeler dikkate alınmadan Amerikan dolarına endekslenmesidir (Başyigit, 2010:27).

Asya ülkelerinin sağladığı bu ekonomik başarı pek çok gelişmekte olan ülke için umut olmuştur. Bu noktada söz konusu ülkelerde yaşanan krizin nedenlerinin tespiti önem kazanmıştır. Yaşanan krizin nedenleri şu şekilde sıralanabilir (Çiçek vd, 2012:87);

- Finansal ve reel kesimde dışarıdan borçlanmayı ve aşırı düzeyde kur riski taşıyan pozisyonları tutmayı cazip hale getiren sabit kur rejimlerinin uzun süre devam ettirilmesi,
- Bankaların borç portföylerinin yapısının hızla bozulmasına yol açan ticari mallardan ticari olmayan mallara yönelik akım ve bu akımın neden olduğu geri ödenemeyen borçlar,

- Kurumsal inceleme ve denetim mekanizmalarının gevşemesi,
- Başta Tayland olmak üzere, bölgedeki pek çok ülkede görülen büyük dış açıklar, emlak ve menkul piyasalarında patlama şeklinde kendini gösteren ekonominin aşırı ısınmasının giderilmesinde yaşanan başarısızlıklar,
- Çin Halk Cumhuriyeti'nin son yıllarda ekonomik alanda gerçekleştirdiği önemli reformlarla ülkeye çok miktarda yabancı sermaye çekmesi. Ayrıca, ülke içinde yatırıma dönüşen bu sermayenin ucuz iş gücü ile karışması ve bölgedeki diğer ülkelere nazaran dört yıl önce yapılan devalüasyonla desteklenmesi sonucu Çin Halk Cumhuriyeti'nin rekabet gücünün artması, bu durumda doğal olarak ihracata dayalı büyüme modelini benimseyen Asya ülkelerini zor durumda bırakmasıdır.

1.2.3. Rusya Krizi

Diğer krizlerde olduğu gibi Rusya krizinde de finansal boyut ön plana çıkmaktadır. 1998 yılından itibaren finansal piyasalarda çalkantılar görülmeye başlanmış, şirket ve banka iflasları meydana gelmiştir. Rusya'da yaşanan mali kriz gelişmekte olan piyasalardan yabancıların çıkışını başlatmış ve bu gelişmeler sermaye hareketlerini olumsuz etkilemiştir. Ortaya çıkan kısa vadeli sermaye çıkışı, bir yandan mali sektörün küçülmesine, diğer yandan kamu kesiminin yüksek borçlanma gereğinden dolayı reel faizlerin yükselmesine neden olmuştur (Yılmaz vd., 2005:99).

1.2.3. 1994-1999-2001 Türkiye Krizleri

1990'lı yıllarda ve sonrasında Türkiye'de yaşanan krizlerde 24 Ocak 1980 kararlarının önemli bir etkisi olmuştur. Bu kararlarla dışa açık, ihracata dayalı, liberal ekonomi-maliye politikası benimsenmiştir (Palamut ve Giray, 2001:21-22). 1980 sonrasında Türkiye'de yaşanan gelişmeler sonucunda köklü bir strateji değişikliğine gidilerek, serbest piyasa ekonomisi kurallarına ağırlık verilmiş, krizleri ortaya çıkaran faizler ve TL'den kaynaklanan sebepler denge dışına çıkmamaya çalışarak tutulmaya çalışılmıştır. Ancak serbest piyasa ekonomisinde de enflasyon, faiz, kurlar ve ücretler arasındaki denge bozuklukları kriz-

lere neden olmaya devam etmiştir (Ertuna, 2001:491-492). Kısacası 1980 sonrasında, enflasyon kontrol altına alınamamış, makro dengeler iyileştirilememiş, dış piyasalarda rekabet gücü sağlanamamış, kamu kesimi açıkları, cari işlemler açıkları büyümüş, iç ve dış borçlar artmış, ihracat ve ithalat dengesi bozulmaya devam etmiştir.

1994 krizinin nedenleri, 1989 sonrası yaşanan dengesizliklerle birlikte; 1993 yılının son yarısında özellikle 1994 yılının ilk üç ayında yapılan siyasi ve iktisadi yanlışlıklar olmuştur. 1990-1993 yılları arasında uygulanan borçlanma politikası bir anlamda krize ve bankaların bünyelerinde erozyona sebebiyet vermiştir. 1994 yılında, mali piyasalar ve döviz kurlarında yaşanan belirsizlikler karşısında, bunları gidermek amacıyla uygulamaya konulan istikrar önlemleri sonucu kamu harcamaları azalmış, bu durum beraberinde iç talep ve üretimde daralmayı getirmiştir (Gedikli, 2009:179).

1999 krizine bakıldığında, 1998'de Rusya'da ve Doğu Asya'da yaşanan gelişmelerin etkin bir rol oynadığı görülmektedir. Rusya'nın devalüasyon ve moratoryum ilan etmesi ile birlikte küresel bir finansal kriz daha yaşanmıştır. Yaşanan küresel kriz Türkiye'den sermaye çıkışına yol açarken diğer taraftan sermaye girişlerinin durmasına neden olmuştur.

2001 krizine bakıldığında, Türkiye ekonomisinin krize girme nedenleri şu şekilde sıralanabilir (Parasız, 2001:851);

- 2000 yılı ekonomi politikalarının belirlenmesinde Doğu Asya ülkelerinin 1997 yılının Haziran ayında %25-%35 arasında yaptıkları devalüasyonun Türk ekonomisine olası etkilerinin dikkate alınmamasından kaynaklanan strateji hataları,
- İç borç politikasında izlenen yanlış yol,
- Kamu bankalarının ekonomiye 20 katrilyon liraya yakın para pompalaması ve bunu banka zararı olarak bilançolarına yazmaları,
- Özel sektörün talepte meydana gelen artışa, üretim artışı yerine fiyat artışı ile cevap vermesi.

1.2.4. 2008 Krizi

1990'lı yıllarda başlayan piyasaların liberalleşmesi sonucu kontrol ve finansal denetimden uzaklaşan finansal sistemin yarattığı bir kriz olan 2008 krizi tüm dünyayı etkileyen küresel bir kriz halini almıştır (Yılmaz ve Gaygusuz, 2009:1). Finansal sektörde başlayan bu kriz reel sektörü de etkilemiş ve dünya ekonomilerini derin bir resesyon içine sokmuştur (Çiçek vd., 2012:89).

Finansal serbestliğin bir sonucu olarak artan spekülasyon sermaye hareketleri özellikle gelişmekte olan ülkeler için büyük bir sorun teşkil etmiştir. Bunun en somut örneği 2008 krizidir.

Tablo 2. Gelişmekte Olan Ükelere Net Yabancı Sermaye Akımı (Milyar Dolar)

	1996	2003	2007	2008
Net Özel Sermaye Akımları	161.4	236.7	928.6	465.8
Net Doğrudan Öz Sermaye Yatırımları	128.6	138.5	296.1	174.1
Yerleşiklerin Sermaye Hareketleri	123.7	-49	-384.4	-421.9
Rezerv Değişimleri ("-" artışı göstermektedir)	-90.4	-272.5	-948.7	-444.3
Toplam Uluslar arası Rezervler (altın hariç)	311.8	1.250.9	3.705.3	4.094.6
Toplam Dış Borç	635.1	2.230.2	3.662.5	3.884

Kaynak: Çiçek vd, 2012:89

Tablo 2. incelendiğinde gelişmekte olan ülkelere dönemler itibari ile giren yabancı sermaye miktarları görülmektedir. Asya krizi öncesinde 1996 yılında 161.4 milyar dolarlık bir sermaye girişi gerçekleşirken 2008 krizinin hemen öncesinde, 2007 yılında, 928.6 milyar dolarlık bir sermaye girişi gerçekleşmiştir. Bu aşırı sermaye girişine hazırlıklı olmayan gelişmekte olan ülkeler için kriz kaçınılmaz olmuştur.

Krizin etkilerinin görülmeye başladığı 2007 yılına kadar yükselen piyasa ekonomileri, daha önce görülmemiş düzeyde yüksek oranlarda büyüme fırsatı bulmuşlardır. Yüksek hızla büyüyen ülkelerin enerji ve petrol talepleri artmış ve bunun sonucunda bu ürünlerin fiyatlarında büyük artışlar gözlenmiştir. Özellikle ham petrol fiyatları varil başına 2003 yılında 25, 2008 yılı itibari ile de 60 dolar seviyesine ulaşmıştır (Battrel, 2008:2).

Bu fiyat artışlarının doğal sonucu olarak, uluslar arası piyasalarda likidite fazlası meydana gelmiş, ABD başta olmak üzere bir çok ülkeye sermaye akımı kolaylaşmıştır. Yüksek miktarlarda likidite ayrıca bir çok ülkede varlık fiyatlarında da büyük artışlara neden olmuştur.

Kriz öncesi dönemde, küresel dengesizliklerin, özellikle de ABD'nin çok yüksek cari açıklarının önemli riskler taşıması sebebiyle ve gerekli politika önlemleri alınmadığı takdirde bu dengesizliğin ileride bir krize yol açabileceği şeklinde genel bir kanaat bulunmaktadır. Gerçekten de ABD'nin cari açık süreci, 2000'de 400 milyar dolar, 2003'de 450 milyar dolar, 2005'de 500 milyar dolar, 2006'da 800 milyar dolar seviyesine ulaşmış, ardından belli bir düzelleme yaşanmasına rağmen 2008 yılında yaklaşık 600 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Buna mukabil, petrol ihracatçısı ülkelere cari fazla, 2000'de 200 milyar dolar, 2003'de 150 milyar dolar, 2005 ve 2007'de 400 milyar dolar, 2008'de ise 700 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (European Central Bank, 2009).

2008 yılının ikinci yarısında küresel boyuta ulaşan krizin temelini Amerika Birleşik Devletleri'ndeki (ABD) mortgage piyasasında yaşanan sorunlar oluşturmaktadır. ABD'de ortaya çıkan ve tüm dünyayı olumsuz etkileyen emlak sektörüne ilişkin sorunların temeli, 2003 yılında bazı finansal kuruluşların kredibilitesi zayıf olan kişilere de mortgage kredisi vermeye başlaması ile atılmış ve finansal kesim üzerine büyük bir risk almıştır (Eğilmez, 2009:66).

Bankalar daha fazla kredi verebilmek için, riskli gruba verilen kredilerden doğan alacaklarını teminat göstererek, emlak tahvilleri çıkarıp bunları piyasadaki benzerlerine göre daha yüksek faizle, ağırlıklı olarak riskli yatırımlardan yüksek karlar elde etmeyi hedefleyen hedge fonları satmışlardır.

Verilen kredileri tahsil edemeyen bankalar kaynak sıkıntısı içine girmişler ve finansal piyasalarda oluşan güvensizlik sonucu bankaların birbirlerine borç verme konusunda çekingen davranmaları, likidite sorununu doğurarak mali sistemin durmasına yol açmıştır. Bununla birlikte bireysel mortgage kredilerine dayalı menkul kıymetler piyasasında ABD'nin lider olması, 2007 yılı itibari ile konuta dayalı menkul kıymetlerin %89.2'sinin bu ülkeden ihraç edilmesi ve bu sistem içinde yer alan yeni finansal kurumların (monoline ve hedge fonları gibi) karmaşık kredi türev ürünlerini kullanmaları, bu ülkede başlayan finansal bir sorunun global finansal piyasalar üzerinde domino etkisi yapmasına neden olmuştur.

2008 krizi, ABD ve diğer gelişmiş ekonomilerin mali sistemlerini yeniden yapılandırmasının, gelişmekte olan ekonomilerin ise sermaye hareketleri ile ilgili politikalarını yeniden gözden geçirmelerinin gerektiğini ortaya koymuştur (Eğilmez, 2009:68). Bu doğrultuda finansal krizlere yönelik olarak bir takım önlemlerin alınması gerekmektedir. Bu önlemler küreselleşmenin bir gereği olarak tüm dünya ülkeleri tarafından kullanılabilir nitelikte olmalıdır. Söz konusu önlemlerin özellikle vergisel nitelikte olması finansal serbestliğin getirdiği spekülasyon hareketleri sınırlandıracaktır. Sermaye akışına sınır getirecek yeni bir vergi uygulaması yatırımcıların karar mekanizmaları üzerinde mutlak bir etki oluşturacaktır.

1.3. Finansal Krizlerin Önlenmesine Yönelik Vergisel Önlemler: Tobin Vergisi Uygulaması

Bretton Woods'un sabit parite sisteminin 1970'lerin başlarında çökmesinin ardından, serbestleştirme (liberalizasyon) ve düzensizleştirme temeline dayanan neo-liberal iktisadi

anlayış giderek küresel düzeyde egemen hale gelmiştir (Erdoğan, 2007:259). Dalgalı kurun uygulanmaya başlandığı finansal piyasalarda, ekonomi üzerinde devlet kontrolleri giderek azalarak, serbest piyasaya geçişler hızlanmıştır.

Ekonomik etkinliği ve iktisadi büyümeyi arttıracığı yönündeki neo-liberal iktisat anlayışın etkisiyle, 1970'li yılların başından itibaren giderek hız kazanan bir finansal serbestleşme yaşanmaktadır. Bir çok ülke bu sürecin bir sonucu olarak sermaye hareketlerini büyük ölçüde serbestleştirmiştir (Balseven ve Erdoğan, 2005:297). Dolayısıyla mali küreselleşme büyük ölçüde tamamlanmıştır. Ancak neo-liberal iktisatçıların olumlu beklentileri gerçekleşmemiş, mali küreselleşmenin derinleşmesi ile birlikte özellikle gelişmekte olan ülkeler şiddetli finansal krizler yaşamıştır.

Özellikle gelişmekte olan ülkeler için büyük bir tehlike arz eden sermaye hareketlerini engellemek üzere para transferlerine vergi getirilmesi fikri gündeme gelmiştir. Bu fikir 1972 yılında James Tobin tarafından ortaya konmuştur (Tobin, 2003: 521). Tobin vergisi olarak bilinen bu uygulamayla benzer özellikte olan Avrupa Birliği'nde uygulanmak istenen finansal işlem vergisi ve spahn vergisi uygulamaları birbirleri ile benzerlik arz etmektedir. Her ne kadar birbirlerine benzer uygulamalar olsa da özellikle spahn vergisi diğer vergilerden daha farklı bir yapıya sahip olması nedeniyle dikkat çekmektedir.

1.3.1. Tobin Vergisi Uygulaması

Bretton Woods sisteminin çöküşünün ardından yaşanan dış mali serbestleşmeyle mali piyasalar büyük bir hız ve akışkanlık kazanmış ve bu durumda kısa dönemli sermaye akımlarının bir ülke ve/veya bölgeye giriş çıkış şeklindeki çevrimi, döviz kurlarında büyük oynaklıklar oluşmasına zemin hazırlamıştır (Balseven ve Erdoğan, 2005:307). Bu durumun spekülasyon işlemleri yoluyla mali piyasalarda istikrarsızlıklara neden olabileceği 1970'lerin başında James Tobin tarafından ön görülmüştür. Tobin söz konusu sorunun çözümü için döviz alım ve satım işlemleri

üzerinden kendi adıyla anılan bir vergi alınmasını önermiştir².

Aslında Tobin vergisinin kökü J. M. Keynes'e kadar uzanmaktadır. 1929 Büyük Buhranı'nın etkilerinin sürdüğü 1930'ların ikinci yarısında Keynes, finansal piyasalar üzerine salınacak bir işlem vergisinin spekülasyon hareketleri önleme ve uzun vadeli yatırımları özendirmedeki önemine dikkat çekmiştir. Bu konudaki görüşlerini 1936'da yazdığı '*The General Theory of Employment, Interest and Money*'³ adlı ünlü çalışmasında dile getiren Keynes, hisse senedi piyasasına uygulanacak böyle bir verginin kısa vadeli alım-satım karı elde etmek isteyen spekülasyoncuları bu kararlarından caydıracağını; buna karşın temel göstergeleri esas alarak yatırım yapanları olumsuz yönde etkilemeyeceğini ileri sürmüştür (Şen vd., 2004:94). Basit tanımıyla Tobin Vergisi; spot döviz alım satım işlemleri üzerine getirilen sabit fakat düşük oranlı advalorem bir vergidir.

Tobin Vergisi, belli bir miktardaki para biriminin diğer bir para birimine dönüştürülmesi işlemi üzerinde odaklaşan bir mekanizmayı temsil etmektedir. Buna göre verginin kapsadığı alan olan sermaye hareketleri üzerine düşük oranlı bir vergi tatbik edilmesi düşünülmektedir. Aslında Tobin vergisinin çalışma mekanizması oldukça basittir. Yapılması gereken yalnızca herhangi bir para biriminin diğerine dönüştürülmesi sırasında bu işlem üzerine düşük oranlı bir advalorem vergi uygulanmasıdır (Şen vd., 2004:95). İşlemler üzerine konacak vergi sayesinde ticarete az dahi olsa bir engel koymak istemediğini beyan eden Tobin, "Ancak ticaret adı altında yapılan para transferlerini engellemek için başka bir yol görmüyorum." demiştir. Tobin, spot piyasalarda bir para biriminin diğerine dönüştürülmesi halinde transfer miktarıyla oransal uluslararası olarak standart bir vergi uygulanmasını teklif etmektedir. Tobin vergisinin en temel işlevi ülkeden ani çıkış yapan sıcak paranın girişini engelleyecek olmasıdır (Çelik, 2012:387).

2 James Tobin'in kendi adıyla anılan bu verginin türevleri olarak literatürde şu görüşler de incelenebilir: Reinhart (1991), Tornell (1988 ve 1990), Eichengreen and Wyplosz (1993).

3 İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi.

Tobin, teklif ettiği verginin, tüm finans enstrümanlarına uygulanması gerektiğini belirtmektedir. Tobin'e göre bu vergi, bir para biriminin başka bir para biriminin geçerli olduğu bölgede mal, hizmet, gayrimenkul alması durumunda uygulanmalıdır. Tobin'in "throw sand in the wheels" sözleriyle özdeşleşen bu teklifi, nispet-siz olarak küresel döviz piyasalarında gerçekleşen kısa süreli ve yüksek meblağlı sermaye hareketlerine vergi getirilmesini içermektedir (Westerhoff, 2003:2).

Tobin vergisi bir takım avantajları açısından uygulanabilir ancak yine bir takım dezavantajları açısından kullanımı riskli olan bir düzenlemedir. Tobin vergisinin avantaj ve dezavantajları şu şekilde sıralanabilir (Şen vd., 2004:98-104);

Avantajlar:

- Spekülasyon amaçlı döviz hareketlerini önlemesi ve döviz piyasalarındaki oynaklığı (kayganlığı) azaltması,
- Ulusal makro ekonomik politikalar üzerindeki olumsuz etkileri minimize etmesi,
- Gelir sağlaması.

Dezavantajlar:

- Uygulanmasının güç olması,
- Uluslararası işlem ve likidite hacmini olumsuz yönde etkilemesi,
- Finansal serbestleşmeye aykırı olması,
- Uluslar arası piyasalarda etkisizliğe neden olması,
- Spekülasyonu önlemede yetersiz kalması,

1.3.2. Tobin Vergisine Yönelik Eleştiriler

Tobin vergisi ve benzer nitelikte olan finansal işlem vergisine yönelik eleştiriler, daha çok piyasa mekanizmasının temelde etkin sonuçlar doğurduğuna inanan ve piyasalara müdahale edilmesine soğuk bakan neo-liberal iktisatçılardan gelmektedir. Neo-liberal iktisatçılar, döviz işlemleri üzerinden alınacak bir verginin yalnızca döviz işlem hacmini azaltacağını, mali oynaklık üzerinde ise olumlu bir etkisinin olmayacağını öne sürmektedirler (Erdoğan, 2009:349). Onlara göre böyle bir vergi, istikrarın kaynağında

yattığını varsaydıkları spekülasyonu azaltarak aslında mali oynaklığı daha da artırabilir. Ancak, likidite ile istikrar arasında neo-liberal iktisatçıların varsaydıkları türden bir ilişki bugüne kadar kanıtlanmış değildir.

Tobin ve benzeri işlem vergilerine gelen bir diğer önemli eleştiride, bu verginin tüm dünyada eş anlı olarak başlatılmaması halinde uygulama alanı bulamayacağı yönünde olmuştur (Demirbaş, 2008:34). Bu görüşe göre, Tobin vergisini uygulamayan ülke ekonomilerine aşırı bir sermaye akışı olacaktır. Bazı ülkeler ekonomilerini genişletmek için özellikle Tobin vergisini uygulamamayı tercih edeceklerdir. Bir örnekle değerlendirme yapılacak olursa, yakın tarihte gerçekleşen 2008 küresel krizinin etkileri hala hissedilmektedir. Bu krizin özellikle Avrupa Birliği üzerinde ciddi etki yarattığı da açıktır. Avrupa Birliği'nin krize yönelik Tobin vergisi benzeri bir işlem vergisi kullanma önerisine ilk tepki yine birlik üyesi İngiltere'den gelmiştir. İngiltere gerekçe olarak bu verginin tüm dünya ülkeleri tarafından uygulanmadığında, uygulayan ülkelere sermaye kaçışlarının olacağını belirtmiştir. Londra borsasının %85'lik işlem hacmi düşünüldüğünde bu gerekçenin yerinde olduğu düşünülebilir.

Tobin vergisi uygulamasına yönelik eleştirilerden bir diğeri de sermayenin vergi avantajı olan alanlara ve işlemlere yöneleceğidir. Aslında bu bütün işlem vergilerinin bir eleştirisidir. Ancak Spahn vergisi uygulamasının tahlilinde bu konuya yönelik çözüm önerilerinde bulunulacaktır.

Bu eleştiriler ışığında Tobin vergisinin bir türevi olarak değerlendirilen ve alternatif olarak önerilebilecek Spahn vergisi ilerleyen başlıklarda inceleme altına alınacaktır.

2.4.Finansal Krizlerin Önlenmesinde Alternatif Bir Vergi: Spahn Vergisi

Bu vergi, Tobin vergisinden hareket ederek sermaye hareketlerine vergi konulması fikrini geliştiren ve alternatif bir vergi ortaya koyan teklif Alman ekonomist Paul Bernd Spahn tarafından getirilmiştir. Paul Bernd Spahn'a göre Tobin vergisinin bir takım eksiklikleri bulunmaktadır. Tobin, spekülasyon sermaye hareketlerini

uluslar arası finansal işlemlere uygulanacak bir vergi aracılığı ile kontrol edilmesini önermiştir. Fakat analizler saf bir işlem vergisi olarak Tobin vergisinin söz konusu finansal işlemleri kontrol etmede yeterli olmadığını göstermiştir (Spahn, 1995:1). Spahn'a göre Tobin vergisi mali işlemleri bozacak ve likidite sorunu yaratacaktır. Ayrıca Spahn, Tobin vergisinin spekülasyonları caydırıcı etkisinin oldukça zayıf olduğunu düşünmektedir.

Özü itibarıyla Tobin vergisinin varyasyonlarından biri olarak adlandırılabilir Spahn vergisi döviz değişim işlemlerinde karşılaşılan dalgalanmaları önlemek amacıyla geliştirilmiştir (Esener ve Biniş, 2012:129). Uygulama aşamasında Tobin vergisinden farklılaşmaktadır.

Likidite ticareti ile spekülasyon ticareti birbirinden ayırmak zordur. Eğer finansal işlemler üzerine konulacak vergi yüksek oranlarda ve genel olarak uygulama alanı bulursa söz konusu verginin etkisi zarar verici nitelikte olabilir (Spahn, 1995:1). Olası bir işlem vergisinin düşük oranlarda uygulanması halinde ise, finansal piyasalar üzerindeki negatif etkisi azalmakla birlikte spekülasyon hareketlere karşı tedbir olma özelliğini yitireceği düşünülmektedir (Esener ve Biniş, 2012:129). Spahn bu sorunun çözümüne yönelik olarak, iki aşamalı oran yapısına sahip bir vergi önerisinde bulunmuştur. Buna göre, düşük oranlı bir finansal işlem vergisinin yanında yasaklayıcı nitelikte döviz değişim tarifesi önermiştir. Söz konusu tarife finansal işlemlerden ziyade olası spekülasyon girişleri önlemede kullanılabilir niteliktedir.

Spahn, maliye ve para politikalarının çatışması, istikrar ve etkinlik düzeyi, işlem maliyetleri, kaynak dağılımı ve vergi oranı gibi noktalara dikkat çekmiştir. Ayrıca Tobin vergisine yönelik 4 temel ikileme bulunmaktadır. Bunlar (Spahn, 1995:2);

- Vergi tabanı
- Vergi oranı,
- Vergi geliri,
- Vergi kullanımı.

Tobin vergisi ve benzer niteliğe sahip diğer vergi önerilerinde yukarıda sayılan 4 ikileme yönelik bir içtihadın olmadığı söylenebilir. Aslında Spahn vergisi içinde benzer bir eleştiri yapmak mümkündür.

Spahn, vergi geliri elde etmekten ziyade spekülasyon ataklarda ve para krizlerinde kısa devre vazifesi görececek bir sistemi arzu etmektedir. Bu yaklaşımın en verimli olacağı ekonomiler arasında, finansal krizlerin ve döviz kurundaki hareketlerin yıkıcı etkilerinden korunmak istenen, gelişmekte olan ve orta gelir düzeyindeki ülkeler yer almaktadır (Spratt, 2006:19).

Spahn yaklaşımında normal piyasa şartlarında tüm döviz hareketlerine minimum düzeyde (belki sıfır) bir transfer vergisi uygulanması öngörülmektedir. Döviz kurları için önceden tahmin edilen üst sınırlar aşıldığında, vergi oranı artırılabilecektir. Spahn'ın burada odaklandığı nokta, döviz kurundaki değişimlere bağımlı olarak sermaye transferlerine ilave yük getirecek bir vergi önerilerek, döviz alış verişinin daha pahalı hale getirilmesi yoluyla spekülasyonların engellenmesidir (Çiçek vd., 2012:96). Neticede, döviz kurlarındaki olumsuz gelişmelerden etkilenen para birimi üzerine konacak çok yüksek vergi oranları sayesinde spekülasyonların hevesleri kırılacaktır.

Spahn vergilemeden, spekülasyon amaçlı olmayan döviz işlemlerinin etkilenmemesi ve dolaşımıyla bu verginin etkinliğinin artırılması için iki aşamalı bir Tobin vergisi önerisinde bulunmaktadır (Şen vd., 2004:906). İki aşamalı Tobin vergisi önerisinin ilk aşamasını düşük oranlı bir Tobin vergisi oluşturmaktadır. Bu oranın yüzde 0,01 veya 0,02 olması ön görülmektedir. Böyle bir vergi uygulaması ciddi tahriflere yol açmayacak ve vergi kaçakçılığını teşvik etmeyecektir. Daha fazlası, böyle bir vergi bir nevi kontrol mekanizması görevini üstlenecek ve piyasadaki gelişmelerin takibine yardımcı olacaktır. Spahn'ın önerdiği iki aşamalı Tobin vergisinin ikinci aşamasını, ek bir döviz vergisi oluşturmaktadır. Bu aşamada alınacak vergi yalnızca spekülasyon amaçlı döviz işlemlerinin arttığı dönemlerde uygulanacak yasaklayıcı bir

ek döviz vergisinden ibarettir. Söz konusu döviz vergisinin oranı belli olmayıp %100'e kadar artırılabilir (Spahn, 1996). Yüksek vergi oranı ise aşırı döviz kuru volatilitesi durumunda uygulanacaktır. Spahn'ın iki basamaklı vergi yaklaşımı döviz kuru istikrarına ulaşmak için kullanılan eski European Monetary System (EMS)-Avrupa Para Sistemi'ne benzemektedir. Avrupa Para Sistemi'nde, döviz kurunun önceden belirlenen eşik sınırı aşması halinde ek ücretler getirilmekteydi. Spahn'ın sisteminde döviz kuru bant içerisinde hareket ettiğinde hiçbir ilave ücret uygulanmamaktaydı. Sadece büyük miktarlardaki spekülasyon hareketleri sayesinde döviz kuru bandının dışına çıktığında vergi mekanizması aktif hale geçecektir. Vergi mekanizması sayesinde spekülasyon hareketleri engellenecektir. EMS'den farklı olarak, döviz kuru merkez bankasının müdahalesi yerine vergi uygulanarak arzu edilen bant arasında tutulabilecektir (Cassimon, 2001:165).

2.4.1. Spahn Vergisinin Uygulanabilirliği

Spahn vergisi temelde şu esaslara dayanmaktadır (Açıkgöz, 2008:84);

- Her zaman uygulanan düşük oranlı bir genel Tobin vergisi,
- Spot döviz işlemleri üzerinden %2 oranında bir vergi,
- Türev işlemlerinden %0.1 oranında bir vergi,
- Spekülasyon işlemlerinin yoğunlaştığı dönemlerde yasaklayıcı ek vergi.

Spahn'ın önerdiği iki aşamalı vergi yalnızca döviz kurunda büyük çalkantıların olduğu kriz dönemlerinde uygulanacak bir ek vergiden oluşmaktadır. Minimum oranlı vergi sürekli olarak uygulanacak, piyasaların normal likidite fonksiyonuna zarar vermeden önemli miktarda gelir elde edilecektir. Amacı gelir olmayan ikinci vergi ise ulusal para birimine karşı spekülasyon saldırıları olduğunda otomatik bir fren işlevi görecektir. Spekülasyon giriş çıkışlarının artmaya başladığı dönemlerde bu uygulama ile vergi oranı artmış, sermaye çıkışlarının yaratacağı etki en aza indirilmiş olacaktır.

zamanlarda uygulanacaktır ki bu noktada Tobin vergisiyle benzerlik arz etmektedir. Spekülatif atakların yoğunlaştığı dönemlerde alınacak ek döviz vergiyse Tobin vergisine yönelik eleştirileri bertaraf edecek esas kısmı oluşturmaktadır.

Spekülatif akımlar karşısında otomatik aktifleşecek iki aşamalı verginin başlangıçta tek taraflı ya da birkaç ülke tarafından uygulanabilmesi, spekülatif atakları önlemek adına aktifleşen artırımlı verginin varlığının Tobin vergisinin söz konusu konjektördeki etkinliğine nazaran daha tercih edilebilir olması, uzun dönemli kur beklentilerini istikrarlı kılması, her ne kadar öncelikli amacı olmasa da önemli bir finansman kaynağı yaratabilmesi gibi avantajlarının sıralanabileceği spahn vergisi Tobin vergisinin yanında mutlaka üzerinde durulması gereken önemli bir alternatiftir.

Spahn vergisinin de mutlak bir etkinliğe sahip olduğu söylenemez. Bir takım eksiklikleri olduğu açıktır. Ancak etkinliği artırılabilir niteliktedir. Şili’de finansal kriz döneminde uygulanmış olan sermaye girişlerine yönelik kontroller Spahn vergisi uygulaması ile birleştirildiğinde finansal krizleri önlemeye yönelik çok daha güçlü bir vergisel politika geliştirilmiş olacaktır.

Kaynakça

- Açıkgöz, Ş. (2008), “Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerini Kontrol Etmede Kullanılabilecek Araçlar”, Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Aktan, Can C., Kesik, A. ve Dileyici, D. (2012), “Yeni” Maliye: Değişim Çağında Kamu Maliyesi: Yeni Trendler, Yeni Paradigmalar, Yeni Öğretiler, Yeni Perspektifler, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara.
- Aktan, C. C. ve H. Şen (2001) “Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri”, *Yeni Türkiye Ekonomik Kriz Özel Sayısı II*, Sayı 42, s. 1225-1230.
- Balseven, H. ve M. Erdoğan (2005). “Mali Kriz Riski Bağlamında Tobin Vergisi ve Türkiye’de Uygulanabilir Bir Versiyonu”, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, cilt:10, sayı1, s.297-319.
- Başçı, S. E. (2003). “Vadeli İşlem Piyasası Aracı Olarak Swap’ın İşleyişi ve Finansal Piyasalardaki Kullanımları”, *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2003, No:12, s.18-33.
- Başyigit, Z. M. (2010). “2008 Küresel Finansal Krizinin

Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Batrel, F. Ö. (2008). “Global Ekonomik Kriz ve Türk Kamu Maliyesi”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 7, Sayı 13, s.1-9(2).
- Cassimon, D. (2001). “Financing Sustainable Development Using a Feasible Tobin Tax”, *Journal of International Relations and Development*, 4(2), s.157-173.
- Çelik, Ş. F. (2012). “Spekülatif Sermaye Hareketleriyle Baş Etmede Bir Yöntem: Tobin Vergisi”, Coşkun Can Aktan (Ed)-Ahmet Kesik (Ed)-Dilek Dileyici (Ed), Yeni Maliye, içinde, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayını, s.381-395.
- Çiçek, H., M. Sağlam ve D. Bozdoğan (2012). “Krizler, Avrupa Birliği’nde Kriz ve Finansal İşlem Vergisi”, Halit Çiçek (Ed.)-Deniz Şahin (Ed), *Teoriden Pratiğe Güncel Mali Konular*, içinde, Nobel Yayınevi, Ankara, s.75-110.
- Delice, G. (2003). “Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif”, *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı 20, ss. 57- 81.
- Demirtaş, E. (2008). “Ülke Uygulamaları Işığında Tobin Vergisi ve Uluslararası Finansal İstikrarsızlıkları Önlemedeki Rolü”, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Duman, K. (2002). “Finansal Krizlerin Nedenleri, Etkileri ve Bankacılık Sektörüne Yansımaları”, *Finans-Politik&Ekonomik Yorumlar Dergisi*, s.38-50.
- Durusoy, S. (2000).“Finansal Liberalleşmenin Sorgulanmasının Nedenleri”, *Dış Ticaret Dergisi*, Sayı.18, s.15-25.
- Edwards, S. (1995). “Crisis and Reform in Latin America From Despair to Hope”, The World Bank Publication, Wahington.
- Eğilmez, M. (2009). “Küresel Finans Krizi”, 5.Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Eichengreen, Barry, and Charles Wyplosz. (1993). “The Unstable EMS,” *Brookings Papers on Economic Activity (Washington D.C., No. 1)*, s. 51-139.
- Erdoğan, M. (2007). “Türkiye’nin Mali Kriz Riskini Azaltabilecek Vergi Politikaları”, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:27, Cilt.7, s.259-279.
- Erdoğan, M. (2009). “Neo-Liberal İktisatta Sonun Başlangıcı ve Keynezyen İktisadın Reenkarnasyonu”, Hakan Kapucu (Ed)-Murat Aydın (Ed)-İsmail Şiriner (Ed)-Farhang Morady (Ed)-Ümit Çetin (Ed), Politik İktisat ve Adam Smith, içinde, Yön Yayınları, s.329-358.

- Eren, A. ve B. Süslü (2001). “Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye’de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirmesi”, *Yeni Türkiye*, Sayı: 41, Eylül-Ekim, s. 662-674.
- Ertuna, Ö. (2001). “Türkiye’de Ekonomik Krizler, Nedenleri ve Çıkış Yolu”, *Yeni Türkiye Ekonomik Kriz Özel Sayısı I*, Sayı 41, Yıl 7, Ankara, (Eylül-Ekim 2001), s. 491-492.
- European Central Bank (2008), *Finansal İstikrar Raporu*.
- Fatih, S. (2008), “Finansal İşlem Vergileri ve Türkiye’de Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Uygulaması”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Fratzscher M. (2002). “On Currency Crises and Contagion”, *European Central Bank Working Papers, Working Paper*, Sayı:139, s.10-16.
- Gedikli, A. (2009). “Finansal Kriz Riskini Azaltılabilecek Küresel Mali Araçlara Yönelik Ortak Karar Alma Problemleri ve Olası Çözümler”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Güler, B., E. Keleş ve Ö. Uçar (2012). “Finansal İşlem Vergileri ve Avrupa Birliği Uygulaması”, Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı Ekonomik ve Mali Politikalar Başkanlığı, Ankara.
- Güloğlu, B. ve A. E. Altunoğlu (2002) “Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No. 27, s.1-29.
- Keskin, N. (2009). “Sermaye Kontrolleri: Nedenleri, Türleri ve Ülke Deneyimleri”, *Sosyo Ekonomi Dergisi*, s.147-166.
- Mangır, F. ve M. Ay (2012). “Uluslararası Sermaye Hareketleri, Finansal Krizlere Bir Çözüm: Tobin Vergisi”, Editörler: Coşkun Can Aktan-Ahmet Kesik-Dilek Dileyici, *Yeni Maliye*, içinde, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, s.395-415.
- Palamut, E. M. ve F. Giray (2001). “Cumhuriyetten Günümüze Yaşanan Mali Krizler ve Uygulanan Politikalar”, *Yeni Türkiye Ekonomik Kriz Özel Sayısı I*, Sayı 41, Yıl 7, Ankara, s.21-22.
- Parasız, İ. (1999). “Modern Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü”, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Reinhart, Vincent. (1991). “The ‘Tobin Tax’, Asset Accumulation, and the Real Exchange Rate,” *Journal of International Money and Finance (London)*, Vol. 10, No. 4, s. 420-431.
- Seyidoğlu, H. (1999). “Uluslararası İktisat”, Geliştirilmiş 13. Baskı, İstanbul.
- Shome, P. (2011). “Financial Transaction Tax”, IMF Working Paper Series.
- Spahn, P. B. (1995). “International Financial Flows and Transaction Taxes: Survey and Options”, IMF Working Paper, No.60, s.1-53.
- Spahn, P. B. (1996), “The Tobin Tax and Exchange Rate Stability”, *Finance &Development*, s.24-27.
- Spahn, P. B. (2002). “On The Feasibility of a Tax on Foreign Exchange Transaction”, Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, s.1-23.
- Spratt, S. (2006), “A Sterling Solution”, Implementing A Stamp Duty On Sterling to Finance International Development, Intelligence Capital Limited Report.
- Şen, H., A. Keskin ve E. Öz. (2004). “Tobin Vergisi Spekülatif Amaçlı Döviz Hareketlerini Önlemede Bir Çözüm Olabilir mi?”, *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı:190, s.92-108.
- Tobin, James. (2003). A Proposal For Monetary Reform, *Eastern Economic Journal*, Vol. 29, No. 4, s.519-526
- Tornell, Aaron. (1988). “Real vs. Financial Investment: Can Tobin Taxes Eliminate the Irreversibility Distortion?,” Discussion Paper Series No. 408 (New York: Columbia University, October).
- Tornell, Aaron. (1990). “Real vs. Financial Investment: Can Tobin Taxes Eliminate the Irreversibility Distortion?,” *Journal of Development Economics(Amsterdam)*, Vol. 32, s. 419-444.
- Turgut, A. (2007). “Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler”, *TÜHİS İş Hukuku Dergisi*, cilt:20, sayı:4-5, ss.35-46.
- Tülay, B. ve P. A. Erdönmez (1999). “Küresel Krizlere Yeni Yaklaşımlar”, *Türkiye Bankacılar Birliği, Bankacılar Dergisi*, sayı:31, s.1-20
- Varlık, C. (2002).“İki Krizler: Para Krizleri ile Bankacılık Krizleri Arasındaki Bağlantılar”, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Sayı: 42-43.
- Westerhoff, F. (2003). “Heterogeneous Traders and The Tobin Tax”, *Journal of Evolutionary Economics*, Sayı 13, s.53-70.
- Yılmaz, Ö., A. Kızıltan ve V. Kaya (2005) “İktisadi Kriz Kuramları, Finansal Küreselleşme ve Para Krizleri”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 24, ss.77-96.
- Yay, T., G. Yay, E. Yılmaz (2001). “Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler”, İstanbul: Ticaret Odası (İTO) Yayınları, Yayın No: 2001-47, İstanbul.

SÖYLEŞİ

GÜMRÜK&TİCARET
DERGİSİ

Sayı:1 Yıl:2013

SAYIN NADİR ELİBOL'UN
SAYIN RECAİ ERK ÜSTADIMIZLA SÖYLEŞİSİ1) Sayın Recai Erk bizlere kendinizi tanıtır mısınız?¹

Ben 1931 yılında Samsun'da doğdum. Liseyi Samsun'da bitirdim. 1952-1956 tarihleri arasında Siyasal bilgiler Fakültesi Maliye Şubesi'nde burslu öğrenci olarak okudum. Mezuniyet sonrasında Maliye Bakanlığı'nda memur olarak başladım. 1,5-2 yıl çalıştım. Maliye Müfettişi ve banka müfettişi olunabileceğini, Bakanlıkların müfettişliği dahi olduğunu bilmiyordum. Sonra Bakanlıklarda ihtiyaca göre müfettiş alındığını öğrendim, sınavlara hazırlandım. Ziraat Bankası Müfettişliği için başvurduğum, köylerde bile şubesi var ve turne süresi 12 ay denilince sınava bile girmedim. 29 Mart 1957 tarihinde Gümrük ve İnhisarlar Vekâletine müfettiş muavini olarak girdim.

2) Müfettiş Muavinliği ve Müfettişliğiniz döneminde, üstadlarınız ve Teftiş Heyeti hakkında bilgi verebilir misiniz?

Teftiş Heyeti Reis'i Sayın Hüseyin Kazım Koral idi. Başkan yardımcılarını Mithat Ustalar ile Hidayet Karagül Beyler idi. Sınavı 6 kişi kazanmıştı. Mazhar Osman Kısacıkoğlu, Ünal Yaltrık, Nizamettin Demirkol, Yusuf Ziya Şahin, Erkol Basa ve ben idik. 2-3 gün sonra İstanbul'a gönderildik. Benim ilk üstadım Fethi Pozantı idi. Yaz başında Ege turnesinde ilk teftiş yerim Akçay Gümrük İdare Memurluğu idi, o zamanlar 2-3 Başmüdürlük vardı, en çok 10-15 gümrük müdürlüğü hatırlıyorum. Müdürlüğün altında Başmemurluk ve en küçük idari ünite olarak ta Gümrük

İdare Memurluğu bulunurdu. Keza Gümrük Muhafaza teşkilatının da Müdürlükten aşağı ünitesi Bölge Amirliği, kısım amirliği idi. Akçay benim şanslıydım ama takiben benden üç-dört yıl kıdemli olan Celal Erel'in yanına verildiğimde de unutamayacağım Van ve Hakkari teftişini başladım.

3) Bize unutamadığınız bu Hakkari, Van teftişini anlatabilir misiniz?

Celal Bey İzmir'de idi, bana Teftiş Heyeti uçakla İstanbul'dan Van'a gitmemi emretti, uçakla seyahat için Başkanlık hatırladığım kadarı ile Bakana kadar çıkan onaylar alırdı. Haftada bir veya iki uçuş vardı. Van'a indim. Herhalde Van Müdürlük idi veya bana öyle gelmişti. Celal Erel Bey İzmir'den gemiye binmiş, İskenderun'a gelmişti. Turne sırasında yanlarımızda hurçlarımız olurdu, hurcun içinde, daktilo, tahkikat evrakı, mevzuat bulunurdu. Celal Bey Van'a geldiğinde çok kızgın ve sinirli idi, çünkü hurcu kaybolmuştu, İskenderun'da gemiden inip trene binmiş Tatvan'a gelmiş, feribotla Van'a geçtiğinde hurcun olmadığı, gemiden aktarılırken kaybolduğu anlaşılıyordu, ben yüzünün kapkara oluşunu kızgınlıktan zannettim. Oysa trenin kömürlü olduğundanmış. Tam dört gün buralarda kalacak; Van, Hakkari ve ilçelerini teftiş edecektik. Van'ın teftişine başladık. 3-4 gün sonra sırtında hurç ile TCDD'nin bir adamı çıkageldi, Celal Üstat çok sevindi, artık gerginlik tükenmişti.

Van Müdürlüğünde buna bağlantılı olarak, Başkale, Muradiye, Özalp, Şemdinli Gümrük İdare Memurluklarını hatırlıyorum. En önemli iş kaçak eşya ambarı teftişini idi.

Hakkari'ye bir pikap la geçtik, herhalde yol sokak onu gerektiriyordu. Hakkari'de yatacak yer yoktu. Başmemur iki katlı bir evi gösterdi, odalar dolu idi. Bir adam balkonda yatıyordu, ayağı da balkondan aşağı sarkıyordu. Üstatla birbirimize baktık. Başmemur "ben sizi burada yatırmam" dedi. Evinde bir odayı bize verdi. Teftiş yaptık, 3 gün sürdü sanırım. Biz Yüksekova'ya, Beytüşşebap ve Çukurca'ya gidecektik. Çukurca'da İdari Memurluğa nasıl gideceğimizin yollarını aradım, üstad çözümü buldu; her ilçeye gidecek, sonra Hakkari'ye geri dönecektik. Pikap da gitmiyordu. İki katır ve katırcı kiraladık. Katırların eğellerinin sağına daktilo ve tahkikat evrakı, soluna da mevzuatı koyduk, kendimiz de katırın üzerinde olacaktık. Önde yürüyerek giden katırcılarla yola düzdüldük, tahakkuk kağıdını düzenlerken gördüm ki, üstad gemi yazıyor, tren yazıyor, pikap yazıyor ve Çukurca'ya da katır yazıyor (katır-katırcı ve gece | konaklama bu fiyata dahil) Bütün bir gün yol aldık, gece bir dağın tepesinde birkaç çadırın kurulu olduğu alana geldik, çadırlardan birine Celal Üstadla ben yerleştik, tek yer yatağında sabaha kadar döne döne uyukladık, sabah bir şeyler yenildi. Yine katırcılar önde biz arkada yola koyulduk, hayatımda ilk defa katıra biniyorum. Bir düzlükte katırın ürkmesiyle katırdan düştüm, ama Çukurca'ya vardık. Dönüş yine böyle sürdü. Hakkari'den Şemdinli'ye gitmemiz gerekiyordu. "Üstad benim İstanbul'da bir arkadaşım Şemdinli'de subay" dediğimde "bul bakalım" dedi. Katır sırtında şehre girerken, bir de baktım ki, kahvede sivil elbiselerle subay arkadaşım oturmuş, çay içiyor. Bizi görünce sarmaş dolaş olduk, barınma, yemek her sorun halloldu.

Hatta ileri günlerde Celal Bey, ben ve subay arkadaşım ava gitti, tüfekler temin edildi, katır yolculukları için ben bir tabanca, Celal Bey'e bir tüfek edinmiştik. Bu teftişte silah ile de tanıştım. Celal Bey avcı, at biniyor, ben hiç at binmemişim ve silah kullanmamışım. Ben katırdan düşmüştüm ya, bu avcılık sırasında da silah patlayınca atım ürktü, bu kez kendimi attan aşağı attım, at kaçtı. Herkes attan düşmeme telaşlandı. Ben ise "askeriyenin, devletin atı ne olacak?" dedim. Arkadaşım da "merak etme at tavlasını bulur, kendi döner" dedi, rahat bir nefes aldım. Sonra öğrendik ki, at tavlaya geri dönmüş, o zamanlar işte böyle teftiş yapılırdı.

4) O zamanlar 1960-1970'lerde Merkez ve Taşra Teşkilatı nasıldı?

Teftiş mahalleri bölgelere ayrılmıştı. Gençler çoğunlukla doğu, güneydoğuya giderdi. Karadeniz teftiş çoğunlukta Çaykur için olurdu. Gümrük Müfettişleri, Çaykur ve Tekel Genel Müdürlüklerinin idarelerine de teftişe giderdi. Her ikisinin de çok güçlü ve değerli teftiş heyetleri vardı. Hele Tekel'in teftiş heyeti çok kalabalık ve donanımlı idi. Bakanlıkta, Gümrük ve Tekel Bakanlığı müfettişlerinin ağırlığı artık siz düşünün. Bakanlıkta Gümrük Genel Müdürlüğü ve Gümrük Muhafaza Genel Müdürlüğü vardı. Diğerleri Hukuk Müşaviri, Zat İşleri Müdürlüğü, Levazım Müdürlüğü idi. TKB, Müsteşar ve yardımcılarını Bakanlığa hâkimlerdi. Mesela Ekrem CİMİLLİ teftiş heyeti reisi iken tüm Bakanlıkta çok etkin, saygın ve korkulan bir kişi idi. Daima nihai kararı Teftiş Heyeti Reisleri belirlerdi. Daha önceden Muhafaza Genel Komutanlığı zamanında, Gümrük Muhafaza Genel Müdürlüğü askeri bir teşkilat olarak yapılmıştı. Çok ciddi eğitimler görürlerdi, teftişlerde atış ve eğitim raporları incelenir, silah bakım onarımı dikkatlice denetlenirdi. O zamanlar Başbakanlıktan gelmiş Rifat Bey diye bir bey Gümrükler Muhafaza Genel Müdürü idi. Taşrada İstanbul, İzmir, İskenderun Başmüdürlükleri aklımda, bunlar çok eskidir, Osmanlı döneminde dahi bunlar başmüdürlüktür. Müdürlük sayısı 10-15 olmalı idi, en önemli gümrükler Karaköy Yolcu Salonu, İstanbul Giriş gümrüğü, Haydarpaşa, Sirkeci, İzmit, İzmir Yolcu Salonu, İzmir Giriş Gümrük Müdürlüğü, Mersin, Adana, İskenderun Müdürlükleri o dönemde benim için en önemli gümrüklerdi. Buraları okul gibi idi. Özellikle İzmir, İskenderun, Mersin okul olarak görülür, yetenekli, becerikli personel İstanbul Giriş, Karaköy, Haydarpaşa, Sirkeci'ye alınırdı. Öyle kolayca buralara memur, şef, müdür muavini, müdür olunamazdı. Bu durum Mataracı ve Ahmet ÇAKMAK dönemine kadar böyle devam etti. Sonra siyasi tercihler ile bilgili bilgisiz kişiler, art niyetli kimselerin atanmasıyla gümrük teşkilatı bozuldu. Taşrada Başmemur olduğunuzda, kaymakam ve Vali'nin önüne çıkabilme imkanınız olurdu, muhafaza teşkilatında ise, kısım amiri olduğunuzda çok şey değişir, bir de bölge amiri olursanız, en büyük bir makam sizin olurdu. Bugünkü gibi bu unvanlar yalnızca kadro derecesi değildi, kadro idi ama onun örgütsel yeri çok güçlüydü, onlar küçük birer yönetim biçimiydi.

1 Eski Gümrük Başmüfettişi, Yetkilendirilmiş Gümrük Müşaviri – Nadir ELİBOL

5) Müfettişlik göreviniz nasıl sonlandı? İdare'de neler yaptınız?

Müfettişlikte muavinlik aşamasında yaz ve kış farklı bir uygulama vardı, siz yazın teftişi olanın, kışın da tahkikatı olanın yanına verilirsiniz. Bir teftişimde aramızdan çok erken ayrılan Mahmut Nedim SAGAY'ın yanına verilmişim, yine İzmir'de teftişte idik. Çok ürkekti, yani biraz korkak bir kişi idi. Her rapor'da "bu rapor reislikten geçer mi?" derdi. Her raporda da bir sorun çıkardı. Ben bunu hatırla tutarak 16 yıl vicdanım ve kararım korkusuzca müfettişlik yaptım.

1971-1972 yılı olmalı Bakan Haydar ÖZALP idi, devlet işlerinde, yol yordam bilen bir siyasetçi idi. Müsteşar yardımcısı Burhanettin BAŞSARAÇ (eski Müfettiş) bir gün telefonla beni aradı. "Bakan seni çağırıyor" dedi. O zamanlar hem telefon yaygın değil, hem uçak yok, Ankara'ya geldim. Teftiş Heyeti Reisi Ekrem CİMİLLİ idi, hemen yanına gittim, Bakan'ın çağırıldığını söyledim. Hiç tepki vermeden "haberim yok" dedi. Bir rapor veya elimdeki bir iş ile ilgili olabilir diye Makam'a çıktım. "Sizi sabit göreve istiyorum" dedi, teşekkür ettim, görevimi sordum. Gümrükler Genel Müdürlüğü Baş Yardımcılığı'na atanacaktım. Ben 4 üncü derecede idim, 2 nci dereceye terfi ediyordum, ancak yevmiyem kesilecek, param azalacaktı. "Efendim maaşım..." derken, Zat İşler Müdürünü çağırdı, "evet efendim Recai bey'in maaşı 200.-TL azalıyor" dedi. Bakan bey "sana lojman veririz, birkaç kez de Avrupa'ya göndeririz, bu iş bitmiştir" dedi, kalakaldım. "Efendim hanıma sorayım" dedim. Yılmaz İSMAİLOĞLU'nu da Genel Müdür Yardımcısı yaptılar. Biz iki Müfettişi Gümrükler Genel Müdürü Enver Yusuf BAŞKAYA'nın (eski Müfettiş) yanına verdiler. Eşim gümrük eski memurlarındandır. Kendisine sordum, "Gidelim" dedi ve Ankara'ya geldik. Eşimin sözünü çok önemserim. Başmüdürlükte memur iken nişanlanmıştık. Gemi ile birlikte karşıya geçer, ona evine kadar refakat eder, tekrar Anadolu tarafından İstanbul'a dönerdim. İki oğlumuz oldu. Her ikisi de ODTÜ İnşaat Mühendisliğinden mezunlar. Biri Türkiye'de, diğeri Şangay'da çalışıyor, birinden iki diğeri dört torunum var. Karıma iyi ki sormuşum, geldiğimizde bana lojman bula-madılar, Bahçelievler'de kirada oturduk. 1972 yılında göreve başladım sonra Genel Müdürümüz Enver Yusuf BAŞKAYA(eski Müfettiş) emekli

oldu. Bakan da "sen onun yerine bakmaya devam et" dedi. Böylece 1975 yılına geldik. Yanılabilirim Bakan Fethi ÇELİKBAŞ idi. Cavit GÜROCAK (eski Müfettiş) Müsteşarımız idi. 1975'te Müsteşar Muavini oldum. 1978 yılına kadar devam ettim.

Gün SAZAK Bey bakanımız olmuştu, yanına çağırıldı; "seni Müsteşarım yapmak istiyorum" dedi. O zamanın siyasetleri gerçekten devlet adamı idi. Bürokrasiye saygılı idiler. Bakan memurların korteji arasında törenlerle Bakanlığa girip çıkıyordu. Ben de çok rahatsız oluyordum. Çok düzgün ve dürüst bir adamdı, ama bana MHP'li derler diye "beni başışlayın" dedim. "O zaman dışarıdan bir Müsteşar getireceğim" dedi. "Taktir sizin" dedim. Namık Kemal ZEYBEK'i Bakanlığa Müsteşar yaptı.

Tuncay MATARACI Bakanımız olmuştu. Kendisini Çaykur İdari Heyeti Azası iken tanırdım. Rize'den Ankara'ya toplantıya geldiğinde benim odamda otururdu. Bakan olunca beni çağırıldı. Ne görev istediğimi sordu, ben de Avrupa'ya gitmek istiyordum dedim. Avrupa'da Brüksel'de Ahmet Mithat USTALAR (eski Müfettiş), Cenevre'de Ömer Faruk PAYKAL (eski Müfettiş) Gümrük Ateşemizi idi, ikisi de üstadımız idi, dönüşlerini bekledik, Faruk PAYKAL geldiğinde Teftiş Heyeti Reisi oldu, ben de Cenevre'ye onun yerine gittim. Birleşmiş Milletler Daimi Temsilciliği'nde Gümrük Müşaviri olarak 1978-1983 yılları arasında 4,5 yıl kaldım. Cenevre'de Büyükelçimiz Kamuran İNAN idi. 1984 yılında Türkiye'ye döndüm. Cemal ERBAY (eski Müfettiş), Ali Metin YAVUZ (eski Müfettiş) Müsteşar yardımcısı idi. Beni de tekrar Müsteşar yardımcısı yaptılar. Kısa süre sonra 1985'de Maliye Bakanlığı ile Gümrük ve Tekel Bakanlığı birleştirildi. Maliye ve Gümrük Bakanlığı oldu. Vural ARIKAN Bakanımız oldu, ben 1984-1985 yıllarında Bakanlık Müşavirliğine atandım. Sonra Ahmet Kurtçebe ALPTEMUÇİN Bakanımız oldu. Ben de emekli oldum

6) Emeklilik sonrası yaşamınız nasıl sürdü?

Maliye eski müfettişi, hesap uzmanı arkadaşlarımla bir ortak büro açtık, danışmanlık yaptım, IBM ilk müşterimdi. Sonraki yıllarda Burhaniye'deki yazlığıma daha çok zaman ayırmak için, Meşrutiyet Caddesi'nde açtığım büroda tek başıma danışmanlık, bilirkişilik hizmeti vermeye devam ettim. 2005

yılında yani emeklilikten yirmi sene sonra tamamen kendimi emekli ettim. Yaşantımız bu şekilde sürüyor.

7) Gümrük Teftiş Heyeti'nin size ve Müfettişlere kazandırdığı özellikler sizce nelerdir?

Okulda veya sivil hayatımda Müfettişlikle ilgili ne bir duyumum, ne de bir bilgim vardı. Sınav'dan sonra üstadlarla otururken, konuşurken, yerken, içerken, giyim kuşamda onların üslup ve tarzlarını kopyalamaya başladık. Heyette çok, ama çok büyük ciddiyet vardı. Rastgele konuşmaz, oturamaz, ayak ayak üstüne atamazdınız, ceketinizin önü daima ilikli olurdu. Başmüfettişlerin odasına hiç girmezdik, 5-10 senelikler ile muhatap olur, görüş ve taleplerimizi onlar vasıtasıyla iletirdik. Başmüfettişler de eleştiri ve tepkilerini bizlere kendileri iletmez, aradaki biraz kıdemlilerle bizlere aktarırlardı. Suratlar çok sert olurdu, tabi odamızın kapısı kapanınca yakın dost ve arkadaşlarla şakalaşma, espriler yapılırdı. Tavırlar daima çok sert ve ciddi idi. Ben müfettişlikte neyi, nerede, ne zaman yapacağımı öğrendim. Bana kazandırdığı budur. Bir de herhalde ifade almadan dolayı olacak, insanları dinlemeyi öğrendim.

İnsan, çok dayanıklı ama Müfettişler hem daha dayanıklı, hem de daha tedbirli olurlar.

Tuncay MATARACI bira fabrikasında mesai sonrasında üst düzeyi toplar, günü değerlendirir, yarını planlardı, bu toplantılar gece 24'lere kadar sürerdi. Sonra bu iş değişti, elden notlar vermeye, milletvekili isteklerini dağıtmaya, yapılacak tayinleri iletmeye dönüştü. Bir keresinde önemli bir durum için eşim telefonla arayınca Bakan "eşin arıyor" diye telefonu verdi, bu işlerde o günden sonra biraz hafifledi.

Müfettişlik ve idare'de çok zorluk çektik, böylece insanlara tahammül etmeyi öğrendik, mevcut ortam ve şartlar içinde yaşamak Müfettişlere özgüdür. Çok değişik insanlarla çalışabilmeyi müfettişlik ve muavinliğimde öğrendim. Mahmut TÜRKMEÑOĞLU diye bir Bakanımız vardı. Yazıyı imzalar, paraf nüshasını (dosya için) paraf-lamazdı, "yazıyı imzaladık ya, paraf ne oluyor?" derdi. Görevi süresince bunu defalarca izah ederek, paraf alırdım.

8) Genç müfettiş arkadaşlara bir öğüt verin desek, neler söylersiniz? Müfettişlik için bir öneriniz var mı?

Evet, şimdi daha geniş imkanlar, daha kolay koşullarda müfettişlik yapılıyor, ancak güçlüğünden bir şey kaybettiğini zannediyorum. Hala, ciddiyet, çalışkanlık, güvenilirlik en önemli özellik olarak duruyor. Bunu daima koruyacaklar. Genç arkadaşlara bir öğüdüm olamaz, onlar zamanla kendi yollarını, tarzlarını oluşturacaklardır. İlk önce adil olmak gerekir, eşit demiyorum, herkese her işe adil olacaklar, yani işin ve kişinin hakkını verecekler.

Mevzuatı herkesten iyi takip etmeliler ve yönetmelik, tebliğ ve genelgede amaçlanan hedefi görebilmeliler. Siyasetle ilgilenmeli, siyasi ve ekonomik vizyonu izlemeli ve bilmeliler.

Tabii ki her şeyden önde kendini iyi yetiştirmeli, her gün kendilerini yenilemeli ve geliştirmelidirler.

Teftiş Heyetleri, bürokrasinin yüksek okuludur. Bu okulda olmak bile yeterlidir. Bu okulu bitirenler taşrada, merkezde idari göreve geçmeli veya özel sektörde çalışmalı ve bu ülkeye kendisi için harcanan emek ve masrafı geri ödemelidir.

Bugün belki, siyasi iktidarlar Müfettişlere gereken önem ve ilgiyi vermiyor olabilir, oysa en donanımlı, en seçilmiş, en yetenekli personel müfettişlerdir. Onların tarafsız ve adil özellikleri değerlendirilmelidir.

Müfettişler baskı altında kalmazlar, her şartta ve ortamda gözlemler ve değerlendirmede bulunabilirler. Bakın! Taşrada Müfettişe büyük saygı duyulur, sebebi müfettişin bilgili oluşu ve adil duruşudur.

Ayrıca Müfettiş pişmanlık duyacağı işi yapmaz, duygusal ve özel kararlar oluşturmaz. Bu nedenle bürokrasi ve siyaset onun objektif kararlarından yararlanmalıdır.

9) Bugün mezun olduğunuz yılda olsanız, ne yapardınız?

Yine gümrük müfettişi olurdu, bütün kazanımlarım müfettişlikten olmuştur. Başarılı olmamı, iyi bir hayat sürdürmemi müfettişliğe borçluyum;

Ayrıca Müfettişliğim ile daima gurur duydum, halen de duymaktayım.

Tüm meslektaşlarıma, bana böyle bir imkan ve heyecan veren sizlere minnettarım, sağ olun var olun...

ŞİRKETLER HUKUKUNA İLİŞKİN DÜZENLEMELER

GÜMRÜK&TİCARET
DERGİSİ

Sayı:1 Yıl:2013

Yakup AKKAYA*
Salih USTA**

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu 14.02.2011 tarihli ve 27846 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmış, 30/06/2012 tarihinde yapılan önemli değişikliklerle birlikte 01/07/2012 tarihinde önemli ölçüde yürürlüğe girmiştir. Kanun yürürlüğe girmeden yapılan değişikliklerde işlem denetçiliğinin kaldırılması, bağımsız denetimin kapsamının Bakanlar kurulunca belirlenecek şekilde sınırlandırılması ve finansal tabloların ilanı zorunluluğunun kaldırılması gibi bir çok düzenleme yapılmıştır.

28/3/2013 tarih ve 6455 sayılı Kanunla yapılan değişiklikler şu şekildedir;

- Yevmiye defterinin kapanış tasdiki süresi 3 aydan 6 aya çıkarılmış, yönetim kurulu karar defterinin kapanış tasdiki süresi 3 aydan 1 aya indirilmiştir.
- Kamu payı olan şirketlerde kamu paylarını temsilen gerçek kişilerin yönetim kurulu üyesi seçilebilmesine imkan tanınmıştır.
- Bağımsız denetime tabi olmayan anonim şirketler ile tarım satış kooperatifleri ve bunların bağımsız denetime tabi olmayan üst kuruluşlarına ilişkin yeni bir denetim sistemi öngörülmüş, söz konusu denetimin yapılmasının yaptırımı finansal tablolar ile faaliyet raporlarının düzenlenmemiş sayılması olarak belirlenmiştir. Konuya ilişkin Yönetmelik çalışmaları Bakanlığımızca sürdürülmektedir.
- Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumuna, bağımsız denetçilerin rotasyonuna ilişkin düzenleme yapma yetkisi verilmiştir.

* Gümrük ve Ticaret Müfettişi

** Gümrük ve Ticaret Müfettiş Yardımcısı

5174 SAYILI TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ İLE ODALAR VE BORSALAR KANUNUNDA YAPILAN DÜZENLEMELER

28/3/2013 tarih ve 6455 sayılı Kanunla yapılan değişiklikler şu şekildedir;

- Oda, Borsa ve Birlik organlarında organ seçimlerine katılma nitelikleri ile seçilme haklarında düzenlemeler yapılmıştır.
- Oda, Borsa ve Birliğin Bakanlığımızın denetimi altında olduğu, personellerinin Bakanlıkça tedbiren geçici olarak görevden uzaklaştırılabilecekleri ve Bakanlıkça yapılan denetim sonucunda verilen talimatlara uymak zorunda oldukları anılan kanuna eklenmiştir.
- Anılan kanuna geçici bir madde eklenerek; oda ve borsaların organ seçimlerinde oy kullanmak üzere alınan yetki belgelerin de "yetkinin devam ettiği" ibaresini taşıyanların yetki süresinin uzatılmasına ve kanunun 83'üncü maddesinde aranan altı ay şartının 2013 yılında yapılacak seçimlerde aranmasına karar verilmiştir.

4572 SAYILI TARIM SATIŞ KOOPERATİF VE BİRLİKLERİ HAKKINDA KANUNDA YAPILAN DÜZENLEMELER

28/3/2013 tarih ve 6455 sayılı Kanunla yapılan değişiklikler şu şekildedir;

- Tarım satış kooperatif ve birliklerinin piyasa koşullarında etkin, verimli ve sürdürülebilir bir şekilde faaliyet göstermelerini sağlanması ve ortaklık paylarının devrinin ancak örnek anasözleşmede belirtilen şartlara uygun bir şekilde yapılmasına imkan sağlanmıştır.

- Kooperatif ve birliklerin; çalışma konuları, toplantı ve karar nisapları, borsa tescil ücretleri ile ürün alım, değerlendirme gibi işletmenin işleyişi ile ilgili konularda düzenlemeler yapılmıştır.
- Kooperatif ve birliklerin; organları arasında denetim kurulunun çıkartılması, genel müdür dışındaki birlik yönetim kurulu üyelerinin en az ikisinin ve kooperatif müdürlerinin dört yıllık yükseköğretim kurumu mezunu olması gibi organlara ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.
- Bakanlığımızca ortak sayısı ve ciro gibi kısıtlar dikkate alınarak belirlenen birliklerin, 13/1/2011 tarihli ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununun ilgili hükümlerine göre bağımsız denetime tabi tutulması, bu şartları sağlamayanların 6102 sayılı TTK'nın 397/5 maddesi uyarınca denetime tabi olacağı konularında düzenlemeler yapılmış, bağımsız denetime tabi olacak tarım satış kooperatifi birlikleri 14.06.2013 tarih, 28677 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan tebliğle belirlenmiştir.
- Vergi ve harç muafiyeti genişletilmiştir.
- Kooperatif ve birliklerin örnek ana sözleşmelerinin hazırlanması ve yapılacak değişikliklerle ilgili yetki Gümrük ve Ticaret Bakanlığına verilmiştir.
- Kooperatif ve birliklerden TSE'ye kaynak aktarımı sonlandırılmıştır.
- Bilançoları açık veren kooperatif ve birliklerin ortaklarına bir sefere mahsus olmak üzere ek ödeme zorunluluğu getirilmiştir.
- Birliklerin takibe konu borçları ile kooperatiflerin birliklere borçlarıyla ilgili yeni düzenlemeler yapılmıştır.

5957 SAYILI SEBZE VE MEYVELER İLE YETERLİ ARZ VE TALEP DERİNLİĞİ BULUNAN DİĞER MALLARIN TİCARETİNİN DÜZENLENMESİ HAKKINDA KANUNDA YAPILAN DÜZENLEMELER

28/3/2013 tarih ve 6455 sayılı Kanunla yapılan değişiklikler şu şekildedir;

- Üreticilerin perakende olarak tüketiciye doğrudan sattığı mallar bildirim tabi olmaktan çıkarılmıştır.

- Komisyoncuların teslim aldıkları mallara ilişkin üretici veya üretici örgütlerine yapacakları ödemelerin vadeli satışlarda satış tarihinden itibaren 30 iş günü içinde yapılması hüküm altına alınmıştır.
- Semt pazarlarının belediyeler dışındaki kuruluşlarca da kurulabilmesi imkanı getirilmiştir.
- Hal rüsumunun tahakkuk, tahsil ve paylaşımına ilişkin hususlarda düzenleme yapılmıştır.
- Toptancı hallerindeki iş yerleri ile pazar yerlerindeki satış yerlerinin işletilmesi ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır.

DİĞER DÜZENLEMELER

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı Bakanlar Kurulunca onaylandıktan sonra 04/06/2013 tarihinde TBMM'ye sevk edilmiştir. Bu tasarı tüketici hukukumuzun günümüzün değişen şartlarına ve Avrupa Birliği müktesebatına uygun bir şekilde güncelleştirilmesi amaçlanmaktadır. Tasarıda kredi kartlarının kart aidatlarına ilişkin yeni düzenlemeler de yapılmıştır.

6102 sayılı TTK kapsamında Gümrük ve Ticaret Bakanlığınca hazırlanıp yürürlüğe konulması gereken alt düzenleme çalışmaları tamamlanmış ve bu düzenlemeler Resmi Gazetede yayınlanmak suretiyle yürürlüğe girmiştir.

2013 yılında Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Ticaret Sicili Yönetmeliğiyle ticaret sicili kayıtlarının tam ve sağlıklı tutulması, emredici hukuk kuralları çerçevesinde kayıtların aleniyetinin sağlanması ve üçüncü kişiler dâhil tarafların hukuki güvenliğinin teminat altına alınmasının sağlanması amaçlanmıştır.

2013 yılı içerisinde sebze ve meyve ticareti ve toptancı halleri hakkında yönetmelik ile pazar yerleri hakkında yönetmelikte bazı değişiklikler yapılmış, bu değişikliklerle sektörün yeni düzenlemelere uyumunun kolaylaştırılması amaçlanmıştır.

SEKTÖREL BAKIŞ

GÜMRÜK&TİCARET
DERGİSİ

Sayı:1 Yıl:2013

Cahit GÖKÇELİK*

Gümrük Denetimleri

Sonradan Kontrol ve Riskli İşlemler Yönetmeliği kapsamında gerçekleştirilen denetimler 2009 yılından bu yana devam ediyor. Bu denetimlerin etkinliğinin, uygulamanın başladığı yıldan itibaren giderek arttığı ortak kabul görüyor. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından, sonradan kontrol denetimlerinin amacının kapı denetimleri olarak da adlandırılan cari ithalat ve ihracat sırasındaki denetimlerin azaltılması olduğu belirtilmişti. Bu denetimlerle ilgili olarak sektörün talebi, firmalara sadece “ne tür eksikleri var” ve “işlemler bakımından hangi yanlışlıklar yapılmış” olarak bakılmaması, firmaların sorunlarının da Bakanlığa yansıtılabilmesi yönündedir.

Ayrıca, Sonradan Kontrol kapsamında yapılan denetimlerden olumlu sonuç vererek geçen firmalarla ilgili olarak bazı kolaylaştırmalar yapılmasının önünün açılmalıdır. Nasıl ki, Onaylanmış Kişi kapsamında belirli firmalara eksik belge/bilgi ile işlem yapılabilmesi imkanı ve mavi hat yetkisi gibi basitleştirilmiş uygulamalardan faydalanma imkanı veriliyor ise, bu denetimlerden olumlu sonuç alarak geçen firmalara da, firmanın Onaylanmış Kişi yetkisine sahip olmasa dahi yeşil hat ve bazı kolaylaştırmalardan faydalanma imkanı verilmelidir. Bu şekilde AB'nin aksine ülkemizde oldukça sınırlı düzeyde ele alınan “yeşil hat” uygulamasına başlanmış ve gümrük uygulamalarını mevzuata uygun şekilde gerçekleştirilen firmalar ödüllendirilmiş olacaktır.

* Gümrükler eski Genel Müdür Yardımcısı, Yetkilendirilmiş Gümrük Müşaviri.

Kanun Kuvvetinde İdari Düzenlemeler

Gümrük alanında ortaya çıkan sorunlardan önemli bir bölümü zaman zaman tasarruflara konu edilen ve geçmişe yönelik hüküm ifade eden düzenlemelerden kaynaklanmaktadır.

Bu türden idari tasarruflara verilebilecek cari örneklerden biri, serbest bölgelerde ilişkili firmalar arasında KKDF ile ilgili düzenleme yapan 2011/16 sayılı genelgedir. Bu Genelgede KKDF doğmaması için serbest bölgedeki ilişkili firmadan ithalat yapan firmanın mal bedelini serbest bölgeye transfer etmesi yeterli görülmemiş, serbest bölgedeki firmanın da mal bedeli transferini yurt dışına gerçekleştirmiş olması koşulu aranmıştır.

Söz konusu genelgeyle, Türkiye'nin pek çok idaresinde KKDF ye konu olabilecek çok sayıda işlem gerçekleştirilmesine, hiçbir idarenin bu işlemlerden KKDF tahsil edilmesi konusunu bu genelgeye kadar gündem etmemiş olmasına ve herhangi bir geçmiş uygulaması da bulunmamasına rağmen çok sayıda firmadan geçmiş işlemlerle ilgili olarak cezası ile birlikte KKDF talep edilmesi gündeme gelmiştir. Dolayısıyla idare bir bakıma kanun gücünde bir düzenleme yapmış bulunmaktadır. Hatta bu düzenleme kanun gücünden de ötedir; çünkü kanunlarda olduğu gibi geleceğe değil geçmişe dönük sonuç da doğurmuştur. Böyle olunca, hesabını KKDF ödemek üzere yapan, ticari ilişkilerini buna göre düzenleyen firmalar bakımından önemli bir mağduriyet oluşmuştur.

Aynı durum 2013/6 sayılı Genelge ile de ortaya çıkmıştır. Söz konusu genelge ile daha önce hiçbir uygulaması olmadığı halde kısmi muafiyet kapsamında geçici ithalat rejiminden serbest dolaşıma giriş rejimine geçişte para transferi geçici ithalat beyannamesi tescil tarihine kadar yapılmış ise

KKDF ödemesinin gerektiği belirtilmiştir. Geçici ithalat rejiminde eşyanın mülkiyeti ithalatçıya geçmeyeceği için, eşyayı rejime sokan kişi mal bedeli ödemesini geçici ithalat beyannamesinin tesciline kadar büyük olasılıkla ödemeyecektir. Buna rağmen böyle bir düzenleme yapılıyor ise en azından geçmiş uygulamalara bunun yansıtılmaması en sağlıklı yöntem olmalıdır.

Bu gibi durumları önlemek için idarenin söz konusu düzenlemelerinden kaynaklanan, daha önce hiç gündeme gelmemiş, hiçbir şekilde uygulaması yapılmamış durumlarla ilgili olarak, ortaya çıkabilecek mali yükümlülüklerin bu düzenlemelerin yapıldığı tarihi itibarıyla geçerli olması yönünde ele alınması ve Gümrük Kanunu değişikliklerinde ele alınması daha yerinde olacaktır. Aksi durumda yükümlüler için telafisi mümkün olmayan ciddi maliyetler ortaya çıkmakta, itiraz ve dava gibi durumlar dolayısıyla önemli bir işlem maliyeti oluşmaktadır.

Pişmanlık Durumunda Ceza Adil Durmuyor

2009 yılında, Gümrük Kanunu'nun 234 üncü maddesine üçüncü fıkra eklenmiştir. Söz konusu düzenleme, serbest dolaşıma giriş rejimiyle ilgili beyan ile muayene veya sonradan kontrol sonucunda tespit edilen aykırılıkların, gümrük idaresince tespit edilmesinden önce beyan sahibine bildirilmesi durumunda cezaların yüzde onbeş oranında uygulanması ile ilgilidir.

Burada ifade edilen %15 eşya vergileri itibarıyla %45'e denk gelmektedir. Kanun'un 234 üncü maddesinin ilk iki fıkrasındaki durumlarda uygulanacak ceza 3 kat olduğu için %15'in üçe çarpılması gerekmektedir. Yükümlünün bir aykırılığı kendisinin bildirmesi durumunda, ödenecek cezanın eşyanın vergilerinin %45'ine denk gelmesi gibi bir sonuç bu tür bildirimlerden kaçınmayı ortaya çıkartabilecek, “ben bildirmeyeyim, idare tespit etsin” yaklaşımını ortaya çıkarabilecektir. Bu nedenle, pişmanlıkla bildirim durumlarında (zaten faiz alındığı için) ya hiç ceza olmaması, ya da %15 oranının %1-5 seviyesine çekilmesi daha uygun olacaktır.

Uzlaşma

2009 değişiklikleriyle Gümrük Kanununa aktarılan uzlaşma müessesesi, idari etkinliği artırmak bakımından çok önemli bir işlev görmeye başlamıştır. 2012 yılı istatistiklerine göre 3351 başvurunun 3228'inin uzlaşma ile sonuçlanmış ol-

masının idari etkinliğe katkısı ortadadır. Çünkü aksi durum çok sayıda itiraz ve dava anlamına gelirdi.

5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'nun uzlaşma kapsamı dışında tutulması şüphesiz ki doğrudur. Bununla birlikte, bazı durumlarda hem 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununa hem de Gümrük Kanununa göre işlem yapılmakta; ancak, 5607 sayılı Kanuna göre işlem yapıldığı için Gümrük Kanunu uygulaması uzlaşma kapsamı dışında kalmaktadır. Halbuki, 5607 sayılı Kanuna göre cezai bir sonuç ortaya çıkması halinde geçersiz olmak ve uzlaşma konusu tutar ilgisine iade edilmek üzere ceza Gümrük Kanununa giren yönü itibarıyla uzlaşma konusu edilmelidir. Mevcut uygulama 5607 sayılı Kanuna göre cezanın gündeme gelmeyeceği durumlarda kişinin uzlaşmadan yararlanmasına yol açmaktadır.

Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsüne Sağlanan İmkanlar Geliştirilmeli

Bakanlığın 10 Ocak 2013 tarihinde yayımladığı Gümrük İşlemlerinin Kolaylaştırılması Yönetmeliği ve bu kapsamda ortaya çıkan Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü, basitleştirilmiş gümrük uygulamaları bakımından en ileri aşama olarak değerlendirilebilir. Bu bakımdan AB uygulamasına paralel bir uygulamanın artık Türkiye'de de olabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bununla birlikte, Yönetmelikte yer verilen düzenlemelerde özellikle kayıt yolu ile rejime giriş en önemli alan olarak kendisini göstermektedir. Türkiye'nin gümrük alanı itibarıyla ortaya koyduğu gelişmişlik dikkate alındığında, 2000 yılından bu yana (hatta 1615 sayılı Kanuna KHK ile değişiklik yapıldığı için 1996 yılından bu yana) Gümrük Kanununda yerini bulan kayıt yolu ile rejime giriş uygulamasına biran evvel geçilmesi faydalı olacaktır.

Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsüne ilişkin başvuruda bulunacak firmalardan kayıt, düzen, erişim ve iç kontrol gibi çok sayıda koşulu yerine getirmeleri istenmektedir. Bu kadar koşula rağmen ihracatta yerinden gümrükleme yetkisinde rejim sınırı koymanın veya ihracatta yerinde gümrükleme yetkisi bakımından izinli gönderici şartı aramanın bu firmalara güvensizlik olarak algılanacağı ve yeni statünün Onaylanmış Kişi Statüsünden çok farklı bir kolaylaştırma seçeneği sunmayacağı algısı da oluşturacağı değerlendirilmektedir.

MESLEK TANITIMI KRİTİĞİ

YETKİLENDİRİLMİŞ GÜMRÜK MÜŞAVİRİ GÖZÜYLE YETKİLENDİRİLMİŞ GÜMRÜK MÜŞAVİRLİĞİ SİSTEMİ

Cemil EMRE*

Ülkemiz dış ticaret hacminde 1980'li yıllarda başlayan ve özellikle 2000'li yıllarda gerçekleşen yüksek artışa paralel olarak dış ticaret ve gümrük işlemlerinde de önemli artışlar olmuştur. Fiziki ve ekonomik büyüklük açısından Türkiye ile benzerlik taşıyan Avrupa Birliği üyesi ülkelerdeki gümrük personeli sayısı ile kıyaslandığında Türkiye az sayıda personelle artan dış ticaret işlemlerini yürütmek bakımından son dönemde zorluklar yaşamıştır. YGM sistemi devreye sokuluncaya kadar İstanbul, İzmir gibi antrepoların yoğun olduğu yerlerde aynı memurun çok sayıda antrepoda görevlendirilmesi nedeniyle eşya giriş ve çıkışlarına refakat edilememe durumları herkesin malumu olmuştur.

Ülkemizde 1909 yılındaki Gümrük Komisyoncuları Talimatnamesiyle Gümrük Komisyoncusu adıyla hizmet veren meslek mensupları, 2000 yılında 4458 sayılı Gümrük Kanunu ile Gümrük Müşaviri unvanına kavuşmuşlardır. Pek çok Avrupa ülkesinde de benzer meslek bulunmaktadır. Gümrük Müşavirlerin önemli görevler üstlenmelerine karşın sistemin işleyişinde bazı eksiklikler olduğunu kabul etmek gerekecektir. Son dönemdeki bazı çalışmalar ve hizmet içi eğitim gibi çabalarla hizmet kalitesi artırılmaya çalışılsa da tam olarak istenilen düzeye gelindiğini söylemek mümkün bulunmamaktadır.

* Eski Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi, Yetkilendirilmiş Gümrük Müşaviri.

2008 yılı başlarında gümrük mevzuatında yapılan bir dizi düzenlemeyle, Maliye Bakanlığı'nda uygulaması olan "Yeminli Mali Müşavirliği" mesleğine uzak da olsa benzerlik gösteren "Yetkilendirilmiş Gümrük Müşaviri" müessesesi oluşturulmuş ve daha önce gümrük idaresi eliyle yapılan birçok tespit ve işlem Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirlerine devredilmiştir.

Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirliği, hukuki dayanağını 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 10. ve 226. maddelerinden almaktadır. Gümrük Yönetmeliğinde 2007 yılında yapılan değişiklikle Yönetmeliğin 694. maddesine, "ekonomik etkili gümrük rejimleri, nihai kullanım, basitleştirilmiş usul uygulamaları ve diğer gümrük işlemlerinin doğru olarak uygulanmasını sağlamak için; Müsteşarlık gerekli gördüğü tespit işlemlerini belirleyeceği usul ve esaslar çerçevesinde gümrük müşavirleri eliyle yaptırılmasına yetkilidir" ifadesi eklenmiştir. Sistem 2008 tarihinde yürürlüğe giren 60 sayılı Tebliğle uygulamaya başlamış; 2010 tarihinde Gümrük Yönetmeliği'nin 574-578 inci maddelerindeki yeni düzenlemelerle ve 60 sayılı Tebliğ yerine çıkartılan 2 sayılı Gümrük Genel Tebliği (Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirliği) ile Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirliği ile ilgili hususlar daha da netleştirilmiştir.

Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirliği ile ilgili yapılan devrim niteliğindeki düzenlemelerle, daha önce Gümrük İdarelerinin yaptığı bir kı-

sım tespit ve işlemler Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirlerine bırakılmıştır.

Söz konusu uygulama ile Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirlerine, genel ve özel antrepoların açılmasını, buralardaki genişletme, daraltma, tadilatları, antrepo adres değişikliğini, antrepunun devir işlemlerine ilişkin dosyaların ön incelemesini, özel ve genel antrepo eşya giriş çıkış işlemleri ile antrepoda stok kayıtlarının altışar aylık dönemler itibarıyla tespitini, antrepo rejimine tabi eşyanın elleçleme işlemlerinin tespitini, geçici ithalat rejimine ilişkin tespiti, gümrük kontrolü altında işleme rejimi kapsamında ibra işleminin tespitini, eşyanın öngörülen süre dâhilinde nihai kullanıma tahsis edilip edilmediği ve öngörülen amaçlar için kullanılıp kullanılmadığının tespitini, dâhilde işleme rejimi kapsamındaki eşyaya verilen izinlerle ilgili süre uzatımlarına esas teşkil edecek işlemlerin tespitini, menşee mevzuatına ilişkin tespit işlemlerini, onaylanmış kişi statü belgesi müracaatına ilişkin başvuru dosyalarının ön incelemesini, çok zor duruma ilişkin tespit işlemlerini, beyanamenin belirli alanlarında yapılacak düzeltmeye ilişkin tespit işlemlerini raporlama yetkisi tanınmıştır. Eski uygulamayla kıyaslandığında bu sistemin daha sağlıklı olduğu ortadadır.

Giriş

Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirliği sisteminde 2 Seri Nolu Tebliğ ile önemli iyileştirmeler yapılmasına karşın aşağıda genişçe ele aldığımız bazı sorunların halen devam ettiği düşünülmektedir.

1. Yetki Belgesi Şartı

Gümrük Kanununun 225 ve müteakip maddelerine göre eşyanın gümrük işlemleri eşya sahipleri adına dolaylı temsil yoluyla gümrük müşavirleri tarafından gümrüklerde takip edilir ve sonuçlandırılır. Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirliği ise Devletin daha önce kendi memuru aracılığıyla yaptığı bazı tespit ve işlemleri Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirine devrettiği bir sistemdir. Gümrük Yönetmeliği'nin 576. Maddesi ve ilgili Tebliğ'e göre 7 yıl Gümrük Müşavirliği yapmış olan bir kimsenin müracaatı halinde Yetkilendirilmiş Gümrük Müşaviri Yetki Belgesi alma

hakkı bulunmaktadır. Gümrük Müşavirliğinden sıkılan veya beklediğini bulamayan ancak 7 yılını tamamlamış bir Gümrük Müşavirinin hiç beklemeden ve hiçbir başka koşulu yerine getirmeden Yetkilendirilmiş Gümrük Müşaviri olması doğru değildir. Hizmet kalitesinin artırılabilmesi ve ehil kişilerin bu alanda yer almasının sağlanabilmesi için YGM yetki belgesinin alınmasında sınav zorunluluğu getirilmelidir.

2. Stajyerlerin Durumu

Tebliğde, stajyer olarak çalıştırılacak kişilerin yetkilendirilmiş gümrük müşaviri ile aynı Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü ve Gümrük Müşavirleri Derneğine kayıtlı olma şartı aranmaktadır. Bu uygulama şu şekilde sorun oluşturmaktadır: Aynı firma bünyesinde ve farklı derneklere üye olan iki ayrı Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirlerinden birine ait (A) ve diğerine ait (C) tipi antrepolara bu kural nedeniyle bir stajyer bakmamakta, bu durum maliyetleri artırmakta ve yukarıdaki maddelerde de belirtildiği gibi mevzuata uygun olmayan sonuçlara yol açmaktadır.

3. Tespit Sözleşmesi

Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirleri ile antrepo işleticileri arasında Tebliğin 5 nolu ekinde yer alan Tespit Sözleşmesi yapılmaktadır. Bu sözleşmenin bazı maddelerinin açık olmaması sorun yaratmaktadır. Örneğin, asgari ücret altında iş yapmak müeyyideye bağlanmış iken, sözleşme yapılan firmanın aylık ücretini çok uzun süreler ödememesi halinde herhangi bir müeyyideye bulunmamaktadır. Firmalar tarafından bu durumun kötüye kullanılabilmesi mümkündür. Bunun önlenmesi için Tebliğin 5 nolu eki Tespit Sözleşmesinin "(4) TARAFLARIN KARŞILIKLI SORUMLULUK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİ" başlığı altında "Bu sözleşmeye göre peşin verilmesi gereken ücret ya da avansı ödenmemesi durumunda gümrük müşaviri işe başlamak zorunda değildir." şeklinde yer alan (f) fıkrası ikinci paragrafının; "Tespit Sözleşmesi aylık ücretlerinin ve diğer Tespit sözleşme ücretlerinin ilgili Tespit Raporunun düzenlendiği ay içerisinde ödenmediği takdirde, Yetkilendirilmiş Gümrük Müşaviri tarafından sözleşme fesh edilebilir ve sözleşme süresi bir

yıl veya bir yıldan fazla ise, tespit ücretinin en az bir yıllık kısmı tespit işlemi yaptıran firmadan tahsil edilir ve ayrıca firma hakkında diğer uygulamalarda dikkate alınmak üzere müşavir tarafından durum yazılı olarak Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'na bildirilir." şeklinde düzenleme yapılmalıdır. Yine bu konuyla ilgili olarak söz konusu ücret ödenmeden antrepoya eşya alınmasının engellenmesi ya da ücretini ödemeyen firmalar için antrepo işletme belgesinin bir süre için iptali veya başka bir YGM ile sözleşme yapılamaması sağlanmalıdır.

4. Tespit Raporlarının Ekleri

Tebliğde YGM tarafından düzenlenen Tespit Raporlarının duruma göre ilgili Gümrük Müdürlüğüne ve firmaya gönderileceğinin belirtildiği, ancak ekleriyle birlikte mi yoksa eksiz olarak mı gönderilmesi gerektiği konusunda gümrüklerde farklı uygulamalar yapıldığı anlaşılmaktadır. Tespit Raporu düzenlenmesinde 'ekler' konusu açıklığa kavuşturulmalıdır.

5. YGM Ücretleri

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından Tebliğin ilgili maddesine göre her yıl belirlenen asgari ücretin 5000 m2'den büyük antrepolar için yüksek (bu tutar 2013 yılı için 11.858 ile 12.936.-TL arasındadır); 3000 m2'den küçük olanlar için ise yeterli olmadığı düşünülmektedir (bu tutar 2013 yılı için 3.881-4.096.-TL arasındadır). Özellikle A tipi Genel Antrepoda mutlak stajyer çalıştırma zorunluluğu bulunduğu da dikkate alındığında küçük antrepoların ücretleri düşük kalmakta, bu durum hakkaniyete ve rekabete uygun düşmemektedir. Dolayısıyla en düşük ücret 5000 m2'den büyük antrepolar için 10.000-11.000.-TL ve 3000 m2'den küçük olan özellikle de A tipi Antrepolar için ise en az 6.000.-TL olarak belirlenmelidir.

Bazı Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirleri ile antrepo işleticilerinin belirlenen asgari ücretin altında anlaşığı, asgari düzeyde fatura kesilmesine karşın aradaki farkın elden iade edildiği gibi durumlar çeşitli denetimlerde ortaya çıkmış ve bu uygulamanın halen devam ettiği düşünülmektedir. Bu durum haksız rekabete neden olmakta ve mevzuata uygun çalışmak

isteyen Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirleri aleyhine sonuç doğurmaktadır. Belirlenen YGM kurallarında bu durumun tespiti halinde ilgili YGM'nin Yetki Belgesinin iptal edilmesinin kurala bağlanmasının doğru bir uygulama olduğu düşünülmektedir. Ancak antrepo işleticisi firma açısından bir ceza öngörülmemesi nedeniyle, firmanın yeni bir YGM ile sözleşme imzalayarak yine yoluna aynı şekilde devam etmesine imkan sağlanmaktadır. Böyle bir durumun tespiti halinde, YGM'nin yetki belgesi ile Antrepo işleticisi firmanın işletme belgesi iptal edilmelidir.

6. Hizmetlerin Farklı Şirketler Tarafından Yürütülmesi

İthalatçı firma, gümrük müşavirliği, taşımacılık, antrepo işleticiliği ve yetkilendirilmiş gümrük müşavirliği zinciri içinde Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirliğinin farklı ve bağımsız kişiler tarafından yapılması gerektiği ortadadır. Devletin memuru aracılığıyla yaptığı bazı işlemleri ve hatta bazı denetim yetkisini YGM lere devrettiği göz önünde bulundurulduğunda, bu gereklilik kendini daha da açık bir şekilde ortaya koymaktadır. YGM'lerin bağımsızlığına vurgu yapan mevzuat düzenlemeleri de buradan kaynaklanmaktadır. Ancak uygulamada Gümrük Müşavirliği yapanların aynı zamanda ithalatçı, lojistik taşımacılık ve antrepo işletmeciliği de yaptıkları, buna ilave olarak aynı şahıs veya firmaların dışarıdan YGM karnesine sahip kişilerle anlaşarak YGM sistemine de girdikleri ve tamamen tekel oluşturdukları genel bir gözlem olarak ortaya çıkmaktadır. Bazı firmaların ithal edeceği eşyayı kendisinin taşıdığı, gümrük işlemini kendisinin yaptığı ve kendi işlettiği antrepoya koyduğu, YGM işlerini de kendisinin yaptığı artık herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Bu beş iş ve işlemleri aynı anda yapanların toptan fiyat verdikleri, bu fiyatların YGM sistemini ve denetimlerini işlemez hale getirdiği görülmektedir. Sistemin sağlıklı ve birbirini denetler şekilde yürütülebilmesi için, sadece YGM'lerin değil Gümrük Müşavirinin, Antrepo İşleticinin ve Taşıyıcının farklı kişilerden oluşması sağlanmalıdır.

7. Elleçleme İzinleri

Elleçleme işlemleriyle ilgili olarak Yetkilendirilmiş Gümrük Müşaviri ile elleçleme işlemi yaptıran firma arasında yıllık Tespit Sözleşmesi yapılmaktadır. Ancak, Gümrük Yönetmeliği'nin 334 ve 335.maddelerine göre her bir elleçleme için ilgili gümrük idaresinden ayrı ayrı izin alınması gerekmektedir. Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirliği uygulaması ile antrepoya eşya giriş ve çıkışı için en az yıllık sözleşme yapılması ve aylık tespit raporu düzeye yetkisi müşavire verilmiş iken, her bir elleçlemede ilgili gümrük idaresinden izin alınmasının, büyükşehirlerdeki antrepoların gümrük idaresi ile mesafeleri dikkate alındığında işlemleri zorlaştırdığı düşünülmektedir. Ayrıca bir sözleşmeye göre birden fazla yapılan elleçlemeler için belirlenen ücret tarifesini de yeterli değildir.

8. Tekelleşmenin Önlenmesi

Mevcut uygulamada Gümrük Müşavirliği yapan şirketlerin müşterilerine ait Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirliği işlerini de yapmak için muvazaalı şekilde kendisine yakın dışarıdan bir şahsa Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirliği şirketi kurularak YGM ile ilgili işleri bu şirkete verebilmekte; kurulan şirketin %90-99 gibi hakim hissesini bu şekilde ellerinde bulundurarak diğer YGM'lere çok küçük hisse verdikleri ve maaşlı olarak çalıştırılmaktadır. Küçük hisse ve maaşla çalışan Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirleri mali ve hukuki açıdan sorumluluklarını yerine getirmede kayıtsız kalmaktadırlar. Bunun da idari kontrol ve denetimin daha sağlıklı ve etkin yürütülmesine imkan sağlanması amacı güdülen oluşturulan Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirliği sisteminden beklenen amaca ulaşmasını engellemektedir. Esasen Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirliği sistemi oluşturulurken, kurulmuş olan Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirliği şirketinin tüzel kişiliğinin gümrük işlemleri açısından mali ve hukuki sorumluluğunun bulunmadığı, Yetkilendirilmiş Gümrük Müşaviri belgesine sahip şahısların mali ve hukuki sorumluluğunun esas alındığı, diğer bir deyişle yetki devrinin tüzel kişiliğe değil bizzatı gerçek kişi olan gümrük müşavirlerine yapıldığı, Yetkilendirilmiş Gümrük Müşaviri belgesinin mevzuatta öngörülen şartları taşıyan kişilerle

verildiği görülmektedir. Bu nedenle, tekelleşmeyi, suiistimalleri ve belirlenmiş ücret altında müşavirlik yapılması yoluyla haksız rekabete meydan verilmesini önlemek; Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirliğinin öngörülen amaç doğrultusunda ve kamusal yarar kıstası ile hizmet etkinliğinin artırılmasını temin etmek bakımından, yetkilendirilmiş gümrük müşavirliği işlemlerinin bir şirket bünyesinde yürütülmesinden ziyade müstakil olarak sürdürülmesi uygun olacaktır. Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirlerinin bir şirket bünyesinde faaliyetlerini yürütmeleri durumunda ise söz konusu şirkete en fazla 3 Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirinin ortak olması ve her bir YGM nin şirketin en az %10'nuna veya yaptığı iş (işlemlerini yürüttüğü antrepo sayısı) oranında ortak olması şartı getirilmelidir.

Onlarca YGM'yi bünyesinde barındıran ve çok sayıda antreponun işlemini gerçekleştiren bazı Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirliği şirketlerinin Gümrük Müşavirliği şirketleri ile organik bağının olup olmadığı araştırılmalıdır. Aynı firmalara hem YGM hem de gümrük müşavirliği hizmeti veren şirketleri gümrüğün sisteminden görmek mümkündür.

Sonuç

Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirliği uygulaması, Teftiş Kurulu Başkanlığı tarafından 2010 yılından bu yana teftişe alınarak mevzuata uygun işlem yapıp yapılmadığı bakımından denetlenmektedir. Bu teftişlerin önemli fayda sağladığı bir gerçektir. YGM şirketlerinin ya da bu şirketlerdeki YGM lerin, Gümrük Müşavirleri ile bağı olup olmadığı denetlenmelidir. Ayrıca aynı şirket bünyesindeki tüm YGM lerin, aynı Müfettiş veya Müfettişlerce denetlenmesi sorunların tespiti açısından daha olumlu sonuçlar verecektir. Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirliği şirketleri ile bağlantısı olduğu düşünülen Gümrük Müşavirliğinin birlikte denetim ve teftişe alınması daha etkin sonuçlar ortaya koyacaktır.

Bu şekilde, tekelleşmenin önlenmesi ve Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirliği sisteminin istenen itibar ve seviyeye çıkacağı değerlendirilmektedir.

TÜRK TİCARİ HAYATINDA BAZI KÜÇÜK AYRINTILAR

GÜMRÜK&TİCARET
DERGİSİ

Sayı:1 Yıl:2013

Yakup AKKAYA*
Salih USTA**

Ticaret Sicili Kayıtlarının Açıklığı

Herkesin Ticaret Sicili Müdürlüklerinde tutulan ticaret sicili kayıtlarını inceleyebildiği gibi giderini ödeyerek bunların onaylı suretlerini de alabilir. Ticaret Sicili Müdürlüklerinden bir hususun sicilde kayıtlı olup olmadığına dair onaylı belge de istenebilir.

Herkes Ticaret Sicili Müdürlükleri nezdinde tutulmakta olan ticaret sicilinin içeriğini ve müdürlükte saklanan tüm senet ve belgeleri inceleyebileceği gibi giderini ödeyerek bunların onaylı suretlerini de alabilir. Ticaret Sicili Müdürlüklerinden bir hususun sicilde kayıtlı olup olmadığına dair onaylı belge de istenebilir.

Ticaret Unvanına Getirilebilecek Ekler

“Türk”, “Türkiye”, “Cumhuriyet” ve “Milli” kelimelerinin bir ticaret unvanına ancak Bakanlar Kurulu kararıyla konabileceğini biliyor muydunuz?

“Türk”, “Türkiye”, “Cumhuriyet” ve “Milli” kelimelerinin bir ticaret unvanına ancak Bakanlar Kurulu kararıyla konabilir.

Ticaret Unvanının Devri

Bir ticaret unvanının işletmeden ayrı olarak başkasına devredilemeyeceğini biliyor muydunuz?

Bir ticaret unvanının işletmeden ayrı olarak başkasına devredilemez.

Ticari Defterler

Pay defteri, yönetim kurulu karar defteri ve genel kurul toplantı ve müzakere defteri gibi işletme-

* Gümrük ve Ticaret Müfettişi

** Gümrük ve Ticaret Müfettişi Yardımcısı

nin muhasebesi ile ilgisi olmayan defterlerin de ticari defterlerden olduğunu biliyor muydunuz?

Her tacir ticari defterleri tutmak zorundadır. Pay defteri, yönetim kurulu karar defteri ve genel kurul toplantı ve müzakere defteri gibi işletmenin muhasebesiyle ilgili olmayan defterler de ticari defterlerdir.

Ticari Defterlerin Saklanma süresi

Türk Ticaret Kanunu açısından ticari defterlerin saklanma sürelerinin 10 yıl olduğunu biliyor muydunuz?

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu 82’nci maddesi gereğince ticari defterlerin saklanma süreleri 10 yıldır.

Kapanış Tasdiki Aranılan Ticari Defterler

Yevmiye defteri ve yönetim kurulu karar defterinin kapanış tasdikinin yapılması gerektiğini biliyor muydunuz?

Fiziki ortamda tutulan yevmiye defteri, defteri kebir ve envanter defteri ile dördüncü fıkrada sayılan defterlerin açılış onayları, kuruluş sırasında ve kullanılmaya başlanmadan önce noter tarafından yapılır. Bu defterlerin izleyen faaliyet dönemlerindeki açılış onayları, defterlerin kullanılacağı faaliyet döneminin ilk ayından önceki ayın sonuna kadar notere yaptırılır. Pay defteri ile genel kurul toplantı ve müzakere defteri yeterli yaprakları bulunmak kaydıyla izleyen faaliyet dönemlerinde de açılış onayı yaptırılmaksızın kullanılmaya devam edilebilir. Yevmiye defterinin kapanış onayı, izleyen faaliyet döneminin altıncı ayının sonuna kadar, yönetim kurulu karar defterinin kapanış onayı

ise izleyen faaliyet döneminin birinci ayının sonuna kadar notere yaptırılır.

Ticaret Şirketlerinin Türleri

Ticaret şirketlerinin kolektif, komandit, anonim, limited ve kooperatif şirketlerden oluştuğunu biliyor muydunuz?

Ticaret şirketleri; kolektif, komandit, anonim, limited ve kooperatif şirketlerden ibarettir.

Şirketlerde Birleşme: Sermaye şirketlerinin devralan şirket olmaları şartıyla şahıs şirketi olan kolektif ve komandit şirketlerle birleşebileceğini biliyor muydunuz?

Sermaye şirketleri; Sermaye şirketleriyle, Kooperatiflerle ve Devralan şirket olmaları şartıyla, kolektif ve komandit şirketlerle birleşebilirler.

Ticaret Şirketlerinin Tüzel Kişilik Kazanması

Ticaret şirketlerinin ticaret siciline tescil sonrası tüzel kişilik kazandıklarını biliyor muydunuz?

Ticaret şirketlerinin ticaret siciline tescil sonrası tüzel kişilik kazanır.

Anonim Şirketlerde Kurucu Ortak Sayısı

Anonim şirketin en az bir pay sahibi ile kurulabileceğini biliyor muydunuz?

Anonim şirketin kurulabilmesi için pay sahibi olan bir veya daha fazla kurucunun varlığı şarttır.

Anonim Şirketlerde Yönetim Kurulu Üyeliği

Artık anonim şirketlerde yönetim kurulu üyesi olabilmek için şirkette pay sahibi olmak gerekmediğini biliyor muydunuz?

6762 sayılı eski Türk Ticaret Kanununda anonim şirketlerde yönetim kurulu üyesi olabilmek için şirkette pay sahibi olmak şartı aranıyordu. Artık 6102 sayılı yeni Türk Ticaret Kanunu ile bu şart ortadan kaldırıldı. Böylece anonim şirketlerde pay sahibi olmayan kişilerin de yönetim kurulu üyesi olmalarının yolu açılmış oldu.

Ayıplı Bir Mal Karşısında Tüketicinin Seçimlik Hakları

Ayıplı bir mal ile karşılaşan tüketicinin malın satıcısından bedel iadesini de içeren sözleşmeden dönme, malın ayıpsız misliyle değiştirilmesi veya ayıp oranında bedel indirimini ya da ücretsiz onarım isteme gibi talep edebileceği haklarının olduğunu biliyor muydunuz?

Tüketici, malın teslimi tarihinden itibaren otuz gün içerisinde ayıplı satıcıya bildirmekle yükümlüdür. Tüketici bu durumda, bedel iadesini de içeren sözleşmeden dönme, malın ayıpsız misliyle değiştirilmesi veya ayıp oranında bedel indirimini ya da ücretsiz onarım isteme haklarına sahiptir. Satıcı, tüketicinin tercih ettiği bu talebi yerine getirmekle yükümlüdür. Tüketici bu seçimlik haklarından biri ile birlikte ayıplı malın neden olduğu ölüm ve/veya yaralanmaya yol açan ve/veya kullanımdaki diğer mallarda zarara neden olan hallerde imalatçı-üreticiden tazminat isteme hakkına da sahiptir.

Ayıplı Mallarda Zaman Aşımı

Bir ayıplı mal ile ilgili ayıba karşı sorumlu tutulanların ayıba karşı daha uzun bir süre sorumluluk üstlenmemiş olmaları halinde ayıplı maldan sorumluluk ayıp daha sonra ortaya çıkmış olsa bile malın tüketiciye teslim tarihinden itibaren 2 yıllık zaman aşımına tabi olduğunu biliyor muydunuz?

Taksitli Satış

Satım bedelinin en az iki taksitle ödendiği ve malın veya hizmetin sözleşmenin düzenlendiği anda teslim veya ifa edildiği satım türüne taksitli satış dendiğini biliyor muydunuz?

Kampanyalı Satış

Kampanyalı satışın, gazete, radyo, televizyon ilânı ve benzeri yollarla tüketiciye duyurularak düzenlenen kampanyalara iştirakçi kabul edilmesi ve malın veya hizmetin daha sonra teslim veya ifa edilmesi suretiyle gerçekleştirildiğini biliyor muydunuz?

Ürün Satış Fiyatı:Tüketici tarafından alınacak olan ürünün etiket, fiyat ve tarife listelerinde belirtilen fiyat ile kasa fiyatı arasında fark olması durumunda tüketici lehine olan fiyat üzerinden satış işleminin gerçekleştirilmesi gerektiğini biliyor muydunuz?

Perakende satışa arz edilen malların veya ambalajlarının yahut kaplarının üzerine kolaylıkla görülebilir, okunabilir şekilde o malla ilgili tüm vergiler dahil fiyat, üretim yeri ve ayırıcı özelliklerini içeren etiket konulması, etiket konulması mümkün olmayan hallerde aynı bilgileri kapsayan listelerin görülebilecek şekilde uygun yerlere asılması zorunludur.

Hizmetlerin tarife ve fiyatlarını gösteren listeler de birinci fıkraya göre düzenlenerek asılır.

Etiket, fiyat ve tarife listelerinde belirtilen fiyat ile kasa fiyatı arasında fark olması durumunda tüketici lehine olan fiyat üzerinden satış yapılır.

Garanti Belgesi

Tüketici tarafından tüketici kanununda yer alan ayıplı mallar ile ilgili seçimlik haklardan onarım hakkı kullanılmış olsa dahi ürünün tekrar değiştirilmesinin talep edilebileceğini biliyor muydunuz?

Satıcı; garanti belgesi kapsamındaki malların, garanti süresi içerisinde arızalanması halinde mali işçilik masrafı, değiştirilen parça bedeli ya da başka herhangi bir ad altında hiçbir ücret talep etmeksizin tamir ile yükümlüdür.Tüketici onarım hakkını kullanmışsa, garanti süresi içerisinde sık arızalanması nedeniyle maldan yararlanamamanın süreklilik arz etmesi veya tamiri için gereken azami sürenin aşılması veya tamirinin mümkün bulunmadığının anlaşılması hallerinde, 4 üncü maddede yer alan diğer seçimlik haklarını kullanabilir. Satıcı bu talebi reddedemez. Tüketicinin bu talebinin yerine getirilmemesi durumunda satıcı, bayi, acente, imalatçı-üretici ve ithalatçı

müteselsilen sorumludur. Tüketicinin mali kullanım kılavuzunda yer alan hususlara aykırı kullanmasından kaynaklanan arızalar yukarıda belirtilen kapsamın dışındadır.

Esnaf Odalarının Kuruluşu

Bir esnaf odasının oda kurulmak istenen yerde çalışmakta olan en az 500 kişinin isteği ile kurulabileceğini biliyor muydunuz?

Odalar, oda kurulmak istenen yerde çalışmakta olan sanat, hizmet ve meslek sahipleri ile esnaftan en az beşyüz kişinin isteği ve Bakanlık izni ile kurulur. Oda unvanında esnaf, sanatkâr veya esnaf ve sanatkâr ibaresi yer alır.

Esnaf Odalarına Kayıt

Esnaf ve sanatkarların sicile kayıt yaptırmadan hiçbir şekilde esnaf odalarına kayıt yaptıramayacağını biliyor muydunuz?

Esnaf ve sanatkârların sicile kayıtları yapılmadıkça, hiçbir şekilde odaya kayıt yapılamaz. Sicile kayıt olan esnaf ve sanatkârlara ait bilgiler sicil tarafından; elektronik ortamda, iş yerlerinin bulunduğu yerdeki, iş yerleri seyyar olanların ikametgâhlarının bulunduğu yerdeki meslek ve sanatları ile ilgili ihtisas odasına; meslek ve sanatları ile ilgili ihtisas odası bulunmayanların bilgileri ise karma odaya kayıt için gönderilir. İlgili oda yönetim kurulu, bu kişilerle ilgili üyelik kararlarını ilk toplantısında alır.

Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği

Her il merkezinde bir esnaf ve sanatkarlar odaları birliği kurulduğunu biliyor muydunuz?

Her il merkezinde bir esnaf ve sanatkarlar odaları birliği kurulur.

Esnaf ve Sanatkarlar Federasyonu

Birmeslek gurubu ile ilgili federasyon kurulabilmesi için o meslek dalındaki en az 40 adet esnaf odasının kurucu olarak karar alması gerektiğini biliyor musunuz?

Federasyon kurulabilmesi için ülke genelinde

aynı meslek dalında kurulmuş olan odaların %60'ının genel kurullarının federasyon kurulması yönünde karar almaları ve kurucu oda adedinin 40'dan az olmaması şarttır.

Kooperatiflerde Kuruluş

Bir kooperatifin en az 7 kişi ile kurulabileceğini biliyor muydunuz?

Bir kooperatif en az 7 ortak tarafından imzalanacak ana sözleşme ile kurulur. Ana sözleşmedeki imzaların noterce onaylanması gerekir.

Kooperatiflerde Unvan

Kooperatif ve üst kuruluşlarının unvanlarında kamu kurum ve kuruluşlarının isimlerine yer verilemeyeceğini biliyor muydunuz?

Kooperatifler ve üst kuruluşlarının unvanlarında, kamu kurum ve kuruluşlarının isimlerine yer verilemez.

Kooperatiflerde Genel Kurul

Kooperatiflerde yılda en az bir defa genel kurul yapmanın zorunlu olduğunu biliyor muydunuz?

Genel kurul olağan ve gerektiğinde olağanüstü olarak toplanır. Olağan toplantının her hesap devresi sonundan itibaren 6 ay içinde ve en az yılda bir defa yapılması zorunludur.

Kooperatiflerde Ortakların Oyları

Kooperatiflerde bir ortağın kaç payı olursa olsun bir tek oy hakkı olduğunu biliyor muydunuz?

Genel Kurulda her ortak yalnız bir oya sahiptir.

Kooperatif Yönetim Kurulu Üyeleri

Kooperatiflerde yönetim kurulu üyesi olabilmek için kooperatif ortağı olmak gerektiğini biliyor muydunuz?

Yönetim Kurulu, kanun ve anasözleşme hükümleri içinde kooperatifin faaliyetini yöneten ve onu temsil eden icra organıdır. Yönetim Kurulu en az üç üyeden kurulur. Bunların ve yedeklerinin kooperatif ortağı olmaları şarttır.

Kooperatifler Kanununa Göre Bazı Cezalar

Yapı kooperatiflerinde kooperatif yönetim kurulu üyelerinin genel kurul tarafından belirlene ortak sayısından fazla kooperatife ortak kaydederse üç aydan iki yıla kadar hapis ve elli günden beşyüz güne kadar adli para cezası ile cezalandırılacaklarını biliyor muydunuz?

Yapı Kooperatiflerinde konut, işyeri ve ortak sayısı genel kurulca belirlenir. Yönetim Kurulu, genel kurulca kararlaştırılan sayının üzerinde ortak kaydedemez. Bu hükme aykırı hareket eden kooperatif ve üst kuruluşlarının yönetim kurulu üyeleri ve memurları üç aydan iki yıla kadar hapis ve elli günden beşyüz güne kadar adli para cezası ile cezalandırılırlar.

Kooperatif Yönetim Kuruluna Yapılan Ödemeler

Kooperatiflerde yönetim kurulu üyelerine genel kurulca belirlenen aylık ücret, huzur hakkı, risturn ve yolluk dışında hiç bir ad altında başkaca ödeme yapılamaz. Yapılır ise kooperatif ve üst kuruluşlarının yönetim kurulu üyelerinin ve memurlarının üç aydan iki yıla kadar hapis ve elli günden beşyüz güne kadar adli para cezası ile cezalandırılacaklarını biliyor muydunuz?

Kooperatiflerde yönetim kurulu üyelerine genel kurulca belirlenen aylık ücret, huzur hakkı, risturn ve yolluk dışında hiç bir ad altında başkaca ödeme yapılamaz.Bu hükme aykırı hareket eden kooperatif ve üst kuruluşlarının yönetim kurulu üyeleri ve memurları üç aydan iki yıla kadar hapis ve elli günden beşyüz güne kadar adli para cezası ile cezalandırılırlar.

GÜMRÜKTE GÜNDEM

GÜMRÜK&TİCARET
DERGİSİ

Sayı:1 Yıl:2013

Sercan BAHADIR*
Yakup GÜNEŞ**

2013 yılı ilk çeyreği gümrük ve uluslararası ticaret uygulamalarındaki değişiklikler açısından oldukça hızlı başlamıştır. Özellikle gümrük işlemlerinin daha hızlı ve kolay yapılmasına ilişkin yasal düzenlemeler, Gümrük Kanunundaki değişiklikler ve Güney Kore Serbest Ticaret Anlaşmasının yürürlüğe girmesi bu dönemde en öne çıkan “Gümrükte Gündem” konularıdır.

Gümrük dünyasını yakından ilgilendiren bir gelişme de Avrupa Birliği (AB) ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD) arasında görüşmeleri başlatılan Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığıdır. 2013 Şubat ayında, tarafların serbest ticaret anlaşması için görüşmelere başladığı ilan edilmiştir. Böylece dünya ticaretinin en büyük iki aktörü (dünya eşya hareketinin üçte biri ile dünya ticaret hacminin yüzde ellisi) arasında eşyaların serbestçe dolaşması yönünde bir çalışmaya başlanılmış olmaktadır.

Özellikle ABD ve AB arasında Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı'na giden süreçte imzalanması planlanan Serbest Ticaret Anlaşması, Türkiye ve AB arasındaki gümrük birliği anlaşması nedeniyle, ülkemiz açısından hayati bir önem taşımaktadır. Zira, bu serbest ticaret anlaşmasına Türkiye'nin dahil olup olmayacağı konusu halen netleşmemiştir. Türkiye'nin dahil olduğu bir serbest ticaret anlaşmasının olumlu yansımaları olacaktır. Bununla birlikte, Türkiye'nin dahil olmadığı bir ABD - AB serbest ticaret anlaşmasının imzalanması durumunda, asıl konu Türkiye'nin neler kaybedeceği hususudur. Bu hususların, 'Gümrükte Gündem' başlığımızın yakın zamandaki ana temalarından olacağı kanaatindeyiz.

* Eski Gümrük Müfettişi, EY Kıdemli Müdürü Sercan Bahadır
** Eski Gümrük Müfettişi, EY Müdürü Yakup Güneş

1. Yetkilendirilmiş Yükümlü Uygulaması Hayata Geçirildi

4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 5'inci maddesine 5911 sayılı Kanunla eklenen 5/A maddesinde yetkilendirilmiş yükümlü statüsüne ilişkin yasal düzenleme yapılmış; aynı maddede, bu statüye ilişkin usul ve esasların Yönetmelikle düzenleneceği belirtilmişti. 10/01/2013 tarihli ve 28524 sayılı Resmi Gazete'de konuya ilişkin Gümrük İşlemlerinin Kolaylaştırılması Yönetmeliği yayımlanmış; böylece, yetkilendirilmiş yükümlü statüsüne yönelik tali mevzuat yürürlüğe girmiştir.

Uluslararası bir düzenleme olan yetkilendirilmiş yükümlü uygulaması, gümrük işlemlerinin yerinde gerçekleştirilmesi ve gümrük muayene işlemlerinin öncelikli yapılması gibi gümrük işlem maliyetini ciddi oranda azaltacak bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil I. YYS ile Sağlanan Avantajlar

Yukarıda bahsedilen hususlardan hareketle; yetkilendirilmiş yükümlü statüsünü, Türkiye Gümrük Bölgesi'nde ekonomik faaliyette bulunan yerleşik kişilere kolaylaştırılmış emniyet ve güvenle ilgili gümrük kontrollerinden veya gümrük mevzuatının öngördüğü basitleştirilmiş usullerden faydalanmak üzere Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından tanınan bir statü olarak tanımlamak mümkündür.

Onaylanmış Kişi Statü Belgesi (OKSB), gümrük mevzuatı kapsamında firmalara çeşitli kolaylıklar sağlayan, belirlenen koşulları karşılayan imalatçı firmalara verilen bir belgedir. Bu bağlamda, yetkilendirilmiş yükümlü statüsünün Onaylanmış Kişi Statü Belgesi ile ortak yönlerinin bulunduğu görülmektedir.

(Kıyas Tablosu)	OKSB	YYS
Başvuruda Cezalara Bakılma Süresi	2 Yıl Geriye	3 Yıl Geriye
İmalatçı olma koşulu	Var	Yok
Mavi Hat uygulaması	Var	Var
Eksik belge ve bilgiyle beyan izni	Var	Var
ATR Dolaşım belgesi düzenleme izni	Var	Var
Fatura beyanı veya EUR. MED fatura beyanı düzenleme izni	Yok	Var
Tam beyanlı yaygın basitleştirilmiş usulden yararlanma izni	Var	Var
Götürü teminat sistemi	Var	Var
Kısmi teminat sistemi	Var	Var
İhracatta yerinde gümrükleme	Yok	Var
İzinli gönderici yetkisi	Yok	Var
Geçerlilik Süresi	2 Yıl	Süresiz

Tablo I. YYS ile OKSB Kıyaslaması

1. Güney Kore ile İmzalanan Serbest Ticaret Anlaşması Yürürlüğe Girdi

01/08/2012 tarihinde Ankara'da imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti ile Kore Cumhuriyeti Arasında Serbest Ticaret Alanı Tesis Eden Çerçeve Anlaşması" ile "Türkiye Cumhuriyeti ile Kore Cumhuriyeti Arasında Mal Ticareti Anlaşması" 01/05/2013 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir.

Ülkemiz ile Kore arasında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşmasının (STA) yürürlüğe girmesinin ardından, Kore'den yapılan ithalatlar ile bu ülkelere yapılan ihracatın tutar ve kompozisyonunda bir değişikliğe yol açması kaçınılmaz görülmektedir.

Bahse konu STA, tüm sanayi ürünlerinde azami yedi yılın sonunda gümrük vergilerinin karşılıklı olarak sıfırlanmasını öngörmektedir. İthalat vergilerinin kademeli olarak azalması, ithal edilen ürünlerin maliyetlerini de kademeli olarak azaltacağından, bu maliyet avantajının Kore ile ticaret yapan iş sahiplerine rekabet avantajı yaratacağı çok rahat ifade edilebilir.

Güney Kore'nin Avrupa Birliği ile imzaladığı STA 01/07/2011 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma sayesinde, Güney Kore menşeli eşya AB'de serbest dolaşıma girerek Türkiye'ye gümrük vergisiz ithal edilebilirken Türk menşeli eşyanın Güney Kore'ye

gümrüksüz olarak ithal edilebilmesi mümkün değildir. Türkiye ekonomisi aleyhine oluşan bu durum, Türkiye – Güney Kore STA'sı ile çözümlenmiştir.

Diğer taraftan, Kore ile imzalanan STA'nın menşe ispatına yönelik kuralları, diğer STA'lardan farklı belirlenmiş; bu çerçevede, fatura, teslimat notu veya herhangi bir ticari belge üzerinde ihracatçı tarafından yapılan menşe beyanı yeterli görülmemiştir. Bu nedenle de, Kore'den yapılacak ithalat işlemlerinde ya da Kore'ye yapılacak ihracat işlemlerinde ürünlerin menşe kazanma koşullarının yerine getirilip getirilmediğinin kontrolü ayrı bir belge ile yapılmayacaktır. Bu durumda, iş sahiplerine eşyanın menşesinin belirlenmesi ve tespiti konusunda ayrı bir sorumluluk yüklenmediğinden anlaşmadaki menşe kurallarının sektör ve ürün bazında detaylı olarak analiz edilmesinde ve bu kurallara uyulduğundan emin olunmasında yarar görülmektedir.

2. Gümrük Kanunu'nda Değişiklik Yapıldı

Gümrük Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair 6455 sayılı Kanun 11/04/2013 tarihli 28615 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu değişikliğin ana konularından birini 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununda yer alan kabahatlerin bu yasadan çıkartılarak 4458 sayılı Gümrük Kanununa eklenmesi oluşturmaktadır. Bu bağlamda gümrük işlemlerine ilişkin kabahatler Gümrük Kanunu'nda kaçakçılık suçları ise Kaçakçılık Kanunu'nda toplanmıştır. Daha önce Gümrük Kanunu'nda yer almayan yeni kabahat fiilleri de bu Kanun'da tanımlanmıştır. Örneğin, antrepo veya transit rejimine tabi tutulan eşyanın, beyan edilenden belirgin bir şekilde farklı cinsten olduğunun tespit edilmesinin yaptırıma tabi tutulması gibi.

Diğer bir öne çıkan değişiklik ise, Kanunda belirlenen şartlar altında birden fazla gümrük işlemi veya beyannamesine ilişkin ortaya çıkan gümrük vergileri ve para cezalarına, tek tahakkuk ve ceza kararı düzenleneceğinin hüküm altına alınmasıdır. Bu düzenleme aynı zamanda bu tebligatlara karşı idari itiraz ve idari yargı başvurularının da tek bir elden yapılabileceği anlamına gelmektedir.

Değişiklik ile getirilen yeni bir düzenleme ise, gümrük vergileri alacağına bağlı idari para cezalarının zamanaşımının, bu idari para cezalarına ilişkin gümrük vergilerinin zamanaşımına tabi olduğunun kabul edilmesidir. Böylece, şimdiki kadar gündeme gelen ve hukuki ihtilaflara neden olan vergi aslı zamanaşımına uğrarken, bu vergi aslı üzerinden hesaplanan para cezalarının zamanaşımına uğramaması ihtimali de ortadan kalkmıştır.

SEKTÖR TANITIMI

GÜMRÜKSÜZ VE VERGİSİZ SATIŞ MAĞAZALARI
(Duty-Free) İŞLETMECİLİĞİ*

Gümrüksüz ve vergisiz satış mağazaları işletmeciliği, uluslararası terminolojideki ismiyle Duty Free -Tax Free, dünyada ilk kez İrlanda'nın batısında yakıt dolm işlemleri ile başladı. Uçaklar yakıt alırken, yolcular da yola çıkmadan önce yemek yiyor, sigara, içki ve hediyelik eşya alıyorlardı. Buradaki ürünler vergisiz ve gümrüksüz olarak satılıyordu, çünkü havaalanı ülkenin geri kalmış bir bölgesi olan Shannon'ı kalkındırmak amacıyla 1947'de oluşturulmuş serbest bir bölgede bulunuyordu.

İlk mağazası 1947'de, Shannon'da açılmadan önce, Diplomatik ve Askeri alanda gümrüksüz ve vergisiz mal tedarik ediliyordu. Fakat bu alanlardaki duty-free mal tedariki, genellikle toptancılık anlayışıyla yürütülüyordu. Böylece havaalanı duty-free anlayışı, 1950'lerin sonuna kadar çok az gelişme gösterdi, 1960'larda hız kazandı ve yenilikçi girişimciler ve ileri görüşlü havaalanı yetkilileri sayesinde daha da ileriye gitti.

1970'lerin dünya ekonomisi, içe dönük ve globalleşmeden uzak bir yapıdaydı. Bu yüzden, doğrudan yabancı yatırımlar sınırlıydı. Günün siyasal düşüncelerine paralel olarak sosyalist akımların etkilediği birçok toplumda ithalat yasaktı. Ürün ve hizmetlerin serbest dolaşımının çok kısıtlı olduğu bu tarihlerde üreticiler, ürün ve hizmetlerini farklı pazarlara sokabilmek için hükümet regülasyonlarının olmadığı kanallar arıyorlardı. Bu kanalları da 'serbest bölge' adı altında yer alan gümrüksüz ve vergisiz seyahat noktalarında buldular. Böylece birçok yeni pa-

zarda, birçok yeni tüketici, ithal ürünlerle ilk kez havaalanları, limanlar ve karayolu giriş noktaları gibi serbest bölgelerde tanıştılar.

Bu durum, dünyanın birçok bölgesinde ve özellikle gelişmiş batı ülkelerinde, seyahat imkanlarının ve yolcuların hızla çoğalması ile 1990'lara dek devam etti. Fakat bu dönemde ortaya çıkan küreselleşme, serbest ticaret anlaşmaları, Avrupa Topluluğu ve daha sonra Gümrük Birliği ile sınırların kalkması ile bir duraklama ve hatta gerileme sürecine girildi.

Gümrüksüz mağaza işletmeciliği ülkemizde 1965 yılında başlamıştır. O tarihlerde satılan ürünler son derece kısıtlı olmakla birlikte, içki ve sigara gibi ana gruplar yoktu. 70'li yıllarda tüm havalimanları, sınır kapıları, deniz limanlarında gümrüksüz satış mağazalarını TEKEK İdaresi işletmeye başlamış ancak bu, uzun yıllar boyunca sadece alkollü içki, tütün ve tütün mamulleri ile sınırlı kalmıştır.

80'li yıllara gelindiğinde, 12 Eylül sonrası oluşan yeni liberal siyasi akıma uygun olarak, Türkiye'nin tüm sınırlarında ve havalimanlarında işletmeciler ve mağazaları hayli çoğaldı. 20'nin üzerinde değişik büyüklükteki şirket, birçok noktada gümrüksüz mağaza işletir hale gelirken, sektörün ekonomik ve istihdam boyutu da ciddi bir gelişme gösterdi.

90'lı yılların sonuna gelindiğinde, Yap-İşlet-Devret projeleri ile birlikte, Duty Free İşletmeciliği de çok daha büyük, karmaşık ve kurumsal bir yapıya evrilmekteydi. Bu arada Türkiye'de turizmin çok gelişmesi, havacılık endüstrisinin büyümesi ile sektör artık son derece ilgi çeker hale gelmişti. Bu ilgi tabii ki yerli sermayenin dışında yabancı işletmecilerde de vardı. Bu çerçe-

vede, 1998 yılında ilk Yap-İşlet-Devret modeli, Antalya havalimanında uygulandı.

Her ne kadar 1 Ocak 1996 da yürürlüğe giren Türkiye ve AB arasındaki Gümrük Birliği anlaşması ile, birçok üründe Gümrük Vergisi kaldırılmış da olsa, buralarda satılan ürünlerin halen vergisiz olması gerek yerli gerekse yabancı yolcular açısından hala cazipti. Ayrıca hızla gelişen ve büyüyen son derece modern bir ortamda yapılan bu perakendecilik, fiyat avantajı dışında da seyahat eden insanları cezbetmeye devam etti.

Sektöre doğrudan yabancı sermaye girişi 2000'li yıllarda da devam etti. Atatürk Havalimanının özelleştirilmesi ile birlikte burada da yabancı ortaklık yapılarak, kurumsal ve güçlü bir işletmecilik ortaya çıktı. Bugün itibarıyla Türkiye'de Gümrüksüz Satış Mağazacılığı ciddi bir ekonomik büyüklüğe ulaşmıştır. Sektörün toplam yıllık cirosu 2012 yılı itibarı ile 1 Milyar Avroyu geçmiş bulunmaktadır.

Sadece sektörün yap-işlet-devret projeleri ile ivme kazandığı 2000 yılından 2012 ye kadar olan dönemi ele alındığında ortaya çıkan rakamlara bakıldığında, 6.5 Milyar Avro üzerinde bir ciro hacmine ulaşılmış, bu cirodan havalimanı, deniz limanı ve sınır kapıları işletmecilerine ve DHMİ başta olmak üzere ilgili devlet kurumlarına ödenen işletme kirası veya imtiyaz bedeli, 2,4 Milyar Avroyu bulmuştur. Bu süre dahilinde devlete ödenen Gelir ve Kurumlar Vergisi 308 Milyon Avro olup, toplam istihdam edilen per-

sonel sayısının 4.500, bu istihdamdan kaynaklanan SGK primleri ödemesi yaklaşık 80 Milyon Avro olduğu hesaplanmıştır.

Gümrüksüz Mağazacılık işletmeciliği artık ülkemizde de son derece modern ve kurumsal bir kimliğe ulaşmıştır. İşletmecilerin tamamı gelişmiş bir bilgisayar altyapısına sahiptirler ve Türkiye genelindeki tüm mağazalarını online olarak denetleyebilmektedirler. Ayrıca Yasa gereği, geliş veya çıkış mağazalarında geçerli yolcu başı alışveriş limitleri sisteme entegre edilerek, kişisel hatalar da minimize edilmiştir. Bu gelişmiş altyapı sayesinde tüm işletmeciler Türkiye genelindeki satış ve stok takibini anlık olarak yapabilmekte, personel denetlenebilmektedir.

Gümrüksüz Satış Mağazacılığı yapabilmek için devlet tarafından bazı kriterlere bağlanmıştır. Buna göre;

- Şirketlerin TTK'ye göre kurulmuş limitet veya anonim şirket olmaları,
- Bu şirketlerin asgari 5 yıldır faaliyette bulunmaları,
- Ödenmiş sermaye ve ihtiyatları toplamının en az 500.000 TL olması,
- Son beş yılda ödediği kurumlar vergisinin basit ortalamasının en az 20.000 TL olması şarttır.

Türkiye'ye gelen veya giden yolcuların Gümrüksüz Satış Mağazalarından yapabilecekleri alışveriş limitleri aşağıdaki gibidir:

	Geliş (1 Kişi İçin)	Gidiş (1 Kişi İçin)
Sigara	3 karton	9 Karton
Sigarillo	100 adet	300 adet
Puro	50 adet	150 adet
Kıyılmış Tütün	250 gram	750 gram
Pipo Tütünü	250 gram	750 gram
%22'den fazla alkol içeren alkollü içkiler (Viski, rakı vb.)	1 litre	3 litre
%22'den az alkol içeren alkollü içkiler (Şarap, şampanya vb.)	2 litre	6 litre
Parfüm, Losyon, Esans, Kolonya, Lavanta	600 ml	1800 ml
Cilt Bakım Ürünü Ve Makyaj Malzemesi	5 adet	15 adet
Çay	1 kg	3 kg
Çözülebilir Kahve	1 kg	3 kg
Kahve	1 kg	3 kg
Çikolata, Şekerli Ürünler	2 kg	6 kg

* Bu çalışma; Gümrüksüz Satış Mağazaları İşletmecileri ve Tedarikçileri Derneğince hazırlanmıştır.

PANORAMA

GÜMRÜK&TİCARET
DERGİSİ

Sayı:1 Yıl:2013

SİGARA KAÇAKÇILIĞI ÖZELİNDE KAÇAKÇILIKLA
MÜCADELEYE BAKIŞ

Mehmet ERYILMAZ*

Tüm dünyada ticari kaçakçılık alanında en öne çıkan sektör tütün ürünleri sektörüdür. Yüksek vergi oranlarıyla global anlamda tütün ürünleri(özellikle sigara) kaçakçılığı çok ciddi rant ihtiva etmesi nedeniyle, uyuşturucu kaçakçılığından sonra en yaygın kaçakçılık türüdür. Bu sektördeki kaçakçılığınülke sınırını aşan özelliği, organize niteliği ve sıklıkla terörizmin finansmanı için kullanılması, kara para trafiği ile ilişkisi nedeniyle komplike bir yapı taşımaktadır. Buna ilaveten, sahtecilik(fikri ve sınai mülkiyet haklarının ihlali) bağlamında ihlallerin en yaygın olduğu sektörlerin başında yine sigara sektörü yer almaktadır.

Bu çalışmamızda sigara kaçakçılığının boyutu, niteliği, yeni trendler ve bu bağlamda kaçakçılıkla mücadele konusundaki görüş ve değerlendirmelerimize yer verilmektedir.

SİGARA KAÇAKÇILIĞININ BOYUTU

Yapılan çeşitli araştırmalar dünya genelinde sigara piyasasının ortalama %11'ini kaçak sigaranın oluşturduğunu göstermektedir.Bu da yaklaşık 657 milyar dal sigaraya tekabül etmektedir.

Avrupa'da yapılan market araştırmalarında yıllık ortalama kaçak sigara girişinin 52 milyar dal olduğu(6.000 konteyner) ve bunun 30 milyarının Avrupa'nın doğu sınırlarından(eski doğu bloku ülkelerinden) geldiği hesaplanmaktadır.

* Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi

Ülkemizde, Sigara Sanayicileri Derneğinin yaptırdığı anketlere göre toplanan boş paketlerde piyasada resmen satılmayan sigara markalarının oranı 2010 yılının ilk yarısı için %12,70 ikinci yarısı için %19.83'dür. Buradan hareketle piyasadaki kaçak sigaranın toplam piyasadaki payının en az %20 civarında olduğu sonucuna rahatlıkla varılabilmektedir. Türkiye'nin yıllık sigara tüketiminin yaklaşık 105 milyar stick olduğu dikkate alındığında yaklaşık 21 milyar stick (dal) kaçak sigaranın ülkemize girdiği bir gerçektir. Bu da yıllık 2 milyar USD'nin üzerinde bir Hazine kaybına isabet etmektedir.

SİGARA'DA SAHTECİLİK/TAKLİT

Uzun yıllardır sahte sigara üretimi bu sektörün en önemli problemi olmuştur. Çin, Laos, Vietnam gibi birçok ülkede üretilen sahte sigaralar başta Avrupa ülkeleri üzere birçok gelişmiş ülkenin pazarında önemli bir yer tutmuştur.

Bu ülkeler dışında da birçok batı ülkesinde sahte sigara üretimine rastlanmaktadır.2005-2011 yılları arasında Avrupa Birliği ülkelerinde toplam 49 adet sahte sigara fabrikası-tesisi tespit edilmiştir. 2010 yılı sonlarında Belçika'da bir adet sahte sigara fabrikası tespit edilmiştir. Avrupa'da yapılan soruşturmalarda birçok yeni "sahte sigara üreten" tesis ortaya çıkarılmıştır. 2012 yılında Sloven, Avusturya ve Alman Gümrük İdarelerinin ortak çalışması sonucu Slovenya'nın Horny Bar bölgesinde bir yasadışı sigara tesisi ortaya çıkarılmıştır. 2011 yılında Ukrayna'nın Kirovog-

rad şehrinde bir sahte sigara tesisi ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca Ukrayna'da 3 tane daha benzer tesis olduğu düşünülmektedir.

Ancak son yıllarda sahte sigara üretiminde ciddi bir azalma olduğu gözlemlenmektedir. Bunun nedeni aşağıda izah edeceğimiz CHEAP WHITE(Ucuz beyaz) sigara gerçeğidir.

CHEAP WHITE GERÇEĞİ

Yukarıda belirttiğimiz üzere, son yıllarda sahte sigara yakalamaları ciddi şekilde azalmıştır. Bunun en önemli nedeni CHEAP WHITE tabir edilen tanınmamış sigaraların piyasadaki hakimiyeti olarak görülmektedir. CHEAP WHITE sigaraların fiyatının düşük olması ve son zamanlarda artan kalitesi bu tür sigaralara olan talebi arttırmaktadır. Cheap White, temel olarak üretildiği ülkede yasal pazarı olmayan ve sadece üçüncü ülkeler için üretilen sigara olarak tanımlanmaktadır. En çok cheapwhite sigara üretilen ülkeler olarak Birleşik Arap Emirlikleri, Filipin, Malezya, Hindistan, Endonezya, Vietnam sıralanmaktadır. Sadece Birleşik Arap Emirlikleri Jebel Ali Serbest Bölgesinde 21 adet bu tür sigara üreten tesis mevcuttur. Cheap White sektöründe çok büyük bir kar marjı vardır. Örneğin Hindistan'dan 45 USD/Master Kasa birim fiyatına satılan bir sigara, Birleşik Arap Emirlikleri'nde 95 USD, Gazimagosa'da 125 USD, Yunanistan'da 350 USD, Fransa'da 735 USD ve İngiltere'de 900 USD birim fiyata ulaşmaktadır. Dolayısıyla söz konusu sigara bu süreçte 20 kat gibi son derece yüksek bir fiyatla işlem görmektedir. Bu da cheapwhite tabir edilen sigaraların uluslararası kaçakçılığını son derece cazip hale getirmektedir.Özellikle cheapwhite trafiğinde, Colon/Panama, Singapur, Mersin, Port Kelong/Malezya ve Jebel Ali/BAE gibi serbest bölgeler kullanılmaktadır. Ülkemiz açısından Bulgaristan'da üretilen bazı Cheap White sigaralar çok ciddi tehdit oluşturmaktadır. Halihazırda ülkemiz kaçak piyasasının yaklaşık %70'inin cheapwhite sigaraların oluşturduğunu söylemek mümkündür. Cheapwhite sigaralar zaman içerisinde öyle popüler hale gelmiştir ki bunların bile sahteleri yapılmaya başlanmıştır.

BÜYÜK SİGARA ŞİRKETLERİ'NİN ROLÜ

Büyük sigara şirketlerinin sigara kaçakçılığındaki rolü uzun yıllara dayanan bir tartışma konusudur. Avrupa Birliği, Amerika ve Kanada gibi ülkelerde bu şirketlere karşı yapılan soruşturmalarda ve kesilen büyük miktardaki cezalar bu konuda ciddi ipuçları vermektedir.

Avrupa Birliğidört büyük üretici şirket ile yaptığı Protokoller (MOUs) ile bu alanda önemli bir adım atmıştır. Buna göre AB ülkelerinde yakalanan kaçak sigaraların vergileri üretici firmalardan tahsil edilmektedir. Bu güne kadar 2 Milyar EURO'nun üzerinde bu şekilde vergi tahsili gerçekleştirilmiştir. Bu yaklaşımın çok anlaşılabilir bir mantığı vardır. Sigara üreten firmalar ürettikleri sigaraların nihai tüketiciye ulaşmaya kadar ki tüm arz zincirini kontrol etmekle mükelleftir. Dolayısıyla, sigaraların yasadışı olarak piyasaya sürülmesi, bu kontrollerin yeterince yapıldığını ortaya koymakta ve dolayısıyla firmalara mali yükümlülük getirmektedir.

DİĞER TÜTÜN ÜRÜNLERİNDE KAÇAKÇILIK

Son yıllarda AB ülkelerinde sarmalık tütün ve nargile tütünü kaçakçılığında da ciddi bir artış olduğu anlaşılmaktadır.

Ülkemizde de son yıllarda 'makaron' adı verilen içi boş sigara tüpleri (kağıtlarının) kaçakçılığında muazzam bir artış söz konusudur. Gümrük ve Gümrük Muhafaza İdarelerinin Kapıkule, Hamzabeyli ve İpsala'da hemen hemen her hafta ciddi miktarda yakalama yaptığı, son bir yıl içerisinde Haydarpaşa'da 8, Gebze'de 10 konteyner makaron yakalandığı dikkate alındığında olayın ciddiyeti ortaya çıkmaktadır. İşin ilginç tarafı, ülkemizde yasal piyasada hiç makaron satışının olmamasıdır. Bunun en önemli nedeni, mevcut yasal düzenlemede sigara kağıdı ve makaronun tütün ile birlikte satılması zorunluluğudur. Dolayısıyla makaron kaçakçılığının önlenmesi açısından, TAPDK tarafından uluslararası uygulamalar da dikkate alınarak gerekli yasal düzenlemelerin yapılması gerekli görülmektedir. Son zamanlarda Gümrük İdarelerindeki yakalamalar analiz edildiğinde, elektronik sigara ve bunlara ilişkin aparat ve kartuş kaçakçılığında da ciddi artışlar olduğu görülmektedir.

DÜNYADA SİGARA KAÇAKÇILIĞI İLE MÜCADELE ÇALIŞMALARI

Sigara kaçakçılığı konusunda ki en önemli mücadele enstrümanı olarak Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesinin 15. maddesi ile ilgili olarak 12-17 Kasım'da Seul'de yapılan toplantıda kabul edilen Protokol ve buna ilişkin çalışmalar karşımıza çıkmaktadır.

Ülkemizin de taraf olduğu sözleşme çerçevesinde çalışmalarına aktif olarak katılan Protokole göre;

- Taraflar Protokolün hedeflerine ulaşması için teknik yardım ve mali destek, kapasite artırım ve uluslararası işbirliğini kolaylaştırmak için etkili tedbirler alacak, Protokol kapsamında bilgi değişimi için yetkili merciler oluşturacak ve bu tür bilgilerin değişimini güvenli hale getirmeyi temin edecektir.
- Arz zinciri güvenliğini sağlamak ve tütün ürünlerinin yasadışı ticaretinin araştırılmasına yardımcı olmak amacıyla, Protokolün Tarafları, Protokolün yürürlüğe girmesinden itibaren beş yıl içinde ulusal ve/veya bölgesel izleme ve takip sistemlerinden oluşan küresel bir izleme ve takip rejimi ve bütün Taraflarca erişilebilir olan; Taraflara sorgulama yapma ve ilgili bilgileri alma olanağı sağlayan ve merkez odak noktası Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi Sekreteriyasında olan küresel bir bilgi paylaşımı kurmayı kabul etmiştir.
- Etkili bir takip ve izleme mekanizmasını mümkün hale getirme bakımından, her bir Taraf kod veya damga gibi eşsiz, özel, güvenli ve sökülemez tanımlama işaretlerinin Protokolün yürürlüğe girmesinden itibaren beş yıl içinde bütün birim paket, ambalaj ve her türlü dış sigara paketlemelerinin ve Protokolün yürürlüğe girmesinden itibaren on yıl içinde de diğer tütün ürünleri paket ve ambalajlarının üzerine konulmasını veya bunların bir parçası olmasını temin edecektir.
- Taraflar uygun bulunduğu ve kendi ulusal kanunları veya yasal olarak bağlayıcı ve yürürlükte ve geçerli olan anlaşmalar uyarınca tüm gerçek ve tüzel kişilerin tütün ürünlerinin yasadışı ticaret kanallarına sapsmasını önlemek için gerekli tüm tedbirleri alır. Bu tedbirleri diğerleri yanında ulusal yasalar ve düzenlemelerce öngörülen miktarlardaki sınıraşan nakit transferleri ya da bu çeşit sınıraşan ödemeleri, tüm şüpheli işlemlerin, yetkili ulusal makama raporlanmasını ve sadece hedeflenen piyasadaki perakende satış ya da kullanıma ilişkin taleple orantılı olarak tütün ürünleri ya da üretim ekipmanı arzına ilişkin bilgileri içerecektir.
- Her bir Taraf, bu Protokolün kendisi için yürürlüğe girmesinden itibaren üç yıl içinde

serbest bölgelerdeki her türlü tütün ve tütün ürünlerinin her türlü üretimi ve el değiştirmesinde etkin kontroller uygulayacaktır. Ayrıca *tek bir konteyner ile tütün ürünleri ve tütün harici diğer ürünlerin karışması ve benzeri taşıma birimleri ile serbest bölgelerden ayrılması yasaklanacaktır* ve uluslararası transite yönelik kontrol ve doğrulama önlemleri kabul edecek ve uygulayacaktır.

- Her bir taraf WHO FCTC'nin 6. maddesini göz önünde bulundurarak her türlü gümrüksüz satışın Protokolün hükümlerine tabi olması için etkili tedbirler uygulayacaktır ve protokolün yürürlüğe girmesinden itibaren beş yıl aşmamak şartıyla bir sonraki Taraflar Toplantısının oturumunda tütün ürünlerinin gümrüksüz satışına ilişkin yasadışı ticaretin boyutunun belirlenmesine ilişkin kanıta dayalı bir araştırmayı hazırlayacak ve bu araştırma çerçevesince Taraflar Toplantısında uygun hareket belirlenecektir.
- Taraflar kendi iç hukuklarına göre, el konulan tütün, tütün ürünleri ya da tütün ürünlerinin üretiminde kullanılan ekipmanların üreticisi, dağıtıcısı, ithalatçısı ya da ihracatçısından meydana gelen kayıp vergi ve resme eşit bir miktarda vergi koyması için yetkili makamları yetkilendirmek amacıyla gerekli olabilecek yasal ve diğer tedbirleri almayı göz önüne alacaktır.
- Taraflar kolluk kuvvetleri arasında doğrudan işbirliği konulu iki veya çok taraflı anlaşma veya düzenlemeler yapacak ve eğer bu tür anlaşma ve düzenlemeler mevcutsa bunları uygun şekilde iyileştirecektir. Eğer bu tür anlaşma veya düzenlemeler yoksa Taraflar Protokol kapsamındaki ihlallerle ilgili olarak Protokolü karşılıklı kolluk işbirliğinin temel olarak dikkate alabilecektir.
- İnternet ve telekomünikasyon araçlarıyla tütün ürünü satışı yasaklanacaktır.

Söz konusu protokolün yakın gelecekte sigara kaçakçılığı ile mücadele konusunda mücadeleciler kuruluşların elini güçlendireceği ve uluslararası işbirliği konusunda sağlam temeller oluşturacağı görülmektedir.

ÜLKEMİZDE SİGARA KAÇAKÇILIĞI İLE MÜCADELE

Yapılan piyasa araştırmalarında, Avrupa'da kaçak sigaranın pazar payının artmasına rağmen,

yakalamalarda hissedilir bir düşüşün olduğu anlaşılmaktadır. Bunun nedeninin, kaçakçıların metot değiştirmesi, küçük miktarlı sevkiyatlara yönelmesi, Avrupa'daki kaçak sigara fabrikalarının varlığı olarak gösterilmektedir. Tüm AB ülkelerinde 2010 yılında yakalanan sigara miktarı 4.7 milyar daldır. Türkiye'de 2010 yılında Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı ve Gümrük ve Gümrük Muhafaza Birimleri tarafından yakalanan sigaranın miktarı 1.5 milyar daldır ve toplam AB yakalamasının üçte birine tekabül etmektedir ki, bu çok ciddi bir başarı olarak görülmelidir. Ayrıca 2010 yılında sonra da ülkemizdeki sigara yakalamaları daha da artan bir ivme kazanmıştır.

Bunun yanı sıra son zamanlarda yapılan bazı çalışmalar, ülkemizin sigara transitini nedeniyle sahip olduğu olumsuz imajı ortadan kaldırmasının yanı sıra birçok ülkeye rol model olacak hale gelmiştir.

Öncelikle 22/3/2012 günlü 28241 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 2012/2924 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının 1 inci maddesi ile "Sigaraların Türkiye Gümrük Bölgesi üzerinden transitine; her bir paket ve ambalajında, dış paketleme ile etiketlerinde ve boş sigara paketleri üzerinde varış ülkesinin resmî dil veya dillerinde uyarıcı işaretleri bulunması kaydıyla izin verilir." Hükmü getirilmiştir. Bilindiği üzere, ülkemize giren kaçak sigaranın çok önemli bir bölümünü ülkemiz üzerinden Irak'a giden ve daha sonra Doğu ve Güneydoğu sınırlarımızdan tekrar yasadışı olarak ülkemize dönen sigaralar oluşturmaktadır. Özellikle Kuzey Irak'a buranın ihtiyacının çok çok üzerinde sigara transit edilmesi, sigaraların tamamına yakınında Arapça uyarı yazısının bulunmaması, aslında buraya transit edilen sigaraların nihai marketinin Türkiye olduğunu göstermektedir. Buradan hareketle Bakanlar Kurulu Kararı ile getirilen kısıtlamadan sonra ülkemiz üzerinden başta Irak olmak üzere birçok ülkeye transitte çok yüksek oranda azalmalar meydana gelmiştir.

Diğer taraftan Akdeniz ve Karadeniz'de sigara kaçakçılığının önemli ölçüde korsan tabir edilebilecek küçük tonajlı gemilerle yapıldığı görülmektedir. Serbest Bölgelerden ve denetimin zayıf olduğu ülke limanlarından dökme olarak yüklenen sigaralar varış limanı olarak gösterilen Balkan ülkeleri limanları, Port said, siyasi istikrarsızlığın olduğu Libya ve Suriye gibi ülke limanlarına gitmemekte, açık denizde ya küçük

teknelerle aktarılmakta ya da ıssız koyulardan kaçak olarak sokulmaktadır. AIS sistemlerinin olmaması, ya da kapatılması, gemilerin sürekli olarak isim değiştirmesi gibi nedenlerle bu tür gemilerin takibi neredeyse imkansızdır. Alınan önlemleri müteakip bu tür küçük tonajlı gemilerin limanlarımızdan ve serbest bölgelerimizden dökme sigara almaları fiilen engellenmiştir. Bu da kaçakçılıkla mücadele konusunda ciddi bir adım olarak görülmektedir.

6455 Sayılı Kanun ile 5607 Sayılı Kaçakçılık Kanununa eklenen hükümler ile tütün ve tütün ürünü kaçakçılığındaki müeyyideler ciddi bir şekilde artırılmıştır. 6455 Sayılı Kanun'un 33 ncü maddesi ile de "213 sayılı Vergi Usul Kanununun mükerrer 257 nci maddesinin verdiği yetki uyarınca kullanılma zorunluluğu getirilen özel etiketi veya işareti olmayan özel tüketim vergisine tabi malların bulundurulduğunun tespit edilmesi halinde, bu malları bulunduranlar adına; her bir tespit için bu Kanuna ekli (III) sayılı listenin (A) cetvelinde yer alan malların 50 litreyi, (B) cetvelinde yer alan 2402.20 ve 2402.90.00.00.00 (yalnız tütün yerine geçen maddelerden yapılmış sigaralar) G.T.İ.P. numaralı malların 5.000 adedi aşması hâlinde ise müteselsilen sorumlu olmak üzere, bu malları bulunduranlar ile ithal veya imal edenlerden herhangi biri adına; malların tespit tarihindeki emsal bedeli veya miktarı üzerinden 11 inci maddedeki esaslara göre özel tüketim vergisi resen tarh edilir. Bu tarihyata ayrıca vergi ziyai cezası uygulanır." Hükmü getirilmiştir. Söz konusu düzenleme yukarıda da belirtilen Avrupa Birliği ile sigara şirketleri arasında imzalanan MOUS'lar ile getirilen mali mükellefiyete benzer bir işlevi yerine getirmeyi amaçlamaktadır. Bu haliyle yerinde bir düzenleme olmakla birlikte, Gümrük Kanununun içerisinde düzenlenmesinin daha efektif olacağı değerlendirilmektedir. Kaçak yakalama bilgilerinin toplanması, değerlendirilmesi ve madde uyarınca vergilerin tahsili açısından Gümrük İdaresinin bu maddenin uygulamasında daha pratik ve etkili olacağı düşünülmektedir.

Ayrıca son yıllarda, Türk Gümrük İdaresinin Uluslararası Kurumlar ve birçok gümrük idaresiyle bu alanda ciddi bir işbirliği halinde çalıştığını söylemek mümkündür.

KAÇAKÇILIKLA MÜCADELEDE ALINMASI GEREKEN ÖNLEMLER

Sigara kaçakçılığı özelinde, ülkemizin kaçakçılıkla mücadele konusunda önemli başarılarına imza attığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte bazı eksikliklerin ve zafiyet alanlarının bulunduğunu söylemekte gerekmektedir.

En temel sıkıntılardan biri konteyner takip programının yetersizliğidir. Gümrük İdaresine kaçak ihbarıyla bir konteyner numarası bildirildiğinde bu durumu net bir şekilde görmek mümkündür. Söz konusu ihbarlı konteyneri tespit edebilmek için merkezi bir program olmadığından, tüm gümrüklerin tek tek bilgilendirilmesi gerekmektedir. Bu durum gizli ihbarların deşifre edilmesinin yanı sıra söz konusu konteynerin hiç tespit edilememesi riskini de ortaya koymaktadır.

Diğer taraftan, mevcut sistemde aynı konteyner muhteviyatı eşyaya birden fazla beyanname açılabilmesinin mümkün olduğu görülmektedir. Bu durum, yapılan risk değerlendirmelerini ve kaçakçılıkla mücadele faaliyetlerini etkisiz kılabilecek bir nitelik taşıdığı sonucuna varılmaktadır. Zira kırmızı hatta düşen bir beyanname ve eşya/konteyner ile ilgili olarak başka bir firma adına beyanname açılarak gümrük denetiminden kurtulabilmesi mümkün görünmektedir. Bu durum nedeniyle, kırmızı hatta düşen beyannamelerle ilgili olarak, eşzamanlı olarak ilgili konteynerin hareketine bloke konulmasını sağlayan bir sistem altyapısının ivedilikle kurulmasının zorunlu olduğu düşünülmektedir.

Bu kapsamda diğer bir problemde NCTS (ortak transit sistemi)'deki eksik ve zafiyetlerden kaynaklanmaktadır.

Şöyle ki;

1) Anılan sistemde zorunlu bir eşya cinsi-menşe-kıymet alanı bulunmamaktadır. Yönetmelik gereği transit beyannamesine eklenmesi zorunlu olan fatura konşimento gibi belgelerin zorunlu yazılacağı bir alan dahi bulunmamaktadır. Rejimin temelini oluşturan ve teminat-risk değerlendirme vb. gibi sistem tarafından otomatik hesaplanan unsurların baş kaynağı olan tarife dahi en çok sekizli yazılabilmekte hatta yazılmadan dahi rahatlıkla transit işlemi tescilli yapılabilmektedir. Tüm bu unsurlar yazılmadan yahut eksik yazılarak tescil edilebilen bu sistemde beyanname

muayene hat kriterinin belirlenmesi için yapılan risk değerlendirmesi muhtemelen nakliyeciler bazında yapılabilmektedir. Gemi yoluyla sevkiyetlerde acenteler için kriter konulmamışsa, beyannameler sarı hatta düşerek işlem ikmal edilmektedir.

- 2) Bilge sisteminin en önemli özelliklerinden birisi sistemin yönlendirici mesajlar içermesidir. Genel Müdürlükçe sisteme konulan önemli mesajlar muayene aşamasında muayene memurunu yönlendirmekte hatta ihracat işlemlerinde bu mesajlar Başbakanlığımızın ilgili genelgeleri gereği bağlayıcı kabul edilmektedir. NCTS beyannamelerinde ise mesaj yönlendirmeleri bulunmamaktadır.
- 3) Sistem büyük oranda yabancı dilde hazırlanmıştır. Yönetmeliğimiz gereği muayene hat kriteri sarı ve kırmızı iken NCTS de A1-A2..vs dir. Sistemde transiti serbest bırakırken ne eşya cinsi ne tarife ne kıymet ne de menşei görece alan ana sayfada karşımıza çıkmamaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere bunları yazmaya dahi gerek yoktur. Yanlış yazıldığını fark ettiğiniz alanı dahi düzeltme şansınız bulunmamaktadır.
- 4) Sisteme belli bir sayıdan fazla sütun eklenmemektedir. Yani eşya cinsinin 100 adet olduğu bir durumda sistem bunu kaydedememekte bu defa beyan sahibince ekli liste eklenmektedir. Gemiden gemiye aktarmalarda onlarca bazen yüzlerce konteyner beyan edilmekte bu durumda acentece bir eşya cinsi devam listesine yazılıp diğerleri ekli liste yapılmakta çoğu zaman ekli listelerde konteyner numarası ile konşimentoda yazılı olan eşya cinsi yazmaktadır. Bu ekli listelerin çıktısı sistem tarafından dahi verilmemektedir.

Bu zafiyet ve eksiklikler nedeniyle, ülkemiz üzerinden özellikle deniz yoluyla transit giden eşya için;

- i) Risk analizi yapılmasının;
- ii) İhbarlı eşya ve firmaların tespitinin;
- iii) Ülkemiz üzerinden transit geçen eşyanın cinsi ve miktar konusunda istatistiklerinin derlenmesinin;
- iv) Transit eşyasına uygulanacak ulusal (2012/2924 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı gibi) veya uluslararası tedbirler ve yasaların (uyuşturucu ve yasadışı silah ticareti gibi) takibinin;

Hemen hemen imkansız veya tesadüfi bir hale geldiğini söylemek mümkündür.

Belirtilen bu durumlar karşısında, NCTS sisteminde kaynaklanan ve yukarıda belirtilen eksiklik ve zafiyetlerin ortadan kaldırılmasını sağlayacak düzenlemelerin ivedilikle hayata geçirilmesinin kaçakçılık ve yasadışı ticaretle mücadele açısından hayati önem taşıdığı düşünülmektedir.

Kaçakçılıkla Mücadele konusunda karşımıza çıkan diğer büyük problem, gümrükte iş takibi yapan aktörler konusundaki boşluk ve disiplinsizliktir. Her gittiğiniz gümrük idaresinde iş takibi yapanların oluşturduğu kalabalıkların bir izdiham ortamı yarattığını görmek mümkündür. Yetkisiz iş takibini yıllardır ortadan kaldıramamıştır. Dünyanın hiçbir çağdaş gümrük idaresinde ülkemizdekine benzer manzaralarla karşılaşılması mümkün değildir. Hatta birçok Avrupa ülkesi gümrük idaresinde, gümrük personeli dışında birini görmek mümkün değildir. İdarelerimizdeki bu kaotik ortam başta kaçakçılık olmak üzere çeşitli olumsuzluklar için elverişli bir ortam oluşturmaktadır.

Kaçakçılıkla mücadele konusunda gümrük idaresinin en önemli problemi kronik personel yetersizliğidir. Ancak son yıllarda alınan yeni personel (özellikle gümrük muayene memuru ve gümrük muhafaza memuru) ile bu sıkıntı azalmaya yüz tutmuştur. Personel alımının bu ivmeyle devam etmesi halinde yakın gelecekte bu sorunun önemli ölçüde ortadan kalkacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte personelin motivasyonunun hala bir problem olduğu görülmektedir. Ağır çalışma koşulları, cezalandırmanın ödüllendirmenin önünde yer alması, sürekli değişen rotasyon politikaları personelin mesleki motivasyonunu ve kuruma bağlılığını azaltan faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan faktörünü öne çıkaran, sahiplenici bir personel politikası personelin mesleki motivasyonunu dolayısıyla kaçakçılıkla mücadele konusundaki azmini arttıracaktır. Zor şartlarda görev yapan Emniyet Teşkilatımıza yaptıkları hatalarda gösterilen hoşgörü ve sahiplenmenin yarısının Gümrük Teşkilatı çalışanlarına gösterilmesi halinde olumlu yansımaları çok büyük olacaktır. Zira en ufak hatada (veya kimi zaman subjektif bir değerlendirmeyle hata olarak algılanan bir

davranışta) şiddetle cezalandırılma korkusu birçok personelin risk almasını engellemekte, bu da manevi motivasyona bağlı kaçakçılıkla mücadeleyi sekteye uğratmaktadır.

Gümrük ve kaçakçılık soruşturmaları son derece komplike, uzmanlık ve tecrübe gerektiren soruşturmalardır. Bu nedenle klasik polisye yöntemlerle bu alanda başarılı olunması mümkün görünmemektedir. Soruşturulmaların en azından "sarı hat-kırmızı hat", "özet beyan-rejim beyan"ı ayırabilen, gümrük terminolojisine, gümrük ve dış ticarete kullanılan belgelere hakim birimlerce yapılması, hem idaremizin yasal ticaretin önünün açılması, yasadışı ticaretin önlenmesi konusundaki mottosuna uygun olacak hem de ticaret erbabı ile gümrük personelinin adil bir soruşturma sürecinden geçme konusundaki güvencesi olacaktır. Dolayısıyla gümrük idaresinin adli kolluk gücünün personel sayısı, eğitim, teçhizat alanlarında daha da güçlendirilerek alanında uzmanlığını arttırması, gümrük idaresi ile gümrük muhafaza idaresi (adli kolluk) arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi, gümrük personelinin kaçakçılıkla mücadele konusundaki katkısının artırılması gerekli görülmektedir.

Sonuç olarak, başta sigara kaçakçılığı olmak üzere her türlü kaçakçılık uzun soluklu bir mücadeleyi gerektirmektedir. Kaçakçılık lokal değil uluslararası bir sorundur. Kara para aklanmasından, terörizmin finansmanına, Devletlerin gelir kaybından insan ve çevre sağlığına kadar uzanan çok boyutlu sonuçları bulunmaktadır. Bu itibarla gümrük idaresinin sürekli kendini yenileyerek ve ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla işbirliği halinde hareket etmesi zorunludur. Biraz moral motivasyon takviyesi, gümrük idaresinin bu yoldaki mücadelesi için gereken en önemli unsurdur.

Sözlerimi tamamlamadan önce ağır bir sigara tiryakisi olarak altını çizmek isterim ki sigara kaçakçılığı ile en etkin mücadele sigarayı bırakmakla olur. Şu an, Galataport projesi kapsamında özelleştirilmesi söz konusu olan binamızdaki belki de son günlerimizde, birikmiş anılara dalarak ve denize seyrederek bir sigara tütürmemek için kendimi zor tutuyorum. Ama ne yaparsınız ki kapalı alanda sigara içme yasağı elimi kolumu bağlıyor. Hepinize ve kendime DUMANSIZ BİR HAVA SAHASI diliyorum...

PRATİK BİLGİLER

5607 SAYILI KAÇAKÇILIKLA MÜCADELE KANUNU'NDA
KAÇAKÇILIK SUÇU SAYILAN FİİLER VE YAPTIRIMLARI

Kaçakçılık Fiihleri	Yaptırım
Eşyayı gümrük işlemlerine tabi tutmaksızın ülkeye sokmak (K.M.K. Md. 3/1)	bir yıldan beş yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adli para cezası
Eşyanın gümrük kapıları dışından ülkeye sokulması (K.M.K. Md. 3/1)	bir yıldan beş yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adli para cezası(verilecek ceza üçte birinden yarısına kadar artırılır)
Eşyayı sahte belge kullanmak suretiyle gümrük vergileri kısmen veya tamamen ödenmeksizin ülkeye sokmak (K.M.K. Md. 3/2)	bir yıldan beş yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adli para cezası
Transit rejimi çerçevesinde taşınan serbest dolaşımda bulunmayan eşyayı, rejim hükümlerine aykırı olarak gümrük bölgesinde bırakmak (K.M.K. Md. 3/3)	altı aydan iki yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezası
Belli bir amaç için kullanılmak veya işlenmek üzere ülkeye geçici ithalat ve dahilde işleme rejimi çerçevesinde getirilen eşyayı, sahte belge ile yurt dışına çıkarmış gibi işlem yapmak (K.M.K. Md. 3/4)	altı aydan üç yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezası
Birinci ila dördüncü fıkralarda tanımlanan fiillerin işlenmesine iştirak etmeksizin, bunların konusunu oluşturan eşyayı, bu özelliğini bilerek ve ticarî amaçla satın almak, satışı arz etmek, satmak, taşımak veya saklamak (K.M.K. Md. 3/5)	altı aydan iki yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezası
Özel kanunları gereğince gümrük vergilerinden kısmen veya tamamen muaf olarak ithal edilen eşyayı, ithal amacı dışında başka bir kullanıma tahsis etmek, satmak veya devretmek ya da bu özelliğini bilerek satın almak veya kabul etmek (K.M.K. Md. 3/6)	üç aydan bir yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezası
İthal kanun gereği yasak olan eşyayı ülkeye sokmak (fiil daha ağır bir cezayı gerektiren suç oluşturmadığı takdirde) (K.M.K. Md. 3/7)	iki yıldan altı yıla kadar hapis ve yirmi bin güne kadar adli para cezası
İthal yasak eşyayı, bu özelliğini bilerek satın almak, satışı arz etmek, satmak, taşımak veya saklamak (K.M.K. Md. 3/7)	iki yıldan altı yıla kadar hapis ve yirmi bin güne kadar adli para cezası
İhracı kanun gereği yasak olan eşyayı ülkeden çıkarmak(fiil daha ağır cezayı gerektiren başka bir suç oluşturmadığı takdirde) (K.M.K. Md. 3/8)	altı aydan iki yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezası

İhracat gerçekleştirmediği halde gerçekleştirilmiş gibi göstermek ya da gerçekleştirilen ihracata konu malın cins, miktar, evsaf veya fiyatını değişik göstererek ilgili kanun hükümlerine göre teşvik, sübvansiyon veya parasal iadelerden yararlanmak suretiyle haksız çıkar sağlamak (K.M.K. Md. 3/9)	bir yıldan beş yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adli para cezası
Kaçakçılık suçunun konusunu oluşturan eşyanın akaryakıt ile tütün, tütün mamulleri, etil alkol, metanol ve alkollü içkiler olması halinde (K.M.K. Md. 3/10)	iki yıldan beş yıla kadar hapis ve yirmi bin güne kadar adli para cezası
Akredite laboratuvar analiz sonucuna göre Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu tarafından belirlenen seviyede ulusal marker içermeyen, yasal yollarla Türkiye'de serbest dolaşıma girdiği belgelendirilemeyen veya menşei belli olmayan akaryakıtı; üretmek, satışı arz etmek, satmak, bulundurmak, bu özelliğini bilerek ticarî amaçla satın almak, taşımak veya saklamak (K.M.K. Md. 3/11)	iki yıldan beş yıla kadar hapis ve yirmi bin güne kadar adli para cezası
Enerji Piyasası Düzenleme Kurumundan izin alınmadan; akaryakıt haricinde kalan solvent, madenî yağ, baz yağ, asfalt ve benzeri petrol ürünlerinden akaryakıt üreten veya bunları doğrudan akaryakıt yerine ikmal ederek üreten, satışı arz eden, satan, bulunduran, bu özelliğini bilerek ticarî amaçla satın alan, taşıyan veya saklayan (K.M.K. Md. 3/12)	iki yıldan beş yıla kadar hapis ve yirmi bin güne kadar adli para cezası
Her türlü üretim, iletim ve dağıtım hatları dahil olmak üzere sıvı veya gaz halindeki hidrokarbonlarla, hidrokarbon türevi olan yakıtları nakleden boru hatlarından, depolarından veya kuyulardan kanunlara aykırı şekilde alınan ürünleri satışı arz eden, satan, bulunduran, bu özelliğini bilerek ticarî amaçla satın alan, taşıyan veya saklayan (K.M.K. Md. 3/13)	iki yıldan beş yıla kadar hapis ve yirmi bin güne kadar adli para cezası
Kaçak akaryakıt veya sahte ulusal marker elde etmeye, satmaya ya da herhangi bir piyasa faaliyetine konu etmeye yarayacak şekilde lisansa esas teşkil eden belgelerde belirlenenlere aykırı olarak sabit ya da seyir tank, düzenek veya ekipman bulunduranlar (K.M.K. Md. 3/14)	iki yıldan beş yıla kadar hapis ve yirmi bin güne kadar adli para cezası
Ulusal markeri yetkisiz olarak üreten, satışı arz eden, satan, yetkisiz kişilerden satın alan, kabul eden, bu özelliğini bilerek nakleden veya bulunduranlar(Ulusal markerin kimyasal özelliklerini taşıyorsa bile, bu madde yerine kullanılmak amacıyla üretilen kimyasal terkipler hakkında da bu fıkra hükmü uygulanır) (K.M.K. Md. 3/15)	iki yıldan beş yıla kadar hapis ve yirmi bin güne kadar adli para cezası
Tütün mamulleri, etil alkol, metanol ve alkollü içkilerin ambalajlarına kamu kurumlarınca uygulanan bandrol, etiket, hologram, pul, damga veya benzeri işaretlerin taklitlerini imal eden veya ülkeye sokanlar ile bunları bilerek bulunduran, nakleden, satan ya da kullananlar (K.M.K. Md. 3/16)	üç yıldan altı yıla kadar hapis ve yirmi bin güne kadar adli para cezası
Tütün mamulleri, etil alkol, metanol ve alkollü içkilerin ambalajlarına kamu kurumlarınca uygulanan bandrol, etiket, hologram, pul, damga veya benzeri işaretleri; ilgili mevzuatta belirlenen şekilde temin etmesine rağmen belirlenen ürünlerde kullanmaksızın bedelli veya bedelsiz olarak yayanlar, bunları alma veya kullanma hakkı olmadığı halde sahte evrak veya dokümanlarla veya herhangi bir biçimde ilgili kurum ve kuruluşları yanıltarak temin edenler, bunları taklit veya tahrif ederek ya da konulduğu üründen kaldırarak, değiştirerek ya da her ne suretle olursa olsun tedarik ederek amacı dışında kullananlar (K.M.K. Md. 3/17)	üç yıldan altı yıla kadar hapis ve yirmi bin güne kadar adli para cezası

Ambalajlarında bandrol, etiket, hologram, pul, damga veya benzeri işaret bulunmayan tütün mamulleri, etil alkol, metanol ve alkollü içkileri üreten, yurda sokan, ticarî amaçla bulunduran, nakleden, satışa arz eden veya satanlar (K.M.K. Md. 3/18)	üç yıldan altı yıla kadar hapis ve yirmi bin güne kadar adli para cezası
Ambalajlarında taklit bandrol, etiket, hologram, pul, damga veya benzeri işaretleri taşıyan tütün mamulleri, etil alkol, metanol ve alkollü içkileri üreten veya yurda sokanlar (K.M.K. Md. 3/19)	üç yıldan altı yıla kadar hapis ve yirmi bin güne kadar adli para cezası
Ambalajlarında taklit bandrol, etiket, hologram, pul, damga veya benzeri işaretleri taşıyan tütün mamulleri, etil alkol, metanol ve alkollü içkileri ticarî amaçla bulunduran, nakleden, satışa arz eden veya satanlar (K.M.K. Md. 3/19)	iki yıldan beş yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adli para cezası
Tütün mamulleri, etil alkol, metanol ve alkollü içkilerin ambalajları üzerinde bulunan ürün bilgileri ile bandrol, etiket, hologram, pul, damga veya benzeri işaretlerin içerdiği bilgilerin farklı olması halinde, bu ürünleri üreten, ithal edenler ile ticarî amaçla bulunduran, nakleden, satışa arz eden veya satanlar (K.M.K. Md. 3/20)	iki yıldan beş yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adli para cezası
Yukarıdaki fıkralarda tanımlanan fiiller, teşebbüs aşamasında kalmış olsa bile, tamamlanmış gibi cezalandırılır (K.M.K. Md. 3/20)	tamamlanmış gibi cezalandırılır
Nitelikli Haller	Yaptırım
Bu Kanunda tanımlanan suçların (...) [1], bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde, verilecek ceza iki kat artırılır (K.M.K. Md.4/1)	iki katı
Kanunda tanımlanan suçların (...), üç veya daha fazla kişi tarafından birlikte işlenmesi halinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır (K.M.K. Md.4/2)	yarı oranında ilave
Bu Kanunda tanımlanan suçların, tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde veya yararına olarak işlenmesi halinde, ayrıca bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur (K.M.K. Md.4/3)	güvenlik tedbiri
Bu Kanunda tanımlanan suçların, kaçakçılık fiillerini önlemek, izlemek, araştırmak ve soruşturmakla görevli kişiler tarafından veya meslek ve sanatın sağladığı kolaylıklardan yararlanmak suretiyle işlenmesi halinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır (K.M.K. Md.4/4)	yarı oranında ilave
Bu Kanunda tanımlanan suçların (...), belgede sahtecilik yapılarak işlenmesi halinde, ayrıca bu suçtan dolayı da cezaya hükmolunur (K.M.K. Md.4/5)	ceza içtimai
Kaçakçılık fiillerini önlemek, izlemek ve araştırmakla görevli olup da bu Kanunda tanımlanan suçların işlenmesine kasten göz yuman kişi, işlenen suçun müşterek faili olarak sorumlu tutulur (K.M.K. Md.4/6)	müşterek fail gibi cezalandırma
Kaçakçılık suçunun konusunu oluşturan eşyanın, Devletin siyasî, iktisadî veya askerî güvenliğini bozacak ya da çevre veya toplum sağlığını tehdit edecek nitelikte olması halinde, fiil daha ağır cezayı gerektiren bir suç oluşturmadığı takdirde, verilecek hapis cezası on yıldan az olamaz (K.M.K. Md.4/7)	asgari on yıl hapis
Kaçak akaryakıt satışının, 3 üncü maddenin on dördüncü fıkrasında belirtildiği şekilde sabit ya da seyfar tank, düzenek veya ekipman kullanılarak gerçekleştirilmesi halinde verilecek cezalar iki kat artırılır. (11.04.2013 tarihli, 28615 sayılı R.G. 6455 s.k. ile eklenmiştir)(K.M.K. Md.4/8)	iki katı

VERGİ KAYBINA NEDEN OLAN CEZALAR

Madde	Fıkra	4458 Sayılı Gümrük Kanunu	
234	1	Serbest dolaşıma giriş rejimi veya kısmi muafiyet suretiyle geçici ithalat rejimine tabi tutulan eşyaya ilişkin olarak, yapılan beyan ile muayene ve denetleme veya teslimden sonra kontrol sonucunda;	
		a	15 inci maddede belirtilen Gümrük Tarifesini oluşturan unsurlarda veya vergilendirmeye esas olan sayı, baş, ağırlık gibi ölçülerinde aykırılık görüldüğü ve beyana göre hesaplanan ithalat vergileri ile muayene sonuçlarına göre alınması gereken ithalat vergileri arasındaki fark % 5'i aştığı takdirde, ithalat vergilerinden ayrı olarak bu farkın üç katı para cezası alınır.
		b	Kıymeti üzerinden ithalat vergilerine tabi eşyanın beyan edilen kıymeti, 23 ila 31 inci maddelerde yer alan hükümler çerçevesinde belirlenen kıymete göre noksan bulunduğu takdirde, bu noksanlığa ait ithalat vergilerinden başka vergi farkının üç katı para cezası alınır
	c	Satış birimine göre miktar itibarıyla % 5'i geçmeyen bir fark ile maddi hesap hatasından doğan noksan kıymet beyanlarında, bu farklara ait ithalat vergilerinden başka vergi farkının yarısı tutarında para cezası alınır	
	2	Dâhilde işleme rejimi, gümrük kontrolü altında işleme rejimi ve tam muafiyetli geçici ithalat rejimi hükümlerine tabi eşyaya ilişkin olarak yapılan beyan ile muayene ve denetleme veya teslimden sonra kontrol sonucunda; birinci fıkrada belirtilen farklılıkların tespiti durumunda aynı fıkrada öngörülen cezaların yarısı kadar para cezası alınır.	
	3	Yukarıda belirtilen aykırılıkların gümrük idaresince tespit edilmesinden önce beyan sahibince bildirilmesi durumunda söz konusu cezalar yüzde onbeş nisbetinde uygulanır.	
4	Genel yönetim kapsamındaki kamu idareleri için yukarıda belirtilen cezalara ilişkin hükümler uygulanmaz. Bu gibi hallerde, 241 inci maddenin birinci fıkraya hükmüne göre işlem yapılır		
5	194 üncü maddenin birinci fıkrası uyarınca doğan gümrük yükümlülüğü kapsamında ödenmesi gereken ithalat vergilerinin anılan maddenin dördüncü fıkrasında öngörülen tarihe kadar hiç ödenmemiş veya eksik ödenmiş olduğunun gümrük idarelerince yapılan kontrol sonucunda tespit edildiği durumda, ödenmesi gereken ithalat vergilerinin söz konusu dördüncü fıkrada belirtilen faizi ile birlikte tahsilinin yanı sıra, yükümlüsü hakkında bu vergilerin dörtte biri tutarında para cezasına hükm edilir. Bu fıkrada belirtilen hiç ödenmeyen veya eksik ödenen ithalat vergilerinin yükümlüsünce gümrük idaresinin tespitinden önce bildirilmesi durumunda bu cezaya hükm edilmez. 194 üncü maddenin dördüncü fıkrası uyarınca işlem yapmakla yetinilir		
6	Bir ila üçüncü fıkralara göre verilen cezalar 241 inci maddenin birinci fıkrasında belirtilen miktardan az olamaz.		
235	1	Serbest dolaşıma giriş rejimine tabi tutulan eşyaya ilişkin olarak, yapılan beyan ile muayene ve denetleme veya teslimden sonra kontrol sonucunda;	
		a	Eşyanın genel düzenleyici idari işlemlerle ithalinin yasaklanmış olduğunun tespiti halinde, eşyanın gümrük vergilerinin alınmasının yanı sıra, gümrüklenmiş değerinin dört katı idari para cezası verilir

	b	(a) bendindeki eşyanın değersiz, artık veya atık madde olması durumunda, idari para cezası; dökme halinde gelen eşya için ton başına otuz bin Türk Lirası, ambalajlı gelmesi halinde kap başına altı yüz Türk Lirası olarak hesaplanır ve eşya yurtdışı edilir
	c	Eşyanın ithali, lisansa, şarta, izne, kısıntıya veya belli kuruluşların vereceği uygunluk veya yeterlilik belgesine tabi olduğu halde uygunluk ve yeterlilik belgesine tabi değilmiş veya belge alınmış gibi beyan edildiğinin tespit edilmesi halinde, eşyanın gümrük vergilerinin yanı sıra, eşyanın gümrüklenmiş değerinin iki katı idari para cezası verilir
	d	(c) bendindeki eşyanın değersiz, artık veya atık madde olması durumunda, idari para cezası; dökme halinde gelen eşya için ton başına sekiz bin Türk Lirası, ambalajlı gelmesi halinde kap başına iki yüz Türk Lirası olarak hesaplanır ve eşya yurtdışı edilir
2		İhracat rejimine tabi tutulan eşyaya ilişkin olarak, yapılan beyan ile muayene ve denetleme veya kontrol sonucunda;
	a	Eşyanın genel düzenleyici idari işlemlerle ihracının yasaklanmış olduğunun tespiti halinde, eşyanın gümrüklenmiş değerinin iki katı idari para cezası verilir
	b	Eşyanın ihracı, lisansa, şarta, izne, kısıntıya veya belli kuruluşların vereceği uygunluk veya yeterlilik belgesine tabi olduğu halde uygunluk ve yeterlilik belgesine tabi değilmiş veya belge alınmış gibi beyan edildiğinin tespit edilmesi halinde, eşyanın gümrüklenmiş değeri kadar idari para cezası verilir
3		Yolcuların, gümrük mevzuatına göre kişisel ve hediye eşya kapsamı dışında olup beyanlarına aykırı olarak üzerlerinde, eşyası arasında veya taşıma araçlarında çıkan ya da başkasına ait olduğu halde kendi eşyasıymış gibi gösterdikleri eşyanın gümrük vergileri iki kat olarak alınır ve eşya sahibine teslim edilir. Gümrük vergileri ödenmediği takdirde, eşya gümrüğe terk edilmiş sayılır
4		Birinci fıkranın (a) ve (c) bentlerinde belirtilen eşyaya el konularak mülkiyetinin kamuya geçirilmesine karar verilir ve eşya 177 ila 180 inci madde hükümlerine göre tasfiyeye tabi tutulur
5		Türkiye Gümrük Bölgesine getirilen ve transit rejim beyanında bulunulan serbest dolaşımda olmayan eşyanın, beyan edilenden belirgin bir şekilde farklı cinsten eşya olduğunun tespiti halinde, farklı çıkan eşyanın gümrüklenmiş değerinin iki katı idari para cezası verilir
236	1	Teminat alınmış olsa bile, gümrük işlemlerine başlanmadan veya bu işlemler bitirilip gümrük idaresinin izni alınmadan gümrük antrepoları veya gümrük idaresince eşya konulmasına izin verilen yerlerden kısmen veya tamamen eşya çıkarılması veya buralardaki eşyanın değiştirilmesi ya da yapılan sayımlarda kayıtlara göre eşyanın bir kısmının noksan olduğunun anlaşılması hallerinde, bu eşyanın gümrük vergilerinin yanı sıra gümrüklenmiş değerinin iki katı idari para cezası verilir
	2	Gümrük antrepolarında veya gümrük idaresince eşya konulmasına izin verilen yerlerde yapılan sayımlarda kayıtlara göre fazla eşya çıkması halinde, bu eşyanın 177 ila 180 inci madde hükümlerine göre tasfiyeye tabi tutulmasının yanı sıra, fazla çıkan eşyaya ait ithalat veya ihracat vergileri tutarı kadar para cezası alınır
	3	Mülga

	4	Gümrüksüz satış mağazalarından hak sahibi olmayanlara satış yapılması halinde satışa konu eşyaya, hak sahibi olmakla birlikte limit üstü satış yapılması halinde de limit üstü eşyaya ait ithalat vergilerinin yanı sıra bu vergilerin üç katı para cezası verilir
	5	Gümrük antrepolarındaki eşyanın, antrepo beyannamesinde beyan edilenden belirgin bir şekilde farklı cinsten eşya olduğunun tespiti halinde, bu eşyanın gümrüklenmiş değerinin iki katı idari para cezası verilir, eşyaya el konularak mülkiyetinin kamuya geçirilmesine karar verilir ve eşya 177 ila 180 inci madde hükümlerine göre tasfiyeye tabi tutulur
237	1	35/A ila 35/C madde hükümlerine göre verilen özet beyan veya özet beyan olarak kullanılan ticari veya resmi belgelerdeki kayıtlı miktara göre noksan çıkan kapların mahrecinden yüklenmemiş veya yanlışlıkla başka yere çıkartılmış veya kaza ve avarya sonucunda yok olmuş veya çalınmış bulunduğu gümrük idaresince belirlenecek süre içinde kanıtlanamadığı takdirde, bu noksan kaplara ait eşyadan tarife pozisyonuna veya tarife pozisyonu tespit edilemiyor ise cinsine ve türüne göre tarifede dahil olduğu faslın en yüksek vergiye tabi pozisyonuna göre hesaplanacak gümrük vergileri kadar para cezası alınır
	2	1 inci fıkraya göre ceza belirlenmesi mümkün olamıyorsa, noksan her kap için 241 inci maddenin 1 inci fıkrasında belirlenen miktarda para cezası alınır
	3	35/A ila 35/C madde hükümlerine göre verilen özet beyan veya özet beyan olarak kullanılan ticari veya resmi belgelerdeki kayıtlı miktara göre fazla çıkan kapların yanlışlıkla mahrecinden fazla olarak yüklenmiş olduğu gümrük idaresince belirlenecek süre içinde kanıtlanamadığı takdirde, söz konusu eşyaya el konularak mülkiyetinin kamuya geçirilmesine karar verilir, 177 ila 180 inci madde hükümlerine göre tasfiyeye tabi tutulur ve eşyanın CIF kıymeti kadar para cezası alınır
	4	Dökme gelen eşyada yüzde üçü aşmayacak şekilde eşya cinsi itibarıyla Bakanlar Kurulu kararı ile belirlenecek oranlardaki eksiklik ve fazlalıklar için takibat yapılmaz. Doğalgaz ürünlerinde boru hatları ile taşınarak ithal edilenler hariç bu oran % 4'ü aşmayacak şekilde uygulanır
	5	Eşya miktarının gümrük idaresince tespit edilmediği ve rejim beyanının belgelerinde kayıtlı miktarlara göre yapıldığı durumlarda, tespit edilen miktar farklılıkları özet beyan eksiklik veya fazlalığı olarak değerlendirilir. Yapılan özet beyan eksiklik veya fazlalık takibati sonucunda miktar farklılığı nedeniyle cezayı gerektirir bir durum ortaya çıkması halinde, 234 üncü madde hükümleri uygulanmayarak sadece bu madde hükümlerine göre işlem yapılır.
	6	Türkiye Gümrük Bölgesine giriş yapan taşıt içerisinde özet beyan verilmeksizin eşya getirildiğinin gümrük idaresince belirlendiği veya eşyanın boşaltılmasına izin verilmesinden sonra gümrük idaresine bildirildiği ve bu eşyanın verilmiş olan özet beyanlardan biri ile ilişkili olmadığı anlaşıldığı hallerde, söz konusu eşya için özet beyan vermekle yükümlü olan kişinin tespit edilmesi halinde bu kişi, tespit edilememesi halinde ise eşyayı Türkiye Gümrük Bölgesine getiren kişi tarafından, eşyanın yanlışlıkla mahrecinden fazla olarak yüklenmiş olduğu gümrük idaresince belirlenecek süre içinde kanıtlanamadığı takdirde, söz konusu eşyaya el konularak mülkiyetinin kamuya geçirilmesine karar verilir ve 177 ila 180 inci madde hükümlerine göre tasfiyeye tabi tutulur. Ayrıca eşyanın CIF kıymeti kadar para cezası verilir.
	7	Birinci, ikinci ve üçüncü fıkralarda belirtilen para cezaları özet beyanı veren kişiden, altıncı fıkrada belirtilen para cezası ise özet beyanı vermekle yükümlü olduğu tespit edilen kişiden, bu kişinin tespit edilememesi halinde eşyayı Türkiye Gümrük Bölgesine getiren kişiden alınır

238	1	241 inci maddenin üçüncü fıkrasının (h), (l) ve (m) bentleri, dördüncü fıkrasının (g) ve (h) bentleri ile beşinci fıkrasının (b) bendinde belirtilen durumlar hariç, dâhilde işleme rejimi, gümrük kontrolü altında işleme rejimi ile geçici ithalat rejimine ilişkin hükümlerin ihlali halinde eşyanın gümrüklenmiş değerinin iki katı, tam muafiyet suretiyle geçici olarak ithal edilen özel kullanıma mahsus taşıtlar için gümrük vergileri tutarının dörtte biri oranında para cezası verilir. Ancak, dâhilde işleme rejimi kapsamı ithal eşyasının, işleme faaliyetindeki hali veya işlem görmüş ürün hali de dahil olmak üzere rejim çerçevesinde izin verilen yerlerde tespiti halinde, ithal eşyasının gümrük vergileri tutarının iki katı oranında para cezası verilir. Bu cezanın ödeme süresi içinde eşyanın gümrükçe onaylanmış başka bir işlem veya kullanıma tabi tutulmaması halinde eşyanın gümrük vergileri tutarında para cezası tahsil edilir
	2	Birinci fıkraya göre verilen cezalar 241 inci maddenin altıncı fıkrasında belirtilen miktardan az olamaz
	3	Genel yönetim kapsamındaki kamu idareleri hakkında bu maddenin para cezasına ilişkin hükümleri ile 241 inci maddenin üçüncü fıkrasının (h), (l) ve (m) bentleri, dördüncü fıkrasının (g) ve (h) bentleri ile beşinci fıkrasının (b) bendi hükümleri uygulanmaz. Bu durumda, 241 inci maddenin birinci fıkraya hükmü uygulanır

USULSÜZLÜK CEZALARI

Madde	Fıkra	4458 Sayılı Gümrük Kanunu
239	1	İthalat veya ihracat vergilerinden muaf eşyayı 33 üncü madde hükümleri gereğince belirlenen gümrük kapıları dışında başka yerlerden izinsiz olarak ithal veya ihracat veya bunlara teşebbüs edenlerle, bu tür eşyayı gümrük işlemlerini yaptırmaksızın yurda sokanlar veya çıkarılanlar ile buna teşebbüs edenlerden, söz konusu eşyanın ithalata konu olması halinde, CIF değerinin, ihracata konu olması halinde ise FOB değerinin onda biri oranında para cezası alınır.
	2	Gümrük vergileri ödenmek suretiyle ihracat edilebilen eşyayı, gümrük işlemlerine tabi tutmaksızın veya gümrük vergileri kısmen veya tamamen ödenmeksizin Türkiye Gümrük Bölgesinden çıkarılan eşyanın gümrük vergilerinin yanı sıra bu vergilerin iki katı idari para cezası verilir
241	1	Bu Kanunda ayrı bir ceza tayin edilmiş haller saklı kalmak üzere, bu Kanuna ve bu Kanunda tanınan yetkilere dayanılarak çıkarılan ikincil düzenlemelerle getirilen hükümlere aykırı hareket edenlere söz konusu düzenlemelerde açıkça öngörülmüş olması kaydıyla altmış TL usulsüzlük cezası uygulanır.
	2	1 inci fıkrada belirtilen miktar, her yıl, bir önceki yıla ilişkin olarak 213 sayılı Vergi Usul Kanunu uyarınca belirlenen yeniden değerlendirme oranında arttırılır, bu hesaplamada 1.000.000 TL'sine kadar olan tutarlar dikkate alınmaz.
	3	Usulsüzlük cezası aşağıdaki hallerde 1 inci fıkrada belirtilen miktarın iki katı olarak uygulanır
	a	6 ve 7 nci maddelere göre, gümrük idarelerince verilen kararlara dayanak oluşturan belge ve bilgilerin, ilgili kişiler tarafından yanlış olarak verilmesi
	b	Vergi kaybı doğurmamasına karşın, 24 üncü maddeye göre birbirleriyle ilişkisi bulunan kişiler arasında bir satış işlemi olması ve bu ilişkinin beyan edilmemesi
c	Limanlardan gelen veya Türkiye Gümrük Bölgesinden yabancı limanlara giden gemilerin geliş ve gidişlerinde yönetmelikle belirlenecek süreler içerisinde donatan veya işleten veya acentası tarafından gümrük idaresine bilgi verilmemesi	

	d	35/A maddesine göre özet beyan veya özet beyan olarak kullanılan ticari veya resmi belgenin süresi içinde verilmemesi
	e	Türkiye Gümrük Bölgesinde karayoluyla transit eşya taşıyan taşıt araçlarının 91 inci maddeye göre verilen süreleri yirmidört saate kadar aşması
	f	Gümrük antrepolarının 93 üncü maddenin 3 üncü fıkrasında belirtilen teknik donanımlarında noksanlık bulunması
	g	Gümrük antrepo rejimine tabi tutulan eşyanın, antrepolara konuldukları tarihte işleticiler tarafından kayıtlara geçirilmemesi
	h	Dâhilde işleme rejimi ve gümrük kontrolü altında işleme rejimi kapsamında Türkiye Gümrük Bölgesine getirilen eşyanın izin verilen süresinin bitimini takiben bir ay içerisinde rejimin gerektirdiği işlemlerinin bitirilmesi, yeniden ihracı veya gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanıma tabi tutulması
	ı	Geçici olarak Türkiye Gümrük Bölgesi dışına çıkarılan eşyanın verilen süreyi aştıktan sonra geri getirilmesi
	j	Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu hükümleri saklı kalmak kaydıyla, ihracat eşyasının yapılan beyan ve eki belgelere göre miktar veya cinsinde % 10'dan fazla farklılık çıkması
	k	Serbest bölgelerde çalışan veya buralara giren ve çıkan kişilerin bu Kanunla konulmuş kurallara uymaması
	l	Geçici ithalat rejimi kapsamında Türkiye Gümrük Bölgesine getirilen eşyanın verilen sürenin bitimini takiben bir ay içerisinde yeniden ihracat edilmesi veya gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanıma tabi tutulması
	m	Geçici ithalat rejimi kapsamında ithal edilen eşyanın gümrük idaresine bilgi verilmemesi, ancak süresi içerisinde Türkiye Gümrük Bölgesinin dışına çıkarıldığı kabul edilebilir belgelerle kanıtlanması
4	Usulsüzlük cezası aşağıdaki hallerde 1 inci fıkrada belirtilen miktarın dört katı olarak uygulanır	
a	Bir kişinin 5 inci madde hükümlerine göre geçerli bir temsil yetkisi olmadığı halde başka bir kişi adına veya hesabına gümrük idarelerinde iş takip etmesi	
b	34 üncü maddenin 2 nci fıkrası hükümlerinin aksine, karayolu taşıtlarının gümrük idaresinin izni olmadan yük veya yolcu olarak yoluna devam etmesi	
c	45 inci maddenin birinci fıkraya hükümlerine aykırı olarak taşıtlardan eşya boşaltılması, özet beyan veya özet beyan olarak kullanılan ticari ve resmi belgelerde kayıtlı eşyanın cinsinin yanlış beyan edilmesi veya kapların türleri ile üzerlerinde kayıtlı numara ve işaretlerin özet beyan kayıtlarına uygun olmaması	
d	Türkiye Gümrük Bölgesinde karayoluyla transit eşya taşıyan taşıt araçlarının 91 inci maddeye göre verilen süreleri kırksekiz saate kadar aşması	
e	Genel antrepo ve serbest bölgelere getirilen parlayıcı, patlayıcı veya bir arada buldukları eşya için tehlikeli olan ya da korunmaları özel düzenek ve yapılara gerek gösteren eşyanın 94 ve 154 üncü madde hükümlerine aykırı olarak genel amaçlı eşya konulan yerlerde depolanması	
f	Gümrük antrepolarında bulunan eşyanın gümrük idarelerinin izni olmaksızın 102 nci maddede belirtilen elleçlemelere tabi tutulması	
g	Geçici ithalat rejimi kapsamında Türkiye Gümrük Bölgesine getirilen eşyanın verilen sürenin bitimini takiben iki ayı aşmayan sürede yeniden ihracat edilmesi veya gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanıma tabi tutulması	

	h	Dâhilde işleme rejimi ve gümrük kontrolü altında işleme rejimi kapsamında Türkiye Gümrük Bölgesine getirilen eşyanın izin verilen süresinin bitimini takiben iki ayı aşmayan süre içerisinde rejimin gerektirdiği işlemlerinin bitirilmesi, yeniden ihracı veya gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanıma tabi tutulması
	ı	11 inci madde hükmüne göre kendilerinden yazılı olarak bilgi ve belge istenilmesine rağmen bilgi ve belgelerin ibraz edilmemesi
5		Usulsüzlük cezası aşağıdaki hallerde birinci fıkrada belirtilen miktarın altı katı olarak uygulanır
	a	Türkiye Gümrük Bölgesinde karayoluyla transit eşya taşıyan taşıt araçlarının 91 inci maddeye göre verilen süreleri yetmişiki saate kadar aşması
	b	Geçici ithalat rejimi kapsamında Türkiye Gümrük Bölgesine getirilen taşıtlara verilen sürenin bitimini takiben üç ayı aşmayan sürede yeniden ihraç edilmesi veya gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanıma tabi tutulması
6		Usulsüzlük cezası aşağıdaki hallerde 1 inci fıkrada belirtilen miktarın sekiz katı olarak uygulanır
	a	34 üncü maddenin 3 üncü fıkrası hükümlerinin aksine, Türkiye Gümrük Bölgesine giren gemilerin rota değiştirmesi, yolda durması, başka gemilerle temas etmesi, gümrük gözetimi yapılması için yol kesmemesi veya gümrük idaresi bulunmayan yerlere yanaşması ile yükü bulunmadığı durumlarda, yük almadığının veya yükünün başka bir limana çıkarıldığının veya avarya olduğunun kanıtlanmaması
	b	Taşıt araçlarının 33 üncü ve 91 inci maddede belirtilen önceden belirlenmiş yollar dışında seyretmesi
	c	Türkiye Gümrük Bölgesinde karayoluyla transit eşya taşıyan taşıt araçlarının 91 inci maddeye göre verilen süreleri yetmişiki saatten daha fazla bir süre ile aşması
	d	13 üncü maddede belirtilen belgelerin beş yıl süreyle saklanmaması

6102 s. TÜRK TİCARET KANUNU'NUN 51 İNCİ MADDESİ KAPSAMINDA CEZAI YAPTIRIMA BAĞLANAN FİİLLER VE YAPTIRIMLAR

2.000 TL İdari Para Cezası Uygulanan Fiiller

Ticari işletmeye ilişkin işlemlerin, ticaret unvanıyla yapılmaması ve işletmeyle ilgili senetlerle diğer belgelerin bu unvan altında imzalanmaması (T.T.K. Md. 39/1)
Tescil edilen ticaret unvanının, ticari işletmenin görülebilecek bir yerine okunaklı bir şekilde yazılması (T.T.K. Md. 39/2)
Tacirin düzenlediği ticari mektuplar ile ticari defterlere yapılan kayıtların dayandığı belgelerde ticaret unvanı, ticaret sicil numarası ve işletmenin merkez adresinin yazılmaması, İnternet sitesi yükümlülüğüne tabi şirketlerde bu sitede ayrıca yöneticilerin isimlerinin ve taahhüt edilen ve ödenen sermayenin belirtilmemesi (T.T.K. Md. 39/2)
Ticari işletmenin açıldığı günden itibaren onbeş gün içinde, ticari işletmenin ve seçilen ticaret unvanının, işletme merkezinin bulunduğu yer ticaret siciline tescil ve ilan ettirilmemesi (T.T.K. Md. 40/1)
Kullanılacak ticaret unvanının ve bunun altına atılacak imzanın notere onaylatıldıktan sonra sicil müdürlüğüne verilmemesi, tüzel kişi tacirlerde, unvanla birlikte onun adına imzaya yetkili kimselerin imzalarının notere onaylatılarak sicil müdürlüğüne verilmemesi,

Kullanılacak ticaret unvanının ve bunun altına atılacak imzanın notere onaylatıldıktan sonra sicil müdürlüğüne verilmemesi, tüzel kişi tacirlerde, unvanla birlikte onun adına imzaya yetkili kimselerin imzalarının notere onaylatılarak sicil müdürlüğüne verilmemesi (T.T.K. Md. 40/2)
Merkezi Türkiye'de bulunan ticari işletmelerin şubelerinin buldukları yerin ticaret siciline tescil ve ilan edilmemesi, Kanunda aksine hüküm bulunmadığı durumlarda merkezin bağlı olduğu sicile geçirilen kayıtların şubenin bağlı bulunduğu sicilde de tescil edilmemesi (T.T.K. Md. 40/3)
Merkezleri Türkiye dışında bulunan ticari işletmelerin Türkiye'deki şubelerinin, yerli ticari işletmeler gibi tescil edilmemesi, bu şubeler için yerleşim yeri Türkiye'de bulunan tam yetkili bir ticari mümessil atanmaması, ticari işletmenin birden çok şubesi varsa, ilk şubenin tescilinden sonra açılacak şubelerin yerli ticari işletmelerin şubeleri gibi tescil edilmemesi (T.T.K. Md. 40/4)
Gerçek kişi tacirin ticaret unvanının Kanuna uygun ekler ile kısaltılmadan yazılacak adı ve soyadından oluşmaması,
Gerçek kişi tacirin ticaret unvanının Kanuna uygun ekler ile kısaltılmadan yazılacak adı ve soyadından oluşmaması (T.T.K. Md. 41)
Kollektif şirketin ticaret unvanının, bütün ortakların veya ortaklardan en az birinin adı ve soyadıyla şirketi ve türünü gösterecek bir ibareyi içermemesi (T.T.K. Md. 42/1)
Adi veya sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin ticaret unvanının, komandite ortaklardan en az birinin adı ve soyadıyla şirketi ve türünü gösterecek bir ibareyi içermemesi, bu şirketlerin ticaret unvanlarında komanditer ortakların adları ve soyadları veya ticaret unvanlarının bulunması,
Adi veya sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin ticaret unvanının, komandite ortaklardan en az birinin adı ve soyadıyla şirketi ve türünü gösterecek bir ibareyi içermemesi, bu şirketlerin ticaret unvanlarında komanditer ortakların adları ve soyadları veya ticaret unvanlarının bulunması (T.T.K. Md. 42/2)
Anonim, limited ve kooperatif şirketlerin ticaret unvanlarında, işletme konusunun gösterilmemesi (T.T.K. Md. 43/1)
Anonim, limited ve kooperatif şirketlerin ticaret unvanlarında, "anonim şirket", "limited şirket" ve "kooperatif" kelimelerinin bulunmaması, unvanda gerçek bir kişinin adı veya soyadı yer aldığı takdirde, şirket türünü gösteren ibarelerin, baş harflerle veya başka bir şekilde kısaltma yapılarak yazılması,
Anonim, limited ve kooperatif şirketlerin ticaret unvanlarında, "anonim şirket", "limited şirket" ve "kooperatif" kelimelerinin bulunmaması, unvanda gerçek bir kişinin adı veya soyadı yer aldığı takdirde, şirket türünü gösteren ibarelerin, baş harflerle veya başka bir şekilde kısaltma yapılarak yazılması (T.T.K. Md. 43/2)
Ticari işletmeye sahip olan dernek, vakıf ve diğer tüzel kişilerin ticaret unvanlarının adları olarak belirlenmemesi (T.T.K. Md. 44/1)
Donatma iştirakinin ticaret unvanının, ortak donatanlardan en az birinin adı ve soyadını veya deniz ticaretinde kullanılan geminin adını içermemesi, soyadları ve gemi adının kısaltılarak yazılması, ayrıca ticaret unvanında donatma iştirakini gösterecek bir ibarenin bulunmaması,
Donatma iştirakinin ticaret unvanının, ortak donatanlardan en az birinin adı ve soyadını veya deniz ticaretinde kullanılan geminin adını içermemesi, soyadları ve gemi adının kısaltılarak yazılması, ayrıca ticaret unvanında donatma iştirakini gösterecek bir ibarenin bulunmaması (T.T.K. Md. 44/2)
Ticaret unvanına Türkiye'nin herhangi bir sicil dairesinde daha önce tescil edilmiş bulunan diğer bir unvandan ayırt edilmesi için gerekli olduğu takdirde ek yapılmaması (T.T.K. Md. 45)
Şubelerin unvanlarında, şube olduklarının belirtilmemesi, merkezlerinin ticaret unvanının kullanılmaması,

Şubelerin unvanlarında, şube olduklarının belirtilmemesi, merkezlerinin ticaret unvanının kullanılması (T.T.K. Md. 48/1)
Merkezi yabancı ülkede bulunan bir işletmenin Türkiye'deki şubesinin ticaret unvanında, merkezin ve şubenin bulunduğu yerlerin ve şube olduğunun gösterilmemesi (T.T.K. Md. 48/3)
Ticaret unvanlarına, tacirin kimliği, işletmesinin genişliği, önemi ve finansal durumu hakkında, üçüncü kişilerde yanlış bir görüşün oluşmasına sebep olacak nitelikte bulunan, gerçeğe ve kamu düzenine aykırı olan ek yapılması,
Üç Aydan İki Yıla Kadar Hapis veya Adli Para Cezası Uygulanan Fiiller
Ticaret unvanlarına, tacirin kimliği, işletmesinin genişliği, önemi ve finansal durumu hakkında, üçüncü kişilerde yanlış bir görüşün oluşmasına sebep olacak nitelikte bulunan, gerçeğe ve kamu düzenine aykırı olan ek yapılması (T.T.K. Md. 46/1)
Tek başlarına ticaret yapan gerçek kişilerin ticaret unvanlarına bir şirketin var olduğu izlenimini uyandıracak ekler yapılması (T.T.K. Md. 46/2)
“Türk”, “Türkiye”, “Cumhuriyet” ve “Millî” kelimelerinin bir ticaret unvanına Bakanlar Kurulu kararı olmadan konulması,
“Türk”, “Türkiye”, “Cumhuriyet” ve “Millî” kelimelerinin bir ticaret unvanına Bakanlar Kurulu kararı olmadan konulması (T.T.K. Md. 46/3)
Ticaret unvanının işletmeden ayrı olarak devredilmesi devralınması ve kullanılması (T.T.K. Md. 49)

6102 s. TÜRK TİCARET KANUNU'NUN 562 NCİ MADDESİ KAPSAMINDA CEZAI YAPTIRIMA BAĞLANAN FİİLLER VE YAPTIRIMLARI

Fiiil	Cezası
Ticari defterlerini üçüncü kişi uzmanların incelemeleri sonucunda anlayabileceği şekilde tutmamak (T.T.K. Md. 562-1/a)	4.000,00-TL idari para cezası
İşletmenin faaliyetlerinin defterlerden izlenememesi (T.T.K. Md. 562-1/a)	4.000,00-TL idari para cezası
İşletme ile ilgili gönderilen belgelerin kopyasının saklanmaması (T.T.K. Md. 562-1/b)	4.000,00-TL idari para cezası
Ticari defterlerin açılış ve kapanış onayının yaptırılmaması (T.T.K. Md. 562-1/c)	4.000,00-TL idari para cezası
Ticari defterlerin Türkçe tutulmaması, kullanılan sembollerin açıklanmaması, kayıtların zamanında yapılmaması, kayıtların usulsüz olarak değiştirilmesi (T.T.K. Md. 562-1/d)	4.000,00-TL idari para cezası
Envanterin Kanunda gösterilen usule uygun olarak çıkarılması (T.T.K. Md. 562-1/e)	4.000,00-TL idari para cezası
Elektronik ortamdaki verilerin gerekmesi halinde fiziki ortamda ibraz edilmemesi (T.T.K. Md. 562-1/f)	4.000,00-TL idari para cezası
Finansal tabloları muhasebe standartlarına uygun şekilde hazırlamamak (T.T.K. Md. 562-2)	4.000,00-TL idari para cezası

Bağlı şirketin faaliyet yılının ilk üç ayı içinde hakim ve bağlı şirketlerle ilişkilerine yönelik bağlı şirket raporu düzenlememesi (T.T.K. Md. 562-3)	200 günden az olmamak üzere adli para cezası
Hakim şirket yönetim kurulu üyesinin talebi üzerine bağlı şirketlerle ilgili raporun düzenlenmemesi (T.T.K. Md. 562-3)	200 günden az olmamak üzere adli para cezası
Bakanlık denetim elemanlarına denetim kapsamında istedikleri bilgi ve belgeleri vermemek (T.T.K. Md. 562-4)	300 günden az olmamak üzere adli para cezası
Kurucular beyanının gerekli kayıtları içermemesi ve gerçeğe aykırı olması (T.T.K. Md. 562-5/a)	300 günden az olmamak üzere adli para cezası
Pay sahibi olmayan yk üyeleri ile yk nın pay sahibi olmayan 3. D'ye kadar yakınlarından şirkete borçlanmak, şirketin bu kişiler için kefalet, garanti ve teminat vermesi sorumluluk yüklenmesi, borçlarını devralması (T.T.K. Md. 562-5/c)	300 günden az olmamak üzere adli para cezası
Ticari defterlerin mevcut olmaması veya hiçbir kayıt içermemesi yahut Kanuna uygun saklanmaması (T.T.K. Md. 562-6)	300 günden az olmamak üzere adli para cezası
Görevi dolayısıyla incelemesine sunulan defter ve belgeleri inceleyenlerin elde ettikleri veya verilen bilgilerden öğrendikleri iş ve işletme sırlarını açıklamaları (T.T.K. Md. 562-7)	Bir yıldan üç yıla kadar hapis ve 5.000 güne kadar adli para cezası
Şirketin kuruluşu, sermayesinin artırılması ve azaltılması ile birleşme, bölünme, tür değiştirme ve menkul kıymet çıkarma gibi işlemlerle ilgili belgelerin, izahnamelerin, taahhütlerin, beyanların ve garantilerin yanlış, hileli, sahte, gerçeğe aykırı olması, gerçeğin saklanmış bulunması (T.T.K. Md. 562-8)	Bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası
Ticari Defterlere kasıtlı olarak gerçeğe aykırı kayıt yapmak (T.T.K. Md. 562-8)	Bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası
Sermaye tamamıyla taahhüt olunmamış veya karşılığı kanun veya esas sözleşme hükümleri gereğince ödenmemişken, taahhüt edilmiş veya ödenmiş gibi göstermek, sermaye taahhüdünde bulunanların ödeme yeterliliği bulunmadığının bilinmesine rağmen buna onay vermek (T.T.K. Md. 562-9)	Üç aydan iki yıla kadar hapis cezası veya adli para cezası
Aynı sermayenin veya devralınacak işletme ile ayınların değerlemesinde emsaline oranla yüksek fiyat biçmek, işletme ve ayının niteliğini veya durumunu farklı göstermek ya da başka bir şekilde yolsuzluk yapmak (T.T.K. Md. 562-10)	90 günden az olmamak üzere adli para cezası
Halktan para toplamak (T.T.K. Md. 562-11)	Altı aydan iki yıla kadar hapis cezası
Kanunun öngördüğü internet sitesini kurmamak (T.T.K. Md. 562-12)	100 günden 300 güne kadar adli para cezası
Kanunda öngörülen bilgi ve belgelerin internet sitesine konulmaması (T.T.K. Md. 562-12)	100 güne kadar adli para cezası

YARGI KARARLARI

GÜMRÜK&TİCARET
DERGİSİ

Sayı:1 Yıl:2013

Ali Said DOLU*
Yakup AKKAYA**

ANAYASA MAHKEMESİ BAŞKANLIĞI

Esas Sayısı: 2011/109
Karar Sayısı: 2012/145
Karar Günü: 11.10.2012

İtiraz Yoluna Başvuran: Kocaeli 1. Vergi Mahkemesi

İtirazın Konusu: 27.10.1999 günlü, 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 3. maddesinin, 18.6.2009 günlü, 5911 sayılı Kanun'un 1. maddesiyle değiştirilen (9) numaralı bendinin (a) alt bendinde yer alan "...ve mali yükleri," ibaresinin, Anayasa'nın 73. maddesine aykırı olduğu ileri sürülerek iptaline karar verilmesi istemidir.

I- Olay1

Davacı şirket adına ithal edilen emtiaya ilişkin olarak tahakkuk ettirilen ek mali yükümlülük ve katma değer vergisine yönelik itirazın reddi üzerine açılan davada, itiraz konusu kuralın Anayasa'ya aykırı olduğu kanaatine varan Mahkeme, iptali için başvurmuştur.

II- İtirazın Gerekçesi

Başvuru kararının gerekçe bölümü şöyledir:

"DAVA KONUSU OLAY

Davacı ...Anonim Şirketi vekili tarafından, müvekkili şirket adına tescilli 05.01.2007 tarih ve 36 sayılı serbest dolaşıma giriş beyannamesi muhteviyatı eşyaların, 2006/10852 sayılı İthalatta Geçici Korunma Önlemi Uygulanmasına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca, geçici koruma önlemine tabi olduğundan bahisle eşyaya ilişkin vergi ve ek mali yüklerin teminata bağlanarak eşyanın ithal edildiği, daha sonra

bu geçici koruma önleminin 2007/11621 sayılı kararlarla kesin koruma önlemine dönüştürülmesi üzerine 03.08.2010 tarih ve 149 sayılı işlem ile teminata bağlanan ek mali yükümlülüğün ödenmesinin istenildiği, bu kararın 15.09.2010 tarihinde davacıya tebliği üzerine 29.09.2010 tarihinde İzmit Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü nezdinde itiraz edildiği, ancak bu itirazın 19.10.2010 tarih ve 887 sayılı kararla reddedilerek 04.11.2010 tarihinde tebliği üzerine ilk defa İstanbul Nöbetçi Vergi Mahkemesi kayıtlarına 02.12.2010 tarihinde giren dilekçe ile 887 sayılı olumsuz işlemin iptali ile ek mali yükümlülüğün kaldırılması istemiyle Gebze Gümrük Müdürlüğüne karşı bakılan davanın açıldığı anlaşılmıştır.

Dosyanın Kocaeli 1. Vergi Mahkemesi tek hakimliğince incelenmesi sonucu olayda uygulanacak kural mahiyetinde bulunan 4458 sayılı Gümrük Kanununun 3. maddesinin 9. bendinin (a) alt bendine 5911 sayılı Kanun ile ilave olunan "ve mali yükleri" ibaresinin Anayasanın 73. maddesine aykırı düştüğü sonucuna varılmış ve iptali için gönderme kararı verilmesi gerekmiştir."

MAHKEMEMİZCE ANAYASAYA AYKIRI BULUNAN KANUN MADDESİ

Gümrük Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair 5911 sayılı Kanun'un 1. maddesiyle 4458 sayılı Gümrük Kanununun 3. maddesinin 9. bendini değiştiren "ithalat vergileri" deyimi,

- Eşyanın ithalinde ödenecek gümrük vergisi ile diğer eş etkili vergiler ve mali yükleri,
- Tarım politikası veya tarım ürünlerinin işlenmesi sonucu elde edilen bazı ürünlere uygulanan özel düzenlemeler çerçevesinde ithalatta alınacak vergileri ve diğer mali yükleri;" hükmünün, (a) bendinde yer alan "ve mali yükleri" ibaresi aşağıda belirtilen gerekçe ile olayın çözümünde uygulanacak kural mahiyetinde olup Anayasada beliren vergileme ilke ve kurallarına aykırı bulunmuş ve iptali için Anayasa Mahkemesine başvurulması zorunlu görülmüştür.

ANAYASA AYKIRI GÖRÜLEN KURALIN ANLAM VE MAHİYETİ İLE DAVANIN ÇÖZÜMÜNE ETKİSİ

6216 Sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanununun 40. maddesinde; bir davaya bakmakta olan mahkemenin, bu davada uygulanacak bir kanun veya kanun hükmünde kararnamenin hükümlerini Anayasaya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varırsa; iptali istenen kuralların Anayasanın hangi maddelerine aykırı olduklarını açıklayan gerekçeli başvuru kararının aslını, başvuru kararına ilişkin tutanağın onaylı örneğini, dava dilekçesi, iddianame veya davayı açan belgeler ile dosyanın ilgili bölümlerinin onaylı örneklerini dizi listesine bağlayarak Anayasa Mahkemesine göndereceği; genel sekreterlik tarafından gelen evrakın kaleme havale edileceği ve keyfiyetin başvuran mahkemeye bir yazı ile bildirileceği, evrakın kayda girişinden itibaren on gün içinde başvurunun yöntemine uygun olup olmadığı inceleneyeceği, açık bir şekilde dayanaktan yoksun veya yöntemine uygun olmayan itiraz başvurularının, Mahkeme tarafından esas incelemeye geçilmeksizin gerekçeleriyle reddedileceği, Anayasa Mahkemesinin, işin kendisine noksansız olarak gelişinden başlamak üzere beş ay içinde kararını verip açıklayacağı, bu süre içinde karar verilmezse ilgili mahkemenin davayı yürürlük-

teki hükümlere göre sonuçlandıracağı, ancak Anayasa Mahkemesinin kararının, esas hakkındaki karar kesinleşinceye kadar gelmesi halinde mahkemenin buna uymak zorunda olduğu hükme bağlanmış olup; Salt bir vergi kanunu olmayıp aynı zamanda Devletin temel fonksiyonlarından olan gümrük hizmetlerinde uygulanacak usul ve yöntemleri de kurala bağlayan, dolayısı ile 2576 sayılı idari yargı teşkilatına ilişkin Yasa uyarınca özel görevli vergi mahkemesi alanı dışında yer alan genel görevli idare mahkemesi görev alanına, hatta Kabahatler Kanunu gibi idari yargının dahi dışında olan adli yargı görev alanına girebilecek bir çok potansiyel uyumsuzluk konusuna ilişkin kuralı bünyesinde barındıran 4458 sayılı Gümrük Kanununun tanımlara ilişkin 3. maddesi 5911 sayılı Kanunla değiştirilmeden önce "ithalat vergileri deyimi, a) Eşyanın ithalinde ödenecek gümrük vergisi ile diğer eş etkili vergiler kuralı mevcut olduğundan ek mali yükümlülükler, vergi ve benzeri mali yükümlülük kapsamına girmediğinden vergi mahkemelerinin görev alanına da girmemektedir. Ancak salt bu neviden alacaklarda gümrük idaresinin tahsile ilişkin yetkisi olup olmadığı yolunda oluşan tartışmaya son verilmek maksadıyla 5911 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle bu tanım kapsamına "ve benzeri mali yükler" ibaresi eklenmiş, ek mali yükümlülük kavramı da vergi benzeri mali yükümlülükler kapsamına sokulurken aynı zamanda Yasakoyucu öngörmediği halde bu neviden alacaklar idare mahkemelerinin görev alanından çıkartılmış ve vergi mahkemelerinin görev alanına girmiştir. Oysa bu neviden alacakların bünyesini oluşturan ana hükümlerde (Dış Ticaretin Düzenlenmesine İlişkin Kanun) vergi neviden alacaklara ilişkin olmazsa olmaz kuralı bulunan "kanunilik" ilkesi yönünden bir düzeltme yapılmamıştır. Böylece vergi benzeri olmayan ek mali yükümlülüklerin Anayasanın 167. maddesi uyarınca Bakanlar Kurulu Kararı ile getirildiği ve olayın da bu minvalde incelenmesi gerektiği, ancak 4458 sayılı Kanuna sonradan eklenen ibare sebebi ile 1982 Anayasasının 73. maddesi kapsamında incelenmesi gerekeceği, bu gerekliliğin ise Bakanlar Kurulu Kararı ile çıkarılan tüm ek mali yükümlülüklerin iptali gibi ağır sonuçlar doğuracağı, zira son tahlilde "verginin kanuniliği" ilkesi uyarınca Bakanlar Kurulu Kararları (BKK) ile ek mali yükümlülük konulamayacağı hususları kendiliğinden birer eşitlik olarak belirlemektedir. Bu cihetle Mahkememiz-

* Gümrük ve Ticaret Müfettişi
** Gümrük ve Ticaret Müfettişi

de görülmekte olan davanın çözümlenmesinde doğrudan uygulanacak olan ve Mahkememizce Anayasaya aykırı olduğu kanısına varılan söz konusu maddenin Anayasa Mahkemesince iptalinin talep edilmesi icap etmiştir.

ANAYASAYA AYKIRILIK SEBEBİ

2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 73. maddesinin 2. fıkrasında, vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin kanunla konularak değiştirileceği veya kaldırılacağı 3. fıkrasında ise, vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin muaflik, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisinin Bakanlar Kuruluna verilebileceği düzenlemesine yer verilmiştir. Anayasanın 167/2. maddesinde, dış ticaretin ülke ekonomisinin yararına olmak üzere düzenlenmesi amacıyla ithalat, ihracat ve diğer dış ticaret işlemleri üzerine vergi ve benzeri yükümlülükler dışında ek mali yükümlülükler koymaya ve bunları kaldırmaya kanunla Bakanlar Kuruluna yetki verilebileceği düzenlenmiş, bu maddeye dayalı olarak; 4458 sayılı Gümrük Kanununun 55. maddesi ile 2976 sayılı Dış Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanunda, dış ticaretin düzenlenmesine yönelik ek tedbirler koyma veya konulan tedbirler üzerinde değişiklik yapma konusunda Bakanlar Kuruluna yetki verilmiştir. Anılan Kanunlardan 2976 sayılı Dış Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun'un 1. maddesinde, dış ticaretin, ülke ekonomisinin yararına düzenlenmesini sağlamak amacıyla ithalat, ihracat ve diğer dış ticaret işlemleri üzerine vergi ve benzeri yükümlülükler dışında ek mali yükümlülükler konulması ve kaldırılması, bu yükümlülüklerle ilişkin esasların tespit edilmesi ve oluşan fonların kullanılması bu Kanun hükümlerine göre yürütüleceği, 2. maddesinde, Bakanlar Kurulunun bu Kanun kapsamındaki konularda düzenlemeler yapmaya yetkili olduğu, 3. maddesinde ise, ithalat, ihracat veya dış ticaret işlemleri üzerine konulan ek mali yükümlülüklerin nevi, miktarı, tahsili, takibi, iadesi, gerektiğinde bütçeye irat kaydedilmesi, bir fonda toplanması ve fonun kullanım esasları Bakanlar Kurulu kararında gösterileceği ve ek mali yükümlülüklerin tahsilinde 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunun uygulanacağı kurala bağlanmıştır. Bu hükümlere istinaden Bakanlar Kurulunca 2007/11621 sayılı İthalatın Korunma Önlemleri

Uygulanması Hakkında Karar çıkarılarak belirli mallar için belli oranlarda ek mali yüküm getirilmiş iken 4458 sayılı Gümrük Kanununun 3. maddesinde yer alan "ithalat vergileri" deyimini, a) Eşyanın ithalinde ödenecek gümrük vergisi ile diğer eş etkili vergiler" şeklinde tanımlanmış iken 5911 sayılı Kanun ile bu tanım kapsamına "ve benzeri mali yükler" ibaresi eklenmiştir.

Yukarıda yer verilen kuralların birlikte değerlendirilmesinden, bir kamu alacağının vergi ve benzeri mali yük olarak nitelendirilebilmesi için, öncelikle Kanunla düzenlenmesi gerektiği, zira 1982 Anayasasının 73. maddesinde; vergi, resim, harç ve benzeri mali yüküm koymanın kanun koyucunun yetkisinde bulunduğu kuralına yer verildiği, ancak Bakanlar Kuruluna bu yükümlülüklerin muaflik, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi verilebileceği; bu mali yükümlülükler dışında Anayasanın 167. maddesi uyarınca, dış ticaretin düzenlenmesi amacıyla ek mali yüküm koyma konusunda da Bakanlar Kuruluna yetki verilebileceği açıklanarak, vergi ve benzeri mal yük ile ek mali yükümlülük arasındaki fark ortaya konulmuştur. Ancak 5911 sayılı Kanun ile 4458 sayılı Kanunun 3. maddesinde yapılan değişiklik, ithalat vergilerinin kapsamına Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca getirilen ek mal yükümlülükler de sokularak Anayasanın 73. maddesine aykırı şekilde düzenleme yapıldığından "ve benzeri mali yükler" ibaresinin iptal edilerek yürürlükten kaldırılması gerektiği düşünülmektedir.

Açıklanan nedenlerle 4458 sayılı Gümrük Kanununun 3. maddesinde yer alan "ithalat vergileri" deyiminin tanım ve kapsamına 5911 sayılı Kanun ile alınan "ve benzeri mali yükler" ibaresinin Anayasanın 73. maddesine aykırılığı ve iptali hakkında karar verilmek üzere dava dosyasındaki belgelerin onaylı örneklerinin Anayasa Mahkemesine gönderilmesine, dava dosyasının bu hususta karar verilinceye veya dosyanın Anayasa Mahkemesine ulaştırılmasından itibaren beş aylık süre doluncaya kadar bekletilmesine 07.10.2011 tarihinde karar verildi."

III- Yasa Metinleri

A- İtiraz Konusu Yasa Kuralı

27.10.1999 günlü, 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 3. maddesinin, 18.6.2009 günlü,

5911 sayılı Kanun'un 1. maddesiyle değiştirilen ve itiraz konusu kuralı da içeren (9) numaralı bendi şöyledir:

"9. 'İthalat vergileri' deyimini,

- a) Eşyanın ithalinde ödenecek gümrük vergisi ile diğer eş etkili vergiler ve mali yükleri,
- b) Tarım politikası veya tarım ürünlerinin işlenmesi sonucu elde edilen bazı ürünlere uygulanan özel düzenlemeler çerçevesinde ithalatta alınacak vergileri ve diğer mali yükleri;

...
İfade eder."

B- Dayanılan Anayasa Kuralları

Başvuru kararında, Anayasa'nın 73. maddesine dayanılmıştır.

IV- İlk İnceleme

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 8. maddesi uyarınca Haşim KILIÇ, Serruh KALELİ, Alparslan ALTAN, Fulya KANTARCIOĞLU, Fettah OTO, Serdar ÖZGÜLDÜR, Osman Alifeyyaz PAKSÜT, Recep KÖMÜRCÜ, Burhan ÜSTÜN, Engin YILDIRIM, Nuri NECİPOĞLU, Hicabi DURSUN, Celal Mümtaz AKINCI ve Erdal TERCAN'ın katılımlarıyla 3.11.2011 günü yapılan ilk inceleme toplantısında dosyada eksiklik bulunmadığından işin esasının incelenmesine OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

V- Esasın İncelenmesi

Başvuru kararı ve ekleri, Raportör Cengiz ERTEN tarafından hazırlanan işin esasına ilişkin rapor, itiraz konusu Yasa kuralı, dayanılan Anayasa kuralı ve bunların gerekçeleri ile diğer yasama belgeleri okunup incelendikten sonra gereği görüşülüp düşünüldü:

Başvuru kararında, bir kamu alacağının vergi ve benzeri mali yük olarak nitelendirilebilmesi için öncelikle kanunla düzenlenmesi gerektiği; Anayasa'nın 73. maddesine göre, vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülük koymanın kanun koyucunun yetkisinde olduğu; Bakanlar Kurulunun bu yükümlülüklerin muaflik, istisnalar ve indirimleriyle, oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapma yetkisinin bulunduğu; bu mali yükümlülükler dışında Anayasa'nın 167. maddesi uyarınca, dış ticaretin düzenlenmesi amacıyla ek mali yükümlülük koyma konusunda

da Bakanlar Kuruluna yetki verilebileceği ifade edilmek suretiyle vergi ve benzeri mali yük ile mali yükümlülük arasındaki farkın ortaya konulduğu ancak, 5911 sayılı Kanun ile 4458 sayılı Kanun'un 3. maddesinde yapılan değişiklik, ithalat vergilerinin kapsamına Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca getirilen ek mali yükümlülüklerin de dâhil edildiği belirtilerek kuralın, Anayasa'nın 73. maddesine aykırı olduğu ileri sürülmüştür.

Kanun'un itiraz konusu kuralı da içeren (9) numaralı bendinde, "İthalat vergileri" deyiminin, eşyanın ithalinde ödenecek gümrük vergisi ile diğer eş etkili vergiler ve mali yükleri ifade ettiği belirtilmiştir. Anayasa'nın 73. maddesinin üçüncü fıkrasında, "Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konular, değiştirilir veya kaldırılır." denilerek verginin kanuniliği ilkesi benimsenmiştir. Anayasa'nın 167. maddesinin ikinci fıkrasında ise "Dış ticaretin ülke ekonomisinin yararına olmak üzere düzenlenmesi amacıyla ithalat, ihracat ve diğer dış ticaret işlemleri üzerine vergi ve benzeri yükümlülükler dışında ek mali yükümlülükler koymaya ve bunları kaldırmaya kanunla Bakanlar Kuruluna yetki verilebilir." denilmektedir. Anayasa'nın 167. maddesine dayalı olarak çıkartılan ve Bakanlar Kuruluna yetki veren kanun, 2.2.1984 günlü, 2976 sayılı Dış Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun'dur. Bu Kanun gereğince dış ticaretin, ülke ekonomisinin yararına düzenlenmesini sağlamak amacıyla ithalat, ihracat veya dış ticaret işlemleri üzerine konulan vergi ve benzeri yükümlülükler dışında ek mali yükümlülükler konulması ve kaldırılmasında Bakanlar Kurulu yetkilendirilmiştir. Kanun'un itiraz konusu kuralı da içeren (9) numaralı bendindeki düzenleme ile gümrük vergileri tanımının içine diğer eş etkili vergiler ve mali yükler de dâhil edilerek gümrük idarelerince değişik adlarla tahsil edilen veya tahsil edilip edilmediği kontrol edilen tutarlar için de gümrük vergilerinin tâbi olduğu usul ve esasların uygulanması amaçlanmıştır. Böylece ek mali yükümlülükler için hak arama yolları, tahsil usulleri ve zamanaşımı gibi konularda ithalat vergileriyle yeknesaklık sağlanmış olmaktadır. Başvuru kararında, ek mali yükümlülüklerin, ithalat vergisi tanımı içine alınması nedeniyle "vergilerin kanuniliği" ilkesi gereğince kanunla düzenlenmeleri gerektiği ileri sürülmüş de bu yükümlülüklerin ithalat ver-

gileri kapsamında olmaları bunların niteliğinde ve içeriğinde bir değişikliğe yol açmamaktadır. Zira, ek mali yükümlülüklerin, ithalat vergisi içerisine konulması, bunların alınış amaçlarını, türünü ve miktarını belirlemede Bakanlar Kurulunun yetkisini değiştirmemekte ve ek mali yükümlülüklere vergi niteliği kazandırmamaktadır.

Açıklanan nedenlerle, itiraz konusu kural Anayasa'nın 73. maddesine aykırı değildir. İptal isteminin reddi gerekir.

T.C. DANIŞTAY YEDİNCİ DAİRE

Esas No : 2010/609

Karar No : 2012/2444

Anahtar Kelimeler : Geri Verme, Beyanın Bağlayıcılığı, Gümrük Vergisi

Özet : Vergilerin geri verilmesi istemiyle yapılan başvurunun reddine dair karara vaki itirazın beyanın bağlayıcılığından bahisle reddine ilişkin işlemin iptali istemiyle açılan davada; iade şartlarının da incelenmesinin yargılama usulüne aykırı olduğu hakkında.

Temyiz İsteminde Bulunan : Gümrük ve Ticaret Bakanlığı adına Mersin Gümrük Müdürlüğü

Karşı Taraf : ... Gümrükleme İthalat İhracat Petrol Ürünleri San Tic.Ltd.Şti. Vekili : Av. ...

İstemin Özeti : Davacı tarafından, adına tescilli 13.1.2009 gün ve 908 sayılı serbest dolaşıma giriş beyannamesi muhteviyatı eşya nedeniyle ödenen gümrük ve katma değer vergilerinin, eşyaya ait faturada gösterilen kıymete göre hesaplanan tutardan fazlasının geri verilmesi istemiyle yapılan başvurunun reddine dair Gümrük Müdürlüğü kararına vaki itirazın reddi yolundaki Gümrük Başmüdürlüğü işlemini; olayda; 4458 sayılı Gümrük Kanununun eşyanın gümrük kıymetine ilişkin hükümleri karşısında, kıymeti, eşyanın kıymetinin belirlenmesinde esas alınması olanaklı olmayan, 2007/13 sayılı İthalatta Gözetim Uygulanmasına İlişkin Tebliğde öngörülen birim kıymete göre yükseltilerek beyan edilen eşya nedeniyle ödenen vergilerin, eşyaya ait faturada gösterilen kıymete göre hesaplanan tutardan fazlasının kanunen ödenmemesi gerektiğinin açık olduğu; öte yandan; gümrük vergilerinin geri verilmesinde veya kaldırılmasında, «beyanın bağlayıcılığı» ilkesi geçerli olmadığından, davalı İdarenin bu husustaki itirazının da yerinde görülmediği gerekçesiyle iptal eden

VI- Sonuç

27.10.1999 günlü, 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 3. maddesinin, 18.6.2009 günlü, 5911 sayılı Kanun'un 1. maddesiyle değiştirilen (9) numaralı bendinin (a) alt bendinde yer alan "... ve mali yükleri," ibaresinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve itirazın REDDİNE, 11.10.2012 gününde OYBİRLİĞİYLE karar verildi.

Mersin İkinci Vergi Mahkemesinin 22.12.2009 gün ve E:2009/808; K:2009/1653 sayılı kararının; davacının beyanı uyarınca tahakkuk ettirilip tahsil edilen vergilerin geri verilmesinin «beyanın bağlayıcılığı» ilkesine aykırı olduğu ileri sürülerek bozulması istenilmektedir.

Savunmanın Özeti : Savunma verilmemiştir.

Tetkik Hâkimi Abidin İLDES'in Düşüncesi : Temyiz dilekçesinde ileri sürülen iddialar, mahkeme kararının gümrük vergisine ilişkin hüküm fıkrasının bozulmasını gerektirecek nitelikte bulunmamıştır. Mahkeme kararının katma değer vergisine dair hüküm fıkrasına gelince; Daha önce indirim konusu edilmiş olması halinde, 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanununun 48'inci maddesinin ikinci fıkrası hükmü karşısında, söz konusu verginin geri verilmesinin mümkün olup olmadığı incelenmeksizin kurulan anılan hüküm fıkrasında isabet görülmemiştir. Açıklanan nedenlerle, mahkeme kararının gümrük vergisine ilişkin hüküm fıkrasının onanması; katma değer vergisine dair hüküm fıkrasının

ise bozulması gerektiği düşünülmektedir. Danıştay Savcısı M. Oğuz ULAŞ'ın Düşüncesi : İdare ve vergi mahkemelerince verilen kararların temyizen incelenerek bozulabilmesi için, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun

49'uncu maddesinin 1'inci fıkrasında belirtilen nedenlerin bulunması gerekmektedir. Temyiz dilekçesinde öne sürülen hususlar, söz konusu maddede yazılı nedenlerden hiçbirisine uymadığından, istemin reddi ile temyiz edilen mahkeme kararının onanmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

TÜRK MİLLETİ ADINA

Hüküm veren Danıştay Yedinci Dairesince işin gereği görüşüldü: Dosyanın incelenmesinden; davacı tarafından, ithal edilen eşyanın kıymetinin, 2007/13 sayılı İthalatta Gözetim Uygulanmasına İlişkin Tebliğde öngörülen birim kıymete göre yükseltilerek beyan edilmesi üzerine tahakkuk ettirilen ve ödenen gümrük ve katma değer vergilerinin, eşyaya ait faturada gösterilen kıymete göre hesaplanan tutardan fazlasının, 4458 sayılı Gümrük Kanununun 211'inci maddesi uyarınca geri verilmesi istemiyle yapılan başvurunun, kişilerin kendi beyanlarına itiraz edemeyeceklerinden bahisle reddine dair Gümrük Müdürlüğü kararına vaki itirazın, beyanın bağlayıcı olduğundan söz edilerek reddi yolundaki Gümrük Başmüdürlüğü işleminin, Mahkemece, istemin özeti bölümünde yazılı olan gerekçeyle iptal edildiği anlaşılmıştır. Beyan uyarınca tahakkuk ettirilip tahsil edilen vergilerin geri verilmesi istemiyle yapılan başvurunun reddine dair Gümrük Müdürlüğü kararına vaki itirazın, ödenen vergilerin geri verilmesi için, 4458 sayılı Kanunun 211'inci maddesinde aranan koşulların gerçekleşip gerçekleşmediğinin incelenmesi suretiyle sonuçlandırılması gerekirken, beyanın bağlayıcı olduğundan söz edilerek reddi yolundaki Gümrük Başmüdürlüğü işlemi, geri verilmesi istenilen itiraza konu vergilerin hukuka uygunluğunun dava yoluyla denetlenmesi olanağını ortadan kaldıran ve idari davaya konu edilebilecek kesin ve yürütülmesi zorunlu idari işlem tesisidir. Olayda da; dava konusu olan nihai işlem, bu yolda tesis edilen işlemdir. Bu işlem, idarece geri alınmak veya idari yargı yerince iptal edilmek suretiyle Hukuk Düzeninden kaldırılmadıkça, idari prosedürün yeniden işletilmesi ve idari dava hakkının kullanılması olanaklı değildir. Bu bakımdan; Mahkemece, dava hakkında, söz konusu işlemin, «beyanın bağlayıcılığı» ilkesinin gümrük vergilerinin geri verilmesi istemlerinde etkisi yönünden hukuka uygun olup olmadığının değerlendirilmesi ve

bu değerlendirme sonucuna göre hüküm kurulması gerekirken, 4458 sayılı Kanunun 211'inci maddesinde aranan koşulların olayda gerçekleşip gerçekleşmediği yönünden inceleme yapılarak hüküm kurulması Yargılama Hukuku kullarına aykırı olduğundan, verilen kararda isabet görülmemiştir.

Bu nedenle, temyiz isteminin kabulüne; mahkeme kararının bozulmasına; bozma kararı üzerine, Mahkemece, yeniden verilecek kararla birlikte yargılama giderleri de hüküm altına alınacağından, bu hususta ayrıca hüküm tesisine gerek bulunmadığına, 23.5.2012 gününde oyçokluğu ile karar verildi.

KARŞI OY

Dosyanın incelenmesinden; davacı tarafından, ithal edilen eşyanın kıymetinin, davalı İdarenin uygulamaları nedeniyle 2007/13 sayılı İthalatta Gözetim Uygulanmasına İlişkin Tebliğde öngörülen birim kıymete göre beyan edilmesi üzerine tahakkuk ettirilen ve ödenen gümrük ve katma değer vergilerinin, eşyaya ait faturada gösterilen kıymete göre hesaplanan tutardan fazlasının, 4458 sayılı Gümrük Kanununun 211'inci maddesi uyarınca geri verilmesi istemiyle yapılan başvurunun, beyanın bağlayıcı olduğundan bahisle reddine dair Gümrük Müdürlüğü kararına vaki itirazın da aynı nedenle reddi yolundaki Gümrük Başmüdürlüğü işleminin, Mahkemece, istemin özeti bölümünde yazılı olan gerekçeyle iptal edildiği anlaşılmıştır. 4458 sayılı Gümrük Kanununun 211'inci maddesinde, kanunen ödenmemeleri gerektiği halde ödenmiş olduğu belirlenen gümrük vergilerinin geri verileceği, kanunen tahakkuk ettirilmemeleri gerektiği halde tahakkuk ettirilen gümrük vergilerinin kaldırılacağı hükme bağlanmış olup; aynı Kanunun 242'nci maddesinde, yükümlülerin kendilerine tebliğ edilen gümrük vergilerine yapacakları itirazda izlenecek prosedür düzenlenmiş; beyannamenin tescil edildiği tarihte yürürlükte bulunan 245'inci maddesinin 1'inci fıkrasında ise, yükümlülerin, Gümrük İdaresine verdikleri beyanname ve bu beyanname eki bilgi ve belgeler esas alınmak suretiyle kendileri tarafından hesaplanan gümrük vergilerine itirazda bulunamayacakları hükmüne yer verilmiştir. Anılan 242'nci maddede uyarınca, yükümlülerce, kendilerine tebliğ edilen gümrük vergileri için düzeltme ve/veya

itiraz yollarına başvurulabilmesi için de, idarece kendiliğinden yapılmış bir ek tahakkuk işleminin veya ihtirazi kayıtlı verilen gümrük giriş beyannamesine dayalı tahakkukun bulunması gerekmektedir. İhtirazi kayıt, uygulamada, beyanın bağlayıcılığını etkisiz kılmak ve hak arama yollarına başvuru hakkını saklı tutmak amacıyla beyannameye konulan ve beyanın serbest irade ürünü olmadığını gösteren açıklama olarak nitelendirilmektedir. Oysa; davacı Şirketin iade istemine dayanak olarak gösterdiği 211'inci maddenin de yer aldığı Gümrük Kanununun 9'uncu kısmının 5'inci bölümü, vergilerin geri verilmesine ayrılmış olup, anılan kısımda, beyanın bağlayıcı olduğu yolunda ya da ödenen vergilerin iadesinin istenebilmesi için beyannameye ihtirazi kayıt konulması gerektiği yolunda bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu itibarla, yükümlüler tarafından beyan edilen matrah ve oranlar esas alınarak tahakkuk ettirilen vergilerin, Gümrük Kanununun 9'uncu kısmının 5'inci bölümünde yer alan düzenlemeler uyarınca iade istemine konu edilebilmesi için, beyan tarihinde ihtirazi kayıt konulması gerektiğinden söz

edilemez. Belirtilen hukuki durum karşısında; davacının usulüne uygun olarak yaptığı başvurularına karşılık Gümrük İdarelerince, ortada, kanunen ödenmemesi gereken vergi bulunup bulunmadığı değerlendirilmeksizin, beyanın bağlayıcı olduğu belirtilerek işlem tesis edildiğinden, davacının, kanunun kendisine tanıdığı gümrük vergilerinin geri verilmesine ilişkin yolu usulüne uygun olarak işleterek açtığı davada, gereği gibi işlem tesis etmeyen davalı İdarenin tutumunun davacının mağduriyetine yol açacak şekilde değerlendirilmesinin adalet duygusunu zedeleyeceğinde kuşku bulunmamaktadır. Bu bakımdan; mahkemece, gümrük vergilerinin geri verilmesinde veya kaldırılmasında, «beyanın bağlayıcılığı» ilkesinin geçerli olmadığı kabul edilerek, ödenen verginin iadesi için, 211'inci maddede aranan koşulların gerçekleşip gerçekleşmediği yönünden yapılan yargılama sonucunda hüküm kurulmasında isabetsizlik görülmediğinden, temyiz başvurusunun işin esasının incelenmesi suretiyle sonuçlandırılması gerektiği oyuyla Dairemiz kararına katılmıyorum.

ANAYASA MAHKEMESİ BAŞKANLIĞI

Esas Sayısı: 2012/128

Karar Sayısı: 2013/7

Karar Günü: 10.1.2013

İtiraz Yoluna Başvuran

- 1- Ankara 13. İdare Mahkemesi (E. 2012/12)
- 2- Ankara 7. İdare Mahkemesi (E. 2012/128)
- 3- Ankara 5. İdare Mahkemesi (E. 2012/145)

İtirazların Konusu : 18.5.2004 günlü, 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu'nun;

- 1- 16. maddesinin "Üst üste iki dönem meclis başkanlığı yapmış olanlar, aradan iki seçim dönemi geçmedikçe aynı göreve yeniden seçilemezler." biçimindeki beşinci fıkrasının,
- 2- 38. maddesinin "Üst üste iki dönem meclis başkanlığı yapmış olanlar, aradan iki seçim dönemi geçmedikçe aynı göreve yeniden seçilemezler." biçimindeki beşinci fıkrasının,
- 3- 40. maddesinin "Üst üste iki dönem yönetim

kurulu başkanlığı yapmış olanlar, aradan iki seçim dönemi geçmedikçe aynı göreve yeniden seçilemezler." biçimindeki üçüncü fıkrasının,

- 4- Geçici 10. maddesinin birinci fıkrasının "...üst üste iki dönem süresince meclis başkanlığı, yönetim kurulu başkanlığı, konsey başkanlığı ve Birlik Başkanlığı görevlerinde bulunanlar aradan iki seçim dönemi geçmedikçe aynı görevlere yeniden seçilemezler" bölümünün,

Anayasa'nın 2., 13., 67. ve 135. maddelerine aykırı olduğu ileri sürülerek iptallerine karar verilmesi istemidir.

I- Olay

Bakılmakta olan davalarda, itiraz konusu kuralın Anayasa'ya aykırı olduğu kanısına varan Mahkemeler, iptalleri için başvurmuşlardır.

II- İtirazların Ve Yürürlüğün Durdurulması İsteminin Gerekçeleri

İtiraz yoluna başvuran Mahkemelerin başvuru kararlarında özetle; oda ve borsaların yönetim organlarında üst üste iki dönem başkanlık yapan davacıların, 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu'nun itiraz konusu kuralları uyarınca, aradan iki seçim dönemi geçmedikçe aynı göreve yeniden seçilmelerinin olanaklı olmadığı, oysa Anayasa'nın 135. maddesinde öngörülen düzenleme ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, kuruluş ve işleyişlerinin demokratik esaslara uygun olmasının amaçlandığı, demokratik devlet ilkesinin olmazsa olmaz koşulunun hiç kuşkusuz seçimler olduğu, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşu organlarının kendi üyeleri tarafından seçilmelerinin öngörülmesinin, üyeler yönünden seçme, adaylar yönünden ise seçilme hakkının kullanılması sonucunu doğurduğu; hukuk devletinde kanun koyucunun, yalnız kanunların Anayasa'ya değil, evrensel hukuk ilkelerine uygun olmasını sağlamakla da yükümlü olduğu, Anayasa'da sınırlama nedenleri gösterilmemiş demokratik hakların kullanılmasını engelleyecek düzenlemeler yapmasının olanaklı olmadığı, hukuki düzenlemelerde kendisine tanınan takdir yetkisini anayasal sınırlar içinde adalet, hakkaniyet ve kamu yararı ölçütlerini göz önünde tutarak kullanması gerektiği; itiraz konusu kurallarla, seçme ve seçilme hakkının demokratik toplum düzeninin gerekleriyle bağdaşmayacak ve hakkın özüne dokunacak biçimde kısıtlandığı, adil ve ölçülü bir düzenleme yapılmadığı, kanun koyucunun iki kere üst üste seçilemez demekle sonraki dönemler için seçilebilirlik yorumundaki düzenlemede keyfilik bulunduğu, ayrıca, seçenlerin kanaatinin serbestçe oluşmasının önüne geçildiği ve böylece anayasal dayanaktan da yoksun olan sınırlamanın demokratik hukuk devleti işleyişine müdahale oluşturduğu belirtilerek, kuralların Anayasa'nın 2., 13., 67. ve 135. maddelerine aykırı olduğu ve sonradan giderilmesi güç ya da olanaksız durum ve zararların doğmaması için yürürlüklerinin durdurulması gerektiği ileri sürülmüştür.

III- Yasa Metinleri

A- İtiraz Konusu Yasa Kuralları

18.5.2004 günlü, 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu'nun itiraz konusu kuralları da içeren maddeleri şöyledir:

1- "Oda Meclisi

Madde 16-Oda meclisi, meslek gruplarınca dört yıl için seçilecek üyelerden oluşur. Meslek komiteleri beş kişiden oluşan gruplarda ikişer, yedi kişiden oluşan gruplarda üçer, dokuz kişiden oluşan gruplarda dörder, onbir kişiden oluşan gruplarda beşer meclis üyesi seçilir. Ayrıca aynı sayıda yedek üye seçilir.

Meclis, kendi üyeleri arasından dört yıl için başkan ile bir veya iki başkan yardımcısı seçer.

Meclis üyeliğine seçilen gerçek kişiler ile tüzel kişilerin gerçek kişi temsilcileri, aynı faaliyet alanında bulunan odalar ve borsaların meclisleri ile 17.7.1964 tarihli ve 507 sayılı Kanuna göre kurulmuş odaların ancak birinde görev alabilirler.

Meclis başkanı ve yardımcılarını yönetim kurulu ve disiplin kurulu başkan ve üyeliğine seçilemezler.

Üst üste iki dönem meclis başkanlığı yapmış olanlar, aradan iki seçim dönemi geçmedikçe aynı göreve yeniden seçilemezler."

2- "Borsa Meclisi

Madde 38- Borsa meclisi, meslek gruplarınca dört yıl için seçilecek üyelerden oluşur. Meslek komiteleri beş kişiden oluşan gruplarda ikişer, yedi kişiden oluşan gruplarda üçer, dokuz kişiden oluşan gruplarda dörder, onbir kişiden oluşan gruplarda beşer meclis üyesi seçilir. Ayrıca aynı sayıda yedek üye seçilir. En az yedi meslek grubu kurulamayan borsalarda meclisler borsa-ya kayıtlı olanların kendi aralarından seçecekleri ondört üye ile kurulur. Ayrıca aynı sayıda yedek üye seçilir. Bu takdirde meslek komitelerinin görevleri meclislerce seçilecek ihtisas komisyonları tarafından yerine getirilir.

Meclis, kendi üyeleri arasından dört yıl için bir başkan, bir veya iki başkan yardımcısı seçer.

Meclis üyeliğine seçilen gerçek kişiler ile tüzel kişilerin gerçek kişi temsilcileri, aynı faaliyet alanında bulunan odalar ve borsaların meclisleri ile

17.7.1964 tarihli ve 507 sayılı Kanuna göre kurulmuş odaların ancak birinde görev alabilirler.

Meclis başkan ve yardımcılarını, yönetim ve disiplin kurulu başkanlığına ve üyeliğine seçilemezler.

Üst üste iki dönem meclis başkanlığı yapmış olanlar, aradan iki seçim dönemi geçmedikçe aynı göreve yeniden seçilemezler.”

3- “Borsa Yönetim Kurulu

Madde 40- Borsa yönetim kurulu, dört yıl için seçilen, meclis üye sayısı yirmiden az olan borsalarda beş; yirmi ile yirmidokuz arasında olanlarda yedi; otuz ile otuzdokuz arasında olanlarda dokuz; kırk ve daha fazla olanlarda onbir kişiden oluşur.

Meclis kendi üyeleri arasından yönetim kurulunun başkanını, asıl ve yedek üyelerini tek liste halinde seçer. Yönetim kurulu, kendi üyeleri arasından dört yıl için bir veya iki başkan yardımcısı ve bir sayman üye seçer.

Üst üste iki dönem yönetim kurulu başkanlığı yapmış olanlar, aradan iki seçim dönemi geçmedikçe aynı göreve yeniden seçilemezler.

Bir borsanın yönetim kurulu başkan veya üyeleri, aynı zamanda başka bir borsa veya odanın meclisinde görev alamaz.

Toplantı gündemi başkan veya yokluğunda yetkilendirdiği başkan yardımcısı tarafından belirlenir. Ayrıca yönetim kurulu üyelerinin en az üçte birinin başvurusu ile en geç toplantının başlamasından önce, gündeme yeni madde eklenir.”

4- “Geçici Madde 10- Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra yapılacak ilk seçimlerden itibaren **üst üste iki dönem süresince meclis başkanlığı, yönetim kurulu başkanlığı, konsey başkanlığı ve Birlik Başkanlığı görevlerinde bulunanlar aradan iki seçim dönemi geçmedikçe aynı görevlere yeniden seçilemezler.”**

B- Dayanılan Anayasa Kuralları

Başvuru kararlarında, Anayasa'nın 2., 13., 67. ve 135. maddelerine dayanılmıştır.

IV- İlk inceleme

1- Anayasa Mahkemesi içtüzüğü hükümleri uyarınca E.2012/12 sayılı dosyanın 9.2.2012; E.2012/128 sayılı dosyanın 15.11.2012;

E.2012/145 sayılı dosyanın ise 27.12.2012 gününde yapılan ilk inceleme toplantılarında, dosyalarda eksiklik bulunmadığından işin esasının incelenmesine, OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

2- E.2012/128 sayılı dosyanın 15.11.2012 gününde yapılan ilk inceleme toplantısında, yürürlüğü durdurma isteminin bu konudaki raporun hazırlanmasından sonra karara bağlanmasına OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

V- Birleştirme Kararları

5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu'nun yukarıda belirtilen kurallarının iptali istemiyle açılan E.2012/12, 2012/128 ve 2012/145 sayılı dosyaların aralarındaki hukuki irtibat nedeniyle E.2012/128 sayılı dosya ile BİRLEŞTİRİLMESİNE, esaslarının kapatılmasına, esas incelemesinin E.2012/128 sayılı dosya üzerinden yürütülmesine OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

VI- Esasın incelenmesi

Başvuru kararları ve ekleri, Raportör Özcan ÖZBEY tarafından hazırlanan işin esasına ilişkin rapor, itiraz konusu Yasa kuralları, dayanılan Anayasa kuralları ve bunların gerekçeleri ile diğer yasama belgeleri okunup incelendikten sonra gereği görüşülüp düşünüldü:

Başvuru kararlarında, dava konusu kurallarda öngörülen “Üst üste iki dönem ... başkanlığı yapmış olanlar, aradan iki seçim dönemi geçmedikçe aynı göreve yeniden seçilemezler.” biçimindeki sınırlamanın hukuk devleti ve demokrasi kavramları ile demokratik toplum düzeninin gerekleriyle bağdaşmadığı, kurallardaki düzenlemenin hakkin özüne dokunması nedeniyle ölçülülük ilkesine aykırılık oluşturduğu, Anayasa'da yöneticilere seçilme yönünden getirilmiş bir sınırlamanın bulunmadığı belirtilerek, kuralların Anayasa'nın 2., 13., 67. ve 135. maddelerine aykırı olduğu ileri sürülmüştür.

İtiraz konusu kurallarda, oda ve borsalarda **üst üste iki dönem süresince meclis başkanlığı, yönetim kurulu başkanlığı, konsey başkanlığı ve Birlik Başkanlığı görevlerinde bulunanların aradan iki seçim dönemi geçmedikçe aynı görevlere yeniden seçilemeyecekleri hüküm altına alınmıştır.**

İtiraz konusu kurallara ilişkin gerekçeden, öngörülen düzenlemenin belirtilen görevlere

seçilmede fırsat eşitliğinin sağlanması amacıyla yasalaştırıldığı anlaşılmaktadır.

Anayasa'nın 135. maddesinde, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve üst kuruluşlarının maddede belirtilen amaçlar doğrultusunda kanunla kurulan ve organları kendi üyeleri tarafından kanunda gösterilen usullere göre yargı gözetimi altında gizli oyla seçilen kamu tüzelkişileri olduğu belirtilmiştir. Tüzel kişilikleri olan bu tür meslek kuruluşlarının yönetsel vesa-yet ağırlığı, yönetim ve mali konularda denetim yoğunluğunu getirmekle birlikte, organlarını kendi üyeleri arasından kanunda belirlenen yöntemlere göre seçmeleri ilkesi benimsenmiştir. Böylece Anayasa, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının yönetim ve işleyişlerinin demokratik hukuk devleti esaslarına uygun olması kuralını öngörmüş ve kurum içi demokratik yapıyı sağlamıştır. Kuşkusuz demokratik düzenin en belirgin niteliği de seçimlerdir. Seçimlerin adaletli bir katılım ile serbest, eşit ve genel-oy ilkelerine dayalı olarak gerçekleşmesi gerekmektedir. Anayasa'nın 135. maddesinde öngörülen düzenleme uyarınca, oda ve borsa organlarında başkanlık yapacakların, kanunda gösterilen usullere göre seçilecekleri açıktır. Ancak bu yetki, seçim usullerinin belirlenmesiyle sınırlı olup, seçme ve seçilme hakkının kullanılmasına yönelik bir yasaklamayı içermemektedir. Kanunla seçim konusunda yapılacak düzenlemelerin demokratik hukuk devletiyle bağdaşır olması gerekir. Anayasa'nın 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devleti olduğu vurgulanmış olup, hukuk devleti; hak ve özgürlükleri güvenceye alan devlettir. Kanun koyucunun hukuki düzenlemelerde kendisine tanınan takdir yetkisini anayasal sınırlar içinde adalet, hakkaniyet ve kamu yararı ölçütlerini göz önünde tutarak kullanması ve keyfi davranmaması gerekir. Demokratik hukuk devletinde temel hak ve özgürlüklerin en geniş ölçüde sağlanıp güvence altına alınması esastır. Demokratik hukuk devleti ilkesinin vazgeçilmez unsurlarından birisi de özgür, genel, eşit ve gizli oya dayalı, hoşgörü, açık fikirlilik ve çoğulculuk anlayışı içerisinde ilgililerin birbirleriyle rekabet edebildiği dürüst ve düzenli seçimlerin varlığıdır. Bu şekildeki bir devlette yönetime gelmede ve ayrılımda tek yol seçimler olup, buna ilişkin yasaklar “*demokratik hukuk devleti ilkesi*”yle bağdaşmaz. Kamu kurumu niteliğindeki meslek

kuruluşlarından olan Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile odalar ve borsaların meclis başkanlığı, yönetim kurulu başkanlığı, konsey başkanlığı ve Birlik Başkanlığı gibi görevlere “*seçilme hakkı*” demokratik bir haktr. İptali istenen kurallarla, Anayasa'nın 135. maddesinde öngörülme-yen belli süre başkanlık yapanların aradan sekiz yıl geçmedikçe yeniden seçilemeyeceklerine ilişkin yasağın demokratik gereklerle izahı mümkün değildir. Bu yasak seçime katılan üyelerin kanaatinin serbestçe oluşmasını engellediğinden üyeler yönünden “*seçme*” adaylar yönünden “*seçilme*” hakkına müdahale oluşturmuştur. Kamu kurumu niteliğinde olsa da sivil toplum örgütlerine bu tür seçilememe yasakları getirilmesi demokratik hukuk devleti anlayışıyla bağdaşmayacağından Anayasa'ya aykırılık oluşturur.

Açıklanan nedenlerle, itiraz konusu kurallar, Anayasa'nın 2. ve 135. maddelerine aykırıdır. İptalleri gerekir. Haşim KILIÇ, Alparslan ALTAN, Recep KÖMÜRÇÜ, Hicabi DURSUN ve Erdal TERCAN bu sonuca farklı gerekçelerle katılmışlardır. Nuri NECİPOĞLU ve Zühtü ARSLAN bu görüşlere katılmamışlardır. Kurallar, Anayasa'nın 2. ve 135. maddelerine aykırı bulunarak iptal edildiğinden Anayasa'nın 67. maddesi yönünden ayrıca inceleme yapılmasına gerek görülmemiştir. Kuralın Anayasa'nın 13. maddesiyle ilgisi görülmemiştir.

VII- İptalin Diğer Kurallara Etkisi

Anayasa'nın 152. ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 40. maddesine göre, Anayasa Mahkemesine yapılacak başvurular, itiraz yoluna başvuran Mahkemenin bakmakta olduğu davada uygulayacağı yasa kuralları ile sınırlıdır. 6216 sayılı Kanun'un 43. maddesinin (4) numaralı fıkrasında da, kanunun belirli kurallarının iptali, diğer kurallarının veya tümünün uygulanmaması sonucunu doğuruyorsa, bunların da Anayasa Mahkemesince iptaline karar verilebileceği öngörülmektedir. Davaya konu kurallar “*Oda Meclis Başkanlığı*”, “*Borsa Meclis Başkanlığı*” ve “*Borsa Yönetim Kurulu Başkanlığı*” ile ilgili olup “*Oda Yönetim Kurulu Başkanlığı*”, “*Oda ve Borsa Konseyleri Başkanlığı*” “*Birlik Yönetim Kurulu Başkanlığı*” ile ilgili Kanun'un aynı nitelikteki kuralları dava konusu edilmemiştir. Ancak, iptali istenilen geçici 10. maddenin birinci fıkrasının itiraza konu bölümü yukarıda belirtilen ve itiraz konusu edilmeyen kurallarda yer alan

organlar açısından da ortak kural niteliğindedir. Geçici 10. maddenin birinci fıkrasının itiraz konusu bölümünün Anayasa'ya aykırı bulunarak iptal edilmesi nedeniyle itiraz konusu edilmeyen kuralların da bundan etkilenmesi kaçınılmazdır. Zira aynı Kanun'da düzenlenen ve itiraz konusu kurallarda yer alan organların seçiminde herhangi bir kısıtlama olmaksızın seçim yapılacak iken itiraz konusu edilmeyen kurallarda yer alan organların seçiminde ise kısıtlama devam edecektir. Böyle bir durumun hukuk devleti ilkesiyle çelişeceği açıktır.

Açıklanan nedenlerle 5174 sayılı Kanun'un;

- 1- 18. maddesinin üçüncü fıkrasının,
- 2- 63. maddesinin altıncı fıkrasının,
- 3- 65. maddesinin yedincifıkrasının,

6216 sayılı Kanun'un 43. maddesinin (4) numaralı fıkrası gereğince iptallerine karar verilmiştir. Nuri NECİPOĞLU ve Zühtü ARSLAN bu görüşlere katılmamışlardır.

VIII- Yürürlüğün Durdurulması İstemi

18.5.2004 günlü, 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu'nun;

- 1- 16. maddesinin beşinci fıkrası,
- 2- 18. maddesinin üçüncü fıkrası,
- 3- 38. maddesinin beşinci fıkrası,
- 4- 40. maddesinin üçüncü fıkrası,
- 5- 63. maddesinin altıncı fıkrası,
- 6- 65. maddesinin yedinci fıkrası,

7- Geçici 10. maddesinin birinci fıkrasının "... üst üste iki dönem süresince meclis başkanlığı, yönetim kurulu başkanlığı, konsey başkanlığı ve Birlik Başkanlığı görevlerinde bulunanlar aradan iki seçim dönemi geçmedikçe aynı görevlere yeniden seçilemezler." bölümü,

10.1.2013 günlü, E.2012/128, K.2013/7 sayılı kararla iptal edildiğinden, bu fıkraların ve bölümün, uygulanmasından doğacak sonradan giderilmesi güç veya olanaksız durum ve zararların önlenmesi ve iptal kararının sonuçsuz kalması için kararın Resmî Gazete'de yayımlanacağı güne kadar yürürlüklerinin durdurulmasına, Nuri NECİPOĞLU ile Zühtü ARSLAN'ın karşı oyları ve OYÇOKLUĞUYLA, 10.1.2013 gününde karar verilmiştir.

IX- Sonuç

18.5.2004 günlü, 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu'nun;

1- 16. maddesinin "Üst üste iki dönem meclis başkanlığı yapmış olanlar, aradan iki seçim dönemi geçmedikçe aynı göreve yeniden seçilemezler." biçimindeki beşinci fıkrasının Anayasa'ya aykırı olduğuna ve İPTALİNE,

2- 38. maddesinin "Üst üste iki dönem meclis başkanlığı yapmış olanlar, aradan iki seçim dönemi geçmedikçe aynı göreve yeniden seçilemezler." biçimindeki beşinci fıkrasının Anayasa'ya aykırı olduğuna ve İPTALİNE,

3- 40. maddesinin "Üst üste iki dönem yönetim kurulu başkanlığı yapmış olanlar, aradan iki seçim dönemi geçmedikçe aynı göreve yeniden seçilemezler." biçimindeki üçüncü fıkrasının Anayasa'ya aykırı olduğuna ve İPTALİNE,

4- Geçici 10. maddesinin birinci fıkrasının "... üst üste iki dönem süresince meclis başkanlığı, yönetim kurulu başkanlığı, konsey başkanlığı ve Birlik Başkanlığı görevlerinde bulunanlar aradan iki seçim dönemi geçmedikçe aynı görevlere yeniden seçilemezler." bölümünün Anayasa'ya aykırı olduğuna ve İPTALİNE,

5- a- 18. maddesinin üçüncü,

b- 63. maddesinin altıncı,

c- 65. maddesinin yedinci,

fıkralarının, 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 43. maddesinin (4) numaralı fıkrası gereğince İPTALİNE,

Nuri NECİPOĞLU ile Zühtü ARSLAN'ın karşı oyları ve OYÇOKLUĞUYLA, 10.1.2013 gününde karar verildi.

FARKLI GEREKÇE

18.5.2004 günlü, 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu'nun 16/5, 38/5 ve geçici 10. maddeleri uyarınca, iki dönem üst üste belli görevlere seçilenlerin yeniden aday olmalarını engelleyen kuralların Anayasa'ya aykırı olduğu iddia edilerek Anayasa Mahkemesine başvurulmuştur. 5174 sayılı Kanun'un amacı, ticaret ve sanayi odaları, ticaret odaları, sanayi odaları, deniz ticaret odaları, ticaret borsaları ile bunların üst kurulu-

luşu niteliğinde olan Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğinin kuruluş ve işleyişini düzenlemektir. Bu Kanuna göre odalar, borsalar ve üst kuruluş olan Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği kamu tüzel kişiliğine sahip kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarıdır. Kanunun farklı maddelerinde, oda, borsa ve TOBB organları arasında yer alan meclis, konsey ve yönetim kurulu başkanlıklarında üst üste iki dönem başkanlığını yapanların iki dönem geçmedikçe yeniden başkan olamayacaklarına ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Anayasa Mahkemesinin önüne gelen uyuşmazlıkta iptali istenilen kurallar ise, "Oda Meclisi"ni düzenleyen 5174 sayılı Kanun'un 16. maddesinin beşinci fıkrası, "Borsa Meclisi"başlıklı 38. maddesinin beşinci fıkrası ile genel bir düzenleme getiren geçici 10. maddesinde yer alan "Üst üste iki dönem meclis başkanlığı yapmış olanlar, aradan iki seçim dönemi geçmedikçe aynı göreve yeniden seçilemezler" kuralıdır. Anayasa'nın 2. maddesinde belirtilen hukuk devleti, eylem ve işlemleri hukuka uygun, insan haklarına dayanan, bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurup bunu geliştirerek sürdüren, hukuk güvenliğini sağlayan, bütün etkinliklerinde hukuka ve Anayasa'ya uyan, işlem ve eylemleri bağımsız yargı denetimine bağlı olan devlettir. Yasaların kamu yararının sağlanması amacıyla yönelik olması, genel, objektif, adil kurallar içermesi ve hakkaniyet ölçütlerini gözetmesi hukuk devleti olmanın gereğidir. Bu nedenle yasakoyucunun hukuki düzenlemelerde kendisine tanınan takdir yetkisini anayasal sınırlar içinde adalet, hakkaniyet ve kamu yararı ölçütlerini göz önünde tutarak kullanması gerekir. Buna göre, yasaların adil kurallar içermesi ve hakkaniyet ölçütlerini gözetmesi hukuk devleti olmanın gereğidir. Bu nedenle yasa koyucunun hukuki düzenlemelerde kendisine tanınan takdir yetkisini anayasal sınırlar içinde adalet, hakkaniyet ve kamu yararı ölçütlerini göz önünde tutarak kullanması gerekir. 5174 sayılı Kanun'un 16. ve 38. maddelerinin gerekçelerinde, üst üste iki dönem başkanlık yapanlar için getirilen sınırlamanın "fırsat eşitliğini sağlamaya" yönelik olduğu belirtilmiştir. Anayasa'ya aykırılık itirazında çözümlenmesi gereken sorun düzenlemenin amacı ile bireye getirilen yükümlülük ve sınırlama arasında adil bir denge ve ölçünün bulunup bulunmadığının belirlenmesidir. Anayasa'nın 135. maddesi, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının

yönetim organlarının seçim usullerinin belirlenmesi yetkisini yasa koyucuya bırakmıştır. Bu nedenle, demokratik ilkeler çerçevesinde seçimlerde uyulacak kuralların belirlenmesi kanun koyucunun takdir yetkisi içindedir. Kamu yararı veya anayasal başka bir gerekçe ile bir kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşu organında bir veya iki dönem başkanlık yapanın, makul bir süre ile seçilemeyeceği hususunda yasa koyucu düzenleme yapma yetkisine sahiptir. Ancak eldeki işte olduğu gibi, belli bir gerekçeyle görev ve seçilme açısından süreli bir sınırlama getirilmişse, Anayasa Mahkemesi konulan gerekçenin anayasallık denetimini yapacak ve yasa koyucunun takdir yetkisini Anayasa'da belirtilen ilkeler çerçevesinde kullanıp kullanmadığını denetleyecektir. Hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak, kamu yararı amacıyla da olsa, bireyler aleyhine yapılacak düzenlemelerde, adalet ve hakkaniyet ölçütleri göz önünde tutulmalıdır. İtiraz konusu kurallarda, üst üste iki dönem aynı görevi yapanların iki seçim dönemi geçmedikçe, bir başka ifadeyle 8 yıl gibi uzun bir süre geçmedikçe, yeniden aynı görevlere seçilemeyecekleri hükme bağlanmaktadır. Seçilme hakkına "fırsat eşitliğini sağlama" gerekçesiyle konulmuş olan 8 yıllık sınırlama arasındaki dengeyi, hakkında sınırlama getirilen kişi aleyhine olacak şekilde bozmuş ve bu niteliğiyle getirilen düzenleme ile adalet ilkesinden uzaklaşmıştır. Bu gerekçelerle, 18.5.2004 günlü, 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu'nun 16. maddesinin (5) numaralı ve 38. maddesinin (5) numaralı fıkralarında yer alan "Üst üste iki dönem meclis başkanlığı yapmış olanlar, aradan iki seçim dönemi geçmedikçe aynı göreve yeniden seçilemezler" ve aynı Kanun'un geçici 10. maddesinde belirtilen "...üst üste iki dönem süresince meclis başkanlığı, yönetim kurulu başkanlığı, konsey başkanlığı ve Birlik Başkanlığı görevlerinde bulunanlar aradan iki seçim dönemi geçmedikçe aynı görevlere yeniden seçilemezler" şeklindeki düzenlemelerin, Anayasa'nın 2. maddesinde yer alan "hukuk devleti" ilkesine aykırı olduğundan bu nedenle iptaline karar verilmelidir.

Belirtilen nedenlerle, itiraz konusu kuralların Anayasa'ya aykırı olduğu ve iptali yönündeki çoğunluk kararına açıklanan bu gerekçelerle katılıyor.

KARŞIOY GEREKÇESİ

5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu'nun itiraz konusu hükümleri, oda ve borsalarda üst üste iki dönem meclis başkanlığı ve yönetim kurulu başkanlığı yapanların aradan iki seçim dönemi geçmeden aynı göreve yeniden seçilemeyeceklerini düzenlemektedir.

Mahkememiz çoğunluğu, itiraz konusu kurların Anayasa'nın 135. maddesinde öngörül-meyen bir yasak getirdiği, seçme ve seçilme hakkına müdahale niteliğinde olan bu yasağın demokratik hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmadığı, dolayısıyla Anayasa'nın 2. ve 135. maddesine aykırılık teşkil ettiği görüşündedir. Bu sonuca farklı gerekçeyle katılan üyelerimize göre ise kurallar seçilme hakkına ölçsüz bir sınırlama getirdiği için Anayasa'ya aykırılık teşkil etmektedir. Bu iki gerekçeye de aşağıdaki nedenlerle katılmıyoruz.

1. Meslek kuruluşlarının organlarının oluşumuna dair esaslar Anayasa'nın 135. maddesinde özel olarak düzenlenmiştir. Bu maddeye göre "Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve üst kuruluşları... kanunla kurulan ve organları kendi üyeleri tarafından kanunda gösterilen usullere göre yargı gözetimi altında, gizli oyla seçilen kamu tüzelkişilikleridir." Bu durumda söz konusu kuruluş ve üst kuruluşların organları, (a) kendi üyeleri tarafından, (b) kanunda gösterilen usullere göre, (c) yargı gözetimi altında ve (d) gizli oyla seçilir. Ayrıca, siyasi partiler bu kuruluşların seçimlerinde aday gösteremezler. Bunların dışında, meslek kuruluşlarının seçimlerine ilişkin başka bir anayasal hüküm bulunmamakta, diğer hususlar kanun koyucuya bırakılmaktadır. Kanun koyucunun, Anayasa'da belirtilen esaslara aykırı olmamak kaydıyla, bu kuruluş ve üst kuruluşların seçimine ilişkin düzenleme yaparken, meclis ve yönetim kurulu gibi organların görev ve yetkilerine, organların kimlerden ve kaç kişiden oluşacağına, başkan ve üyelerin diğer organlarda görev alıp alamayacaklarına dair kuralları koyabileceği ve dahası koymasına gerektiği hususu izahtan varededir. Benzer şekilde, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarında yöneticilik yapacakların görev süreleri ile seçilme yeterlilikleri gibi

Anayasa'da yer almayan konularda düzenleme yapma yetkisi kanun koyucuya aittir. Yasamanın asliliği ve genelliği ilkesi, anayasada açıkça düzenlenmeyen alanlarda parlamentonun serbestçe kural koyabilmesini gerektirir. Ayrıca, Anayasa'nın 135. maddesinde yer alan "kanunda gösterilen usullere göre" ibaresi, meslek kuruluşları ile üst kuruluşlarının seçimlerini düzenleme yetkisinin kanun koyucuya bırakıldığını göstermektedir.

Mahkeme çoğunluğu, Anayasa'nın 135. maddesiyle kanun koyucuya verilen düzenleme yetkisinin "seçim usullerinin belirlenmesiyle sınırlı olup, seçme ve seçilme hakkının kullanılmasına yönelik bir yasaklamayı içermemekte" olduğu, bu nedenle maddede "öngörül-meyen belli süre başkanlık yapanların aradan sekiz yıl geçmedikçe yeniden seçilemeyeceklerine ilişkin yasağın demokratik gereklerle izahı"nın mümkün olmadığı görüşündedir. Bu görüş, meslek kuruluşlarının organlarına yönelik seçme ve seçilme faaliyetini adeta mutlak hale getirmektedir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, bir meslek kuruluşunda, yöneticilerin aynı mesleğe mensup kişilerin oluşturduğu organlar tarafından seçilmesi, Anayasa'nın 67. maddesinde düzenlenen ve tipik anlamda siyasi haklardan olan seçilme hakkının kullanımı kapsamında değerlendirilemez. Burada bazı yönlerden kamu gücü kullanan bir meslek örgütünün organlarının sınırlı bir katılımı ile oluşturulması söz konusudur. Kaldı ki, bir an için Anayasa'nın 67. maddesinin geniş yorumlanması sonucunda meslek kuruluşlarındaki başkanlık seçiminde aday olma, seçilme hakkının tezahürü olarak kabul edilse bile, bu hakkın sınırsız olmadığı açıktır. Nitekim, 67. madde uyarınca vatandaşlar seçme, seçilme ve halkoymasına katılma haklarına "kanunda gösterilen şartlara uygun olarak" sahip olup, bu "hakların kullanılması kanunla düzenlenir".

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin seçme ve seçilme hakkını düzenleyen Birinci Ek Protokolünün 3. maddesine göre "Yüksek Sözleşmeciler Tarafından, yasama organının seçilmesinde halkın kanaatlerinin özgürce açıklanmasını sağlayacak şartlar içinde, makul

aralıklarla, gizli oyla serbest seçimler yapmayı taahhüt ederler." Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne göre, oy verme veya seçme hakkı bu maddenin "aktif" boyutunu, seçimde aday olma veya seçilme hakkı ise "pasif" boyutunu teşkil etmektedir. Taraf devletler seçilme hakkına yönelik çok daha ağır sınırlandırmalar koyabilmekte ve bu hakkı sınırlandırırken seçme hakkına nazaran, çok daha geniş takdir yetkisi kullanabilmektedir. AİHM bu sınırlamaların Sözleşme'ye uygunluğunu denetlerken seçme hakkına yönelik sınırlamalarda katı bir ölçülülük testine başvurduğu halde, seçilme şartlarına ilişkin denetiminde genellikle keyfiliğin bulunup bulunmadığına bakmakla kendisini sınırlamaktadır. (Büyük Daire, Ždanoka/Letonya, B.N.58278/00, K.T. 16 Mart 2006, paragraf 115 (e)).

2. Meslek kuruluşları ve üst kuruluşlarında üst üste iki dönem yöneticilik yapanların belli bir süre geçmeden aynı göreve yeniden seçilemeyeceklerine dair kuralların, fırsat eşitliğinin sağlanması, uzun süre görevde kalmanın sonucu ortaya çıkabilecek güç zehirlenmesinin ve idari yozlaşmanın önlenmesi ve nesillere bağlı zihniyet değişiminin yönetime yansımaları gibi amaçları olduğu açıktır. Bu tür mülhazalarla, hukuk düzenimizde seçimle gelen bazı görevlerde benzer süre sınırlamaları bulunmaktadır. Yakın zamana kadar Cumhurbaşkanlığına yedi yıllığına ve bir kez, 2007 yılında yapılan değişikliklerle beş yıllığına ve en fazla iki dönem seçilenebilmesi bunun tipik örneğidir. Demokratik ülkelerin tamamına yakınında benzer süre sınırlamaları bulunmaktadır. Bu sınırlamaların temel amacı, devlet başkanlığı görevine gelen kişilerin buldukları görevde çok uzun süre kalmaları sonucu, iktidarın sağladığı imkanlardan yararlanmak suretiyle konumlarını pekiştirmelerini ve muhtemel yozlaşmaları önlemektir. Başka bir ifadeyle, bu tür sınırlamalar demokratik rejimlerde "seçilmiş krallar"ın ortaya çıkmasını engellemeye dönük tedbirlerdir. Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına benzer şekilde, kamu tüzel kişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip olan ve organları belli ölçüde kendi mensupları tarafından belirlenen üniversitelerde de rektörlük için sınırlı bir süre öngörülmüştür. Anayasa'da sınırlayıcı

bir hüküm olmadığı halde, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 13. maddesi üniversite öğretim üyelerinin oylarıyla başlayan süreçte Cumhurbaşkanı tarafından seçilen rektörlerin görev süresini dört yıl ve en fazla iki dönem olarak sınırlandırmıştır. Esasen Mahkememiz de bir süre öncesine kadar, meslek kuruluşlarının seçimlerini düzenleme ve sınırlamalar getirme konusunda kanun koyucunun takdir yetkisine sahip olduğu görüşündeydi. Mahkemenin 18/5/2011 günlü, 2008/80 esas ve 2011/81 karar sayılı kararında şu sonuca ulaşılmıştır: "Anayasa'nın 135. maddesinde, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve üst kuruluşlarının maddede belirtilen amaçlar doğrultusunda kanunla kurulan ve organları kendi üyeleri tarafından kanunla gösterilen usullere göre yargı gözetimi altında gizli oyla seçilen kamu tüzel kişileri olduğu belirtilmiştir. Bu düzenleme uyarınca, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları ile Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği'nin yönetim organlarının seçim usullerinin kanunla belirleneceği açıktır. Demokratik ilkeler çerçevesinde seçimlerde uyulacak kuralların belirlenmesi kanun koyucunun takdir yetkisi içindedir. Üst üste iki dönem başkanlık yapanların iki dönem yönetim kurulu üyesi seçilmesinin yasaklanmasında Anayasa'ya aykırı bir yön bulunmamaktadır." Bu görüşün somut dava bakımından da geçerli olduğunu, değiştirilmesini gerektiren kabul edilebilir bir gerekçenin bulunmadığını düşünüyoruz.

3. İtiraz konusu kurallarda altı ya da sekiz yıl gibi belirli bir sürenin değil, görev döneminin esas alınması ve görevde kalınan süre kadar yeniden seçilememesi esasının getirilmesi de sınırlamanın kendi içinde tutarlı ve ölçülü olduğunu göstermektedir. Kaldı ki, kanuni sınırlama olmadığı halde, bazı kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının statülerinde yeniden seçilme sınırlandıran çok daha katı kurallara yer verilmektedir. Sözgelimi, Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği Statüsü'nün 16. maddesine göre, "Yönetim kurulu üyelerinin görev süresi 2 yıldır. Süresi dolan üyeler tekrar seçilebilirler, ancak her üye üst üste en

fazla iki dönem görev yapabilir.” Bu süre sınırlaması, yönetim kurulu üyeleri arasında yönetim kurulunca seçilen ve aynı zamanda Birliğin başkanı olan yönetim kurulu başkanı için de geçerlidir. Aynı düzenleme Türkiye Değerleme Uzmanları Birliği Statüsü’nün 16. maddesinin dördüncü fıkrasında da bulunmaktadır. Burada esas olan, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının meclis başkanlığı ve yönetim kurulu başkanlığı gibi görevler için önceden belli bir görev süresinin öngörülmesidir. Bu süre kısıtlaması başkanlığa seçilecek ve onları seçecek olanlar tarafından önceden bilinmektedir. Ayrıca, itiraz konusu kurallar aynı göreve yeniden seçilmeyi sınırlandırmaktadır. Oda ve borsalarda üst üste iki dönem meclis başkanlığı veya yönetim kurulu başkanlığı yapanların, meclis üyeliği, yönetim kurulu üyeliği, komite başkanlığı gibi başka görevlere seçilmelerine bir engel bulunmamaktadır. Dahası, üst üste iki dönem yönetim kurulu başkanı seçilenlerin meclis başkanlığına, üst üste iki dönem meclis başkanı seçilenlerin de yönetim kurulu başkanlığına seçilebilmeleri de mümkündür.

Bu nedenlerle, itiraz konusu kurallarla getirilen sınırlama ölçülülük ilkesine aykırı değildir.

4. Öte yandan, 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanununun 43. maddesi dördüncü fıkrası uygulanarak, 5174 sayılı Kanun’un dava konusu yapılmayan 18. maddesinin üçüncü fıkrasının, 63. maddesinin altıncı fıkrasının ve 65. maddesinin yedinci fıkrasının da iptal edilmesinin isabetli olmadığını düşünüyoruz. 6216 sayılı Kanununun 43. maddesinin dördüncü fıkrası şu şekildedir: “Başvuru, kanunun, kanun hükmünde kararnamenin veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü’nün sadece belirli madde veya hükümleri aleyhine yapılmış olup da, bu madde veya hükümlerin iptali kanunun, kanun hükmünde kararnamenin veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü’nün diğer bazı hükümlerinin veya tamamının uygulanamaması sonucunu doğuruyorsa, keyfiyeti gerekçesinde belirtmek şartıyla Mahkeme, uygulama kabiliyeti kalmayan kanunun, kanun hükmünde karar-

namenin veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü’nün bahis konusu öteki hükümlerinin veya tümünün iptaline karar verebilir.” Buna göre, Mahkemenin bir kanunun dava konusu yapılmayan hükmünü ya da tamamını iptal edebilmesi için gerekli şart, dava konusu kuralın iptal sonucunda kanunun diğer bazı hükümlerinin veya tamamının uygulanamaz hale gelmesi, başka bir ifadeyle “uygulama kabiliyetinin kalmaması”dır. Somut olayda, itiraz konusu kurallar iptal edildiğinde, Kanunun 18., 63. ve 65. maddelerindeki hükümleri uygulama kabiliyetini kaybetmemektedir. Mahkeme’nin taleple bağlı kalma zorunluluğu, uygulanamaz hale gelmeyen kuralların resen iptalini mümkün kılmamaktadır.

Mahkememiz çoğunluğu, iptal sonucu bazı organlarda kısıtlama olmaksızın seçimler yapılabilecekken, aynı Kanun’un itiraz konusu yapılmayan kurallarında yer alan organların seçiminde kısıtlamanın devam edeceği, böyle bir durumun da hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmayacağı gerekçesiyle bu sonuca ulaşmıştır. Ancak, uygulama kabiliyeti bulunan hükümlerin iptal edilmediğinde aynı durumda bulunan kişiler arasında farklı uygulamalara ve haksızlıklara yol açacağı düşüncesi de 43. maddenin bu kadar geniş yorumlanmasını haklı kılmaya yetmez. Şayet, iptal kararı sonucunda bir haksızlık söz konusu olacaksa, bu durum dava konusu yapılmayan kanunlarda bulunan hükümler gereğince aynı durumdaki meslek kuruluşlarının yöneticileri için de geçerlidir. 6216 sayılı Kanun’un 43. maddesinin dördüncü fıkrası, iptal sonucu uygulandığında hukuk devleti ilkesiyle çelişecek kuralların hukuk düzeninden tasfiyesini amaçlayan bir düzenleme değildir. Bu kural iptal sonucu tek başına anlam ifade etmeyen ve uygulama kabiliyeti kalmayan kuralların hukuk düzeninden ayıklanması amacına matuftur. Bu nedenle, iptal kararı sonucunda ortaya çıkabilecek muhtemel haksızlıkları giderme görevi, 43. maddeyi maksadını aşacak şekilde yorumlayarak uygulama kabiliyeti bulunan kuralları da iptal eden Anayasa Mahkemesine değil, yasama organına aittir.

Açıklanan gerekçelerle, çoğunluğun iptal yönündeki görüşlerine katılmıyoruz.

BUNLARI BİLİYOR MUYDUNUZ?

GÜMRÜK & TİCARET
DERGİSİ

Sayı:1 Yıl:2013

Murat PALAOĞLU*

Hakan UÇAK**

Dahilde işleme rejimi şartlı muafiyet sistemi kapsamında yapılan ithalatlarda gümrük vergisi tahsil edilmeden ithalat yapılabildiğini biliyor muydunuz?

Dahilde işleme rejimi kapsamında gümrük vergileri teminata bağlanarak yurda sokulan eşyanın, çeşitli işlem ve/veya işçiliğe tabi tutulduktan sonra yeniden ihraç edilmesi halinde ithalat esnasında alınan teminatın iadesini sağlayan sisteme şartlı muafiyet sistemi denilmektedir.

Kıymetli Maden

Kıymetli maden kelimesini duyduğumuzda aklımıza altın ve gümüş gelmektedir. Platin, rod-yum, paladyum ve rutenyum gibi elementlerin de kıymetli maden olarak değerlendirildiği biliyor muydunuz?

Londra Metal Borsası’nda bu elementler kıymetli maden olarak işlem görmektedir.

Menşe Şahadetnameleri ve Damga Vergisi

Menşe şahadetnameleri üzerinden damga vergisi tahsil edildiğini biliyor muydunuz?

Damga Vergisi Kanunu’nun I no.lu tablosunda yer alan bu kâğıtlar üzerinden damga vergisi kesintisi yapılmaktadır.

* Eski Gümrük Başmüfettişi, KPMG Gümrük ve Dış Ticaret Direktörü

** Eski Gümrük Müfettişi, KPMG Gümrük ve Dış Ticaret Müdürü

Toprak

Ülkemize toprak ithalatının yasak olduğunu biliyor muydunuz?

Zirai Karantina Yönetmeliğinin 4 üncü maddesi uyarınca ülkemize diğer ülkelerden toprak ithalatı yasaklanmıştır.

Serbest Ticaret Anlaşması

Ülkemizin taraf olduğu 18 adet serbest ticaret anlaşması olduğunu biliyor muydunuz?

Ülkemiz tarafından imzalanan serbest ticaret anlaşmaları aşağıda yer almaktadır.

Arnavutluk	Makedonya
Bosna Hersek	Mısır
EFTA	Sırbistan
Fas	Şili
Filistin	Tunus
Gürcistan	Ürdün
Hırvatistan	Kore
İsrail	Morityus
Karadağ	Lübnan

Geri Gelen Eşya

İhraç edildikten sonra 3 yıl içerisinde geri gelen eşyaya ilişkin gümrük vergisi muafiyeti olduğunu biliyor muydunuz?

4458 sayılı Gümrük Kanunu’nun 168 inci maddesi uyarınca, ihracatı gerçekleşen eşyanın 3 yıl içerisinde geri gelmesi durumunda gümrük vergilerinin tahsil edilmeyeceği (ihracat nedeniyle alınan menfaatlerin iadesi koşuluyla) belirtilmiştir.

Ceza

Gümrük idaresine beyan edilmeyen 100 TL Katma Değer Vergisi (KDV Oranı % 18 olarak kabul edilmiştir.) matrahı nedeniyle 54 TL ceza ödeme riskinin olduğunu biliyor muydunuz?

Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 51 inci maddesi uyarınca, matrah farklarına ilişkin cezalar 4458 sayılı Gümrük Kanunu uyarınca uygulanacaktır. 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 234 üncü maddesi uyarınca ceza, noksan ödenen verginin 3 katıdır.

TRT Bandrolü

Cep telefonlarının ithalinde TRT bandrolü tahsil edilebileceğini biliyor muydunuz?

Cep telefonu eğer radyo ve televizyon frekansı alma özelliğine sahip ise, bu eşyaların ithalinden sonra, yurt içinde satışından önce TRT bandrolü tahsil edilmektedir.

Damping Vergisi

Ülkemiz tarafından gümrük birliği üyesi ülkelere de damping vergisi uygulandığını biliyor muydunuz?

Ülkemiz tarafından Romanya, Bulgaristan ve İtalyan menşeli bir kısım eşyaların ithalatları üzerinden de damping vergisi tahsil edilmektedir.

Jeneratör

Jeneratör cinsi eşyanın nükleer reaktörlerde uranyumun zenginleştirilmesinde güç kaynağı olarak kullanılabilmesini biliyor muydunuz?

Uranyum cinsi eşyanın zenginleştirilmesi için kesintisiz güç kaynağına (jeneratör) ihtiyaç vardır. Bu açıdan jeneratör cinsi eşya çifte kullanımlı bir eşya olup, bu eşyaların ihracatında ticaret politikası önlemleri uygulanmaktadır.

Pırlanta

Pırlanta ithalatlarında katma değer vergisi tahsil edilmediğini, biliyor muydunuz?

Pırlanta ithalatlarında, 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 17 inci maddesi uyarınca katma değer vergisi tahsil edilmemektedir.

Uzlaşma

Gümrük idareleri tarafından tahakkuk ettirilen vergi ve cezaların uzlaşmaya tabi tutulanlarının

uzlaşma sonucunda % 28'nin tahsil edildiğini biliyor muydunuz?

2012 yılı verilerine göre gümrük idarelerindeki uzlaşma sonucunda toplam gümrük alacaklarının % 72 oranındaki vergi ve cezaların uzlaşma sonucunda silinmiştir.

İhracatta Süre à Gümrük idarelerinde işlem gören ihracat beyannamelerinin (Temmuz 2012 tarihi itibarıyla) % 97'sinin işlemlerinin ilk 24 saat içerisinde bitirildiğini biliyor muydunuz?

İhracat işlemlerinde, gümrük işlem sürecinin başladığı andan itibaren % 77'sinin işlemleri ilk yarım saatte, % 93'ünün işlemleri ise ilk dört saatte sonuçlandırılmıştır.

Langırt

Langırt masasının ithalinin yasak olduğunu ve hapis cezası gerektiren bir suç olabileceğini biliyor muydunuz?

1072 sayılı Rulet, Tilt, Langırt ve Benzeri Oyun Alet ve Makinaları Hakkında Kanun uyarınca, langırt cinsi eşyanın ithal edilmesi, bulundurulması ve imali yasak olup, söz konusu yasağa aykırı davranmanın cezası bir yıldan 5 yıla kadar hapis cezası olarak belirlenmiştir.

İhracat Vergisi

Ülkemizde ihracat üzerinden de vergi tahsil edildiğini biliyor muydunuz?

Destekleme Fiyat İstikrar Fonu'na ilişkin Bakanlar Kurulu Kararına göre fındık cinsi eşyanın ihracatında fon tahsili yapılmakta ve Gümrük Kanunu'nun 3 üncü maddesi uyarınca bu fon ihracat vergileri tanımı içerisinde kabul edilmektedir.

Ortak Transit

Ülkemizden Avrupa Birliğine transit olarak giden araçların tek bir belge eşliğinde işlem göreceğini biliyor muydunuz?

Ülkemizin taraf olduğu Ortak Transit Sözleşmesi uyarınca, ülkemizden Avrupa Birliğine transit rejim kapsamında yapılan taşımacılıkta sadece Türk Gümrük İdaresine bildirim yapılacak olup, transit geçişin yapıldığı diğer ülke gümrük idarelerine ayrıca bildirim yapılmayacaktır.

“Bilimsel, akademik ve alanının pratik uygulamalarına yön veren bir derginin içerik itibarıyla dolu olmasının yanında, yayımlanacak makalelerin belli şekil kurallarına azami uyumu da önem arz etmektedir. Bu kapsamda, Gümrük ve Ticaret Dergisi'nde yayımlanacak yazı ve makalelere ilişkin belirlenmiş yazım kuralları aşağıda belirtilmiştir.

Dergimizi yazılarıyla destekleyen çok değerli hocalarımız, bürokratlarımız, uygulamacılarımız, idarecilerimiz ve ilgili tüm kesimlerin aşağıdaki kuralları gözeterek kaleme aldıkları kıymetli makaleleriyle dergimizi desteklemeye devam etmelerini umuyor, çalışmalarınızda kolaylıklar diliyor ve saygılar sunuyoruz.

GÜMRÜK ve TİCARET DERGİSİ MAKALE YAZIM KURALLARI

1. Hazırlanan çalışmaların İngilizce başlığı, en çok 100 kelime uzunluğunda İngilizce ve Türkçe özetleri ile JEL ClassificationCode yer almalıdır. Anahtar kelimeler İngilizce ve Türkçe olarak belirtilmelidir.
2. Yazılar, A4 boyutunda kağıdın bir yüzüne bir buçuk (1,5) satır aralığı kullanılarak, Times New Roman karakterinde, 12 punto ile yazılmalıdır.
3. Giriş ve sonuç başlıkları hariç olmak üzere, bölüm ve alt bölümler numaralandırılır, her numaradan sonra ilgili bölüm ve alt bölümlerin başlığı yazılır.
4. Bölümler sırasıyla (1., 2., 3., ...) şeklinde numaralanırken, alt bölümler ve onların altındaki diğer alt bölümler; 1.1., 1.1.1., 1.2., 1.2.1., 1.2.2., 2.1., 2.1.1., 2.1.1.1., 2.1.1.2., gibi birden çok haneli olarak numaralandırılır.
5. Makalelerde makale başlığı dahil tüm başlıkların sadece ilk harfleri büyük yazılır.
6. Bölüm başlıkları ile tablo, grafik ve şekil başlıkları koyu yazı karakteriyle yazılır, bunun dışında içerikte, dip notlarda ve kaynakçada koyu yazı karakteri kullanılmaz.
7. Tablo ve şekillere başlık ve numara verilmeli, başlıklar tabloların üzerinde, şekillerin ve grafiklerin altında yer almalı, kaynaklar ise tablo ve şekillerin altına yazılmalıdır.
8. Sayfa numaraları parantez, çizgi vb. işaretler kullanılmadan kağıdın altına ve sayfa yönüne göre sağa/sola yaslı yazılır.
9. Tarihler; gün, ay ve yıl rakamla, aralarına (/) işareti konularak yazılır (Örn: 22/11/2013). Yüzdeleri ifadelerde ise yüzde işareti (%) ile rakam arasında boşluk bırakılmaz (Örn: %45).
10. Rakamlarda ondalık kesirler virgülle, dört ve dörtten çok rakamlı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü gruplar halinde noktayla ayrılmalıdır. Denklemlere verilecek sıra numarası parantez içinde sayfanın sağında yer almalıdır. Denklemlerin türetilişi, yazıda açıkça gösterilmemişse, yazı danışma kurulu üyelerinin değerlendirmesi için, türetme işlemi bütün basamaklarıyla ayrı bir sayfada verilmelidir.
11. “Kaynakça” bölümü, APA (American Psychological Association, 2001: 5. baskı) kurallarına uygun olacak şekilde aşağıdaki örneklerde gösterildiği gibi ve alfabetik sırayla yapılmalıdır:

Kitaplar

Kenen, P.B. (1989), The International Economy, Englewood Cliffs, N.J.:Prentice-Hall, Inc.

Dergiler:

Langeheine, B. ve Weinstock, U. (1985), "Graduate Integration", Journal of Common Market Studies, 23(3), 185-97.

Derlemeler

Krugman, P. (1995), "The Move Toward Free Trade Zones", P. King (der.), International Economics and International Economic Policy : A Reader içinde, New York: Mc Graw-Hill, Inc., 163-82.

Diğer Kaynaklar

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2001), 2002 Yılında Para ve Kur Politikası ve Muhtemel Gelişmeler, Basın Duyurusu, 2 Ocak, Ankara, <<http://www.tcmb.gov.tr>>.

Chang, R. (1998), "The Asian Crisis", NBER Discussion Paper, 4470, National Bureau of Economic Research, Cambridge, Mass.

12.... Dergisinde kaynaklara göndermeler dipnotlarla değil, metin içinde, sayfa numaralarını da içerecek şekilde aşağıda

gösterildiği gibi yapılmalıdır:

.....belirtlmıştır (Alkin, 1982:210-5).

.....Griffin (1970a:15-20) ileri sürmektedir.

(Gupta vd., 1982:286-7).

(Rivera-Batiz ve Rivera-Batiz, 1989:247-9; Dornbusch, 1980:19-23).

Gümrük ve Ticaret Dergisi Yayın Kurulu